

UWARUNKOWANIA I PROBLEMY PRZESTRZENNE WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

I. WPROWADZENIE

1. Cel, zakres i formuła zmiany Planu

Potrzeba opracowania zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego była podyktowana koniecznością dostosowania ustaleń tego dokumentu do bieżących zadań samorządu województwa, wynikających ze współczesnych wyzwań i problemów rozwoju przestrzennego, a także wejścia w życie implementowanych z UE rozwiązań prawnych i programowych, ukierunkowanych na wzmocnienie spójności ekonomicznej i społecznej w wymiarze terytorialnym. Równie istotną przyczyną wszczęcia prac aktualizacyjnych była potrzeba dostosowania Planu do nowych wymagań prawnych, jakie wprowadziła ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także inne uregulowania ustawowe, zwłaszcza środowiskowe, silnie rzutujące na zagospodarowanie przestrzenne regionu.

W zmianie Planu zostały uwzględnione również ustalenia zaktualizowanej „Strategii rozwoju województwa świętokrzyskiego do roku 2020”, a także programów krajowych i wojewódzkich, które formułują znacznie szerszy zakres zadań i sekwencji rozwojowych, wymagających koordynacji terytorialnej. Podstawowym zadaniem wojewódzkiej polityki przestrzennej, wynikającym z tych dokumentów jest stworzenie warunków przestrzennych do wzrostu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki opartej na wiedzy oraz rozwoju przedsiębiorczości generującej wzrost zatrudnienia. Istotnym zadaniem stała się również poprawa jakości kapitału ludzkiego, osiągana m.in.: drogą ułatwiania dostępu do usług publicznych i rynków pracy oraz zmniejszania obszarów wykluczenia społecznego.

W odróżnieniu od większości strategii i programów Plan zagospodarowania przestrzennego województwa musi jednak formułować perspektywiczny model struktury przestrzennej regionu, który horyzontem czasowym znacznie wykracza poza okres 10–15 lat stosowany w systemie programowania. Stąd też niektóre rozwiązania i projekty zadań inwestycyjnych przyjęte w tym dokumencie nie są umocowane w systemie programowania i posiadają wyłącznie charakter koncepcji autorskiej.

Ważną płaszczyzną prac aktualizacyjnych była również konieczność uwzględnienia nowych przepisów prawnych implementowanych z prawodawstwa UE, jak też potrzeba korekty celów i priorytetów polityki przestrzennej wynikająca ze wspomnianych już ocen aktualności Planu województwa.

Czynnikiem stabilizującym zakres Planu (obszar województwa w gr. admin.) jest natomiast ciągłość granic i podziału administracyjnego województwa na: 14 powiatów, 102 gminy oraz 31 miast (zwiększenie liczby miast o 2 małe ośrodki oraz niewielki wzrost terytorium, związany z przyłączeniem 3 wsi z woj. mazowieckiego: Pogorzałego, Skarżyska-Książęcego i Kierza Niedźwiedziego nie spowodowało większych zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa).

Zakres merytoryczny zmiany „Planu ...” determinuje przyjęta 13 grudnia 2011 r. przez Radę Ministrów — „Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030” (**KPZK — 2030**), która jest głównym instrumentem realizacji krajowej polityki przestrzennej i określa ramy dla wszystkich polityk posiadających wpływ terytorialny. Dokument ten radykalnie zmienił model zagospodarowania przestrzennego kraju z pasmowego na rzecz sieci powiązań funkcjonalnych, łączących krajowe ośrodki wzrostu z europejską siecią metropolii. Istotnej modyfikacji uległy też cele polityki zagospodarowania przestrzennego

kraju, jak również związane z nimi kierunki działań. Prócz zadań dotyczących przywrócenia i utrwalenia ładu przestrzennego szczególny nacisk położono na integrację planowania przestrzennego i strategicznego, która będzie realizowana w ramach wyznaczonych w Planie województwa **obszarów funkcjonalnych** implementowanych do polityki rozwoju jako **obszary strategicznej interwencji publicznej**.

W KPZK — 2030 wyodrębniono następujące cztery typy tych obszarów (z których dwa ostatnie zawierają wyłącznie „obszary problemowe”):

- *wyznaczone na podstawie stopnia urbanizacji, obejmujące obszary miejskie — rdzenie i ich strefy funkcjonalne, i obszary wiejskie;*
- *wyznaczone na podstawie typu potencjału rozwojowego ze względu na występowanie szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej i warunków dla polityki rozwoju w skali makroregionalnej;*
- *wyznaczone ze względu na możliwość wystąpienia konfliktów przestrzennych związanych ze sposobem wykorzystania ich potencjału przyrodniczego i kulturowego;*
- *wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej (wyróżniające się kumulacją problemów o charakterze społeczno-gospodarczym).*

Przy wyznaczaniu omawianych obszarów funkcjonalnych na obszarze województwa świętokrzyskiego posiłkowano się również wskazaniem Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010–2020, zwłaszcza w odniesieniu do kwalifikacji ośrodków subregionalnych oraz obszarów o najgorszej dostępności do usług.

Jednocześnie w dostosowaniu do aktualnego stanu prawnego oraz ustaleń programów i strategii dokonano również korekty w zmianie Planu w innych dziedzinach zagospodarowania.

2. Podstawy prawne i merytoryczne aktualizacji Planu

„Plan zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego” określając długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe 25–30 lat. Wraz ze „Strategią rozwoju województwa świętokrzyskiego do 2020 roku” stanowił będzie podstawę zintegrowanego systemu zarządzania województwem, łączącego instrumenty gospodarki przestrzennej z instrumentami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Nie naruszając uprawnień samorządów lokalnych w zakresie planowania miejscowego i nie tworząc prostych odniesień do decyzji inwestorskich podejmowanych przez różnych użytkowników przestrzeni, plan ten stwarza ramy i przesłanki merytoryczne do ustalenia lokalizacji inwestycji zarówno w odniesieniu do planów miejscowych, jak i decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, zabezpieczając jednocześnie na obszarach realizacji tych inwestycji interesy krajowe i regionalne. Jako instrument służący integracji polityk rozwojowych stanowił też będzie podstawę do koordynacji i weryfikacji opracowań planistycznych podejmowanych na terytorium województwa.

Pierwsza edycja Planu zagospodarowania przestrzennego województwa uchwalonego przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego Uchwałą nr XXIX/399/02 z dnia 26.04.2002 r. została opracowana w okresie wdrażania strategii dyfuzji bodźców rozwojowych, preferującej największe ośrodki i obszary wzrostu gospodarczego. Obszary te drogą emisji impulsów rozwojowych miały oddziaływać aktywizująco na otoczenie funkcjonalne. Niestety brak skutecznych mechanizmów wspomagania procesów dyfuzji i równoważenia dysproporcji rozwojowych spowodował pogłębienie się i tak już wysokiej polaryzacji przestrzennej kraju oraz drenaż z województw uboższych kadr kwalifikowanych i kapitału. Wyraźnemu

spowolnieniu uległo zwłaszcza tempo rozwoju regionów wschodnich, najsłabiej powiązanych z krajowymi obszarami wzrostu.

Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2012 r., poz. 647 z późn. zm.), Plan województwa był poddawany okresowym ocenom aktualności.

Pierwsza taka ocena zat. „Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego” — przyjęta przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego uchwałą nr XXXVI/421/06 z dnia 27.03.2006 r. zawierała diagnozę zagospodarowania przestrzennego regionu w okresie poprzedzającym akcesję Polski do UE oraz wnioski wskazujące na potrzebę aktualizacji Planu. Podstawę formalną prac aktualizacyjnych stworzyła Uchwała nr XXXVI/422/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27.03.2006 r. o przystąpieniu do opracowania zmiany „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego”. Umożliwiła ona podjęcie niezbędnych prac studialnych w tym „Koncepcji zagospodarowania przestrzennego obszaru funkcjonalnego Kielc w aspekcie metropolizacji”, która służyła samorządowi województwa w staraniach o uznanie Kielc za metropolię.

Kolejny „Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego za okres 2006–2010” oraz „Ocena realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym w województwie świętokrzyskim za lata 2006–2009” (przyjęte przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego Uchwałą nr VIII/134/11 z dnia 30 maja 2011 r.) potwierdziły występowanie negatywnych zjawisk przestrzennych oraz wskazały na potrzebę szerszej modyfikacji kierunków regionalnej polityki przestrzennej. W szczególności uznano za niezbędne uwzględnienie w Planie założeń rozwoju zintegrowanego terytorialnie będącego filarem zatwierdzonej w czerwcu 2010 r. przez Radę Europy „**Strategii — Europa 2020**”. Imperatywem tej polityki stał się Raport Fabrizio Barca z 27 kwietnia 2009 r., który przyjmuje założenie iż: *„poligonem polityki regionalnej, której głównym narzędziem jest strategia, powinna być rzeczywista delimitacja przestrzenna problemów, a nie statystyczny obszar administracyjny”*.

Dalsze wzmocnienie aspektów przestrzennych w polityce rozwoju przyniosła „**Agenda Terytorialna UE 2020**” z maja 2011 roku, która oparła realizację Strategii — Europa 2020 na kryteriach spójności terytorialnej. Kluczową rolę w tym dokumencie nadano policentrycznemu rozwojowi sieci miast oraz współpracy ośrodków miejskich z otaczającymi je obszarami wiejskimi. Zintegrowane podejście do rozwoju miast zawiera też „**Karta Lipska na rzecz Zrównoważonych Miast Europejskich**”.

W Polsce ukierunkowaną terytorialnie politykę rozwoju uwzględniają obecnie wszystkie głównie dokumenty programowe w tym: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie (KSRR 2010–2020) oraz Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Sformułowane w tych dokumentach założenia interwencji publicznej państwa wskazują na konieczność alokacji środków pomocowych na obszarach funkcjonalnych, tworzących spójny przestrzennie układ geograficzny, charakteryzujący się podobnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, wspólnymi celami rozwoju.

Takie podejście winno jednocześnie zapewnić pełną integrację zadań ochrony środowiska z polityką gospodarczą i społeczną. Czynnikiem umożliwiającym powiązanie polityki środowiskowej z polityką rozwoju jest akomodacja w Planie województwa założeń Polityki Ekologicznej Państwa stanowiącej fundament zrównoważonego rozwoju.

Podstawę prawną zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego stanowią:

- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz. U. z 2013 poz. 596 ze zm.), która postanawia, że zarząd województwa przygotowuje projekt zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa, uchwalany następnie przez sejmik województwa;
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 647 ze zm.), która m.in. nakłada na organy samorządu województwa obowiązek sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa i postanawia, że zmiana tego planu następuje w trybie, w jakim uchwalony był plan.

3. Funkcje Planu w systemie zarządzania województwem

Zmiana „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego”, podobnie jak opracowana w 2002 r. pierwsza edycja tego dokumentu, jest integralną częścią systemu planowania regionalnego i będzie służyła samorządowi województwa do kształtowania i prowadzenia własnej polityki przestrzennej we współpracy z samorządami lokalnymi w powiązaniu z województwami sąsiadującymi i polityką przestrzenną kraju. Jako instrument planowania zintegrowanego i długofalowego dokument ten będzie pełnił następujące, podstawowe funkcje:

- **regulacyjną** (stanowiącą), polegającą na wytyczaniu kierunków i standardów gospodarowania przestrzenią województwa dla podmiotów planujących realizację inwestycji, jak również organów podejmujących decyzje lokalizacyjne i w sprawie wyboru projektów współfinansowanych ze środków unijnych. Funkcja ta obejmuje również ochronę interesu regionalnego i krajowego w planowaniu miejscowym. Charakter regulacyjny (stanowiący) posiadają także ustanowione w zmianie Planu:
 - ✓ cel generalny, cele warunkujące oraz priorytety wojewódzkiej polityki przestrzennej;
 - ✓ cele, zasady i kierunki polityki przestrzennej oraz zadania o znaczeniu ponadlokalnym podjęte w dziedzinach gospodarki przestrzennej określonych w art. 39 ust. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz w tzw. „ustaleniach wiążących” KPZK 2030 dedykowanych do planów województw;
 - ✓ ustalenia dotyczące rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, ustanowionych w dokumentach, o których mowa w art. 39 ust. 5 przywołanej wyżej ustawy.

(Więcej informacji dotyczących uwarunkowań oraz zasad uwzględnienia ustaleń i postulatów Planu w dokumentach planowania lokalnego zawarto w części kierunkowej w podrozdziale zat. „Rekomendacje do planowania lokalnego i polityki rozwoju”).

Moc wiążącą posiadają też zapisy zawierające prawne uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa, związane z obowiązującymi aktami specjalistycznymi, co wynika z aktów, które je ustanawiają.

- **koordynacyjną**, pozwalającą na uzgodnienie realizacji różnych zamierzeń planowanych na obszarze województwa, przez różnych dysponentów przestrzeni (publicznych i prywatnych), na różnych poziomach zarządzania i w różnych okresach czasu — dokument ten może być również wykorzystywany do przygotowania spójnych i komplementarnych projektów inwestycyjnych, służących realizacji zintegrowanej wizji rozwoju wykraczającej poza obszar województwa;

- **promocyjno-marketingową**, eksponującą lokalne zasoby i walory z myślą o przyciągnięciu inwestorów zewnętrznych, kształtowaniu przyjaznego dla biznesu wizerunku województwa oraz pobudzaniu do aktywności i racjonalnych działań. Charakter promocyjny posiada w szczególności część diagnostyczna Planu, zaś walory marketingowe część kierunkowa tego dokumentu zawierająca perspektywiczny model zagospodarowania przestrzennego województwa, który znacząco ułatwia podejmowanie decyzji inwestorskich;
- **negocjacyjno-informacyjną**, obejmującą uzgadnianie celów, kierunków i zadań polityki wojewódzkiej z samorządami gmin i powiatów, a także informację o tendencjach i działaniach prorozwojowych planowanych w przestrzeni województwa w dalszej perspektywie czasu. Działania te odnoszą się głównie do nowych elementów infrastruktury technicznej, komunikacyjnej, społecznej i ekonomicznej służących aktywizacji miast i wiejskich obszarów funkcjonalnych (Plan może stanowić bazę informacji przestrzennej dla różnych dokumentów planistycznych sporządzanych na obszarze regionu).

Pełnienie omawianych funkcji Planu w zintegrowanym systemie zarządzania ograniczają obecne uregulowania prawne, które nie zapewniają właściwego wdrożenia ustaleń tego dokumentu do innych dokumentów planistycznych, zwłaszcza tworzonych w systemie polityki rozwoju.

Należy mieć na uwadze, że ustalenia graficzne zmiany Planu, ze względu na ogólną skalę tego opracowania mają jedynie charakter orientacyjny (kierunkowy) i powinny być uszczegóławiane na niższym szczeblu planowania miejscowego bądź określane przez właściwe organy.

W sferze realizacyjnej zmiana Planu województwa służyć będzie następującym działaniom:

- uzgadnianiu projektów studiów gminnych, planów miejscowych, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego w trybie art. 53 ust. 4 pkt. 10 a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz decyzji o warunkach zabudowy (w związku z art. 64 ust. 1) z uwzględnieniem konsekwencji wynikających z art. 53 ust. 5a, jak również wyrażaniu opinii o projektach planów zagospodarowania przestrzennego województw ościennych;
- opiniowaniu projektów krajowych dokumentów programowych wraz z rekomendacją zadań inwestycyjnych z poziomu województwa na szczebel krajowy;
- identyfikacji i kreowaniu płaszczyzn współpracy międzywojewódzkiej;
- identyfikacji obszarów wymagających interwencji i wsparcia procesów rozwojowych;
- przekazywaniu ustaleń zmiany Planu do „Strategii rozwoju województwa...”, „Regionalnego programu operacyjnego...” oraz programów sektorowych;
- bieżącej współpracy z polityką rozwoju w zakresie koordynacji zagospodarowania obszarów funkcjonalnych i obszarów OSI;
- negocjacom i wdrażaniu inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym do planowania miejscowego.

Jednocześnie zmiana Planu będąc dokumentem kierownictwa wewnętrznego nie może być wykorzystywana jako podstawa prawna do wydawania decyzji administracyjnych, określających warunki zabudowy i zagospodarowania terenów.

4. Główne założenia zmiany Planu

Mimo utrwalania się zjawisk recesyjnych oraz występowania wielu zagrożeń i problemów przestrzennych województwo świętokrzyskie nadal posiada własne, niewykorzystane potencjały rozwoju, które można i należy uruchomić w celu urzeczywistnienia wizji regionu konkurencyjnego, kojarzącego potrzebę zachowania i wzbogacenia wybitnych walorów naturalnych z szansami na przyspieszenie procesów gospodarczych. Zagospodarowanie przestrzenne województwa powinno być oparte o mechanizmy rynkowe oraz zasadę równoważenia działań przestrzennych zakładającą równorzędność celów środowiskowych oraz społeczno-gospodarczych. Wizja ta jest zbieżna z celami szeroko rozumianego ekorozwoju i odpowiada oczekiwaniom społecznym, powszechnie wyrażanym we wnioskach zgłoszonych do zmiany Planu województwa.

Wiodącym imperatywem regionalnej polityki przestrzennej winno być zatem integrowanie działań gospodarczych, politycznych i społecznych, podejmowanych na różnych poziomach zarządzania, z utrzymaniem równowagi środowiska naturalnego, trwałości podstawowych procesów przyrodniczych oraz zachowaniem najcenniejszych wartości krajobrazu. Wśród nadrzędnych priorytetów zagospodarowania przestrzennego w dokumencie tym eksponuje się:

- wymagania ładu przestrzennego, urbanistyki i architektury;
- walory architektoniczne i krajobrazowe;
- wymagania ochrony środowiska przyrodniczego, zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia, a także wymagania osób niepełnosprawnych;
- wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury;
- walory ekonomiczne przestrzeni i prawo własności;
- potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa.

Priorytety te powinny być osiągnęte drogą organizacji spójnych i efektywnych ekonomicznie obszarów funkcjonalnych, zapewniających:

- wzrost atrakcyjności regionu w wymiarze krajowym i międzynarodowym, oznaczający: polepszenie warunków inwestowania i funkcjonowania przedsiębiorstw, kształtowanie rynkowego otoczenia biznesu oraz tworzenie korzystnych warunków dla absorpcji środków pomocowych;
- przyspieszenie wzrostu zatrudnienia zwłaszcza w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw oraz rozwoju innowacyjności m.in. poprzez:
 - ✓ powiązania regionalnego układu komunikacyjnego z paneuropejską siecią TEN-T;
 - ✓ aktywizację miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Kielc i kieleckiego obszaru funkcjonalnego, jak również podobszaru recesji przestarzałej bazy przemysłowej, które powinny osiągnąć europejskie standardy zagospodarowania;
 - ✓ rozwój wyspecjalizowanych funkcji uzdrowiskowo-turystycznych na Poniidziu oraz rolniczo-ogrodniczych w rejonie sandomiersko-opatowskim i kazimierskim;
 - ✓ wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych Gór Świętokrzyskich, Doliny Wisły i Poniidzia dla rozwoju turystyki;
- tworzenie warunków przestrzennych do kształtowania aktywnej struktury bazy ekonomicznej i rynku pracy na obszarach stagnacji (małe i średnie miasta oraz przyległe do nich obszary o najsłabszym potencjale rozwoju rolnictwa w zachodniej i centralnej części województwa, obszary posiarłkowe), drogą kojarzenia alokacji środków pomocowych z aktywnością lokalnych społeczności i grup działania oraz atrakcyjną ofertą terenów;
- rozwój zasobów ludzkich, oraz przeciwdziałanie negatywnym trendom demograficznym, poprzez m.in. zintegrowaną politykę społeczną i prorodziną, wyrównywanie szans dostępu na rynku pracy, zwiększenie dostępności do edukacji na poziomie wyższym,

rozwój sektora badawczo-rozwojowego (B+R), formowanie systemu współpracy i przepływu wiedzy między nauką i gospodarką;

- kształtowanie aktywnego społeczeństwa obywatelskiego, funkcjonującego w demokratycznych, zdecentralizowanych strukturach terytorialnych;
- ochronę i racjonalne wykorzystanie bogatych zasobów środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego, z jednoczesnym równoważeniem szans dostępu do tych zasobów współczesnych i przyszłych pokoleń;
- umacnianie specyficznej dla regionu świętokrzyskiego więzi społecznej i tożsamości kulturowej;
- wielofunkcyjny rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich;
- wzrost walorów obronnych i odporności struktur przestrzennych na skutki lokalnych klęsk i awarii, w tym zwłaszcza zagrożenia powodzią oraz zjawisk osuwiskowych.

Zgodnie z założeniami obecnej polityki spójności zadania te powinny być podejmowane w obszarach funkcjonalnych, obejmujących całość powiązań oraz wspólnych problemów rozwoju. Ponieważ obszary te wykraczają na ogół poza granice administracyjne jednostek terytorialnych, ich zagospodarowanie wymaga partnerskiej współpracy samorządów lokalnych opartej o wspólną wizję rozwoju.

Strategicznymi atutami województwa w kształtowaniu wizerunku regionu konkurencyjnego i otwartego dla inwestorów, który chce uczestniczyć w procesach rozwojowych kraju i Europy będą następujące atrybuty przestrzeni:

- urozmaicony i atrakcyjny turystycznie krajobraz Gór Świętokrzyskich, Poniidzia i Doliny Wisły, wyróżniający się swoistymi walorami kulturowymi oraz dobry stan głównych zasobów naturalnych — gleb, lasów, wód podziemnych i powietrza;
- bogate złoża surowców mineralnych do produkcji materiałów budowlanych i na cele drogownictwa skupione w centralnej części województwa, duże obszary gleb wysokiej jakości w rejonie sandomiersko-opatowskim przydatne do intensyfikacji upraw ogrodnich oraz unikalne wody lecznicze, umożliwiające rozwój funkcji uzdrowiskowej w rejonie Buska-Zdroju i Solca-Zdroju;
- wieloletnie tradycje przemysłowe historycznej Aglomeracji Staropolskiej, wielopokoleniowe zasoby kadr kwalifikowanych dla przemysłu i budownictwa, jak również rozwijający się potencjał gospodarki rynkowej, którego dobrym przykładem są Targi Kielce;
- specyficzne walory kultury materialnej i duchowej, utwierdzające ostoje polskości tych ziem i dające poczucie głębokiej tożsamości regionalnej;
- stosunkowo niskie obciążenie problemami urbanizacji miast i związanymi z tym barierami rozwojowymi oraz relatywnie niska cena gruntów pod inwestycje;
- coraz korzystniejsze warunki lokalizacji inwestycji gospodarczych, którym sprzyja determinacja samorządów w pokonywaniu barier infrastrukturalnych i własnościowych.

5. Dotychczasowy przebieg prac nad zmianą Planu

W ramach prac przygotowawczych do aktualizacji Planu w 2005 r. zostało m. innymi sporządzone „Opracowanie ekofizjograficzne dla potrzeb Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego”, charakteryzujące poszczególne elementy przyrodnicze na obszarze regionu oraz ich wzajemne powiązania.

Właściwe prace projektowe zainicjowała Uchwała nr XXXVI/422/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27.03.2006 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego”, która jednocześnie umożliwiła wszczęcie stosownej procedury formalno-

prawnej. Zgodnie z art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym procedura ta objęła:

- ogłoszenie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzania zmiany Planu w prasie ogólnopolskiej oraz w stosownych obwieszczeniach (w urzędach gmin, starostwach powiatowych, Urzędzie Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego i Świętokrzyskim Urzędzie Wojewódzkim);
- zawiadomienie na piśmie o podjęciu tej uchwały instytucji i organów właściwych do uzgadniania i opiniowania projektu zmiany Planu, w tym Ministra Budownictwa, Ministra Zdrowia, Szefów AW i ABW, Wojewody Świętokrzyskiego oraz organów administracji specjalnej działającej na obszarze województwa.

Dodatkowo, w celu upublicznienia tych prac Marszałek Województwa Świętokrzyskiego w kwietniu 2007 roku wystosował imiennie zaadresowane zawiadomienia z prośbą o wnioski i propozycje do zmiany Planu, które oprócz ww. organów zostały skierowane do: wojewodów i marszałków sąsiednich województw, samorządów lokalnych i powiatowych, instytucji zarządzających systemami infrastruktury, kierownictw wiodących przedsiębiorstw oraz stowarzyszeń i organizacji gospodarczych, i społecznych (krajowych i wojewódzkich), które działają na obszarze regionu świętokrzyskiego. Ponadto ukazały się zawiadomienia m.in. w prasie krajowej i na tablicach ogłoszeń urzędów miast i gmin. W wyniku tych zawiadomień wpłynęło 170 kompleksowych odpowiedzi oraz 102 „ankiety gminne”, które zawierały blisko 800 wniosków i postulatów o różnym stopniu szczegółowości, i zróżnicowanym kontekście przestrzennym. Ponadto najdrobniejsze wnioski (posiadające charakter lokalny) wymagały uogólnienia.

Zgodnie z art. 41, ust. 1, pkt. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym organem właściwym do rozpatrzenia przedmiotowych wniosków jest Marszałek Województwa Świętokrzyskiego, nie mniej ustawodawca nie precyzuje wystarczająco trybu przeprowadzenia tej czynności. Wymusiło to włączenie do procedury opiniowania wniosków wszystkich organów Samorządu Województwa biorących udział w procesie planowania przestrzennego województwa. Ponadto przed przekazaniem „Wykazu wniosków do zmiany Planu” Marszałkowi Województwa, autorzy planu w grudniu 2007 r. przedstawili wstępny projekt „Analizy wniosków...” **Wojewódzkiej Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej (WKU-A)**, która wniosła uwagi i propozycje rozwiązań, służących usprawnieniu zapisów tego dokumentu. W maju 2008 r. ze skrótem tej analizy zapoznała się **Komisja Strategii Rozwoju Promocji i Współpracy z Zagranicą Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego**. Uzyskane tą drogą rady i sugestie posłużyły do sporządzenia wykazu wniosków kontrowersyjnych wraz z propozycją ich rozpatrzenia.

W październiku 2008 r. Zarząd Województwa Uchwałą Nr 1221/2008, zaakceptował powyższy wykaz, ustalając jednocześnie termin zakończenia opracowania wstępnego projektu zmiany Planu (koniec kwietnia 2009 roku) oraz przekazania go Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i Wojewódzkiemu Inspektorowi Sanitarnemu celem ustalenia zakresu „Prognozy oddziaływania na środowisko Planu...”. Następnie w maju 2010 r. projekt zmiany Planu wraz z przedmiotową „Prognozą...” oraz „Oceną realizacji inwestycji celu publicznego... za okres 2006–2009” został przedstawiony WKU-A celem uzyskania opinii.

W lipcu 2010 r. Marszałek Województwa Świętokrzyskiego przekazał projekt zmiany „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego” wraz z „Prognozą oddziaływania na środowisko...” do uzgodnienia przez RDOŚ Kielce oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego. Niestety organ środowiskowy zakwestionował m.in. celowość ujęcia w ww. elaboracie zbiornika wodnego Chęciny, który koliduje z obszarami Natura 2000. Ponieważ samorząd województwa nie posiada kompetencji ustawowych do wycofania inwestycji krajowej z dokumentów rządowych (obowiązywała wówczas Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju z 2001 r., której

ustalenia należało obligatoryjnie uwzględnić w planie województwa) w związku z czym konieczne było rozstrzygnięcie tej kwestii na płaszczyźnie centralnej. W przyjętej przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. KPZK 2030 nie wymienia się zbiornika Chęciny, co stanowiło argument do jego wykreślenia z projektu zmiany Planu.

W omawianej „Koncepcji...” wprowadzono jednocześnie obowiązek określenia w planach województw obszarów funkcjonalnych, przy czym ich delimitację uzależniono od wypracowania kryteriów przez powołane w tym celu zespoły eksperckie. Jednocześnie zespół autorski zmiany Planu kontynuował prace nad dostosowaniem projektu zmiany Planu do tzw. wiążących ustaleń KPZK 2030, co skutkowało m.in.:

- opracowaniem 4 dodatkowych map zasadniczych Planu określających kierunki polityki przestrzennej w głównych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego, w tym w zakresie ochrony środowiska;
- wprowadzeniem dodatkowych rozdziałów precyzujących kierunki polityki przestrzennej w zakresie:
 - ✓ polityki rozwoju miast;
 - ✓ polityki rozwoju obszarów wiejskich (w tym obszarów peryferyjnych);
 - ✓ polityki kształtowania ładu przestrzennego i ochrony krajobrazu;
 - ✓ polityki kształtowania obszarów funkcjonalnych (w tym MOF OW Kielce);
- dokonaniem kilku istotnych korekt takich jak:
 - ✓ uwzględnienie docelowego przekształcenia drogi S-7 w autostradę;
 - ✓ uwzględnienie krajowego zamiaru przekształcenia drogi krajowej nr 73 w drogę ekspresową z jednoczesnym przełożeniem jej przebiegu na odcinku Busko-Zdrój — Nowy Korczyn — Żabno do Tarnowa;
 - ✓ zwiększenie prędkości technicznej linii kolejowej nr 8 do 200 km/h;
 - ✓ rezygnacja ze zbiornika wodnego „Chęciny”.

W związku z przedłużającym się opracowaniem kryteriów delimitacji obszarów funkcjonalnych na szczeblu krajowym, na spotkaniu m.in. z członkami Zarządu Województwa Świętokrzyskiego 12 czerwca 2012 r. przyjęto wspólne stanowisko w kwestii dalszych prac nad Planem, dotyczące:

- kontynuacji prac nad zmianą Planu województwa, dostosowywanie Planu do KPZK 2030 w miarę ukazywania się kryteriów delimitacji poszczególnych obszarów funkcjonalnych;
- kontynuacji prac nad strategią rozwoju województwa i aktywniejszego włączenia Zespołu Planowania Przestrzennego Województwa w prace, w ramach zespołów roboczych ds. Strategii, propozycji poszerzenia poszczególnych zespołów roboczych o członków ZPPW;
- uwzględnienia w zmianie Planu województwa celów oraz strategicznych obszarów interwencji, które będą wskazane w strategii rozwoju województwa;
- wyjaśnienia kwestii ujęcia w Planie województwa zbiorników wodnych ujętych w „Programie małej retencji dla województwa świętokrzyskiego” (Uchwała Nr XI/192/07 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 grudnia 2007 roku) w aspekcie kolizji części z nich z obszarami Natura 2000 (problemy z uzgodnieniem Planu w takiej postaci przez RDOŚ).

W czerwcu 2012 r. w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich i Środowiska w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego odbyło się spotkanie m.in. z dyrektorem RDOŚ i przedstawicielem SZMiUW, na którym uzgodniono potrzebę przeprowadzenia dodatkowej analizy konfliktów planowanych zbiorników z obszarami Natura 2000 oraz wprowadzenia odpowiednich zapisów do zmiany Planu województwa. Postulat ten uwzględniono opracowując — „Potencjalne konflikty obszarów sieci Natura 2000 z większymi zbiornikami wodnymi ujętymi w „Programie małej retencji dla województwa świętokrzyskiego”.

Po ukazaniu się wstępnej metody delimitacji MOF OW pt.: *Kryteria delimitacji obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich*” wykonanym przez zespół IGiPZ PAN pod przewodnictwem prof. Przemysław Sleszyńskiego w październiku 2012 r. podjęto własne prace delimitacyjne oraz złożono uwagi do ww. opracowania do Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, dotyczące korekty granic zasięgu obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego, mającej na celu jego powiększenie. Następnie opracowano wstępną koncepcję delimitacji wszystkich możliwych do opracowania na ówczesną chwilę obszarów funkcjonalnych oraz sporządzono kolejne analizy mające na celu delimitację MOF OW w odpowiedzi na zakwestionowanie przez niektóre gminy z powiatu kieleckiego jego zasięgu.

Podczas indywidualnego spotkania z dyrekcją Departamentu Polityki Przestrzennej w MRR 25 kwietnia 2013 r. skonsultowano dalszy tryb prac nad zmianą Planu w aspekcie zmieniającego się prawa (m.in. projekt zmiany ustawy o prowadzeniu polityki rozwoju), przyjęto też stanowisko MRR m.in. w sprawie Obszarów Strategicznej Interwencji oraz podkreślenia braku równoznaczności pomiędzy współpracą gmin zrzeszonych w ZIT, a ich przynależnością do MOF OW. Następnie przekazano te informacje członkom Zarządu Województwa Świętokrzyskiego, wyjaśniono też przyjęte kryteria delimitacji wszystkich OF). Ponadto na przełomie maja i czerwca prowadzono działania mające na celu wyjaśnienie kwestii opracowania planu obszaru metropolitalnego jako części planu zagospodarowania przestrzennego województwa (kontakty z biurami planowania w województwach znajdujących się w podobnej sytuacji, projekt wspólnego stanowiska, przyjęcie stanowiska uzgodnionego przez Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego z MRR).

24 czerwca na posiedzeniu Komisji Strategii Rozwoju, Promocji i Współpracy z Zagranicą zaprezentowano dokument: „Stan prac nad zmianą Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego”. Został on przyjęty bez uwag. Ta sama Komisja jak również Zarząd Województwa Świętokrzyskiego przyjęły przygotowany do uzgodnień projekt zmiany Planu we wrześniu 2013 r.

26 listopada 2013 projekt zmiany Planu wraz z prognozą oddziaływania na środowisko zaprezentowano na posiedzeniu WKUA, które pozytywnie zaopiniowało przedłożoną dokumentację.

Zawartość projektu zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego:

Część tekstową tworzą „Uwarunkowania i problemy przestrzenne województwa świętokrzyskiego” oraz „Cele, zasady i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego”, jak również trzy załączniki: załącznik nr 1 — Koncepcja delimitacji obszarów funkcjonalnych w województwie świętokrzyskim; załącznik nr 2 — Wykaz obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim; załącznik nr 3 — Wykaz terenów zamkniętych na obszarze Województwa Świętokrzyskiego. W części tekstowej zawarte są również mapy poglądowe.

Część graficzną tworzą następujące mapy w skali 1:200 000:

1. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego — synteza.
2. Kierunki polityki przestrzennej — synteza.
3. Kierunki polityki przestrzennej — infrastruktura i gospodarka.
4. Kierunki rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.
5. Kierunki polityki przestrzennej — gospodarka wodna.
6. Kierunki polityki przestrzennej — środowisko przyrodnicze.
7. Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

Odrębny załącznik do zmiany Planu stanowi Prognoza oddziaływania na środowisko.

II. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO NA TLE KRAJU

Świętokrzyskie położone jest na pograniczu południowo-wschodniej i centralnej Polski. Obejmuje powierzchnię 11 711 km² (3,7% pow. kraju), zamieszkiwane jest przez 1 274,0 tys. mieszkańców (3,3% ludności kraju) — dane za 2012 r. Zalicza się więc do województw najmniejszych powierzchniowo (15 miejsce w kraju) i posiadających najmniej mieszkańców (13 pozycja). Gęstość zaludnienia jest niższa od krajowej — na 1 km² przypada 109 osób (Polska — 123 osoby/km²).

Województwo jest usytuowane w pobliżu największych w kraju aglomeracji miejskich: warszawskiej, krakowskiej, katowickiej i łódzkiej, co ułatwia dostęp do rozwiniętych w tych miastach funkcji usługowych, jak również dużych rynków pracy i zbytu. Silniej zurbanizowane i lepiej wyposażone ośrodki stwarzają jednak dla województwa zagrożenia rozwoju, bowiem region jest postrzegany w ich kontekście jako mniej atrakcyjny dla inwestorów i przegrywa z większymi sąsiadami w staraniach o przyciągnięcie kapitału zewnętrznego.

Świętokrzyskie należy do województw najmniej zurbanizowanych, bowiem w miastach mieszka 44,9% ludności (średnio w kraju — 60,6%). Sieć osadniczą stanowi 31 miast, na ogół średniej wielkości i 2264 miejscowości wiejskich, przy czym większe miasta (pow. 50 tys. mieszkańców) są rozmieszczone nierównomiernie i koncentrują się w północnej, bardziej uprzemysłowionej części regionu, tworząc historycznie ukształtowaną Aglomerację Staropolską. Na południu przeważają natomiast małe ośrodki (do 5 tys. ludności), które obecnie nie generują rozwoju otaczających je obszarów rolniczych.

Głównym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym i kulturalnym regionu są Kielce (**200,9 tys. mieszkańców**) położone w centrum Gór Świętokrzyskich. Funkcje ponadlokalne pełnią: Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna oraz Sandomierz. W skład województwa wchodzi: 1 powiat grodzki i 13 powiatów ziemskich oraz 102 gminy (5 miejskich, 26 miejsko-wiejskich i 71 wiejskich).

Region świętokrzyski wyróżnia się dużą różnorodnością warunków naturalnych, która jest pochodną współlistnienia dwóch odmiennych morfologicznie obszarów — świętokrzyskiego (północna i centralna część) i sandomiersko-nidziańskiego (południowa i wschodnia część). Pierwszy z nich, wyżynno-górski, obejmuje najstarszy w kraju masyw górski — Góry Świętokrzyskie z Puszczą Świętokrzyską i największymi w centralnej Polsce wzniesieniami (Łysica 612 m n.p.m.). Obszar ten ma surowszy klimat, słabsze gleby oraz interesujący krajobraz, wyróżniający się na tle płaskich terenów centralnej Polski. Cechuje się wyższą koncentracją przedsiębiorczości, lepiej rozwiniętą infrastrukturą społeczną, jak również silniej rozdrobnionym i mało efektywnym rolnictwem. Obszar drugi, wyżynno-dolinny, jest natomiast znacznie mniej zurbanizowany, posiada łagodniejszy klimat, przewagę dobrych gleb oraz typowo rolniczy charakter.

Województwo należy do najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Ponad 60% powierzchni regionu poddane jest prawnej ochronie przyrody, co stawia je pod tym względem na pierwszym miejscu w kraju. Na obszarach cennych przyrodniczo występuje bogata, zróżnicowana i często unikatowa szata roślinna, w tym rzadkie okazy roślinności stepowej, górskiej, bagiennej oraz jedyne w Polsce środkowej słonorośla. Żyje tu wiele rzadkich i chronionych gatunków zwierząt, w tym szczególnie zagrożonych w skali kraju i Europy.

Zróznicowana budowa geologiczna sprawia, że świętokrzyskie charakteryzuje się znaczną zasobnością oraz różnorodnością surowców mineralnych i nazywane było często „kolebką polskiego górnictwa kruszcowego i skalnego”. Region jest potentatem w produkcji siarki rodzimej, gipsów oraz w wydobywaniu surowców węglanowych do produkcji cementu, wapna i kruszyw. Posiada także zasobne źródła siarczanowych i chlorkowych wód mineralnych o unikalnych właściwościach leczniczych. Na bazie tych wód rozwinął się znany nie tylko w kraju kompleks uzdrowiskowo-sanatoryjny, w gminach Busko-Zdrój i Solec-Zdrój, wyspecjalizowany w leczeniu chorób reumatycznych.

Pod względem demograficznym województwo zalicza się do obszarów Polski o najwyższym tempie ubytku ludności, który jest wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego, jak i wysokiej skali migracji zarobkowej. Według prognoz demograficznych GUS liczba mieszkańców regionu będzie nadal maleć, wzrośnie natomiast udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnym zaludnieniu. Największym potencjałem ludnościowym dysponują powiaty północne (kielecki grodzki i ziemski, starachowicki, ostrowiecki i skarżyski).

Ilość osób pracujących w regionie wynosiła na koniec 2011 roku 462,8 tys. osób, z czego w rolnictwie pracowało 32,4%. Stopa bezrobocia wykazuje aktualnie tendencję wzrostową i na koniec 2012 roku wyniosła 15,8% (kraj — 13,4%). Kierunki zmian w sektorze zatrudnienia są zbieżne z trendami ogólnokrajowymi. Systematycznie rośnie zatrudnienie w usługach, spada natomiast w rolnictwie, przemyśle i budownictwie, przy czym w trzech ostatnich latach zauważa się niewielki wzrost zatrudnienia w rolnictwie. W 2011 roku ogólny poziom wynagrodzeń w regionie był niższy od średniej krajowej o ca 13%.

Poziom rozwoju gospodarczego mierzony w PKB na mieszkańca pozostaje relatywnie niski i wynosi 28,1 tys. zł/os. (ca 76% poziomu krajowego). Województwo wraz z lubelskim, podkarpackim, podlaskim i warmińsko-mazurskim jest nadal zaliczane do 5 regionów kraju o najniższym wskaźniku PKB. Niewielki jest także udział regionu w wartości dodanej brutto — 2,5% (13 miejsce w kraju), który jest pochodną: nie zakończonych procesów restrukturyzacji przemysłu, silnego rozdrobnienia rolnictwa, a także niskiego poziomu eksportu i innowacyjności wiodących sektorów gospodarki.

Należy podkreślić fakt, że obecny stan zapóźnienia gospodarczego nie ma głębszych uwarunkowań historycznych, bowiem jeszcze w latach 80. region świętokrzyski posiadał jeden z największych w kraju okręgów przemysłowych, który zapewniał miejsca pracy nie tylko dla ludności województwa, ale także rozległych obszarów województw mazowieckiego i łódzkiego.

Świętokrzyskie nadal zachowuje ciągłość tradycji przemysłowych, które datują się jeszcze od czasów starożytnych. Szczególnie intensywny rozwój przemysłu miał miejsce w latach 30. XX w., jak i później w okresie powojennym, w miastach ówczesnego COP nastąpił wówczas największy w skali krajowej rozwój wydobywania i przetwórstwa surowców skalnych, skupiający się w rejonie Kielc. Równolegle w ośrodkach dawnego COP powstały duże zakłady przemysłu odlewniczego, metalurgicznego i zbrojeniowego, ukierunkowane na potrzeby dawnego RWPG.

W pierwszych latach transformacji gospodarczej (po 1989 r.) nastąpił jednak upadek większości tych zakładów, a nawet całych grup przemysłu, bowiem nie zdołały one zakończyć przekształceń własnościowych i dostosować się do wymagań rynku. Przyczynił się do tego brak programu restrukturyzacji oraz niedobór wsparcia zewnętrznego, zwłaszcza w sferze infrastruktury i otoczenia biznesu. Jednocześnie wielu potencjalnych inwestorów rezygnowało z udziału w procesie transformacji motywując to m.in. brakiem perspektyw poprawy warunków transportowych oraz niskim poziomem alokacji środków pomocowych. Niewystarczające okazały się też działania naprawcze podejmowane na szczeblu

samorządowym, które nie były w stanie zahamować ogólnego spadku zatrudnienia i przeciwdziałać negatywnym zjawiskom społecznym.

Obecna struktura bazy ekonomicznej w Kielcach i w północnych miastach regionu, mimo widocznego postępu w dywersyfikacji przemysłu oraz sukcesów w przełamywaniu kryzysu niektórych branż i zakładów, nie stwarza nadal wystarczających impulsów do aktywizacji gospodarczej pozostałej części województwa. Nie mniej Świętokrzyskie pozostaje krajowym potentatem w produkcji: wyrobów gipsowych, łożysk tocznych, wapna oraz cementu. Produkcja sprzedana przemysłu wyniosła w 2011 r. -24 124,2 mln zł, co w przeliczeniu na 1 mieszkańca stanowi 18,8 tys. zł (12 miejsce w kraju). Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON wyniosła w tym okresie — 108,1 tys. (85 pomiotów/1000 mieszkańców — 12 miejsce w kraju). Bardzo niska na tle kraju jest natomiast liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego, która wynosi zaledwie 583, choć ich liczba rośnie, województwo plasuje się na ostatnim miejscu w kraju.

Istotnym problemem w tym sektorze gospodarki, obok złych warunków komunikacji z krajowymi węzłami logistycznymi i największymi rynkami zbytu jest słaba dostępność terenów (nieuregulowane stosunki własnościowe, niepełne uzbrojenie), a także bariera kapitałowa. Pozytywnie należy ocenić coraz większe zaangażowanie samorządów w rozbudowę systemów infrastruktury technicznej oraz w przygotowanie nowych terenów pod przedsiębiorczość. W szybkim tempie rozwija się też infrastruktura otoczenia biznesu, zwłaszcza w Kielcach i w większych miastach regionu. Szczególne miejsce zajmują w niej Targi Kielce, drugie w kraju po Międzynarodowych Targach Poznańskich. Ważną rolę odgrywają też specjalne strefy ekonomiczne — SSE „Starachowice” S.A. oraz część Tarnobrzelskiej SSE EURO PARK „WISŁOSAN” w Staszowie, w ramach których funkcjonuje już 10 podstref. Niestety w skali krajowej strefy te tracą swój pierwotny cel — wsparcia ośrodków zaniedbanych i stały się instrumentem pomocy państwa dla ośrodków rozwiniętych, prowadzących skuteczny lobbing polityczny.

Zbyt mały postęp należy odnotować w rolnictwie oraz rozwoju wielofunkcyjnym obszarów wiejskich. Rolnictwo, mimo znacznego spadku „ukrytego bezrobocia” odznacza się nadal przerostem zatrudnienia, utrzymującym się rozdrobnieniem gospodarstw, niską efektywnością produkcji oraz wysoką skalą samozaopatrzenia. Rosnąca emigracja ludności ze wsi jest głównie skierowana poza granice województwa do większych aglomeracji miejskich oraz państw Europy, które otworzyły rynki pracy.

Świętokrzyskie to ciągle obszar słabo wykorzystanych szans rozwoju turystyki, mimo znaczących sukcesów tej funkcji w wielu gminach i ośrodkach turystycznych (przykładem może być Park Jurajski w Bałtowie), jak również intensywny rozwój agroturystyki (region zajmuje jedno z czołowych miejsc w kraju pod względem ilości gospodarstw agroturystycznych). Dużym magnesem przyciągającym turystów, nie tylko z Kielc i okolic, jest Centrum Geoedukacji w Kielcach.

Dogodne położenie województwa względem krajowych metropolii, korzystne warunki przyrodniczo-krajobrazowe, zasoby kulturowe oraz rozwijająca się baza noclegowa, są coraz większą zachętą dla turystów z Polski i, z zagranicy, chcących zwiedzać lokalne atrakcje turystyczne, jak choćby unikatowe pomniki przyrody, zabytki historii chrześcijaństwa i kultury przemysłowej, czy też początków polskiej państwowości. Barierą rozwoju tej funkcji jest niedobór infrastruktury turystycznej przedłużającej pobyt, np.: zbiorników wodnych, „małej infrastruktury turystycznej”, a także mała liczba tanich obiektów noclegowych w porównaniu do drogich hoteli, moteli.

Dynamicznie rozwija się szkolnictwo wyższe. W województwie funkcjonuje obecnie 15 wyższych uczelni o zróżnicowanym profilu kształcenia, z czego 11 w Kielcach. Największe z nich to Uniwersytet Jana Kochanowskiego i Politechnika Świętokrzyska. W regionie działa ponadto szereg instytutów naukowych i ośrodków badawczo-rozwojowych.

Są to m.in.: Państwowy Instytut Geologiczny Oddział w Kielcach, Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN, Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Sandomierzu oraz placówki PAN zajmujące się problematyką archeologiczno-etnologiczną w Sandomierzu i zagadnieniami przyrodniczymi na Świętym Krzyżu i w Bocheńcu.

Nieźły poziom reprezentuje stacjonarna opieka zdrowotna, która jest świadczona przez 22 szpitale ogólne, 14 szpitali uzdrowiskowych/sanatoriów, 1 szpital psychiatryczny, 15 zakładów opiekuńczo-leczniczych, 2 zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze oraz 2 hospicja. Odczuwalny jest jednak niedobór placówek z zakresu opieki zdrowotnej dla osób starszych i przewlekle chorych. Na 10 tysięcy mieszkańców w województwie przypada 50 łóżek w szpitalach (4 miejsce w kraju). Ważną dziedziną ochrony zdrowia jest lecnictwo uzdrowiskowe skupione w Busku-Zdroju i Solcu-Zdroju.

Jak już wspomniano, istotnym zagrożeniem rozwoju województwa jest ograniczona dostępność transportowa, będąca wynikiem słabej przepustowości dróg tranzytowych. Choć układ drogowy województwa liczy 13434,9 km dróg publicznych, z czego sieć nadrzędną stanowią 754,6 km. dróg krajowych oraz 1075,4 km dróg wojewódzkich to duża część odcinków wylotowych dróg krajowych i wojewódzkich z większych miast, przekroczyła już próg przepustowości. Jednocześnie województwo ze wskaźnikiem dróg publicznych o twardej nawierzchni wynoszącym 114,7 km/100 km² (wskaźnik krajowy wynosi 88,7 km/100 km²) zajmuje 3 miejsce w kraju. Towarzyszy temu zły stan infrastruktury kolejowej, który nie pozwala na zwiększenie przewozów towarowych. **Niski stopień spójności z systemem transportowym kraju powoduje położenie województwa poza głównymi obszarami rozwoju i współpracy w Europie.** W tej sytuacji, prócz modernizacji nadrzędnego układu transportowego bardzo istotne znaczenie dla przyszłości województwa ma budowa regionalnego portu lotniczego w Obicach, który powinien obsługiwać połączenia krajowe i europejskie, w tym czarterowe i typu Cargo.

Świętokrzyskie dysponuje systematycznie uzupełnianą i modernizowaną infrastrukturą komunalną. Długość sieci wodociągowej w 2012 r. wynosiła 13 041,93 km, kanalizacyjnej 4 965,08 km, zaś dł. kanalizacji deszczowej 2056 km (na terenie Aglomeracji 681 km). Stopień zwodociągowania obszarów wiejskich wynosi 91,5%, natomiast skanalizowania 34,3%, co świadczy o nadal wysokiej dysproporcji.

Pozytywnie należy również ocenić warunki zasilania energetycznego. Region świętokrzyski leży pomiędzy dużymi elektrowniami zawodowymi w Połańcu, Kozienicach i Bełchatowie, z którymi jest (względnie będzie w realnej perspektywie czasu) połączony liniami 400 i 220 kV. Znacznie słabiej kształtuje się zasilanie w gaz sieciowy. Dobre warunki dostawy gazu posiadają tylko gminy położone wzdłuż 3 magistral gazowych przebiegających w północnej i wschodniej części województwa. Za niezadowalające należy uznać stan infrastruktury telekomunikacyjnej oraz dostępność do Internetu. Dynamicznie rozwija się natomiast telefonia komórkowa.

Podsumowując można stwierdzić, że woj. świętokrzyskie (obok warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego) należy nadal do regionów najsłabszych zarówno pod względem poziomu życia mieszkańców, wskaźników rozwoju społeczno-ekonomicznego, jak i stanu infrastruktury. W gospodarce regionu występują trendy recesyjne, których przezwyciężeniu nie sprzyja obecny stan prawny planowania przestrzennego, określany jako zapaść systemu planowania. Z drugiej strony województwo dysponuje liczącym się potencjałem rozwoju, którego uruchomienie może powstrzymać niekorzystne zjawiska społeczne i przynieść wzrost aktywności gospodarczej. Wymaga to jednak dalszej intensyfikacji wsparcia w ramach polityki regionalnej państwa, ukierunkowanej na wykorzystanie potencjałów endogenicznych i wzmocnienie konkurencyjności regionów położonych w oddaleniu do krajowych stref aktywności. Przemawia za tym fakt sprawnej realizacji działań wspomaganych z funduszy europejskich,

które wywierają zauważalny wpływ na zagospodarowanie przestrzenne województwa i przynoszą symptomy wzrostu gospodarczego.

WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE W LICZBACH (dane z 2012 r., jeśli nie określono inaczej)

Wyszczególnienie	Województwo świętokrzyskie	Relacja do wartości krajowych	Kierunek zmian	Lokata w kraju
Powierzchnia, w km ²	11 711	3,7% powierzchni kraju	↑	15
ZASOBY LUDZKIE				
Ludność ogółem, w tys.	1 274,0	3,3% liczby ludności w kraju	↓	13
Gęstość zaludnienia (osób/km²)	109	123*	↓	10
Przyrost naturalny	-1,9‰	+0,0‰	↓	15
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	17,6%	18,3%	↓	13
Ludność w wieku produkcyjnym	63,2%	63,9%	↓	14
Ludność w wieku poprodukcyjnym	19,2%	17,8%	↑	2
Saldo migracji - największe ujemne (2011 r.)	-1,8‰	-0,1‰	↑↓	4
OSADNICTWO				
Stopień urbanizacji*** w %	44,9	60,6*	↓	15
Średnia wielkość (wg liczby mieszkańców):				
miasta, w tys.	18,6	25,8*	↓	10
wsi, w szt.	310	352*	↑	11
Średni obszar obsługiwany przez ośrodek miejski, w km ²	377,8	344,3*	↑	7
Gęstość sieci wiejskiej — liczba wsi na 100 km ²	19,3	13,8*	↓	3
OCHRONA ŚRODOWISKA				
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona				
w ha	755 645,0		→	
w % powierzchni ogólnej	64,5%	32,3%*	→	1
na 1 mieszkańca [m ²]	5912,2	2633*	↓	2
Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska w mln zł:	788,7	3,14% nakł. krajowych (12158,2	↑	6
na 1 mieszkańca w zł	616	316*	↑	2
Odpady komunalne zebrane w kg na 1mieszkańca (2011)	102	160,2*	↓	16
Udział odpadów składowanych w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku, w % (2011)	0,3	27,5*	↓	16
Udział odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku, w % (2011)	97,5	71,8*	↑	1
SUROWCE MINERALNE (2011 r.)				
Wydobycie, w tys. ton:				
siarka rodzima	657	100,0% produkcji krajowej	↑	1
gips	1034	84,3% produkcji krajowej	→	1
surowce węglanowe, w tym:				
do produkcji wapna	14748	67,9% produkcji krajowej	↑	1
do produkcji cementu	8148	29,8% produkcji krajowej	→	1
kamienie łamane (kruszywa) i bloczne	29025	34,3% produkcji krajowej	↑	2

ROLNICTWO I LEŚNICTWO (2012/2011)				
Powierzchnia użytków rolnych, w tys. ha	502,6	3,4 % powierzchni UR w kraju	↓	13
w % powierzchni ogółem	42,9	89,5*	↓	8
Plony zbóż, w q/ha	28,7	77,6	↓	7
Obsada bydła, w szt./100 ha użytków rolnych	33,8	88,0	↑	8
Obsada trzody chlewnej, w szt./100 ha użytków rolnych	47,7	61,9	↓	8
Zbiory owoców z drzew, w tys. ton	322,3	9,8 % zbiorów krajowych	↓	3
Zużycie nawozów mineralnych, w kg NPK/1 ha	89,5	70,7	↓	11
Średni areal gospodarstwa indywidualnego (pow. 1 ha), w ha użytków rolnych	5,5	53,0	→	14
Lesistość, w %	28,0	29,2*	↑	10
BAZA EKONOMICZNA				
PKB ogółem w mln zł (w 2010 r.)	35 681	2,5% PKB ogółem	□□	13
na 1 mieszkańca w zł	28 134	75,8 **	□□	12
Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności	84,8	103,2*	□	12
nowo zarejestrowane	7,4	9,3*	□	13
wyrejestrowane	5,5	6,5*	□	12
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON, w tym:	108 068	2,7% podmiotów w kraju	□	13
przedsiębiorstwa państwowe	3	1,7%	□	12
spółki handlowe, w tym:	5 206	1,5%	□	15
z udziałem kapitału zagranicznego	583	0,8%	□	16
Podmioty gospodarki narodowej w wybranych sekcjach, w % podmiotów ogółem:				
przemysł (bez budownictwa)	9,7	9,7*	□	8
budownictwo	13,3	11,9*	→	3
usługi (bez handlu i napraw)	42,8	49,3*	□	16
handel i naprawy	32,5	26,8*	□	1
Podmioty gospodarki narodowej wg klas wielkości, w % podmiotów ogółem:				
0-9 zatrudnionych	95,3	95,5*	□	10
10-49	3,76	3,68*	□	8
50-249	0,78	0,75*	→	8
250 i więcej	0,11	0,11*	□	8
Produkcja sprzedana przemysłu, w mln zł (2011 r.):	24 124,2	2,1% krajowej prod. sprzedanej	□	14
na 1 mieszkańca w zł	18 845	25 682*	□	12
TURYSTYKA (dane za 2011 r.)				
Turyści korzystający z noclegów zakwaterowania zbiorowego, w tys.				
Polacy	406,9	1,89% turystów polskich w kraju	↑	15
cudzoziemcy	28,1	0,63% turystów zagran. w kraju	↑	16
Udzielone noclegi, w tys.				
Polakom	1 183,1	2,07% noclegów w kraju	↑	14
cudzoziemcom	65,5	0,61% noclegów w kraju	↑	16
Liczba obiektów noclegowych	166	2,35% obiektów w kraju	↑	14
Liczba miejsc noclegowych	12 106	1,99% miejsc w kraju	↑	14

RYNEK PRACY (dane za 2011 r.)				
Pracujący łącznie z rolnictwem indywidualnym, w tys., w tym:	379,1	3,5% pracujących w kraju	↑↓	11
rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybołówstwo (w %)	39,3	21,5*	↓↑	7
przemysł i budownictwo (w %)	23,0	28,0*	→	13
sektor publiczny (w %)	20,5	22,8*	↓	13
sektor prywatny (w %)	79,5	77,2*	↑	2
Przeciętnie pracujący w sektorze rolniczym, w tys.	147	7,3% pracujących w kraju	↑	7
Przeciętnie pracujący w sektorze przemysłowym, w tys.	178	3,7% pracujących w kraju	↓	11
Przeciętnie pracujący w sektorze usługowym, w tys.	276	3,1% pracujących w kraju	↑↓	13
Zatrudnieni w B+R na 1000 aktywnych zawodowo, w tys.	1,5	4,8*	→	16
BEZROBOCIE				
Bezrobotni zarejestrowani, w tys. (stan na 31.XII.2012 r.), w tym:	86,7	4,1% bezrobotnych w kraju	↑	13
kobiety (w %)	49,1	51,4*	↓	14
pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok (w %)	36,8	35,4*	↑	7
w wieku do 25 lat (w %)	20,8	19,9*	↓	5
w wieku 50 lat i więcej (w %)	20,6	22,8*	↑	11
Stopa bezrobocia	15,8	13,4	↑	5
NAUKA I POSTĘP TECHNICZNY				
Szkolnictwo wyższe:				
szkoły	15	3,3% szkół wyższych w kraju	→	13
studenci	38 502	2,3% studentów w kraju	□	14
Jednostki badawczo-rozwojowe (w 2011 r.)	35	1,8% jednostek B+R w kraju	□	15
Nakłady inwestycyjne (ceny bieżące), 2011 r., w mln zł:	6 710,1	2,8% nakładów krajowych	□	14
na 1 mieszkańca w zł	5 242	6 316*	□	13
Nakłady na działalność innowacyjną (ceny bieżące), w mln zł (2011 r.)	416,2	1,3% nakładów krajowych	□	12
Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R) w 2011 r. (ceny bieżące) w mln zł:	143,0	1,2% nakładów krajowych	□	13
na 1 mieszkańca w zł	111,7	303,3*	□	13
relacja do PKB w % w 2010 roku	0,47	0,74*	□	9
TRANSPORT I KOMUNIKACJA (dane za 2011 r.)				
Drogi publiczne o twardej nawierzchni w km/100 km ² ,	114,7	88,7*	↑	3
Wskaźnik natychmiastowych potrzeb remontowych (stosunek długości dróg w złym stanie technicznym do ogólnej dł. dróg)	0,12	0,13*	↓	7
Ofiary śmiertelne wypadków:				
na 100 000 mieszkańców	13,98	10,87*	↓	1
na 100 000 pojazdów	21,91	17,32*	↓	1
Linie kolejowe normalnotorowe w km/100 km ²	6,2	6,4*	↑	9
Telefoniczne łącza główne na 1000 mieszkańców	145,4	179,4*	□	15
Ludność przypadająca na 1 placówkę pocztową	4 191	4 597*	↑	10

GOSPODARKA WODNA				
Gęstość sieci, w km/100 km ² : wodociągowej kanalizacyjnej	111,3 42,0	87,,3 34,4	↑ ↑	6 10
Ludność (korzystająca) obsługiwana przez (w %): wodociągi kanalizację oczyszczalnie ścieków	84,3 50,0 49,5	87,6 63,5 65,2	↑ ↑ ↓	12 16 16
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na mieszkańca, w m ³	31,5	35,2	↓↑	15
Zużycie wody przez przemysł, w dam ³ , w tym:	1263,5	7662,2 16,4% zużycia krajowego	↓	4
Pobór wód podziemnych, w %	0,5	2,6*	↓	16
Pobór wód powierzchniowych, w %	99,1	96,5*	↓	4
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA (dane za 2011 r.)				
Gęstość sieci gazowej ogółem, w km/100 km ² w tym rozdzielczej	33,8 29,1	43,2* 37*	↑ ↑	7 7
Produkcja energii elektrycznej, w GWh w tym ze źródeł odnawialnych	8 527,9 883,9	5,2% krajowej produkcji 0,7% krajowej produkcji	↑ ↑	8 7

* wskaźnik krajowy

** relacja do średniej krajowej (Polska=100)

*** wg faktycznego miejsca zamieszkania

Źródło: GUS Bank Danych Regionalnych, US Kielce.

III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA

Świętokrzyskie, podobnie jak inne regiony Polski, znajduje się obecnie na progu realizacji „nowej perspektywy finansowej UE” przypadającej na lata 2014–2020. Tworzy ona realną szansę kontynuacji i zakończenia kluczowych inwestycji infrastrukturalnych rozpoczętych po akcesji Polski do UE, które wzmocnią pozycję naszego województwa w krajowych i europejskich rankingach konkurencyjności. Wprowadza również nowe priorytety, a zwłaszcza wzrost innowacyjności gospodarki oraz poprawę jakości kapitału ludzkiego, która będzie osiągana drogą zwiększenia dostępności do rynków pracy i usług, rozwoju edukacji i szerszego włączenia społecznego grup zmarginalizowanych.

Przyjmując, że w okresie tym, kryteria spójności będą nadal odgrywać wiodącą rolę w realizacji zadań wspieranych ze środków UE, zachodzi potrzeba niezwłocznej akomodacji uwarunkowań rozwoju przestrzennego do wymagań konwergencji oraz wskazania kierunków i sposobów integracji polityki przestrzennej z polityką rozwoju regionu nakreśloną w nowej generacji krajowych i wojewódzkich dokumentach programowych tak, aby planowanie przestrzenne w województwie stało się rzeczywistym instrumentem wspomagającym realizację tych zadań.

W tej sytuacji, za najważniejszą misję zmiany „Planu ...”, należy uznać zapewnienie pełnej integracji w przestrzeni funkcjonalnej województwa zadań przewidzianych do realizacji w obecnej i przyszłej generacji programów krajowych i wojewódzkich z planami zagospodarowania przestrzennego miast i gmin. Zmiana Planu województwa, wyposażona w szerszy zakres informacji o obszarach interwencji publicznej określonych w europejskich i krajowych dokumentach programowych UE może i powinna zapewnić sprawną, i bardziej efektywną alokację inwestycji finansowanych z funduszy strukturalnych.

1. Uwarunkowania wynikające z „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 roku”

Dnia 13 grudnia 2011 r. Uchwałą Nr 239/2011 Rada Ministrów przyjęła Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 ogłoszoną w M.P. z 2012 roku poz.252. Dokument ten wyznacza nowe ramy dla polityk posiadających wpływ terytorialny i stanowi podstawę do formułowania wytycznych oraz ustaleń dla wszystkich dokumentów strategicznych, mających znaczenie dla realizacji celów KPZK 2030.

Koncepcja otwiera drogę do wprowadzenia zintegrowanego systemu zarządzania rozwojem kraju zakładając wykorzystanie przestrzeni i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów dla osiągania celów ogólnorozwojowych — konkurencyjności, zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w horyzoncie długookresowym. Wizja ta będzie spełniana poprzez realizację następujących celów priorytetowych:

- *podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;*

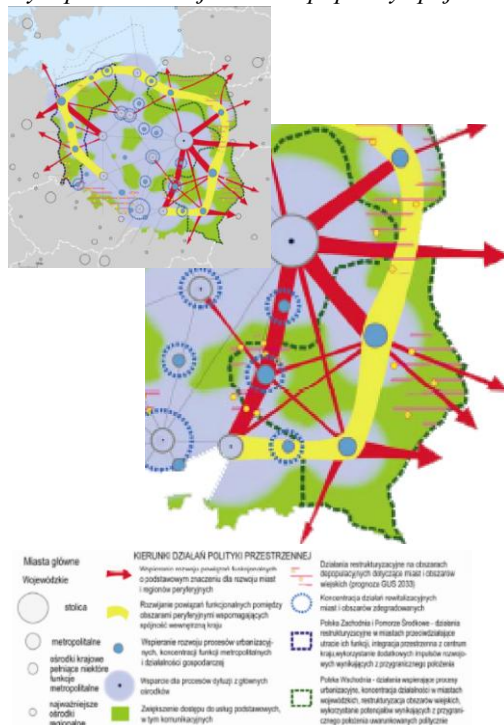
- poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Wyznacznikiem polityki krajowej ma być „paradygmat rozwoju zintegrowanego” zrywający z dotychczasową rozdzielnością systemów planowania i programowania oraz odejście od wskazanej w KPPZK z 2001 r. idei rozwoju w pasmach i biegunach wzrostu na rzecz sieci powiązań funkcjonalnych krajowych ośrodków wzrostu, tworzących policentryczną metropolię sieciową, połączonych z europejską siecią metropolii.

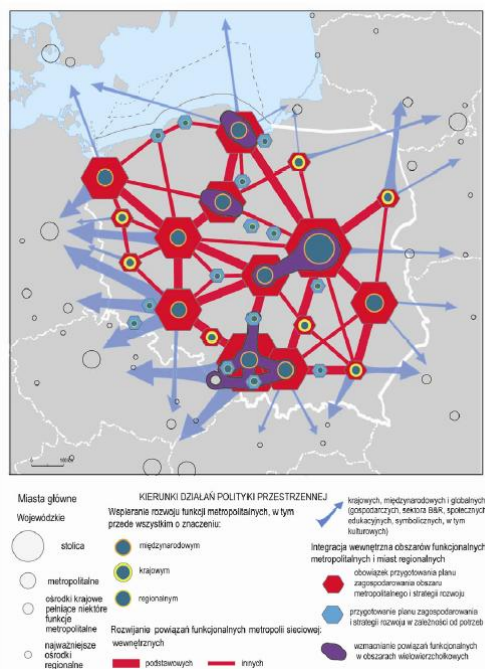
W skład podstawowych węzłów sieci powiązań funkcjonalnych miast wchodzi: Warszawa i największe polskie miasta; miasta wojewódzkie o znaczeniu krajowym, w których występują funkcje metropolitalne (m.in. Kielce); ośrodki regionalne (brak takich ośrodków w województwie świętokrzyskim), oraz powiązane z nimi ośrodki subregionalne i lokalne.

Politykę krajową z zakresie rozwoju osadnictwa obrazują poniższe rysunki poglądowe.

Kierunki działań polityki przestrzennej na rzecz poprawy spójności wewnętrznej kraju.

Kierunki działań polityki przestrzennej służące podniesieniu konkurencyjności głównych ośrodków miejskich

Źródło: „Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”, MRR.

W KPZK 2030 przewiduje się następujące kierunki działań polityki przestrzennej na rzecz poprawy spójności wewnętrznej kraju oraz podniesienia konkurencyjności głównych ośrodków miejskich w odniesieniu do obszaru województwa świętokrzyskiego:

- wspieranie rozwoju powiązań funkcjonalnych w ramach metropolii sieciowej zwłaszcza podstawowych na osi Kraków — Kielce — Radom — Warszawa, ale również innych powiązań pomiędzy Kielcami a Łodzią, Lublinem i Rzeszowem;
- wpieranie rozwoju procesów urbanizacyjnych, koncentracji funkcji metropolitalnych i działalności gospodarczej w Kielcach (rozwój w Kielcach funkcji metropolitalnych o znaczeniu krajowym) oraz obligatoryjne przygotowanie planu zagospodarowania dla obszaru metropolitalnego i strategii rozwoju;
- wsparcie dla procesów dyfuzji funkcji rozwojowych;
- koncentracja działań rewitalizacyjnych dla miast i obszarów zdegradowanych;
- zwiększenie dostępu do usług podstawowych, w tym komunikacyjnych w przeważającej części województwa świętokrzyskiego;
- działania restrukturyzacyjne na obszarach depopulacyjnych dotyczące miast i obszarów wiejskich (koncentrację tych działań przewidziano w północnej i południowej części województwa świętokrzyskiego);
- wsparcie dla działań urbanizacyjnych, związanych z koncentracją działalności w mieście wojewódzkim, restrukturyzacją obszarów wiejskich itp. w ramach „Polski Wschodniej”.

Prócz wzmocnienia konkurencyjności miast polskich w przestrzeni europejskiej KPZK 2030 stawia sobie za cel poprawę spójności wewnętrznej kraju, która będzie osiąganą poprzez wybrane kierunki działań przestrzennych dedykowane dla obszarów peryferyjnych.

Istotnym zadaniem „Koncepcji ...” jest poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych m.in. poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Głównym instrumentem zintegrowanego podejścia terytorialnego ukierunkowanego na wykorzystanie endogenicznych potencjałów będzie kumulacja interwencji publicznej na obszarach funkcjonalnych, w tym stanowiących tzw. obszary problemowe.

W KPZK 2030 wymienia się następujące obszary funkcjonalne:

- I. Miejskie obszary funkcjonalne:** ośrodków wojewódzkich, w tym metropolitalnych (**dla których obligatoryjne jest opracowanie planu i strategii**); ośrodków regionalnych; ośrodków subregionalnych; ośrodków lokalnych.
- II. Wiejskie obszary funkcjonalne:**
 - uczestniczące w procesach rozwojowych;
 - wymagające wsparcia procesów rozwojowych (należy je obligatoryjnie ustalić w strategii rozwoju województwa i w pzpw).
- III. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej,** w tym istotne dla województwa świętokrzyskiego:
 - ochrony gleb dla celów produkcji rolnej;
 - tereny zamknięte;
 - narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy.
- IV. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego:**
 - cenne przyrodniczo;
 - ochrony krajobrazów kulturowych;
 - ochrony i kształtowania zasobów wodnych;
 - strategicznych złóż kopalin.
- V. Obszary funkcjonalne wymagające rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej,** w tym istotne dla województwa świętokrzyskiego:
 - o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych;
 - miasta i inne obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze;
 - obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe.

Delimitacja niektórych z ww. obszarów została uzależniona od opracowania kryteriów przez powołane do tego celu zespoły robocze na szczeblu krajowym.

W sferze wdrożeniowej KPZK 2030 łączy różne szczeble planowania w hierarchiczny układ ukierunkowany na realizację zadań celu publicznego oraz koordynację polityk sektorowych. Wskazuje też **kierunki działań o charakterze inwestycyjnym, nie przesądzając struktury wydatków i nie określając nakładów finansowych**, które pozostają domeną polityki rozwoju.

W docelowym modelu systemu zarządzania KPZK 2030 stanowi integralny element Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju, zaś w przyszłości przewiduje się opracowanie dokumentu o charakterze operacyjnym — planu zagospodarowania przestrzennego kraju, który będzie ustalał rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i ponadregionalnym.

Do najważniejszych atrybutów KPZK 2030 w świetle potrzeb i oczekiwań województwa świętokrzyskiego należy zaliczyć:

- rzeczowe obnażenie niedomagań polskiego systemu planowania przestrzennego, przede wszystkim w zakresie: niespójnego systemu prawnego (stwarza on już barierę nie tylko zachowania, ale i utrzymania ładu przestrzennego) oraz braku integracji polityki terytorialnej z planowaniem inwestycyjnym;
- zaliczenie Kielc do ośrodków krajowych pełniących niektóre funkcje metropolitalne, oraz wprowadzenie obligatoryjności sporządzenia dla obszaru funkcjonalnego ośrodka

- wojewódzkiego planu zagospodarowania przestrzennego, szczególnie istotnego w aspekcie opanowania niekontrolowanej obecnie suburbanizacji gmin podkieleckich;
- zaliczenie niektórych miast i gmin województwa do krajowych obszarów o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług oraz do miast i obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze (wskazano: Skarżysko-Kamienną, Starachowice, Ostrowiec Św. i Kielce);
 - postulowane podwyższenie kategorii korytarza transportowego planowanego w oparciu o drogę krajową nr 73 (na odcinku Busko-Zdrój — Tarnów przez Nowy Korczyn i Żabno) — zadanie to obejmowałoby:
 - przebudowę/budowę nowych odcinków drogi ekspresowej S-73 relacji Kielce — Tarnów, mającą na celu ułatwienie dojazdu do obszaru o najsłabszej dostępności czasowej (rejon Karpat), w tym przejścia granicznego w Piwnicznej;
 - przebudowę/budowę nowego odcinka linii kolejowej Kielce — Busko-Zdrój — Żabno, dostosowanej do dużych prędkości;
 - możliwość podniesienia kategorii realizowanej obecnie drogi ekspresowej S-7 (z klasy technicznej „S” do klasy „A” (autostrad);
 - działania polegające na uruchomieniu cywilnych portów lotniczych w Polsce Wschodniej *„Osiągnięciu tego celu (poprawa dostępności polskich miast i regionów w przestrzeni europejskiej) służyć będą działania polegające na uruchomieniu cywilnych portów lotniczych w Polsce Wschodniej (w szczególności w Lublinie i Szymanach, w drugiej kolejności w Białymstoku) natomiast w zależności od wyników analiz opłacalności ekonomicznej także w Kielcach i Koszalinie. W celu umożliwienia rozwoju komunikacji lotniczej w tych regionach będzie musiał zostać rozwiązany sposób finansowania infrastruktury i kosztów służb żeglugi powietrznej z funduszy regionalnych w wypadkach braku możliwości pokrycia tych wydatków z opłat przewoźników.”*

Oceniając założenia krajowej polityki przestrzennej zawarte w KPZK 2030 należy podkreślić, iż są one generalnie korzystne dla województwa świętokrzyskiego, choć nie uwzględniają wszystkich postulatów kierowanych do autorów KPZK 2030. W świetle przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ustalenia tego dokumentu uwzględnia się obligatoryjnie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa.

2. Uwarunkowania kształtowania regionalnej polityki przestrzennej wynikające ze strategii i programów regionalnych

Poprzednia edycja aktualizacji „Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020” została uchwalona dnia 26.10.2006 r. — Uchwałą nr XLII/508/2006 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego i stanowiła podstawę do podejmowania zadań służących rozwojowi regionu. Dokument ten dostosowany został do nowej formuły planowania działań wspieranych z funduszy UE i uwzględniał zasady polityki spójności przyjęte w zaktualizowanej *Strategii Lizbońskiej*.

Ze względu jednak na potrzebę dostosowania tego dokumentu do priorytetów polityki Unii Europejskiej zawartych w Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu — Europa 2020 jak również uspołnieniu jej celów z celami obowiązujących dokumentów strategicznych szczebla krajowego: Średniookresową Strategią Rozwoju Kraju z 25 września 2012 r. oraz Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego z 13 lipca 2010 r., Sejmik Województwa Świętokrzyskiego w marcu 2011 r. podjął decyzję o rozpoczęciu prac nad kolejną **aktualizacją „Strategii Rozwoju**

Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020”. Dokument ten został uchwalony dnia 16 lipca 2013 r. uchwałą nr XXXIII/589/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego.

Nadrzędną misją tej „Strategii...” jest ***pragmatyczne dążenie do najpełniejszego i innowacyjnego wykorzystania przewag i szans, odwrócenia niekorzystnych tendencji demograficznych oraz podniesienia jakości życia mieszkańców przy jednoczesnej dbałości o stan środowiska.***

Powodzenie tej misji uzależniono od realizacji sześciu celów strategicznych:

- ***Koncentracja na poprawie infrastruktury regionalnej*** osiągana poprzez: poprawę infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej; infrastruktury technicznej i usług publicznych; rozwój harmonijny i ład przestrzenny;
- ***Koncentracja na kluczowych gałęziach i branżach dla rozwoju gospodarczego Regionu,*** realizowana m.in. poprzez: ugruntowanie pozycji przemysłu i budownictwa w Regionie, dalszy rozwój Targów Kielce; produkcję ekologicznej żywności; pakietyzację i komercjalizację produktu turystycznego; specjalizację przyszłości — rozwój nowych branż;
- ***Koncentracja na budowie kapitału ludzkiego i bazy dla innowacyjnej gospodarki,*** realizowane poprzez: sprzyjanie kumulowaniu kapitału ludzkiego; usprawnianie i rozwój Regionalnego Systemu Innowacji; tworzenie sprzyjających warunków dla przedsiębiorczości, w tym zwłaszcza dla sektora MŚP;
- ***Koncentracja na zwiększeniu roli ośrodków miejskich w stymulowaniu rozwoju gospodarczego Regionu*** ukierunkowana na: rozwój Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego oraz ośrodków miejskich subregionalnych i lokalnych;
- ***Koncentracja na rozwoju obszarów wiejskich*** realizowana drogą: rozwoju usług publicznych; nowoczesnego rolnictwa oraz funkcji pozarolniczych;
- ***Koncentracja na ekologicznych aspektach rozwoju Regionu*** skupiająca się na ekologicznych działaniach prorozwojowych, w tym przeciwdziałaniu zagrożeniom naturalnym oraz ochronie cennych zasobów przyrodniczych.

Potrzeba szerszego uwzględnienia wymiaru przestrzennego w polityce rozwoju regionu znalazła wyraz w adaptacji z „Planu ...” celów i kierunków przekształceń struktury funkcjonalno-przestrzennej, w tym obszaru funkcjonalnego Kielc oraz zadań dotyczących kształtowania układu osadnictwa i regionalnego systemu ekologicznego. Wymiar przestrzenny posiadają następujące cele strategiczne: *koncentracja na poprawie infrastruktury regionalnej, koncentracja na zwiększeniu roli ośrodków miejskich w stymulowaniu rozwoju gospodarczego Regionu, koncentracja na rozwoju obszarów wiejskich, koncentracja na ekologicznych aspektach rozwoju Regionu.*

W dokumencie strategicznym uwypuklono też działania mające na celu przywrócenie ładu przestrzennego tj.: przeciwdziałanie chaotycznej i niekontrolowanej suburbanizacji oraz położono nacisk na kształtowanie harmonijnej zabudowy. Wskazane zostały również potencjalne obszary współpracy międzywojewódzkiej.

Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego stanowić ma strategiczną podstawę dla kolejnej edycji regionalnego programu operacyjnego, zaplanowanego do wdrożenia w latach 2014–2020.

Ze względu na niezakończony proces realizacji inwestycji w ramach obowiązującego „Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013” (RPO) warto pokrótce go scharakteryzować. Program ten stanowi instrument realizacji „Strategii...” i został opracowany zgodnie ze standardem sporządzania tego typu dokumentów, określonym w NSRO. Celem generalnym programu jest „Poprawa warunków

sprzyjających budowie konkurencyjnej i generującej nowe miejsca pracy regionalnej gospodarki”, natomiast celami operacyjnymi są:

- 1) podniesienie poziomu konkurencyjności regionalnej gospodarki poprzez zwiększenie zdolności inwestycyjnej podmiotów gospodarczych;
- 2) stworzenie warunków do rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz powiązań między sektorem B+R, a gospodarką;
- 3) poprawa jakości systemu komunikacyjnego regionu i jego połączeń z krajowymi, i europejskimi korytarzami transportowymi;
- 4) poprawa stanu środowiska naturalnego województwa;
- 5) zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych i zasobów dziedzictwa kulturowego;
- 6) zwiększenie atrakcyjności ośrodków miejskich i centrów gmin.

Obecnie trwają prace nad „Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020, który będzie instrumentem realizacji zaktualizowanej, Strategii rozwoju województwa świętokrzyskiego, której misja i cele zostały opisane powyżej.

Cel główny nowego RPOWŚ to — *Województwo świętokrzyskie jako region efektywnie wykorzystujący swoje potencjały rozwojowe, w oparciu o postęp technologiczny, odpowiedzialne czerpanie z zasobów środowiska oraz budowę kapitału społecznego.*

Ponadto ww. Program zakłada cele uzupełniające tj.:

- 1) Województwo świętokrzyskie dysponujące infrastrukturą, podnoszącą jego zdolność do budowy nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki;
- 2) Województwo świętokrzyskie jako region umiejętnie korzystający z posiadanych zasobów oraz innowacji, stanowiących podstawę dla budowy przewagi konkurencyjnej gospodarki;
- 3) Miasta województwa świętokrzyskiego jako obszary koncentracji czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego;
- 4) Województwo świętokrzyskie jako region ludzi aktywnych, konkurujących swoją wiedzą i umiejętnościami na otwartym rynku pracy.

Jak już wspomniano, głównym zadaniem Programu jest umiejscowienie ustaleń „Strategii...” w priorytetowych „osiach rozwoju”, wspieranych z funduszy pomocowych, co umożliwi programowanie zadań inwestycyjnych w założonym horyzoncie czasowym. Program spełnia także funkcję koordynującą w zakresie inwestycji celu publicznego, artykułowanych przez różne programy branżowe i sektorowe, dostosowując priorytety i harmonogramy ich działań do dostępnych środków finansowych oraz specyficznych wymagań ich przeznaczenia, określonych w nadrzędnych dokumentach programowych. Precyzuje też kryteria dostępu do omawianych środków, sposób oceny i monitorowania działań, a także system wdrażania i źródła finansowania.

Związki Planu z RPOWŚ wynikają więc z faktu, że pełni on rolę głównego instrumentu wdrażania ustaleń „Strategii...” mających konkretny wymiar finansowy. W ślad za tym w zmianie „Planu ...” został uwzględniony zakres inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, przewidywanych do realizacji na obszarze województwa świętokrzyskiego w latach 2007–2015 zgodny z **Indykatywnym Wykazem Projektów Kluczowych w ramach RPOWŚ na lata 2007–2014**, przyjętym Uchwałą nr 1995/09 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 3 września 2009 r. Wykaz tych inwestycji został skonfrontowany z raportem zamieszczonym w Krajowym Systemie Informatycznym, na podstawie którego ograniczono się do uwzględnienia w zmianie Planu inwestycji, które nie zostały zrealizowane do grudnia 2013 r.

W fazie końcowych prac znajduje się **Strategia badań i innowacyjności (RIS3)**, która stanowi integralną część porządku strategicznego wyznaczonego przez Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego (SRWS) do roku 2020. SRWS wyznacza główne kierunki rozwoju województwa i wskazuje na istniejące ekonomiczne potencjały, zaś celem RIS3 jest dalsze rozwinięcie tych potencjałów poprzez wybór „inteligentnych specjalizacji”.

Cel strategiczny RIS3 brzmi: *„Do roku 2020 w województwie świętokrzyskim zapanuje kultura sprzyjająca innowacjom, przedsiębiorczości i konkurencyjności, która pomoże stworzyć nowe i trwale miejsca pracy dla wysoko wykwalifikowanych pracowników oraz wesprze wzrost gospodarczy, który będzie szybszy niż średnia krajowa.”*

RIS3 diagnozuje cztery obszary gospodarki stanowiące inteligentne specjalizacje województwa świętokrzyskiego:

- odlewniczo-metalowy;
- budowlany;
- turystyki prozdrowotnej;
- zdrowej żywności;

które są wspierane przez trzy obszary horyzontalne:

- technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT);
- efektywne wykorzystanie energii/odnawialne źródła energii;
- branżę targowo-kongresową.

3. Uwarunkowania wynikające z obowiązujących programów

Jak wynika z monitoringu przestrzennego na obszarze regionu realizowanych jest kilkadziesiąt strategii oraz programów krajowych i wojewódzkich, przyjętych przez: Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, właściwego Ministra lub Sejmik Województwa Świętokrzyskiego. Skala oddziaływania tych dokumentów na przestrzeń zależy przede wszystkim od terminu skierowania ich do realizacji, okresu lat, jakie obejmują oraz od dziedziny zagospodarowania, której dotyczą ustalenia danego dokumentu.

Uwzględniając fakt, że strategie i programy opracowane przed 2006 r. w odmiennym systemie instytucjonalnym programowania przestały praktycznie obowiązywać (choć formalnie nie zostały unieważnione) przedmiotowe uwarunkowania opracowano w układzie głównych dziedzin gospodarki przestrzennej, skupiając się na dokumentach, posiadających jasno określone źródła finansowania. Szczególnie wzięto pod uwagę programy oparte o obowiązujące „Strategiczne Wytyczne Wspólnoty”, które generują najważniejsze inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym (krajowym, wojewódzkim i powiatowym). Ponadto w kilku przypadkach odniesiono się do programów europejskich, posiadających własne instrumenty finansowe, których zasięg obejmuje województwo świętokrzyskie i umożliwia uczestnictwo podmiotów regionalnych.

3.1. Osadnictwo i ład przestrzenny

Na system osadniczy województwa oddziałuje większość obowiązujących strategii i programów, ale znaczący wpływ wywiera kilka dokumentów o charakterze kompleksowym. Dla Kielc, stolicy regionu świętokrzyskiego oraz większych miast najszerzy zakres wsparcia jest oferowany w **Narodowej Strategii Spójności (NSS)**, **Strategii Rozwoju Kraju (SRK)**, **Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ)** oraz **Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej na lata 2007–2013 (RPW)**.

W najbliższej perspektywie finansowej 2014–2020 duże znaczenie dla rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz ośrodków wiejskich będą miały następujące dokumenty

strategiczne: **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, Strategia Rozwoju Kraju 2020, nowa edycja Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej.**

Z dokumentów tych wynika, że stolica regionu świętokrzyskiego może uzyskać wsparcie na działania mające na celu:

- odnowę środowiska fizycznego poprzez: rewitalizację dzielnic, terenów przemysłowych, ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego, i historycznego, propagowanie przedsiębiorczości;
- rozwój funkcji metropolitalnych Kielc, o znaczeniu międzynarodowym i krajowym, takich jak: funkcje gospodarcze, czyli obecność struktur zarządczych ważnych korporacji gospodarczych i finansowych, funkcje naukowe, przez które rozumie się zapewnienie najwyższych standardów działania instytucji naukowych i badawczych, a przy tym bogatą ofertę centrów transferu technologii oraz funkcje kulturowe i symboliczne tj. obecność aktywnych placówek kulturalnych najwyższej rangi;
- zwiększenie dostępności transportowej regionalnej i wewnątrzregionalnej (w tym wysokiej jakości połączenia drogowe ośrodka wojewódzkiego z Warszawą oraz modernizacja połączeń kolejowych);
- integrację przestrzeni funkcjonalnej związanej z miastem (transport, usługi komunalne, rynek pracy, kultura, usługi publiczne).

W aktywizacji miast subregionalnych i lokalnych oraz obszarów wiejskich kluczową rolę mogą odgrywać ustalenia **SRK**, w których przewiduje się:

- rozwój miast subregionalnych poprzez wykorzystanie specyfiki terytorialnej i pogłębianie specjalizacji w zakresie przemysłu, zaawansowanego rolnictwa czy usług (w tym szczególnie turystycznych);
- rozbudowę infrastruktury związanej ze specjalizacją gospodarczą (uzbrajanie terenów) oraz budowę i modernizację lokalnej infrastruktury drogowej, intensyfikację połączeń transportowych (komunikacji zbiorowej) łączącej obszary wiejskie z ośrodkami miejskimi;
- działania rewitalizacyjne zarówno w ośrodkach subregionalnych, jak i lokalnych;
- wspomaganie procesów restrukturyzacyjnych w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze;
- poprawę dostępności do usług i dóbr warunkujących możliwości rozwojowe;
- wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały oraz poprzez tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na wsi zorientowanych na turystykę, ekologię i zwiększenie mobilności zawodowej pomiędzy obszarami wiejskimi a miastem;
- rozwój infrastruktury teleinformatycznej poprzez upowszechnianie dostępu do szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich i słabo rozwiniętych.

Nowa perspektywa finansowa 2014–2020 wiąże się z nowym podejściem do polityki przestrzennej. Kluczowe będzie dostosowanie działań i polityk do specyfiki regionów i poszczególnych obszarów. Obszary miejskie i wiejskie postrzegane będą jako elementy wzajemnie się dopełniające i stanowiące całość społeczno-gospodarczą, i przestrzenną. Promowana będzie współpraca poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego z partnerami społecznymi, a pomoc będzie skoncentrowana terytorialnie w celu osiągnięcia najlepszych efektów.

Na okres programowania 2014–2020 Komisja Europejska zaproponowała nowe instrumenty, które mają przyczynić się do poprawy wykorzystania środków strukturalnych na pewnych obszarach. Wsparcie dla tych obszarów odbywać się będzie w postaci zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju miejskiego. Działania te mają

służyć rozwiązywaniu problemów gospodarczych, społecznych, środowiskowych, które oddziałują na obszary miejskie. Obszary miejskie to jedne z kluczowych lokalizacji inwestycji dofinansowanych z budżetu UE. Dzięki ZIT-om partnerstwa miast i ich obszarów funkcjonalnych będą mogły realizować wspólne projekty. Większość wsparcia dla obszarów miejskich będzie pochodzić z programów regionalnych i uzupełniająco z programów krajowych.

Ponadto obecnie trwają prace nad Krajową Polityką Miejską, której głównym zadaniem będzie wyznaczenie pakietu działań służących kształtowaniu i prowadzeniu polityki dot. rozwoju miast oraz systemu jej realizacji. Jej celem strategicznym będzie wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Polityka miejska nie będzie planem rozdzielania środków dla miast lecz dokumentem niższego rzędu uszczegóławiającym dokumenty strategiczne, takie jak np. KPZK 2030.

3.2. Ochrona środowiska

Międzynarodowe zobowiązania Polski w zakresie ochrony środowiska wymagają wdrażania nowych, proekologicznych rozwiązań, które są na ogół bardzo kapitałochłonne. Jest to możliwe w oparciu o realizację szeregu programów i strategii, przyjętych zarówno na szczeblu krajowym, jak i wojewódzkim. Dokumentem strategicznym w omawianej dziedzinie jest **„Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009–2012 z perspektywą do roku 2016”** (przyjęta przez RM), określająca cele i priorytety ekologiczne, rodzaje i harmonogram działań oraz środki niezbędne do realizacji inwestycji proekologicznych. Dokumentami operacyjnymi, umożliwiającymi realizację tych zadań są natomiast: **„Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko”** i **„Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013”**. W ramach tych dokumentów wsparcie uzyskało szereg przedsięwzięć związanych m.in. z:

- ochroną przyrody i różnorodności biologicznej;
- zwiększaniem zasobów leśnych;
- zapewnieniem wody pitnej wysokiej jakości i oczyszczaniem ścieków;
- zagospodarowaniem odpadów i rekultywacją terenów zdegradowanych;
- ochroną powietrza atmosferycznego;
- ochroną przed hałasem i wibracjami;
- ochroną przed katastrofami naturalnymi (zwłaszcza powodziami);
- podtrzymaniem gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach (ONW);
- realizacją programów rolno-środowiskowych;
- produkcją biopaliw i wytwarzaniem energii ze źródeł odnawialnych;
- tworzeniem „zielonych miejsc pracy”;
- dostosowaniem przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska;
- zrównoważonym wykorzystywaniem materiałów, wody i energii;
- transportem przyjaznym środowisku;
- kształtowaniem postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska.

Na szczeblu wojewódzkim kluczową rolę odgrywa **„Program ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego” (POŚ)** przyjęty uchwałą nr XII/211/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w dniu 12 października 2011 r. Należy również wymienić:

- **„Program ochrony powietrza dla województwa świętokrzyskiego: Część A — strefa miasto Kielce — ze względu na przekroczenia pyłu PM₁₀, pyłu PM_{2,5} i benzo(a)pirenu, Część B — strefa świętokrzyska — ze względu na przekroczenia pyłu PM₁₀ i benzo(a)pirenu, Część C — strefa świętokrzyska — ze względu na**

- przekroczenia ozonu”** zatwierdzony uchwałą nr XIII/234/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 14 listopada 2011 roku;
- **„Program ochrony powietrza dla województwa świętokrzyskiego — strefa świętokrzyska — ze względu na przekroczenia pyłu PM_{2,5}”** wraz z **„Planem działań krótkoterminowych”** przyjęty uchwałą nr XXV/429/12 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 listopada 2012 roku;
 - **„Program małej retencji dla województwa świętokrzyskiego”** zatwierdzony uchwałą nr XI/192/07 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 grudnia 2007 r.;
 - **„Program ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, położonych wzdłuż odcinków dróg krajowych nr 7, 9, 74 i 77 z terenu województwa świętokrzyskiego”** przyjęty uchwałą nr XXIV/419/09 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 23 marca 2009 r.

Na listach przedsięwzięć priorytetowych w tych dokumentach znalazły się m.in. inwestycje:

- współfinansowane ze środków Funduszu Spójności;
- z zakresu gospodarki wodno-ściekowej zgłoszone przez gminy;
- dotyczące modernizacji i budowy zbiorników małej retencji;
- w zakresie ograniczenia emisji NO_x i SO₂;
- w zakresie zmniejszenia zużycia energii cieplnej (termomodernizacje);
- ograniczające niską emisję (modernizacje kotłowni, podłączanie do sieci ciepłowniczych, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii);
- dotyczące ograniczenia uciążliwości hałasu;
- dotyczące rekultywacji wyrobisk posiarkowych;
- dotyczące wdrażania sieci NATURA 2000;
- z zakresu realizacji gospodarki leśnej w oparciu o plany urządzania lasów.

3.3. Problematyka geologiczna, surowce mineralne

Problematyka ochrony i eksploatacji zasobów surowców mineralnych, rekultywacji terenów poeksploatacyjnych oraz zagospodarowania interesujących obiektów geologicznych została w różnym stopniu zaakcentowana w następujących dokumentach:

- **Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 roku;**
- **Programie ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego;**
- **Regionalnym Programie Operacyjnym Woj. Świętokrzyskiego na lata 2007–2013;**
- **Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko na lata 2007–2013;**
- **Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006–2014.**

Na podstawie analizy ustaleń tych dokumentów można zauważyć pewne przewartościowanie w sposobie podejścia do zasobów geologicznych, które do niedawna były postrzegane prawie wyłącznie, jako potencjał rozwoju przemysłu wydobywczego, stanowiący przedmiot zainteresowania kapitału zagranicznego. Mimo, że eksploatacja i przetwórstwo kopalin jest nadal jedną z rozwojowych gałęzi gospodarki, to od kilku lat obserwuje się coraz większe zainteresowanie wykorzystaniem interesujących obiektów geologicznych i nieczynnych wyrobisk dla rozwoju turystyki, rekreacji i edukacji naukowej. Fakt ten potwierdza utworzenie Geoparku Kielce z przyjętym do realizacji w ramach krajowego **Programu Operacyjnego „Innowacyjna Gospodarka”** dużym projektem z zakresu archeogeologii obejmującym zakończoną już budowę „Centrum Geoedukacji” na Wietrzni oraz modernizację „Neolitycznych kopalni krzemienia” w Krzemionkach i budowę infrastruktury edukacyjno-turystycznej w rejonie Chęcín.

Na podstawie wniosków do zmiany „Planu ...” można dostrzec, że samorządy lokalne, jak i podmioty partnerskie, coraz częściej dostrzegają szansę wykorzystania unikatowych, atrakcji geologicznych dla realizacji celów rozwoju lokalnego.

3.4. Dziedzictwo kulturowe

Kierunki kształtowania przestrzeni kulturowej wskazuje **Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013 (NPK)**, służący wdrożeniu **Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w latach 2004–2020**. Najważniejsze założenia programu to:

- zmiana dotychczasowej pasywnej filozofii ochrony na rzecz aktywnego zarządzania, uwzględniającego zmieniającą się funkcję obiektów zabytkowych i ich potencjał;
- poszerzenie pola ochrony dziedzictwa kulturowego o niematerialne dobra kultury;
- kompleksowy system edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego;
- mobilizacja społeczności lokalnej w celu zachowania i udostępnienia tego dziedzictwa.

Duże możliwości finansowe realizacji założeń NPK i dofinansowania projektów z zakresu dziedzictwa kulturowego stworzyły programy związane z perspektywą finansową 2007–2013. Wśród nich znalazły się: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIŚ), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), Regionalny Program Operacyjny (RPO), Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy, a także roczne Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach ww. programów można było uzyskać finansowanie projektów, począwszy od rewaloryzacji dużych zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem, poprzez zakup dóbr służących kultywowaniu lokalnych i regionalnych tradycji, po tworzenie systemu zabezpieczeń i ochrony dóbr kultury oraz badania naukowe. Zakłada się, że w latach 2014–2020 programy finansowe będą kontynuowane, ale ich kształt nie został jeszcze ściśle określony.

Wśród wojewódzkich dokumentów programowych podstawowe znaczenie posiada **Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2013–2016 (POZ)** — przyjęty Uchwałą Nr XXIX/524/13 Sejmiku Woj. Świętokrzyskiego z dnia 25 marca 2013 r., który uaktywnia następujące kierunki działań priorytetowych:

- zintegrowanie działań: jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rządowych, kulturalnych, oświatowych i badawczych, organizacji pozarządowych oraz właścicieli prywatnych obiektów zabytkowych;
- podjęcie działań hamujących degradację środowiska kulturowego oraz przywracających wartość obszarom i obiektom zabytkowym;
- kształtowanie poczucia tożsamości kulturowej województwa oraz konieczności zachowania dziedzictwa wśród mieszkańców;
- właściwe wykorzystanie środków zewnętrznych.

W programie zawarto wykazy obiektów zabytkowych i ich zespołów, stanowisk archeologicznych, a także elementów dziedzictwa niematerialnego wraz z wnioskami odnoszącymi się do poszczególnych rodzajów obiektów.

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006–2014 (SRT) kładzie nacisk na kierunki i obszary działań, służące wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego dla potrzeb rozwoju turystyki (szlaki turystyczno-kulturowe, promocja funkcji uzdrowiskowo-turystycznej oraz zabytkowych miast i miasteczek).

3.5. Kapitał ludzki i infrastruktura społeczna

Dziedzina ta posiada szczególne preferencje w europejskiej polityce spójności, co znajduje wyraz w znacznej skali zaangażowania środków z europejskiego Funduszu Spójności. Na zagospodarowanie przestrzeni społecznej rzutują następujące dokumenty rządowe: **Strategiczne Wytyczne Wspólnoty dla Spójności na lata 2007–2013, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Kapitał Ludzki, PO Innowacyjna Gospodarka** oraz sektorowe: **Strategia Polityki Społecznej na lata 2007–2013, Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013, PO „Rozwój Infrastruktury Kultury i Szkół Artystycznych”, Strategia Ochrony Zdrowia w Polsce na lata 2007–2013, Narodowy Program Zdrowia na lata 2007–2013, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 i Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007–2013.**

W okresie programowania 2014–2020 kontynuowane będą działania oparte o **kolejne edycje: Programu Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej i PO Infrastruktura i Środowisko oraz PO Innowacyjna Gospodarka**, oraz programy sektorowe: **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 wraz z jej uzupełnieniem na lata 2004–2020, Narodowy Program Zdrowia na lata 2007–2015, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, zaktualizowana Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Strategia Rozwoju Kapitału społecznego 2011–2020.**

W ramach ww. strategii i programów preferowane są następujące działania:

- zwiększanie inwestycji w kapitał ludzki poprzez lepszą edukację i poprawę kwalifikacji;
- poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym oraz zwiększenie dostępu do kultury;
- unowocześnienie infrastruktury szkolnictwa wyższego oraz zwiększenie liczby studentów na kierunkach priorytetowych i podniesienie jakości kształcenia dzięki wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
- dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb makroregionalnego rynku pracy — wzmacnianie współpracy między uczelniami wyższymi a sektorem przedsiębiorstw;
- promocja postaw przedsiębiorczych i wsparcie dla inkubatorów przedsiębiorczości, w tym akademickiej;
- wsparcie dla inwestycji (B+R) oraz wyposażenie w aparaturę naukowo-badawczą;
- rozwój infrastruktury szkolnictwa artystycznego;
- zapewnienie odpowiedniej jakości edukacji dla wszystkich dzieci, również najbardziej potrzebujących i tych w trudnej sytuacji życiowej;
- podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego;
- poprawa efektywności systemu doradztwa zawodowego;
- szkolenia zawodowe dotyczące podnoszenia kwalifikacji zawodowych doradców rolnych i nauczycieli szkół rolniczych lub leśnych;
- poprawa zdrowia i związanej z nim jakości życia ludności;
- zwiększenie dostępu do internetu instytucji publicznych, przedsiębiorstw i mieszkańców obszarów peryferyjnych zagrożonych „wykluczeniem cyfrowym”;
- wsparcie dla inwestycji z zakresu infrastruktury targowej, wystawienniczej i kongresowo-konferencyjnej.

Warto również wspomnieć o programach wojewódzkich, podejmujących konkretne zadania z zakresu rozwoju bazy społecznej. Są to: **Wojewódzki Program Pomocy w Realizacji Zadań na Rzecz Zatrudniania Osób Niepełnosprawnych na lata 2007–2013, Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania ich Wykluczeniu Społecznemu na lata 2006–2013, Regionalny**

Program Restrukturyzacji Zakładów Opieki Zdrowotnej Województwa Świętokrzyskiego do 2013 r., Program Uczynienia ze Świętokrzyskiego Centrum Onkologii w Kielcach oraz Świętokrzyskiego Centrum Kardiologii Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego jednostek lecznictwa o randze ogólnopolskiej.

Unowocześnieniu systemów oświaty i opieki zdrowotnej służyć będą działania krajowego **Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki**, ukierunkowanego głównie na inwestycje w potencjał intelektualny i aktywność zawodową ludności. W ramach komponentu regionalnego, wdrażanego na poziomie wojewódzkim, wsparcie będzie obejmować m.in.: poprawę dostępności do usług społecznych, rozwój bazy materialnej placówek edukacji i opieki zdrowotnej, transfer wiedzy i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz działania wspierające spójność zasobów ludzkich w wymiarze terytorialnym.

Realizacja powyższych zamierzeń ma na celu: uzupełnienie braków w zakresie podstawowej infrastruktury społecznej, dostosowanie oferty usług do potrzeb lokalnych oraz wzmocnienie kapitału ludzkiego.

3.6. Transport i łączność

Podstawowe znaczenie dla rozwoju głównych systemów infrastruktury transportowej i łączności w województwie posiadają następujące dokumenty krajowe: **PO Infrastruktura i Środowisko** oraz **PO Rozwój Polski Wschodniej w latach 2007–2013**. Niektóre inwestycje wieloletnie formułuje także **KPZK 2030**. Najważniejsze uwarunkowania rozwoju wspomnianych systemów infrastruktury w regionie, zdiagnozowane w tych programach to:

- słaba zewnętrzna dostępność transportowa, mimo bliskiego sąsiedztwa dużych aglomeracji krajowych;
- niska przepustowość drogowego układu tranzytowego (niedobór obwodnic);
- bariery komunikacyjne na głównych rzekach województwa spowodowane niedoborem i złym stanem istniejących przepraw mostowych;
- niski standard wewnętrznej sieci transportowej;
- słaba dostępność telekomunikacyjna, szczególnie peryferyjnych gmin wiejskich.

Bezpośrednią rolę w kształtowaniu regionalnych systemów infrastruktury odgrywać będzie **Program Rozwoju Infrastruktury Transportowej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013**, który stanowi rozwinięcie ustaleń „Strategii rozwoju województwa...” w zakresie transportu i komunikacji. Program ten określa kierunki rozwoju nadrzędnego systemu transportowego województwa na najbliższe lata, w dostosowaniu do aktualnego stanu przesądzeń realizacyjnych zawartych w programach krajowych i decyzjach rządowych, jak również precyzuje kryteria dostępu i etapowania realizacji dróg wojewódzkich i powiatowych, w tym obwodnic miejscowości.

Za główne kierunki działań inwestycyjnych, które uzyskały akceptację w programach krajowych oraz w **RPO** należy uznać:

- poprawę powiązań komunikacyjnych kieleckiego węzła transportowego z głównymi węzłami i korytarzami transportowymi kraju, poprzez realizację spójnego systemu dróg ekspresowych i krajowych;
- poprawę połączeń komunikacyjnych między węzłami regionalnymi i lokalnymi poprzez realizację systemu dróg wojewódzkich;
- wyprowadzenie ruchu tranzytowego z obszarów zurbanizowanych poprzez realizację obwodnic i obejść miejscowości;
- usprawnienie połączeń lotniczych stolicy regionu poprzez poprawę funkcjonowania lotniska sportowo – dyspozycyjno - ratowniczego w Masłowie;
- likwidację barier komunikacyjnych na głównych rzekach poprzez realizację nowych przepraw mostowych oraz przebudowę mostów istniejących;

- zwiększenie konkurencyjności i atrakcyjności transportu kolejowego poprzez przebudowę linii kolejowych oraz modernizację taboru i infrastruktury kolejowej;
- poprawę dostępności ludności, zwłaszcza na obszarach wiejskich, do telefonii stacjonarnej i sieci internetowej poprzez realizację nowoczesnych central telefonicznych, sieci światłowodowych oraz sieci bezprzewodowego dostępu do internetu.

3.7. Infrastruktura techniczna i komunalna

3.7.1. Energetyka (elektroenergetyka, gaz, alternatywne źródła energii) i gospodarka odpadami

Główne kierunki rozwoju energetyki i gospodarki odpadami są określone w **SRK** w priorytecie 1, 2, 5 i 6. W **NSRO** problematyka ta jest natomiast ujęta w celach 3 i 6. **Strategiczne Wytyczne Wspólnoty** podnoszą tę tematykę w wytycznej — *zwiększenie atrakcyjności Europy i jej regionów pod względem inwestycji i zatrudnienia* (zadania 1.1.2 oraz 1.1.3). Istotnym celem w zakresie rozwoju energetyki jest zmniejszenie przez kraje członkowskie wykorzystania tradycyjnych źródeł energii poprzez zwiększenie udziału źródeł odnawialnych oraz podniesienie efektywności energetycznej. Polska do roku 2013 powinna osiągnąć udział energii odnawialnej w bilansie energii pierwotnej rzędu 7,5%. W przypadkach, gdy mechanizmy rynkowe będą niewystarczające dla osiągnięcia zakładanego poziomu dywersyfikacji, wsparcie dotyczyć będzie także inwestycji w sieci przesyłu i dystrybucji tradycyjnych źródeł energii, w tym gazu ziemnego i ropy naftowej. Pierwszoplanowe zadania w tej dziedzinie to: poprawa sprawności i jakości wykorzystania głównych nośników energii, rozwijanie innowacyjnych technologii produkcji energii z tych paliw oraz dywersyfikacja źródeł energii.

Do gospodarki odpadami i energetyki odnoszą się również priorytety: II oraz XI „**PO Infrastruktura i środowisko**”. Wsparcie z tego programu odnosić się będzie do: dużych przedsięwzięć z zakresu gospodarki odpadami ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych, zwiększenia stopnia wykorzystania i wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych, rozwoju systemów przesyłowych energii elektrycznej, gazu ziemnego i ropy naftowej oraz budowy i rozbudowy magazynów gazu ziemnego.

10 listopada 2009 roku Rada Ministrów przyjęła uchwałę w sprawie **Polityki energetycznej Polski do 2030 roku**. Dokument ten został opracowany zgodnie z art. 13–15 ustawy — Prawo energetyczne i przedstawia strategię państwa, mającą na celu odpowiedzenie na najważniejsze wyzwania stojące przed polską energetyką, zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i w perspektywie do 2030 roku.

W związku z powyższym, podstawowymi kierunkami polskiej polityki energetycznej są:

- poprawa efektywności energetycznej;
- wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii;
- dywersyfikacja struktury wytwarzania energii elektrycznej poprzez wprowadzenie energetyki jądrowej;
- rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw;
- rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii;
- ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko.

Polityka energetyczna wpisuje się w priorytety „Strategii rozwoju kraju 2007–2015” przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 29 listopada 2006 roku. W szczególności cele i działania określone w niniejszym dokumencie przyczynią się do realizacji priorytetu dotyczącego poprawy stanu infrastruktury technicznej. Cele Polityki energetycznej są także zbieżne z celami Odnowionej Strategii Lizbońskiej i Odnowionej Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE. Polityka energetyczna będzie zmierzać do realizacji zobowiązania, wyrażonego

w powyższych strategiach UE, o przekształceniu Europy w gospodarkę o niskiej emisji dwutlenku węgla oraz pewnym, zrównoważonym i konkurencyjnym zaopatrzeniu w energię.

Na poziomie wojewódzkim do gospodarki odpadami odnosi się **„Plan gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego 2012–2018”**, którego celem jest dostosowanie tej gospodarki do przepisów obowiązujących w UE.

Do zagadnień zaopatrzenia w energię elektryczną odnosi się natomiast **„Program reelektryfikacji województwa świętokrzyskiego na lata 2007–2013”**, który zakłada wyrównywanie dysproporcji w zasilaniu obszarów wiejskich drogą m.in.: przebudowy lub budowy linii średniego napięcia, stacji transformatorowych oraz linii niskiego napięcia, w szczególności na obszarach niedosłużonych.

Na kształt elektroenergetycznych systemów przesyłowego i dystrybucyjnego — zasilających województwo świętokrzyskie mają również wpływ plany rozwoju Operatora Systemu Przesyłowego (OSP) i Operatorów Systemów Dystrybucyjnych (OSD).

3.7.2. Zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków

Nadrzędnym dokumentem krajowym odnoszącym się do zasobów wodnych jest **„Strategia Gospodarki Wodnej”**, która ustanawia następujące zadania kierunkowe:

- zaspokojenie uzasadnionych potrzeb wodnych ludności i gospodarki przy poszanowaniu zasad zrównoważonego użytkowania;
- osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód, a w szczególności ekosystemów wodnych i od wody zależnych;
- podniesienie skuteczności ochrony przed powodzią i skutkami suszy.

Charakter operacyjny względem tej „Strategii...” posiadają następujące programy krajowe: **„Program dla Wisły i jej dorzecza 2020”, „PO Infrastruktura i Środowisko” (POIiŚ), zaktualizowany Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOSK) oraz wdrażany na poziomie regionalnym „Program Rozwoju Obszarów Wiejskich”**.

Ponadto zagadnienia gospodarki wodnej podejmują sektorowe programy wojewódzkie: **„Program ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego”, Aktualizacja „Programu budowy przydomowych oczyszczalni ścieków dla województwa świętokrzyskiego na lata 2013–2016 z perspektywą do 2020” oraz „Program małej retencji dla województwa świętokrzyskiego”**. Implikują one następujące kierunki działań:

- ochrona i racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi, w tym uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej;
- budowa oczyszczalni ścieków;
- budowa, rozbudowa i modernizacja małych zbiorników retencyjnych;
- budowa przydomowych oczyszczalni ścieków, uporządkowanie gospodarki ściekami opadowymi poprzez budowę, rozbudowę i modernizację kanalizacji deszczowej;
- odbudowa melioracji podstawowych i szczegółowych w celu przeciwdziałania skutkom suszy i powodzi.

3.8. Baza ekonomiczna¹

Programy krajowe i regionalne, które kształtują rozwój bazy ekonomicznej i przedsiębiorczości w województwie świętokrzyskim, związane są z dobiegającą końca perspektywą czasową lat 2007–2013. Najistotniejsze z nich to:

- **Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007–2013 (PO IG);**
- **Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013 (PO RPW);**

¹ Określenie „baza ekonomiczna” odnosi się do przemysłu, przedsiębiorczości i sfery otoczenia biznesu w aspekcie tworzenia warunków przestrzennych dla ich rozwoju.

- **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 (PROW);**
- **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007–2013 (POLiŚ);**
- **Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013 (PO KL);**
- **Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 roku (SRWŚ);**
- **Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego na lata 2005–2013;**
- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013 (RPOWŚ).**

Kładą one nacisk na wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki oraz rozwój zasobów ludzkich:

- rozwój przedsiębiorczości, m.in. w wyniku zapewnienia stabilnych podstaw makroekonomicznych, poprawę otoczenia funkcjonowania przedsiębiorstw i ich dostępu do źródeł finansowania;
- wzrost efektywności i produktywności z naciskiem na wspieranie działalności wytwórczej przynoszącej wysoką wartość dodaną i restrukturyzację tradycyjnych sektorów przemysłowych;
- zwiększenie inwestycji w badania i rozwój oraz tworzenie powiązań innowacyjnych;
- rozwój sektora usług;
- rewitalizację terenów poprzemysłowych;
- budowę społeczeństwa opartego na wiedzy.

Działania **PO RPW** są ukierunkowane na pomoc zagrożonym marginalizacją województwom Polski Wschodniej (w omawianej dziedzinie świętokrzyskie uzyskuje wsparcie m.in. w dążeniach do poprawy dostępności komunikacyjnej oraz rozwoju funkcji targowej). Ponadto w ramach **PROW** wspierana jest pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich.

Stymulujący wpływ na rozwój bazy ekonomicznej województwa mają działania komplementarne, skierowane na rozbudowę systemów infrastruktury oraz poprawę zasobów ludzkich. Najistotniejsze grupy działań inwestycyjnych w tym zakresie to:

- inwestycje infrastrukturalne, ukierunkowane na poprawę konkurencyjności inwestycyjnej obszarów stagnacji;
- inwestycje w ramach specjalnych stref ekonomicznych, lokalnych stref gospodarczych, oraz w przygotowanie terenów pod przedsiębiorczość;
- budowa regionalnego systemu innowacji i rozwój instytucji otoczenia biznesu;
- rozwój inicjatyw klastrowych;
- budowa społeczeństwa informacyjnego.

Nowa perspektywa finansowa 2014–2020 zakłada kontynuację głównych programów krajowych i makroregionalnego programu dla Polski Wschodniej, jednak dokładny ich kształt i wykaz projektów kluczowych nie jest jeszcze przesądzony.

Ponadto, w latach 2012–2016, w ramach Szwajcarskiego Programu Współpracy z Nowymi Krajami Członkowskimi Unii Europejskiej, jest realizowany niezależnie projekt pod nazwą: „Góry Świętokrzyskie Naszą Przyszłością”, którego celem jest m.in. identyfikacja potencjałów regionu Gór Świętokrzyskich oraz rozwój przedsiębiorczości i działalności społecznej na bazie rozpoznanych zasobów.

3.9. Turystyka i rekreacja

Turystyka to specyficzny, wielofunkcyjny segment rynku pracy, mający niepowtarzalne szanse rozwojowe, na który przewiduje się wsparcie zarówno w programach krajowych jak i wojewódzkich.

Nadrzędnymi dokumentami krajowymi odnoszącymi się do rozwoju i kierunków zagospodarowania przestrzeni turystycznej jest **Strategia Rozwoju Turystyki na lata 2007–2013 oraz Kierunki Rozwoju Turystyki do 2015**. Są one ściśle powiązane z innymi dokumentami na szczeblu krajowym, np.: **Strategią Rozwoju Kraju 2007–2015, Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia 2007–2013**, a także wyraźnie odnoszą się do realizacji celów strategicznych Unii Europejskiej.

„**Strategia...**” oraz „**Kierunki...**” formułują nie tylko zobowiązania Rządu RP, które mają na celu dążenie do harmonijnego i zrównoważonego rozwoju sektora turystycznego w kraju, ale pokazują także działania, w których realizację powinny zaangażować się wszystkie podmioty działające na rzecz rozwoju tego sektora gospodarki, tj.: jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, organizacje branżowe, środowisko naukowe.

Wśród zadań priorytetowych w dokumentach tych wymienia się najczęściej:

- sprzyjanie budowaniu silnych podstaw gospodarki turystycznej;
- wspieranie lokalnych inicjatyw na rzecz rozwoju turystyki;
- zwiększanie miejsc pracy w sektorze usług turystycznych;
- racjonalne wykorzystanie zróżnicowanych przestrzennie walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji;
- ukierunkowanie działań na pełniejsze wykorzystanie sektora usług uzdrowiskowych;
- promocję wybranych produktów regionalnych.

W krajowych i wojewódzkich programach operacyjnych na lata 2007–2013 (**PO KL, PO RPW, POIG, RPO**) wskazuje się, natomiast następujące priorytety:

- wsparcie inwestycji dla stworzenia konkurencyjnych i innowacyjnych produktów turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym;
- powiązanie wielu elementów, zlokalizowanych w różnych regionach, należących do różnych właścicieli, w spójne produkty tak, aby turyści odbierali je jako jedną ofertę;
- poprawa wizerunku Polski w przyciąganiu do regionów większej liczby inwestorów i turystów biznesowych;
- stworzenie infrastruktury związanej z obsługą ruchu turystycznego.

Najważniejszym dokumentem wojewódzkim w omawianej dziedzinie jest **Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006–2014**, która formułuje koncepcję zintegrowanego produktu turystycznego. Wskazuje ona pięć obszarów priorytetowych rozwoju turystyki i ustala ramy oraz harmonogram wdrażania konkretnych produktów turystycznych, określając jednocześnie możliwości wsparcia finansowego.

Ponadto w ramach programów wojewódzkich, wdrażanych w regionie **PROW** w tym **LEADER**, mogą być finansowane następujące, drobniejsze zadania z zakresu turystyki, podejmowane (w większości) na poziomie lokalnym:

- przebudowa, remont lub wyposażenie obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe;
- podejmowanie działań służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury;
- kształtowanie estetycznych obszarów przestrzeni publicznej;
- remont lub przebudowa infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych;
- odnawianie, eksponowanie lub konserwacja lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami oraz miejsc pamięci;
- kultywowanie tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów;
- rozwój agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich, w tym: utworzenie lub zmodernizowanie elektronicznej bazy informacji turystycznej oraz stron WWW,

- przygotowanie i wydanie folderów oraz innych publikacji informacyjnych, oznaczenie obiektów ważnych i charakterystycznych dla obszaru objętego lokalną strategią rozwoju;
- organizacja imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych na obszarze objętym działalnością LGD.

3.10. Rolnictwo i obszary wiejskie

Konieczność dostosowania rolnictwa do wymagań Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) spowodowała, że cele i kierunki zagospodarowania obszarów wiejskich są obecnie identyfikowane z tą polityką i powinny być zintegrowane na płaszczyźnie przestrzennej. Aktualne zadania tej Polityki zostały określone w „**Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020**” (SZRWriR) przyjętej przez Radę Ministrów w listopadzie 2012 r., a także w finalizowanym obecnie średniookresowym „**Programie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013**” (PROW).

Głównym celem wspomnianej **Strategii** jest: *poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju*. Dążenie do osiągnięcia celu głównego będzie realizowane poprzez działania przypisane do pięciu celów szczegółowych:

- wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich;
- poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej;
- bezpieczeństwo żywnościowe;
- wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego;
- ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.

Cele te będą szerzej rozwinięte w kolejnym PROW na lata 2014–2020, co znajdzie wyraz w odpowiednio sformułowanych projektach priorytetowych i działaniach finansowanych ze środków pomocowych.

W ramach obecnie realizowanego PROW wsparcie publiczne uzyskują 4 obszary (osie priorytetowe) i następujące działania posiadające wymiar przestrzenny:

- 1) Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego — obejmuje działania: ułatwianie startu młodym rolnikom, renty strukturalne i koncentracja ziemi w gospodarstwach sprawnych, modernizacja gospodarstw, zwiększanie skali produkcji, poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z dostosowaniem rolnictwa do wymagań UE. Ponadto wsparcie obejmuje: poprawę konkurencyjności przemysłu spożywczego, głównie w odniesieniu do mikro i małych przedsiębiorstw, poprawę jakości produkcji, jej promocję, polepszanie infrastruktury wsi i tworzenie grup producenckich.
- 2) Poprawa środowiska naturalnego obszarów wiejskich — głównym celem tej osi jest wzmocnienie roli obszarów wiejskich w zakresie: ochrony zasobów wodnych i gleb, kształtowania krajobrazu, ochrony i zachowania siedlisk oraz różnorodności biologicznej. Dążyć się będzie również do podtrzymania rolnictwa na obszarach cennych przyrodniczo objętych sukcesją naturalną. Główne obszary działań to: wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), w strefach priorytetowych krajowego programu rolnośrodowiskowego, na obszarach Natura 2000, zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne, odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy.
- 3) Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej — działania są tu ukierunkowane na pobudzanie aktywności gospodarczej w kierunku pozarolniczym, np. związanej z działalnością turystyczną, rzemieślniczą i usługową. Pierwszy obszar wsparcia dotyczy: różnicowania działalności gospodarczej drogą rozwoju następujących

segmentów usług: konfekcjonowania produktów rolniczych i innych, stymulowania rynku produktów lokalnych i regionalnych, rozwoju różnych form turystyki oraz rozwoju handlu, doradztwa i usług (działania te należy uznać za priorytetowe na obszarach słabszych gleb). Drugą grupę stanowią instrumenty mające na celu poprawę jakości życia, jak: odnowa wsi oraz poprawa stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

- 4) **LEADER** — jest podejściem przekrojowym i polega na oddolnym opracowaniu przez społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących: zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego w oparciu o tzw. Lokalną Grupę Działania — partnerstwo międzysektorowe. Takie podejście wzmocni spójność podejmowanych lokalnie decyzji, podniesie jakość zarządzania i przyczyni się do wzmocnienia kapitału społecznego.

Wsparcie obszarów wiejskich m.in. w zakresie rozwoju infrastruktury technicznej, komunalnej oraz usług publicznych jest natomiast realizowane głównie w ramach omawianego wcześniej **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013**.

3.11. Fundusze europejskie w nowej perspektywie finansowej (2014–2020)

W nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej (2014–2020) większy nacisk położony zostanie na wykorzystanie potencjałów terytorialnych poprzez zintegrowane interwencje ukierunkowane na poszczególne obszary. Chodzi tu o jak najlepsze wykorzystanie zasobów (w tym także zasobów ludzkich) oraz specjalizacji terytoriów w regionach o różnym poziomie rozwoju. Dofinansowanie będą mogły uzyskać przedsięwzięcia zwiększające konkurencyjność gospodarki, poprawę spójności społecznej i gospodarczej oraz podnoszenie sprawności i efektywności państwa. Nastąpi również wzrost poziomu decentralizacji funduszy (ok. 60% funduszy strukturalnych zarządzanych będzie regionalnie), co oznacza nie tylko skierowanie na poziom regionalny znacznej części środków pochodzących z tych funduszy, ale również większą odpowiedzialność regionów za wypełnienie zobowiązań wobec Komisji Europejskiej. Większe znaczenie uzyskają zwrotne mechanizmy finansowe oraz partnerstwo publiczno-prywatne.

Wsparcie będzie realizowane w ramach 11 celów tematycznych określonych w unijnych rozporządzeniach:

- 1) wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji;
- 2) zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- 3) podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury;
- 4) wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach;
- 5) promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem;
- 6) ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów;
- 7) promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych;
- 8) wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników;
- 9) wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem;
- 10) inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie;
- 11) wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

W Polsce w nowej perspektywie finansowej realizowanych będzie 6 programów krajowych (w tym jeden ponadregionalny dla województw Polski Wschodniej) oraz 16 programów regionalnych (RPO). Są to:

- 1) **Program Infrastruktura i Środowisko 2014–2020** — jego celem będzie wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej. Najważniejszymi beneficjentami programu będą podmioty publiczne (w tym samorządy) oraz prywatne. Program w sposób szczególny będzie promował miasta, dedykując im specjalną pulę środków w obszarach transportu czy podniesienia efektywności energetycznej.
- 2) **Program Inteligentny Rozwój** — działania podejmowane z programu będą miały na celu pobudzenie innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki, poprzez zwiększenie nakładów prywatnych na badania i rozwój. Będą one skoncentrowane na budowie nowych i wzmacnianiu istniejących powiązań między sektorami biznesu i nauki, a także rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw, wzmocnieniu jakości badań oraz pozycji krajowych jednostek naukowych w Europie. Głównymi odbiorcami wsparcia będą przedsiębiorstwa (w szczególności MŚP) oraz jednostki naukowe, a także klastry, instytucje otoczenia biznesu. Komplementarne wobec PO IR instrumenty wsparcia będą wdrażane w ramach programu dla Polski Wschodniej oraz w 16 RPO.
- 3) **Program Wiedza, Edukacja, Rozwój** — program będzie ukierunkowany m.in. na: wspieranie jakości, skuteczności i otwartości szkolnictwa wyższego jako instrumentu budowy gospodarki opartej o wiedzę. Będzie realizowany równolegle do 16 RPO, w celu lepszego dostosowania wsparcia do potrzeb występujących na określonych obszarach.
- 4) **Program Polska Cyfrowa** (nowy program) — dedykowany dla obszaru technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), w szczególności dla przedsięwzięć polegających na tworzeniu sieci szerokopasmowych (przede wszystkim sieć dostępową) oraz rozwoju e-usług publicznych na poziomie centralnym. Dodatkowo, w zakresie komplementarnym do wsparcia w ramach innych programów, realizowane będą działania związane m.in. z rozwojem kompetencji cyfrowych.
- 5) **Program Polska Wschodnia** — dodatkowy instrument wsparcia dla makroregionu. Główny nacisk zostanie położony na poprawę pozycji konkurencyjnej Polski Wschodniej poprzez działania na rzecz wzmocnienia rozwoju gospodarczego, w tym podniesienia poziomu innowacyjności jej gospodarki oraz rozwoju rynków pracy w makroregionie, jakimi są główne ośrodki miejskie.
- 6) **Program Pomoc Techniczna** — jego głównym zadaniem jest zapewnienie sprawnego systemu wdrażania funduszy polityki spójności.
- 7) **Regionalne Programy Operacyjne** (16) — ich celem będzie zwiększanie konkurencyjności regionów oraz poprawa jakości życia ich mieszkańców poprzez wykorzystanie potencjałów regionalnych i niwelowanie barier rozwojowych. Nacisk położony będzie przede wszystkim na wspieranie przedsiębiorczości, edukacji, zatrudnienia i włączenia społecznego, technologii informacyjno-komunikacyjnych, infrastruktury ochrony środowiska, energetyki oraz transportu.

IV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z SĄSIEDZTWA Z WOJEWÓDZTWAMI OŚCIENNYMI

Świętokrzyskie sąsiaduje z sześcioma województwami: mazowieckim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim, śląskim i łódzkim, z którymi posiada liczne związki funkcjonalne i wspólne problemy przestrzenne, mogące stanowić obszary przyszłej kooperacji, podejmowanej celem sprawniejszego ich rozwiązywania. Problemy te dotyczą w szczególności gmin przygranicznych, zwłaszcza położonych peryferyjnie, względem głównych ośrodków miejskich, które nie dysponują wystarczającym potencjałem rozwoju lokalnego. Gminy te mogą być objęte wsparciem ze środków przeznaczonych na działania konwergencyjne, podejmowane w ramach krajowej polityki rozwoju regionalnego i wyrównania dysproporcji cywilizacyjnych.

Podejmowanie współpracy międzywojewódzkiej utrudnia brak jej ujęcia w konkretne ramy prawno-programowe i planistyczne. Zasadą w przygotowaniu wspólnych projektów do programów krajowych powinno być więc: wcześniejsze doprowadzenie do konsensusu w kwestiach organizacyjnych, ustalenie zasad finansowania tych projektów oraz podjęcie wspólnego zorganizowanego lobbingu na rzecz rozwiązania konkretnych zagadnień przygranicznych.

1. Uwarunkowania wynikające z sąsiedztwa z woj. małopolskim

Obszary przygraniczne obu województw posiadają charakter rolniczy i cechują się wysoką jakością gleb, rozdrobnieniem gospodarstw rolnych, niskim stopniem integracji producentów i rynków zbytu oraz niedoborem zdolności przerobowych przetwórstwa rolno-spożywczego. W strukturze osadnictwa dominują małe miasta i ośrodki wiejskie, z których większość jest objęta recesją gospodarczą i nie generuje rozwoju sąsiednich obszarów. Problemem jest też silne oddrzewienie i uproszczenie agrocenoz, a także nasilający się proces depopulacji związany m.in. z niedoborem miejsc pracy poza rolnictwem. Coraz bardziej odczuwalny jest także niedobór rynkowego otoczenia rolnictwa.

Istniejące i potencjalne płaszczyzny współpracy

a) zagadnienia aktywizacji gospodarczej:

- współpraca w zakresie rozwiązywania bieżących problemów rolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem organizacji rynku rolnego, rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego oraz przeciwdziałania erozji gleb;
- wsparcie kontynuacji inicjatyw klastrowych, jak np. Medycyna Polska obejmująca swym działaniem woj. świętokrzyskie, podkarpackie i małopolskie;
- wykreowanie, wspólnie z woj. lubelskim międzyregionalnej magistrali turystycznej: Kraków — Sandomierz — Kazimierz Dolny, która w woj. świętokrzyskim przebiegała by wzdłuż trasy nadwiślańskiej nr 79 i drogi wojewódzkiej nr 777 do przeprawy mostowej w Annopolu;
- rozważenie możliwości oznakowania turystycznego szlaku wodnego na Wiśle (spływy kajakowe, rejsy turystycznymi statkami) oraz budowy odpowiedniej infrastruktury nabrzeżnej;

- rozważenie możliwości podjęcia wspólnych działań na rzecz dalszego rozpropagowania atrakcji znajdujących się na „Szlaku Architektury Drewnianej” oraz na „Drodze św. Jakuba” a także „Szlaku Jagiellońskim”;
 - wspólny z podkarpackim lobbing na rzecz krajowego programu poprawy struktury agrarnej rolnictwa w Polsce wschodniej;
- b) ochrona środowiska:
- możliwość realizacji wspólnej polityki proekologicznej na leżących transgranicznie obszarach prawnie chronionych i wspólnych elementach systemu przyrodniczego (ze szczególnym uwzględnieniem ciągłości korytarzy ekologicznych) oraz na obszarach głównych zbiorników wód podziemnych;
 - przeciwdziałanie erozji gleb;
 - poprawa czystości wód Wisły oraz ochrona przeciwpowodziowa doliny tej rzeki;
 - wykorzystanie złóż surowców ilastych i piasków do zwiększenia produkcji materiałów budowlanych;
 - lokalizacja terenu górniczego eksploatowanego złoża ropy naftowej Pławowice położonego na obszarze obydwu województw;
- c) transport i łączność:
- przebudowa drogi krajowej nr 7 Gdańsk — Warszawa — Kraków — Chyżne do parametrów drogi ekspresowej S-7;
 - modernizacja drogi krajowej nr 79 Warszawa — Sandomierz — Kraków — Bytom do parametrów drogi klasy GP;
 - modernizacja dróg wojewódzkich: nr 768 Jędrzejów — Kazimierza Wielka — Brzesko, nr 776 Kraków — Busko Zdrój, nr 783 Olkusz — Miechów — Skalbmierz, do pełnych parametrów dróg klasy G;
 - modernizacja linii kolejowej znaczenia państwowego Psary (CMK) — Szczekociny — Kozłów — Kraków z przystosowaniem do prowadzenia ruchu pociągów z prędkością 120–200 km/h;
 - modernizacja linii kolejowej nr 8 znaczenia państwowego Warszawa — Kraków do prędkości 120–200 km/h;
 - propozycja budowy nowego odcinka linii kolejowej nr 73 od miejscowości Busko-Zdrój do miejscowości Żabno i dalej w kierunku na Tarnów wraz z budową nowej przeprawy mostowej w rejonie Nowego Korczyna;
 - równoległe przełożenie drogi krajowej nr 73 od Buska-Zdroju do Nowego Korczyna (wzdłuż drogi woj. nr 973) w kierunku na Tarnów wraz z budową ww. przeprawy mostowej w rejonie Nowego Korczyna, co stworzyłoby atrakcyjny turystycznie i gospodarczo korytarz transportowy, służący aktywizacji obszarów recesji;
- d) infrastruktura techniczna:
- wspólne dla obu województw ujęcie wody w Płózkach gm. Pałeczna (woj. małopolskie);
 - wspólny gazociąg wysokiego ciśnienia ϕ 300 relacji Kielce — Tarnów;
 - projektowany gazociąg wysokiego ciśnienia ϕ 200/125 Proszowice — Skalbmierz — Działoszyce oraz ϕ 125 Skalbmierz — Czarnocin;
 - projektowany gazociąg ϕ 200/125 do Kazimierzy Wielkiej oraz gminy Bejsce;
 - projektowany gazociąg ϕ 250/200 Miechów — Sędziszów — Jędrzejów;
 - projektowany gazociąg wysokiego ciśnienia DN700/MOP 8,4 MPa wraz z kablem światłowodowym i zewnętrzną infrastrukturą towarzyszącą relacji Pogórska Wola — Tworzeń;

2. Uwarunkowania związane z sąsiedztwem z woj. śląskim

Gminy sąsiadujące z woj. śląskim charakteryzują się niską i (lokalnie) średnią jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wysokim udziałem łąk i pastwisk, dominacją rolnictwa tradycyjnego oraz stosunkowo niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczości i aktywności w ubieganiu się o środki pomocowe. Brak jest też większych miast, które mogłyby silniej aktywizować otoczenie funkcjonalne. W świetle dotychczasowych ustaleń „Planu ...” dominujące na tych terenach rolnictwo powinno być jak najszybciej uzupełnione innymi funkcjami gospodarczymi stosownie do lokalnych uwarunkowań. Należy też odnotować popyt na działki budowlane ze strony mieszkańców Śląska, którzy planują powrót do rodzinnych stron.

Istniejące i potencjalne płaszczyzny współpracy

a) zagadnienia aktywizacji gospodarczej:

- zaopatrzenie Aglomeracji Śląskiej w art. rolno-spożywcze, gł. mleczarskie i mięsne;
- współpraca w zakresie aktywnego rozwiązywania problemów wsi i rolnictwa, w tym rozwoju funkcji usługowych — agroturystyki oraz ekoturystyki na bazie zbiorników wodnych i stawów rybnych itp., celem ukształtowania szerokiego zaplecza turystyczno-rekreacyjnego Metropolii Śląskiej;
- oznakowanie i udostępnienie atrakcji turystycznych wzdłuż drogi nr 78 na odcinku Katowice — Jędrzejów (możliwość połączenia atrakcji przy szlakach: „Szlaku Zabytków Techniki” — woj. śląskie oraz „Szlaku Architektury Drewnianej” i „Szlaku Literackim” — woj. świętokrzyskie);

b) ochrona środowiska:

- możliwość realizacji wspólnej polityki proekologicznej (kompleksowa ochrona zlewni Pilicy, w tym poprawa czystości wód powierzchniowych, zapewnienie funkcjonowania krajowego korytarza ekologicznego doliny tej rzeki, współdziałanie w sprawie ochrony przeciwpowodziowej);
- ochrona obszarów źródliskowych Białej Nidy;
- ochrona obszarów Głównych Zbiorników Wód Podziemnych nr 408 i 409;
- poprawa stanu czystości powietrza — napływ zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego z województwa śląskiego uwidaczniający się uszkodzeniami drzewostanów w lasach;

c) transport i komunikacja:

- kontynuacja starań o umieszczenie w programach rządowych i KPZK postulatu odtworzenia „szlaku staropolskiego” w ciągu nowej trasy ekspresowej;
- alternatywne podjęcie starań o uwzględnienie w programach krajowych modernizacji drogi krajowej nr 78 na odcinku Jędrzejów — Siewierz przynajmniej w klasie GP;
- modernizacja dróg wojewódzkich: nr 786 Częstochowa — Kielce, nr 795 Secemin — Szczekociny, do pełnych parametrów dróg klasy G;
- przystosowanie Centralnej Magistrali Kolejowej (CMK), znaczenia międzynarodowego (AGC) do podwyższenia biegu pociągów do 250 km/h;
- modernizację linii kolejowej znaczenia państwowego (CMK) Psary — Szczekociny — Kozłów — Kraków z przystosowaniem linii do prowadzenia ruchu pociągów z szybkością 120–200 km/h;
- zagospodarowanie potencjału transportowego linii kolejowej LHS w obsłudze relacji krajowych i międzynarodowych;

d) infrastruktura techniczna:

- ochrona korytarza linii 220 kV stacja systemowa Kielce 400 do Joachimowa i Łośnic;
- linie energetyczne 110 kV: Kielce — Sędziszów — Secemin — Włoszczowa — Joachimów.

3. Uwarunkowania wynikające z sąsiedztwa z woj. łódzkim

Wspólną cechą obszarów sąsiadujących (podobnie jak w woj. mazowieckim) są bardzo słabe warunki przyrodniczo-glebowe, wysoka lesistość oraz potrzeba głębokiej restrukturyzacji, związana z wyczerpaniem się dotychczasowych czynników rozwoju (rolnictwo dwuzawodowe, drobny przemysł, chłonny rynek pracy w ośrodkach miejskich). Znaczna część tego obszaru objęta jest obecnie silną recesją gospodarczą i najwyższym w regionie bezrobociem, zaś wszystkie gminy wymagają wielokierunkowej aktywizacji, bazującej na funkcjach proekologicznych. Omawiany obszar po stronie świętokrzyskiej jest szczególnie predysponowany do rozwoju opartego o funkcje nierolnicze, zwłaszcza turystykę.

Istniejące i potencjalne płaszczyzny współpracy

a) zagadnienia aktywizacji gospodarczej:

- wspieranie inicjatyw klastrowych, jak np.: Grono Ceramiczne Końskie — Opoczno (Łódzko-Świętokrzyska Platforma Materiałów Budowlanych oparta na złożach surowców i potencjale przetwórczym);
- współpraca w zakresie aktywnego rozwiązywania problemów wsi i rolnictwa drogą wzbogacenia w funkcje nierolnicze oraz aktywizację funkcji turystycznej, która ma szansę stać się w przyszłości główną funkcją całego obszaru;
- zrównoważone zagospodarowanie turystyczne doliny Czarnej Koneckiej;
- wspólny przebieg Małopolskiego Szlaku Cystersów (Pętla Kielecka) oraz transwojewódzkiego szlaku rowerowego Berlin — Lwów;
- rozważenie możliwości oznakowania turystycznego szlaku wodnego na Pilicy, a także budowa odpowiedniej infrastruktury nabrzeżnej;
- lepsze oznakowanie i udostępnienie atrakcji turystycznych wzdłuż drogi nr 74 na przebiegu Łódź — Kielce (i dalej w kierunku woj. lubelskiego);

b) ochrona środowiska:

- możliwość realizacji wspólnej polityki proekologicznej na leżących transgranicznie obszarach prawnie chronionych i wspólnych elementach systemu przyrodniczego (ze szczególnym uwzględnieniem ciągłości korytarzy ekologicznych) oraz na obszarach głównych zbiorników wód podziemnych;
- poprawa czystości wód Pilicy oraz ochrona przeciwpowodziowa doliny tej rzeki;
- poprawa stanu czystości powietrza — napływ zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego z Bełchatowa uwidaczniający się uszkodzeniami drzewostanów,
- możliwość wykorzystania udokumentowanych złóż wapieni, surowców ilastych i piasków;

c) transport i komunikacja:

- zapewnienie rezerw terenowych dla realizacji drogi ekspresowej S-74 Piotrków Trybunalski — Kielce — Rzeszów — Barwinek;
- modernizacja drogi krajowej nr 42 Radomsko — Końskie — Skarżysko-Kamienna — Rudnik (9) do parametrów drogi klasy GP;
- modernizacja dróg wojewódzkich: nr 728 Grójec — Końskie — Jędrzejów, nr 742 Przedbórz — Włoszczowa — Nagłowice, nr 746 Żarnów — Końskie, nr 785 Radomsko — Włoszczowa do parametrów drogi klasy G;
- przystosowanie Centralnej Magistrali Kolejowej (CMK) znaczenia międzynarodowego (AGC) do podwyższenia prędkości pociągów do 250 km/h;
- modernizacja linii kolejowej Łódź — Skarżysko-Kamienna;

d) infrastruktura techniczna:

- projektowana linia 400 kV Kielce — Rogowiec;
- istniejące linie transgraniczne 110 kV Przedbórz — Fałków, Myślibórz — Szreniawa i Opoczno — Końskie;

- istniejąca magistrala gazowa ϕ 350 Piotrków Trybunalski — Końskie.

4. Uwarunkowania związane z sąsiedztwem z woj. mazowieckim

Głównym wyróżnikiem obszaru sąsiadującego z woj. mazowieckim jest relatywnie wyższy poziom urbanizacji, wywołanej procesem industrializacji, zapoczątkowanym jeszcze w XIX wieku. Rozwój przemysłu przyczynił się do marginalizacji rolnictwa, które jest obecnie silnie rozdrobnione i cechuje się zanikiem produkcji towarowej. Gęsto rozmieszczone ośrodki przemysłowe wytworzyły specyficzną strefę funkcjonalną (obszar wokół Końskich, Skarżyska-Kamiennej, Starachowic i Ostrowca Św. w woj. świętokrzyskim oraz Radomia i Szydłowca w woj. mazowieckim), o rozwiniętych funkcjach sypialnianych, związanych z wysokim natężeniem dojazdów do pracy. W drugiej połowie lat 90-tych ubiegłego wieku, w wyniku upadku przestarzałego przemysłu i braku wsparcia restrukturyzacji obszar ten zaczął borykać się z wysokim bezrobociem oraz niedoborem kapitału inwestycyjnego, który (mimo licznych przykładów aktywności gospodarczej) nadal generuje zjawiska recesyjne.

Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków dawnego COP oraz ograniczanie bezrobocia na tych terenach jest jednym z najważniejszych zadań samorządów w obecnym okresie planowania.

Istniejące i potencjalne płaszczyzny współpracy

a) zagadnienia aktywizacji gospodarczej:

- wspieranie inicjatyw klastrowych, jak: Klaster Przemysłowy Dawnych Terenów Centralnego Okręgu Przemysłowego im. Premiera Eugeniusza Kwiatkowskiego;
- współpraca w ramach Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Starachowice”;
- wypromowanie transgranicznego rejonu turystycznego, obejmującego atrakcyjne turystycznie obszary gmin w pasie Końskie — Przysucha;
- przeanalizowanie możliwości połączenia szlaków architektury drewnianej oraz wspólnej ich promocji (SAD);
- wspólne zagospodarowanie i rozpropagowanie turystycznego szlaku kolejowego Starachowickiej Kolei Wąskotorowej;
- wsparcie dla Klastra Turystyki i Rozwoju Regionalnego „Słońce Regionu”
- oznakowanie atrakcji turystycznych wzdłuż drogi krajowej nr 7 i drogi nr 371;
- wspólna polityka prowadząca do rozwoju agroturystyki, ekoturystyki i krajoznawstwa;

b) ochrona środowiska:

- możliwość realizacji wspólnej polityki proekologicznej na leżących transgranicznie obszarach prawnie chronionych i wspólnych elementach systemu przyrodniczego (ze szczególnym uwzględnieniem ciągłości korytarzy ekologicznych) oraz na obszarach głównych zbiorników wód podziemnych;
- ochrona źródeł Wzgórz Koneckich (źródła Czarnej Koneckiej i Kamiennej);

c) zasoby surowców mineralnych:

- bogate i udokumentowane złoża piasków (12, w tym 2 położone transgranicznie), surowców ilastych (3), surowców węglanowych (2) i piaskowców (3);

d) dziedzictwo kulturowe:

- promocja i wyeksponowanie wspólnych tradycji przemysłowych: starożytnego hutnictwa i górnictwa - Staropolskiego Okręgu Przemysłowego i Centralnego Okręgu Przemysłowego;

e) transport i komunikacja:

- przebudowa drogi krajowej nr 7 (S-7) Gdańsk — Warszawa — Kraków — Chyżne do parametrów drogi ekspresowej;

- modernizacja dróg krajowych: nr 9 Radom — Rzeszów i nr 79 Warszawa — Sandomierz — Kraków — Bytom do parametrów dróg klasy GP;
 - modernizacja dróg wojewódzkich: nr 728 Grójec — Końskie — Jędrzejów, nr 744 Radom — Starachowice, nr 749 Końskie — Przysucha do pełnych parametrów dróg klasy G;
 - przystosowanie linii kolejowej nr 8 Warszawa — Kraków do prędkości 120–200 km/h;
- f) infrastruktura techniczna:
- wyprowadzenie linii 400 kV od stacji 400/220/110 kV w Połańcu, poprzez stację systemową 400/110 kV w Ostrowcu Świętokrzyskim do Kozienic;
 - wyprowadzenie linii 220 kV ze stacji Kielce 400 w Micigoździe do miejscowości Rożki;
 - modernizacja linii 220 kV Niziny — Starachowice — Rożki (w chwili obecnej linia ta pracuje na napięciu 15 kV);
 - zachowanie i rozbudowa systemu linii energetycznych 110 kV;
 - przebieg istniejącego gazociągu wysokiego ciśnienia: Lubienia — Warszawa, odgałęzienie od gazociągu Lubienia — Końskie do miejscowości Szydłowiec;
 - zapewnienie funkcjonowania magistrali wodnej Trębowiec — Starachowice wraz z uwzględnieniem strefy ochrony sanitarnej ujęć w Trębowcu.

5. Uwarunkowania wynikające z sąsiedztwa z woj. lubelskim

Obszar stykowy z woj. lubelskim odznacza się przewagą funkcji rolniczych, wzbogaconych lokalnie przemysłem (Cementownia Ożarów) i drobną przedsiębiorczością, zróżnicowanymi warunkami glebowymi oraz relatywnie korzystniejszą strukturą agrarną sektora rolnego (z wyjątkiem doliny Wisły, która posiada silnie rozdrobnione rozłogi pól). W zmianie Planu województwa obszar ten jest przewidziany do rozwoju rolnictwa uzupełnianego funkcjami komplementarnymi, w tym szczególnie turystyką oraz drobną przedsiębiorczością. Na terenach północnych istotną rolę spełniać będą zalesienia. Wspólne problemy przestrzenne, dotyczą przede wszystkim słabych powiązań komunikacyjnych przez Wisłę, które ograniczają szerszą współpracę obu województw. Ważnym zagadnieniem jest także ochrona środowiska przyrodniczego tej rzeki oraz zminimalizowanie zagrożenia powodziowego na obszarze zalewowym.

Istniejące i potencjalne płaszczyzny współpracy

a) zagadnienia aktywizacji gospodarczej:

- wsparcie inicjatyw klastrowych, jak np.: Stowarzyszenie Producentów Komponentów Odlewniczych KOM-CAST, Innowacyjny Klaster Zdrowie i Turystyka „Uzdrowiska — Perły Polski Wschodniej”, Klaster Medycyna Polska;

b) transport i łączność:

- kontynuacja starań o umieszczenie w programach rządowych i KPZK postulatu odtworzenia „szlaku staropolskiego” w ciągu nowej trasy ekspresowej;
- modernizacja drogi krajowej nr 74 na odcinku Opatów — Kraśnik (Lublin) do parametrów drogi klasy GP;
- modernizacja drogi wojewódzkiej nr 755 Ostrowiec Św. — Ożarów — Zawichost — rz. Wisła — Kosin do pełnych parametrów drogi klasy G wraz z budową stałej przeprawy mostowej w rejonie miejscowości Zawichost;

c) ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego:

- możliwość realizacji wspólnej polityki proekologicznej na leżących transgranicznie obszarach prawnie chronionych i wspólnych elementach systemu przyrodniczego (ze szczególnym uwzględnieniem ciągłości korytarzy ekologicznych) oraz na obszarach głównych zbiorników wód podziemnych;
 - współdziałanie w sprawie ochrony przeciwpowodziowej doliny Wisły oraz poprawa stanu czystości wód rzeki;
 - ochrona zasobów i racjonalne zagospodarowanie surowców mineralnych złoża piasków: Karsy gm. Ożarów, Śródborze gm. Ożarów, Lipcówka i Czekarzewice-Grobla gm. Tarłów oraz eksploatowane złoża piasków budowlanych: Gliniany 2, Szymanówka w gm. Ożarów, surowce węglanowe: Brzozowa, Karsy, Gliniany-Stróża, Anna-Śródborze oraz eksploatowane dla potrzeb cementowni Ożarów złożo Gliniany-Duranów, złoża te znajdują się w gminie Ożarów lub na pograniczu gmin Ożarów i Tarłów, ziemia krzemionkowa: wyrobisko po zaniechanej eksploatacji złoża Piotrowice w gminie Zawichost.
- d) infrastruktura techniczna i energetyka odnawialna:
- linia 110 kV Ożarów Miasto — Annopol.
- e) turystyka i rekreacja:
- wykreowanie, wspólnie z woj. małopolskim międzyregionalnej magistrali turystycznej: Kraków — Sandomierz — Kazimierz Dolny, która w woj. świętokrzyskim przebiegała by wzdłuż trasy nadwiślańskiej nr 79 i drogi wojewódzkiej nr 777 do przeprawy mostowej w Annopolu;
 - rozważenie możliwości podjęcia wspólnych działań na rzecz dalszego rozpropagowania atrakcji znajdujących się na „Drodze św. Jakuba” a także „Szlaku Jagiellońskim”;
 - działania zmierzające do lepszego oznakowania atrakcji turystycznych wzdłuż drogi nr 74 na przebiegu Lublin — Kielce;
 - rozważenie możliwości oznakowania turystycznego szlaku wodnego na Wiśle, wspólnie z woj. małopolskim i podkarpackim (spływy kajakowe, rejsy turystycznymi statkami) oraz budowy odpowiedniej infrastruktury nabrzeżnej;
 - wypromowanie obszaru turystycznego doliny Wisły z uwzględnieniem m.in. powstania Geoparku — Małopolski Przełom Wisły.

6. Uwarunkowania związane z sąsiedztwem z woj. podkarpackim

Wiodącą cechą obszarów przygranicznych jest intensywne rolnictwo, wyspecjalizowane w ogrodnictwie oraz wysoka jakość gleb, której towarzyszą dobre warunki uprawy roślin ciepłolubnych (nie dotyczy to gmin Połaniec i Osiek, które posiadają słabsze warunki glebowe i silniej rozwiniętą funkcję przemysłową). Wspólnym wyróżnikiem tych obszarów jest atrakcyjny i niedostatecznie wykorzystany potencjał turystyczno-rekreacyjny doliny Wisły oraz zasobów dziedzictwa kulturowego historycznych miast nadwiślańskich. Szczególne znaczenie dla aktywizacji tego subregionu może mieć Sandomierz — ośrodek kulturalny, przemysłowy, naukowy i ważny węzeł komunikacyjny łączący Małopolskę z centralną częścią kraju. Istotnym problemem po obu stronach Wisły jest likwidacja skutków wcześniejszej działalności przemysłu siarkowego.

Istniejące i potencjalne płaszczyzny współpracy

a) zagadnienia aktywizacji gospodarczej:

- wsparcie inicjatyw klastrowych, jak np.: Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny, Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Budowlany INNOWATOR,

Stowarzyszenie Producentów Komponentów Odlewniczych KOM-CAST, Innowacyjny Klaster Zdrowie i Turystyka „Uzdrowiska — Perły Polski Wschodniej”, Klaster Medycyna Polska;

- rozwój staszowskiej podstrefy Tarnobrzskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (w tym realizacja planów utworzenia kolejnej podstrefy w gminie Koprzywnica);
- rozwój Giełdy Rolno-Ogrodniczej w Sandomierzu.

b) turystyka i rekreacja:

- możliwość wykorzystania potencjału turystycznego obszarów położonych wzdłuż rzeki Wisły dla aktywizacji społeczno-gospodarczej; rozważenie możliwości oznakowania turystycznego szlaku wodnego na Wiśle (spływy kajakowe, rejsy turystycznymi statkami) oraz budowy odpowiedniej infrastruktury nabrzeżnej, możliwość wypromowania obszaru turystycznego doliny Wisły;
- wspólny przebieg trasy rowerowej (finansowany z programu Polska Wschodnia).

c) ochrona środowiska i gospodarka wodna:

- potrzeba koordynacji polityki proekologicznej na leżących transgranicznie obszarach prawnie chronionych i wspólnych elementach systemu przyrodniczego (ze szczególnym uwzględnieniem ciągłości korytarzy ekologicznych) oraz na obszarach głównych zbiorników wód podziemnych;
- poprawa stanu czystości wód Wisły i współdziałanie w sprawie ochrony przeciwpowodziowej w dolinie tej rzeki;

d) problematyka geologiczno-surowcowa:

- zakończenie rekultywacji wyrobiska „Piaseczno”, stanowiącego pozostałość po odkrywkowej kopalni siarki oraz po późniejszym wydobywaniu piasków szklarskich (pow. ok. 160 ha);
- uwzględnienie złoża siarki Osiek, eksploatowanego otworowo dla potrzeb przemysłu chemicznego oraz złoża piasków szklarskich Świniary II o zasobach 6084 tys. ton (gm. Łoniów);

e) dziedzictwo kulturowe:

- promocja i wyeksponowanie wspólnych tradycji COP oraz tradycji historycznych przedrozbiorowego województwa sandomierskiego;

f) transport i łączność:

- utrzymanie rezerw terenów dla budowy drogi ekspresowej S-74 Piotrków Tryb. — Rzeszów — Barwinek wraz z budową przeprawy mostowej na Wiśle w rejonie Koćmierzowa;
- modernizacja dróg krajowych: nr 9 Radom — Rzeszów i nr 77 Lipnik — Sandomierz — Stalowa Wola — Przemyśl do parametrów drogi GP, z budową drugiej nitki mostu na Wiśle i zmianą przebiegu trasy w Sandomierzu;
- realizacja mostu na Wiśle w Połańcu w ciągu dróg wojewódzkich nr 764 Kielce — Staszów — Połaniec i nr 982 Szczucin — Sadkowa G. — Jaślary dla uzyskania alternatywnego połączenia Rzeszowa, Kielc i Łodzi;
- wykorzystanie gospodarcze połączenia kolejowego (Kielce) Włoszczowice — Staszów — Chmielów;
- zagospodarowanie potencjału transportowego linii kolejowej LHS w obsłudze relacji krajowych i międzynarodowych;

g) infrastruktura techniczna:

- przebieg linii energetycznych: 400 kV Połaniec — Rzeszów, 400 kV Połaniec — Tarnów, 220 kV Połaniec — Chmielów, 220 kV Połaniec — Klikowa, 110 kV Połaniec — Mielec, 110 kV Połaniec — Mielec Smoczka, 110 kV Machów — Piaseczno WOE, 110 kV Tarnobrzeg — Huta Szkła Sandomierz, 110 kV Trześć — Gorzyce, 110 kV Gorzyce — Gerlachów, 110 kV Stalowa Wola — Sandomierz;

- przebieg gazociągów wysokoprężnych: ϕ 250 relacji Sandomierz — Grzybów, ϕ 250 Stalowa Wola — Sandomierz, ϕ 500/400 relacji Rozwadów — Sandomierz, ϕ 300 relacji Komorów — Sandomierz, ϕ 350 relacji Sandomierz — Lubienia, ϕ 500 relacji Rozwadów — Sandomierz;

h) osadnictwo:

- wykorzystanie istniejących powiązań funkcjonalnych pomiędzy Sandomierzem a Tarnobrzegiem i Stalową Wolą na rzecz rozwoju subregionu.

V. UWARUNKOWANIA I PROBLEMY WYSTĘPUJĄCE W POSZCZEGÓLNYCH DZIEDZINACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Uwarunkowania wewnętrzne zagospodarowania przestrzennego województwa są powiązane z szansami i zagrożeniami rozwoju regionu ujętymi w zaktualizowanej „Strategii rozwoju województwa świętokrzyskiego do 2020 r.” oraz w obowiązujących programach wojewódzkich. Przekładają one ustalenia tych dokumentów na kategorie przestrzenne, nadając im wymiar terytorialny. Uwzględniają też ustalenia lokalnych dokumentów planistycznych, zwłaszcza studiów gminnych i planów miejscowych, jak też przepisów prawnych, odnoszących się do planowania przestrzennego.

Problematyka uwarunkowań obejmuje wszystkie, najważniejsze aspekty gospodarki przestrzennej województwa i skupia się na identyfikacji głównych potencjałów rozwojowych, ale też problemów oraz obszarów problemowych, których zagospodarowanie mieści się w zakresie kompetencji samorządu województwa i w dużej mierze zależeć będzie od pomyślnej realizacji zadań ujętych w strategiach i programach wojewódzkich. W zmianie „Planu ...” wskazano również problemy przestrzenne o charakterze krajowym, których rozwiązanie wykracza poza uprawnienia oraz możliwości finansowe województwa i wymaga zaangażowania środków z budżetu państwa. Zadania służące rozwiązywaniu tych problemów zostały zarekomendowane do wsparcia w ramach krajowej polityki przestrzennej w Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030.

Wnioski z diagnozy uwarunkowań wewnętrznych posłużą jednocześnie do wyznaczenia obszarów funkcjonalnych, w tym obszarów problemowych.

1. Osadnictwo i ład przestrzenny

System osadniczy województwa świętokrzyskiego tworzy obecnie 31 miast (w tym 5 miast „wydzielonych”), 71 miejscowości gminnych oraz 2131 wsi sołeckich. Miasta regionu skupiają ogółem 572,1 tys. mieszkańców, wykazując duże zróżnicowanie pod względem wielkości zaludnienia. Największym ośrodkiem są Kielce (200,9 tys. mieszkańców), zaś najmniejszym Działoszyce (1 tys. mieszkańców). Próg 50 tys. mieszkańców (poza stolicą regionu) przekraczają tylko 2 miasta: Ostrowiec Świętokrzyski i Starachowice, zbliża się do niego Skarżysko-Kamienna. Aż 60% ośrodków miejskich nie osiąga 10 tysięcy mieszkańców, a te najmniejsze nastawione są głównie na obsługę rolnictwa, co nie sprzyja obecnie dywersyfikacji gospodarki.

Województwo świętokrzyskie należy do najslabiej zurbanizowanych w kraju. W latach 2001–2012 odsetek ludności zamieszkującej w miastach spadł z 45,9% do 44,9% i był niemal dwukrotnie mniejszy niż w woj. śląskim, posiadającym najwyższy w kraju współczynnik urbanizacji (77,6%). Jest także znacznie niższy od średniej krajowej, która wyniosła w 2012 r. 60,6%.

Układ osadniczy regionu charakteryzuje się rozmieszczeniem większości ośrodków miejskich na obrzeżach województwa oraz koncentracją większych miast w części północnej, co podyktowane jest przebiegiem historycznych procesów industrializacji. Ukształtowana w tych procesach Aglomeracja Staropolska przyjęła ostatecznie na terenie woj.

świętokrzyskiego kształt litery „T”, obejmując północny obszar zurbanizowany oraz część środkową regionu z obszarem funkcjonalnym Kielce.

Południowa, rolnicza część województwa, mimo policentrycznej sieci miast jest wyraźnie słabiej zurbanizowana. Przyczyn tego można upatrywać w monofunkcyjności gospodarki i utracie przez znaczną część ośrodków gminnych praw miejskich po powstaniu styczniowym (spośród 71 tych ośrodków aż 23 posiadało prawa miejskie przed 1863 rokiem). Obecnie w grupie miast położonych na omawianym obszarze dominują małe ośrodki o bogatych tradycjach historycznych, lecz niewielkim rynku pracy i malejącym potencjale demograficznym.

Wiejską sieć osadniczą tworzy 2264 miejscowości wiejskich zamieszkałych przez 702,6 tys. ludności, przy czym średnio na jedną wieś przypada ca 310 osób (w kraju 352). W województwie na 100 km² rozlokowane jest 19 miejscowości wiejskich (w Polsce 13,8), co oznacza, że sieć ta ma większą gęstość niż w kraju. Obszary wiejskie, w szczególności położone na peryferiach województwa, posiadają na ogół utrudniony dostęp do usług wyższego rzędu i pozarolniczego rynku pracy. Nakłada się na to m.in. niepełne wyposażenie i niski standard usług ośrodków lokalnych oraz słabe tempo rozwoju przedsiębiorczości zwłaszcza tworzącej nowe miejsca pracy.

Problem aktywizacji społeczno-gospodarczej małych miast obsługujących obszary peryferyjne należy uznać za jeden z kluczowych problemów gospodarki przestrzennej, warunkujących poprawę jakości życia na obszarach wiejskich regionu.

1.1. Hierarchia ośrodków osadniczych

Głównym ośrodkiem województwa jest miasto Kielce, uznane w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 r. za **ośrodek wojewódzki pełniący oprócz funkcji regionalnych szereg funkcji o znaczeniu metropolitalnym**. Stolica regionu to miejsce koncentracji wysoko zorganizowanych usług o znaczeniu krajowym i międzynarodowym w zakresie: lecznictwa szpitalnego (Świętokrzyskie Centra: Onkologii i Kardiologii), szkolnictwa wyższego (Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Politechnika Świętokrzyska), wyspecjalizowanych usług (Targi Kielce), sektora budownictwa oraz przemysłu materiałów budowlanych, metalowego i maszynowego.

Ponadto Kielce, skupiające na swym obszarze szereg funkcji kulturalnych, usługowych i administracyjnych oraz ośrodków zarządzania gospodarką, mają aspiracje osiągnięcia metropolitalnych standardów zagospodarowania. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych odbywa się głównie drogą rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, w tym w sektorze budowlanym oraz wysoko wyspecjalizowanych usług ochrony zdrowia, kultury, sportu, szkolnictwa wyższego, branży turystycznej i hotelarskiej oraz otoczenia przedsiębiorczości. Kluczowe znaczenie dla metropolizacji Kielc ma obecnie rozwój funkcji targowej oraz usprawnienie głównego układu komunikacyjnego.

Wspomniana powyżej **KPK 2030** nie wyodrębnia na obszarze woj. świętokrzyskiego żadnego ośrodka regionalnego.

Subregionalny poziom obsługi osiągnęły, natomiast relatywnie duże miasta: Ostrowiec Św. i Starachowice. Do pełnienia tej funkcji rekomendowane powinny być także Skarżysko-Kamienna oraz Sandomierz nie ujęte obecnie w Koncepcji krajowej². Ośrodki te charakteryzuje: utrwalona pozycja w sieci osadniczej i strukturze gospodarczej regionu, węzłowe położenie w sieci infrastruktury transportowej, wyspecjalizowane funkcje krajowe

² Zgodnie z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010–2020 — Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie do ośrodków subregionalnych zaliczane są miasta średniej wielkości (pow. 20 tys. mieszkańców) pełniących istotne funkcje w skali sub- i regionalnej. Według KPK 2030 miasta subregionalne to ośrodki o liczbie ludności 50–100 tys. Ze względu na znaczenie gospodarcze do tej kategorii miast mogą być dołączone także mniejsze miasta.

w zakresie obsługi ruchu turystycznego (zwłaszcza Sandomierz), kultury, szkolnictwa wyższego oraz handlu i logistyki, a także wymierny zakres oddziaływania na otoczenie zewnętrzne, w tym także na obszary województw sąsiadujących. Pod tym względem na szczególną uwagę zasługuje Skarżysko-Kamienna, które mimo recesji gospodarczej oraz niekorzystnego dla miasta podziału administracyjnego kraju w 1999 r. zdołało przyłączyć trzy wsie z woj. mazowieckiego. Zachowały one na tyle silne związki funkcjonalne by pokonać uciążliwe procedury zmiany podziału administracyjnego.

Do ośrodków lokalnych w województwie świętokrzyskim wg KPZK 2030 zaliczone zostały pozostałe miasta powiatowe: Busko-Zdrój, Końskie, Jędrzejów, Opatów, Staszów, Pińczów, Kazimierza Wielka i Włoszczowa. Mają one do spełnienia ważną rolę w obsłudze ludności, szczególnie na obszarach peryferyjnych województwa, skupiając funkcje przemysłowe oraz usługi z zakresu: administracji ponadlokalnej, edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym, oraz leczenia specjalistycznego. Większość tych ośrodków pełni również ważne funkcje kulturowe, integrujące lokalne społeczności.

Przykładem może być tu Busko-Zdrój i Solec-Zdrój, które bazując na unikalnych wodach leczniczych wytworzyły liczący się w kraju kompleks uzdrowiskowo-sanatoryjny, który wykazuje tendencje rozwojowe i oddziałuje aktywizująco na otaczające je wsie.

Spośród pozostałych lokalnych ośrodków, stanowiących siedziby gmin, 30 pełni funkcje wykraczające poza ich granice administracyjne w zakresie leczenia czy kultury. Na uwagę zasługują też ośrodki gminne, które w przeszłości posiadały prawa miejskie. W ślad za aktywizacją gospodarczą i społeczną tych miejscowości powinno następować przywracanie im praw miejskich.

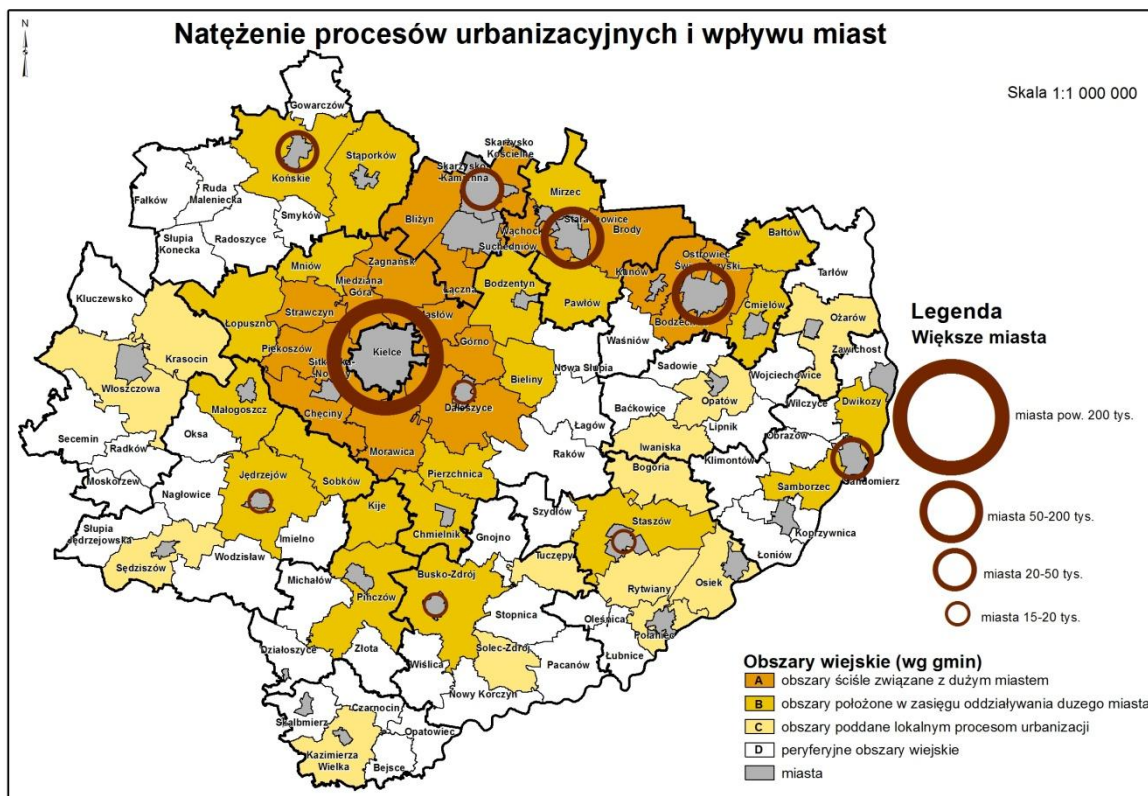
1.2. Zróźnicowanie natężenia procesów urbanizacyjnych i wpływu miast na obszary wiejskie

Peryferyjne obszary wiejskie zagrożone marginalizacją

Obszary wiejskie w województwie różnią się między sobą pod względem ekonomicznym, społecznym i strukturalnym. Wpływa na to decydująco sąsiedztwo dużych miast: zwłaszcza Kielc, Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic i Skarżyska-Kamiennej, ale także i mniejszych ośrodków miejsko-przemysłowych. Wywierają one wielokierunkowy wpływ, który wyraża się dyfuzją procesów urbanizacyjnych oraz umacnianiem się wielorakich związków funkcjonalnych, stymulujących ruch budowlany, rozwój przedsiębiorczości — zwłaszcza nierolniczej, a także intensyfikację procesów osiedleńczych. Na podstawie analizy poziomu urbanizacji i wpływu miast na otaczające je gminy można wyróżnić obecnie 4 kategorie obszarów wiejskich:

- A. ściśle powiązane z dużym miastem — obszary wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie ośrodka miejskiego i stanowiące głównie jego strefę podmiejską, obszary te charakteryzuje zróźnicowanie struktury funkcjonalnej oraz słabnąca różnorodność i intensywność zjawisk społeczno-gospodarczych w miarę oddalania się od granic miasta w kierunku „typowo rolniczych” obszarów wiejskich;
- B. w zasięgu oddziaływania dużego miasta — obszary wiejskie położone poza strefami podmiejskimi z zadowalającą dostępnością czasową do ośrodka miejskiego, znajdują się one wprawdzie poza zasięgiem bezpośredniego oddziaływania dużego miasta, ale są dogodnie położone względem szlaków komunikacyjnych i mogą czerpać korzyści z dyfuzji procesów rozwojowych, która obok ich endogenicznego potencjału powinna przyczyniać się do ich rozwoju;
- C. poddane lokalnym procesom urbanizacyjnym — obszary wiejskie stanowiące bezpośrednie otoczenie średnich miast i mniejszych ośrodków przemysłowych, odnoszące korzyści z lokalnych procesów urbanizacji i uprzemysłowienia;

- D. peryferyjne obszary wiejskie o dominującej roli funkcji powierzchniowych (rolnictwo i leśnictwo), często charakteryzujące się nagromadzeniem niekorzystnych zjawisk społeczno-gospodarczych, bez wyraźnego oddziaływania któregoś z dużych ośrodków miejskich i z ograniczoną dostępnością komunikacyjną do tych ośrodków (w kilku przypadkach są to obszary o konkurencyjnym rolnictwie lub atrakcyjne turystycznie, co może stanowić ich główny potencjał rozwoju, jednak większość z nich nie zdołała zakończyć procesów transformacji i jest objęta recesją strukturalną).

Źródło: IGiPZ PAN Warszawa.

1.3. Ład przestrzenny

Ład przestrzenny, stanowiący odzwierciedlenie zasady zrównoważonego rozwoju w gospodarowaniu przestrzenią, jest obecnie wartością często marginalizowaną, bowiem jego respektowanie oznaczałoby zahamowanie żywiołowej ekspansji funkcji komercyjnych, nastawionych na maksymalizację efektów finansowych. Jak wskazują analizy studiów gminnych i planów miejscowych egzekwowanie wymagań ładu przestrzennego utrudniają mało precyzyjne kryteria porządkowania przestrzeni w obowiązujących przepisach prawnych, co prowadzi do swobodnej, niekiedy zbyt daleko idącej ich interpretacji i w konsekwencji generuje chaos przestrzenny.

Kształtowaniu ładu przestrzennego nie sprzyja brak skutecznych instrumentów oceny ich stosowania w planowaniu miejscowym oraz krótkowzroczna polityka części samorządów lokalnych, które rozwiązują bieżące potrzeby lokalizacyjne kosztem przestrzeni publicznej i długofalowych celów ogólnospołecznych. Wyrazem tej sytuacji jest coraz szersze zastępowanie planów miejscowych decyzjami urbanistycznymi (uznanymi powszechnie za główny czynnik nieładu urbanistycznego) jak również sporządzanie jednostkowych zmian studiów gminnych i planów miejscowych obejmujących pojedyncze działki bez głębszej

analizy powiązań z otoczeniem co stwarza konflikty funkcjonalne oraz powoduje degradację krajobrazu.

Działaniom tym towarzyszy pogarszająca się jakość opracowań urbanistycznych związana z brakiem wykwalifikowanych kadr i dążeniem do minimalizacji kosztów prac projektowych, które zostały ściśle podporządkowane formule przetargowej. Niestety niska cena nie idzie w parze z jakością tych opracowań.

Warto zauważyć, że niedobór planów miejscowych jak też niska jakość sporządzanych mpzp oraz brak ciągłości polityki przestrzennej sprzyjają nieładowi urbanistycznemu, generują nadmierne koszty uzbrojenia oraz skłaniają do podejmowania nieracjonalnych decyzji (np. zabudowy terenów na rozpoznanych złożach kopalin, terenach zagrożonych zalaniem lub procesami osuwiskowymi itp.), grożących poniesieniem wysokich kosztów odszkodowań lub przesiedleń.

Do najważniejszych zagrożeń ładu przestrzennego należy zaliczyć:

- lokalizację nowoprojektowanej zabudowy, w tym mieszkaniowej, na obszarach zagrożonych powodzią, które powinny być wykluczone z tego rodzaju zagospodarowania;
- suburbanizację — nieracjonalną urbanizację obrzeży miast wywołaną rozlewaniem się zabudowy o niskiej intensywności na przyległe tereny wiejskie często o atrakcyjnym krajobrazie, co prowadzi do jego destrukcji i utraty naturalnych cech (ponadto zabudowa ta nie idzie w parze z rozwojem komunikacji i usług, tworząc „niedosłużone”, „dysfunkcyjne” osiedla mieszkaniowe, których mieszkańcy muszą korzystać z odległych usług miejskich, ponosząc wysokie koszty dojazdu);
- stanowiący odmianę suburbanizacji intensywny rozwój zabudowy mieszkaniowej i usługowej wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych (dróg krajowych i wojewódzkich) powodujący ograniczenia komunikacyjne i funkcjonalne; projektowanie nowych terenów zabudowy głównie mieszkaniowej na granicy z pasem drogowym, co jednocześnie wymusza: dopuszczenie do nadmiernych ilości zjazdów (rzadko kiedy projektuje się drogi odbarczające), brak zachowania rezerwy pasa drogowego uniemożliwiający w przyszłości podniesienie klas dróg, poza tym niska atrakcyjność mieszkania w sąsiedztwie ruchliwych dróg nierzadko za ekranem akustycznym;
- nadmierne, nieuzasadnione wyznaczanie nowych terenów zabudowy mieszkaniowej, w znacznym oddaleniu od istniejącej zabudowy, bez szans na szybkie zapewnienie dojazdu i uzbrojenia (tereny te są wyznaczane bez jakiegokolwiek uściślenia, która ich część może być zabudowana w pierwszej kolejności, co prowadzi do powstawania chaotycznej zabudowy rozproszonej, nierzadko degradującej krajobraz), sprzyja temu brak analizy społecznych i ekonomicznych kosztów kształtowanego rozwoju rozproszonego, jak również racjonalnych prognoz rozwoju, stąd zagospodarowanie znacząco przewyższające zapotrzebowanie gmin;
- brak obowiązkowych scaleń gruntów na nowych obszarach rozwoju zabudowy sprawia, że o kształcie nowej zabudowy decyduje struktura własnościowo-przestrzenna obszarów rolnych;
- brak instrumentów umożliwiających ochronę interesu publicznego na szczeblu wojewódzkim;
- deficyt terenów objętych mpzp;
- brak planowania na obszarach funkcjonalnych uniemożliwiający m.in. koordynację rozwoju obszarów miejskich z ich otoczeniem;
- uleganie przez samorządy lokalne presji deweloperów na zawłaszczanie najbardziej atrakcyjnej krajobrazowo przestrzeni, która powinna być chroniona dla ogółu społeczeństwa gminy (np.: tereny enklaw leśnych i w bezpośrednim sąsiedztwie lasów,

- położone przy istniejących i projektowanych zbiornikach wodnych oraz usytuowane na stokach górskich lub w innych miejscach o atrakcyjnych walorach widokowych itp.);
- lokalizacja zabudowy mieszkaniowej w bezpośrednim sąsiedztwie konfliktowego zagospodarowania, np.: obok funkcjonującej kopalni lub dróg ruchu tranzytowego;
 - nie uwzględnianie udokumentowanych złóż surowców mineralnych, nawet aktualnie eksploatowanych oraz zatwierdzonych obszarów i terenów górniczych;
 - próby pozbycia się „niewygodnych” dla gmin inwestycji celu publicznego metodą częściowych zmian studium obejmujących zmianę zagospodarowania terenów, na których są te inwestycje zlokalizowane, bez żadnego komentarza czy uzasadnienia;
 - ograniczone do minimum stosowanie wymaganych ustawą i rozporządzeniem dotyczących zawartości studium, wskaźników zagospodarowania i użytkowania terenów, wskaźników urbanistycznych, a szczególnie zaniżonych i nie przystających do obecnych potrzeb wskaźników dotyczących wyposażenia w miejsca postojowe (w miastach polityce tej towarzyszy brak kompleksowej wizji stworzenia spójnego systemu parkowania);
 - stosowanie analogicznych wskaźników dla terenów diametralnie różnych (takie same wskaźniki dla terenów zabudowy zlokalizowanych na obszarze miasta jak i wsi);
 - brak dbałości o jakość przestrzeni publicznej oraz architektury, chaos w formach zabudowy i architekturze zespołów urbanistycznych, degradacja przestrzeni przez wszechobecną agresywną reklamę, unikanie w opracowywanych dokumentach planistycznych precyzyjnych zapisów dotyczących kształtowania ładu przestrzennego np. w zakresie: kolorystyki elewacji, kształtu dachu, wysokości i jednolitości ogrodzeń, warunków i zasad lokalizacji reklam oraz ich wielkości i kształtu;
 - gettoizacja przestrzeni zurbanizowanej (wg definicji zawartej w KPZK 2030 jest to nasilające się zjawisko powstawania zamkniętych, strzeżonych osiedli mieszkaniowych i postępującej jednocześnie degradacji osiedli starych, głównie przemysłowych, czego konsekwencją jest powstawanie gett dobrobytu i ubóstwa, stanowiących zagrożenie dla spójności społecznej polskich miast), zamknięte ogrodzone osiedla mają wpływ na przerwanie zakładanej ciągłości urbanistycznej, poza tym budzą negatywne odczucia estetyczne i stwarzają poczucie izolacji;
 - traktowanie ograniczeń związanych z potrzebą ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego wyłącznie jako barier rozwojowych;
 - źle przeprowadzane konsultacje społeczne, bądź zupełny ich brak, ignorowanie opinii społecznej;
 - brak wiedzy w społeczeństwie na temat kształtowania przestrzeni, ładu przestrzennego.

W KPZK 2030 w odniesieniu do ładu przestrzennego przewiduje się wdrożenie działań mających na celu:

- uzyskanie sprawnego systemu planowania przestrzennego: poszerzenie obligatoryjności planowania, oddzielenie prawa zabudowy działki od prawa własności, hierarchizacja planów (na szczeblu województwa — integracja planu zagospodarowania województwa ze strategią rozwoju województwa przy uwzględnieniu planów i strategii dla obszarów funkcjonalnych różnych szczebli, rola koordynacyjna tych dokumentów w odniesieniu do wszystkich przedsięwzięć podejmowanych w województwie), obligatoryjność projektowania funkcjonalnego, związanie racjonalności przewidywanych form zagospodarowania z odpowiedzialnością finansową podmiotów publicznych i innych);
- zapewnienie praworządności w planowaniu i realizowaniu procesów przestrzennego rozwoju (działania na rzecz wyeliminowania decyzji administracyjnych, zastąpienie ich aktami prawa miejscowego, szeroka partycypacja społeczna);
- wdrożenie do systemu gospodarowania przestrzenią instrumentów ekonomicznych;

- tworzenie korzystnych warunków dla działalności gospodarczej (wprowadzenie obowiązkowego scalenia gruntów na terenach nowej urbanizacji, preferencyjne warunki dla partnerstwa publiczno-prywatnego, stosowanie zasady prawa pierwokupu przez władze lokalne);
- maksymalne wykorzystanie obszarów już zagospodarowanych, uruchomienie nowych terenów jedynie po wyczerpaniu zasobów tych pierwszych (w KPZK proponuje się ustawowe ograniczenie możliwości zabudowy i podziału gruntów poza obszarami objętymi mpzp; wprowadzenie ustawowo ograniczenia zabudowy terenów pozbawionych infrastruktury wodno-kanalizacyjnej; wprowadzenie obowiązku planistycznego dla obszarów rozwojowych wyznaczonych w studium, w tym np. obszarów funkcjonalnych miast; ww. rozdzielenie na drodze ustawowej prawa własności nieruchomości od prawa do jej zabudowy, wprowadzenie zasady, że posiadanie mpzp jest podstawą ubiegania się o współfinansowanie z funduszy UE, określenie minimalnej powierzchni możliwej do objęcia mpzp, wprowadzenie sankcji za zaniechanie działań stanowiących obowiązek prawny);
- wprowadzenie drogą ustawową minimalnych standardów wyposażenia i zagospodarowania przestrzennego terenów zurbanizowanych, w tym standardów dostępności do podstawowych usług społecznych z zachowaniem ochrony interesu publicznego (standardów urbanistycznych — związanych z ekstensywnością zabudowy i dostępem do infrastruktury technicznej, jak i standardów dostępności do podstawowych usług społecznych);
- wsparcie dla tworzenia gminnego zasobu nieruchomości tj. wykupu, wywłaszczania i wymiany terenów, przeprowadzania scaleń i wtórnych podziałów gruntów oraz nieodpłatnego przejmowania przez gminę części wtórnie dzielonych terenów na cele urządzeń wspólnych (ulice, parkingi, urządzenia techniczne, zieleń);
- wprowadzenie ustawowego obowiązku sporządzenia mpzp dla terenów rozwojowych wyznaczonych w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz obowiązek reparcelacji gruntów na podstawie decyzji planu;
- zwiększenie powierzchni pokrytych planami miejscowymi (zwłaszcza w odniesieniu do terenów przewidywanej urbanizacji) zakaz opracowywania i uchwalania planów miejscowych dla terenów o bardzo małej powierzchni; obligatoryjność posiadania planu jako podstawa do ubiegania się przez inwestora o dofinansowanie z funduszy UE;
- wprowadzenie zagadnień związanych z estetyką przestrzeni do programu kształcenia ogólnego.

1.4. Główne problemy i obszary problemowe osadnictwa

Analizy procesów osiedleńczych (w latach 2001–2012) prowadzą do wniosku, że w systemie osadniczym województwa utrwała się szereg zjawisk i tendencji negatywnych, generujących istotne **problemy przestrzenne**. Są to:

- przemieszczanie się ludności miast na obszary podmiejskie, połączone z ubytkiem ludnościowym większych miast, szczególnie widoczne w otoczeniu funkcjonalnym Kielc. Proces ten, określany mianem **suburbanizacji** prócz aktywizacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich powoduje coraz większe zagrożenia przestrzeni publicznej, krajobrazu przyrodniczo-kulturowego oraz ubytek terenów rezerwowanych pod ważne inwestycje strukturalne, jak również generuje zwiększonych ruch komunikacyjny. Z uwagi na niedobór planów miejscowych oraz brak skutecznych instrumentów przeciwdziałania w systemie planowania miejscowego, proces ten odbywa się (w dużej mierze) żywiołowo i przynosi wymierne straty;

- **depopulacja** zwłaszcza południowej części woj. świętokrzyskiego w tym Ponidzia, która stanowi problem o znaczeniu krajowym silnie akcentowany w *Raporcie o stanie zagospodarowania przestrzennego kraju*. Wyludnianie się wsi i małych miast występuje również na zachodnich i wschodnich krańcach województwa. Proces ten może prowadzić do nieodwracalnej deformacji struktur demograficznych i w konsekwencji zaniku aktywności osiedleńczej;
- regres społeczno-gospodarczy małych miast obsługujących obszary rolnicze — ośrodki te na skutek upadku dawnego przemysłu oraz regresu usług produkcyjnych dla rolnictwa nie są w stanie samodzielnie powstrzymać zjawisk recesyjnych i pobudzić aktywności społecznej.

Ponadto znaczna część ośrodków osadniczych województwa wymaga **modernizacji struktury przestrzennej** (rewaloryzacji centrów i starych dzielnic, rewitalizacji dzielnic poprzemysłowych oraz blokowisk, poprawy warunków do rekreacji i wypoczynku oraz usprawnienia relacji: mieszkanie — praca — wypoczynek). Jak wynika z analizy ankiet skierowanych do samorządów lokalnych potrzebę rewitalizacji obszarów zurbanizowanych dostrzeżono w większości miast oraz w ośrodkach, które utraciły prawa miejskie. Wśród zadań priorytetowych w miastach wymienia się rewitalizację: zabytkowych rynków, ciągów reprezentacyjnych ulic, głównych placów i ogólnie dostępnych terenów zieleni służących wypoczynkowi. Dla ośrodków, które utraciły prawa miejskie szczególnie istotna byłaby rewitalizacja historycznych centrów, eksponująca zespoły i obiekty, będące świadectwem bogatej historii, natomiast w większych miastach (m.in. w Starachowicach i Skarżysku-Kamiennej) do rewitalizacji przewidziano dodatkowo „blokowiska” oraz tereny po byłych zakładach przemysłowych, zaś w gminach uprzemysłowionych — tereny do rekultywacji zdegradowane w wyniku działalności przemysłowej. W większości gmin do zagospodarowania przewidywane są też wyrobiska powstałe w wyniku eksploatacji surowców mineralnych oraz niszczące obiekty zabytkowe.

Często podnoszonym problemem jest także ubytek młodych, wykształconych osób na rzecz sąsiadujących metropolii oraz państw „starej” Europy, prowadzący do „drenażu” wykwalifikowanych kadr z mniejszych miejscowości.

2. Środowisko przyrodnicze

Środowisko przyrodnicze regionu świętokrzyskiego jest silnie zróżnicowane przestrzennie. Spowodowały to różnorodne procesy geologiczne, w wyniku których ukształtowała się urozmaicona rzeźba terenu oraz zasoby naturalne, zwłaszcza dobrych gleb i surowców mineralnych. Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym Polski (wg J. Kondrackiego) Świętokrzyskie leży prawie w całości na obszarze **Wyżyny Małopolskiej**, w ramach której wyodrębnia się makroregiony: **Wyżynę Kielecką** (część środkowa i północno-wschodnia województwa), **Nieckę Nidziańską** (część południowa) i **Wyżynę Przedborską** (część północno-zachodnia). Niewielki obszar w południowo-wschodniej części województwa zajmuje makroregion **Kotlina Sandomierska**, zaś w części północno-wschodniej mezoregion **Małopolski Przełom Wisły**.

Największy z tych obszarów **Wyżyna Kielecka** posiada charakter wyżynno-górski i obejmuje najstarszy w kraju i jedyny w centralnej Polsce masyw górski — **Góry Świętokrzyskie**. Obszar ten jest zbudowany głównie ze skał węglanowych i piaskowców, na wschodzie przykrytych warstwą lessu. Średnia wysokość n.p.m. waha się tu od 350 do 430 m, zaś na obszarze głównego pasma Gór Świętokrzyskich dochodzi do 612 m (góra Łysica). Góry Świętokrzyskie posiadają najniższą średnioroczną temperaturę (Święty Krzyż — 5,7 °C, województwo — 7,4 °C) i otrzymują najwięcej opadów (Nowa Słupia — 840 mm, Św. Krzyż

— 822 mm, województwo — 602,8 mm). Mikroklimat górski wpływa oziębiająco na większą część Wyżyny Kieleckiej, zwłaszcza na początku okresu wegetacji i w porze letniej.

Odmienne warunki klimatyczne posiada **Niecka Nidziańska** zbudowana głównie z margli, wapieni i gipsów przykrytych piaskami lub lessami (w części południowej), która wraz z **Kotliną Sandomierską** (pokrytą małami i lessami) wykazuje najwyższą temperaturę roczną powietrza oraz dłuższy okres wegetacji (w dolinie Wisły o ok. 2 tygodnie). Stwarza to warunki do wzrostu roślin o wysokich wymaganiach cieplnych. Wysokości Niecki Nidziańskiej kształtują się przeciętnie od 200 do 300 m n.p.m. (najwyższe wniesienie — Biała Góra 416 m n.p.m.), natomiast Kotliny Sandomierskiej od 180 do 200 m (w części skarpowej dochodzą maksymalnie do 280 m).

Najbardziej zalesiona **Wyżyna Przedborska** ma charakter przejściowy pomiędzy krajobrazami nizin i wyżyn, i jest zbudowana z wapieni jurajskich oraz piaskowców kredowych, pokrytych głównie piaskami i glinami. Cechuje się średnimi warunkami klimatycznymi oraz niską jakością gleb. Wysokości n.p.m. nie przekraczają na ogół 300 m (najwyższe wzniesienia — Pasma Przedborsko-Małoskie sięga 351 m n.p.m.).

Duże zróżnicowanie środowiskowe województwa stwarza dogodne warunki bytowania dla wielu gatunków roślin i zwierząt o różnorodnych wymaganiach siedliskowych i decyduje o bogactwie gatunkowym flory i fauny. Zmienność budowy geologicznej oraz warunków topoklimatycznych znajduje odbicie w różnorodności siedlisk leśnych i ekosystemów glebowych. W województwie można spotkać wszystkie typy siedliskowe lasów (łącznie z góorskimi) oraz bogate gatunkowo drzewostany, w tym rzadkie siedliska olsu jesionowego. Bogate jest również zróżnicowanie gleb. W regionie występują prawie wszystkie kompleksy glebowe oraz zachowane do dziś tereny naturalnych bagien i gruntów trwale zawodnionych, które nigdy nie były poddane melioracji.

Zasoby środowiska od najdawniejszych czasów były poddawane działalności człowieka, przy czym w granicach województwa wyróżnić można dwa, główne procesy osiedleńcze, które zadecydowały o skali i kierunkach przekształceń antropogenicznych. Na północy, w dolinie rzeki Kamiennej oraz w obrębie Gór Świętokrzyskich, położonych w części centralnej przewagę uzyskały procesy industrializacji, które zostały zapoczątkowane przez osadnictwo przemysłowe związane z eksploatacją rud żelaza, miedzi i ołowiu, a w okresie późniejszym surowców skalnych. Na Poniidziu podjęto eksploatację gipsu, zaś w części południowo-wschodniej województwa wydobywanie siarki. Przyniosło to znaczną skalę przekształceń obszarów eksploatowanych i otaczającego je krajobrazu, jak również niekorzystne zmiany w środowisku. Obszary najlepszych gleb w południowej i wschodniej części województwa zdominowało osadnictwo rolnicze, które przyniosło silne oddzielenie krajobrazu, nadmierne uproszczenie agrocenoz i w konsekwencji zagrożenia środowiska takie jak: niedobór wód oraz procesy erozji i spływu powierzchniowego gleb itp. Pochodną tych procesów jest gęsta sieć osiedleńcza oraz liczne bariery i kolizje antropogeniczne występujące na styku środowiska zurbanizowanego z przyrodą i krajobrazem.

2.1. Prawna ochrona przyrody

Różnorodność budowy geologicznej, ukształtowania form powierzchni terenu, warunków klimatycznych i hydrologicznych oraz bogactwo szaty roślinnej i świata zwierzęcego spowodowało, że obecnie ok. 64% powierzchni województwa jest objęte prawną ochroną przyrody, co stawia je pod tym względem na pierwszym miejscu w kraju. Obszary prawnie chronione nie są jednak rozmieszczone równomiernie. Najwięcej koncentruje się w regionie Gór Świętokrzyskich i doliny Nidy. Uboższe pod tym względem są powiaty wschodnie i południowo-wschodnie, m.in. ze względu na intensywne użytkowanie rolnicze.

Dotychczas utworzono w regionie następujące formy ochrony przyrody:

- Świętokrzyski Park Narodowy;
- 72 rezerwaty przyrody;
- 9 parków krajobrazowych
 - ✓ Zespół Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych (Suchedniowsko-Oblęgorski PK, Sieradowicki PK, Cisowsko-Orłowski PK, Jeleniowski PK, Chęcińsko-Kielecki PK, Nadnidziański PK, Kozubowski PK, Szaniecki PK);
 - ✓ Przedborski PK, położony na granicy z województwem łódzkim (wchodzi w skład Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego);
- 21 obszarów chronionego krajobrazu (Suchedniowsko-Oblęgorski OChK, Sieradowicki OChK, Chęcińsko-Kielecki OChK, Cisowsko-Orłowski OChK, Jeleniowski OChK, Nadnidziański OChK, Kozubowski OChK, Szaniecki OChK, Przedborski OChK, Konecko-Łopuszniański OChK, Doliny Kamiennej OChK, Podkielecki OChK, Włoszczowsko-Jędrzejowski OChK, Chmielnicko-Szydłowski OChK, Solecko-Pacanowski OChK, Miechowsko-Działoszycki OChK, Koszycko-Opatowiecki OChK, Jeleniowsko-Staszowski OChK, OChK Lasy Przysusko-Szydłowieckie, Kielecki OChK i Świętokrzyski OChK);
- 100 użytków ekologicznych;
- 14 stanowisk dokumentacyjnych;
- 11 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych;
- 678 pomników przyrody (stan na 25.04.2014 r.);
- obszary wchodzące w skład europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000:
 - ✓ 2 obszary specjalnej ochrony OSO („Dolina Nidy” i „Małopolski Przełom Wisły”);
 - ✓ 38 specjalnych obszarów ochrony SOO zatwierdzonych przez KE — o statusie „mające znaczenie dla Wspólnoty” („Ostoja Nidziańska”, „Dolina Krasnej”, „Łysogóry”, „Ostoja Przedborska”, „Lasy Suchedniowskie”, „Przełom Wisły w Małopolsce”, „Dolina Białej Nidy”, „Dolina Bobrzy”, „Dolina Czarnej”, „Dolina Czarnej Nidy”, „Dolina Górnej Mierzawy”, „Dolina Górnej Pilicy”, „Dolina Kamiennej”, „Dolina Mierzawy”, „Dolina Warkocza”, „Góry Pieprzowe”, „Kras Staszowski”, „Krzemionki Opatowskie”, „Lasy Cisowsko-Orłowskie”, „Lasy Skarżyskie”, „Ostoja Barcza”, „Ostoja Brzeźnicka”, „Ostoja Gaj”, „Ostoja Jeleniowska”, „Ostoja Kozubowska”, „Ostoja Pomorzany”, „Ostoja Sieradowicka”, „Ostoja Sobkowsko-Korytnicka”, „Ostoja Stawiany”, „Ostoja Szaniecko-Solecka”, „Ostoja Wierzejska”, „Ostoja Żyznów”, „Przełom Lubrzanki”, „Tarnobrzaska Dolina Wisły”, „Uroczyska Lasów Starachowickich”, „Uroczysko Pięty”, „Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie” i „Wzgórza Kunowskie”).

Dla właściwego zarządzania zasobami przyrodniczymi parków narodowych i krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz obszarów europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 sporządza się dla nich plany ochrony i plany zadań ochronnych. Dotychczas zostały opracowane i zatwierdzone plany ochrony dla: Przedborskiego PK, Chęcińsko-Kieleckiego PK i 49 rezerwatów przyrody, a także plany zadań ochronnych dla 12 obszarów Natura 2000 („Lasy Cisowsko-Orłowskie”, „Ostoja Stawiany”, „Dolina Nidy”, „Ostoja Szaniecko-Solecka”, „Dolina Krasnej”, „Ostoja Kozubowska”, „Dolina Bobrzy”, „Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie”, „Ostoja Przedborska”, „Lasy Suchedniowskie”, „Dolina Czarnej”, „Ostoja Nidziańska”). Trwają obecnie prace nad opracowaniem takich planów ochrony dla Świętokrzyskiego Parku Narodowego, Suchedniowsko-Oblęgorskiego PK i Szanieckiego PK.

2.2. Pozostałe obszary cenne przyrodniczo oraz uzdrowiska

W województwie wyznaczono m.in.: 63 obszary stanowiące ostoje Corine oraz 4 ostoje ptasie (IBA) — 2 o randze europejskiej („Małopolski Przełom Wisły” i „Dolina Nidy”) i 2 o randze krajowej („Dolina Krasnej” i „Zespół Stawów koło Grobli”).

Na obszarze Niecki Nidziańskiej (w okolicach Buska-Zdroju i Solca-Zdroju) występują wody mineralne o właściwościach leczniczych. Jest to trzeci, odrębny obszar ich występowania w kraju (po Sudetach i Karpatach). Na bazie wód mineralnych: siarczkowych i jodkowo-bromkowej w województwie świętokrzyskim powstały dwa uzdrowiska: Busko-Zdrój i Solec-Zdrój. Uzdrowisko Solec-Zdrój funkcjonuje w granicach administracyjnych gminy, natomiast uzdrowisko Busko-Zdrój zlokalizowane jest w granicach administracyjnych miasta Busko-Zdrój i sołectw: Kameduły, Nowy Folwark, Mikułowice, Łagiewniki, Zbrodziej, Widuchowa, Bronina, Żerniki Górne, Błoniec, Szczaworyż, Pęczelice, Skotniki Małe, Skotniki Duże, Radzanów, Owczary, Kawczyce, Zbudowice, Wolica Siesławska, Chotelek, Siesławice, Biniątki, Wełecz, Oleszki, Las Winiarski.

W celu ochrony warunków naturalnych, w tym cennych zasobów, niezbędnych dla prowadzenia i rozwijania lecznictwa uzdrowiskowego, a także kształtowania innych czynników środowiskowych, zostały ustanowione dla obu wymienionych uzdrowisk strefy ochronne (A, B i C), które obejmują ich części funkcjonalne. Warunki funkcjonowania uzdrowisk określa ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych, natomiast szczegółowe warunki zagospodarowania w poszczególnych strefach są ściśle określone w statutach uzdrowisk: w Statucie Uzdrowiska Busko-Zdrój przyjętym Uchwałą nr XIX/250/2012 Rady Miejskiej w Busku-Zdroju z dnia 28 czerwca 2012 r. i w Statucie Uzdrowiska Solec-Zdrój przyjętym Uchwałą nr XXVII/122/09 Rady Gminy Solec-Zdrój z 20 kwietnia 2009 r., zmienionym Uchwałą Nr X/46/2011 Rady Gminy Solec-Zdrój z dnia 27 października 2011 roku.

2.3. Korytarze ekologiczne i antropopresja

Głównym celem wyznaczenia sieci korytarzy ekologicznych jest przeciwdziałanie izolacji obszarów cennych przyrodniczo, umożliwienie migracji zwierząt i roślin oraz ochrona i odbudowa bioróżnorodności na terenach o dużej wartości przyrodniczej.

Zgodnie z ustaleniami KPZK 2030 system przyrodniczy kraju składa się z dwóch podsystemów korytarzy ekologicznych: tworzonych przez doliny rzeczne oraz lądowe korytarze migracyjne dla dużych zwierząt. Sieć ta jest uzupełniona przez system regionalnych i lokalnych korytarzy ekologicznych. Na obszarach silnie zurbanizowanych, a zwłaszcza w miastach, układy ekologiczne powinny być połączone z obszarami otwartymi poprzez system zielonych pierścieni. Dzięki temu zostanie zapewniona między tymi elementami łączność ekologiczna oraz odpowiednie warunki przewietrzania tych terenów.

Węzłami sieci (biocentrami) są obszary charakteryzujące się trwałym nagromadzeniem walorów przyrodniczych o różnym formalnym statusie ochronnym (parki narodowe, części parków krajobrazowych, znaczna część obszarów Natura 2000, duże kompleksy leśne). System ten powinien zapewnić wzajemną łączność pomiędzy tymi obszarami i umożliwić migrację osobników i wymianę genów.

Lądowe korytarze migracyjne dla dużych zwierząt

Przez północną część województwa świętokrzyskiego przebiega główny korytarz ekologiczny o znaczeniu krajowym. Jest to Korytarz Południowo-Centralny (KPdC), który przebiega od Roztocza i Lasów Janowskich, poprzez Puszcę Sandomierską, Puszcę Świętokrzyską, Przedborski PK, Lasy Lublinieckie, Bory Stobrawskie, Lasy Milickie, aż do

Doliny Baryczy i Borów Dolnośląskich. Korytarz ten na obszarze województwa posiada szereg odnóg — korytarzy uzupełniających, w obrębie których znajdują się m.in.: Lasy Włoszczowskie, dolina Białej Nidy, Chęcińsko-Kielecki PK, dolina Nidy, Kozubowski PK, Suchedniowsko-Oblęgorski PK, Świętokrzyski PN, Cisowsko-Orłowski PK, Lasy Jeleniowsko-Staszowskiego OChK oraz kompleksy leśne w dolnym biegu rzeki Kamiennej.

Doliny rzeczne

Głównymi krajowymi korytarzami ekologicznymi związanymi z dolinami rzecznyymi, które przebiegają przez obszar województwa są Dolina Wisły i Pilicy. Rangę regionalnych korytarzy ekologicznych pełnią doliny: Czarnej Staszowskiej, Wschodniej, Koprzywianki, Opatówki, Kamiennej (odcinkowo), Czarnej Koneckiej, Bobrzy, Lubrzanki, Łososiny, Białej i Czarnej Nidy, Mierzawy i Nidzicy.

Część elementów regionalnego systemu przyrodniczego jest poddana miejscami silnej **antropopresji**. Największym zagrożeniem dla ich prawidłowego funkcjonowania są bariery antropogeniczne, które przegradzają korytarze i ciągi ekologiczne. Zwiększają one stopień izolacji poszczególnych elementów systemu i utrudniają lub wręcz uniemożliwiają przemieszczanie się gatunków w jego obrębie. Są to najczęściej: zwarta zabudowa oraz liniowe elementy infrastruktury technicznej, zwłaszcza drogowej i kolejowej. Utrudnienia stwarzają również niewłaściwie zaprojektowane przeprawy mostowe i przepusty oraz niedostateczna ilość przejść dla zwierząt. Antropopresji poddane są również cenne pod względem przyrodniczo-krajobrazowym obszary, na których występują intensywne procesy zabudowy, zwłaszcza mieszkaniowej (niektóre fragmenty parków krajobrazowych, bezpośrednie otoczenie zbiorników wodnych, panoramy i osie widokowe cennego krajobrazu kulturowego i historycznego).

2.4. Gospodarka wodna

2.4.1. Zasoby wód powierzchniowych

Świętokrzyskie położone jest w lewostronnym dorzeczu Wisły, na pograniczu górnego i środkowego jej biegu. Posiada 11 zlewni II rzędu (Nidy, Kamiennej, Pilicy, Nidzicy, Czarnej Staszowskiej, Koprzywianki, Opatówki, Kanału Strumień, Radomki, Iłzanki, Krępianki), różniących się wielkością przepływów. Do najuboższych w wodę zalicza się zlewnie obszarów nizinnych: Nidzicy, Iłzanki, Koprzywianki, Mierzawy i Opatówki (średni odpływ jednostkowy tych rzek wynosi poniżej $4,5 \text{ m}^3/\text{s}/\text{km}^2$, podczas gdy w Polsce — $5,5 \text{ m}^3/\text{s}/\text{km}^2$). Całkowita długość rzek wynosi 2 739,4 km. Sieć rzeczna ma odśrodkowy układ promienisty (dopływy większości rzek spływają ze środkowej części województwa, głównie z Gór Świętokrzyskich ku peryferiom). Największą rzeką regionu jest Nida. Wisła oraz Pilica są rzekami transgranicznymi.

Głównym obszarem źródłowym jest Wyżyna Kielecka, skąd wypływają m.in.: Kamienna z dopływami, Opatówka, Koprzywianka, Czarna Nida, Czarna Konecka. Górne odcinki tych rzek, jak i większość dopływów, mają charakter górski i podgórski oraz cechują się gwałtownymi i krótkotrwałymi wezbraniami.

Zasoby wód powierzchniowych regionu wyrażone odpływem rocznym z obszaru województwa wynoszą ok. 1 890 mln m^3 , co w przeliczeniu na jednego mieszkańca stanowi $1,4 \text{ m}^3$ (średnio w Polsce wskaźnik ten wynosi $1,6 \text{ m}^3$, a w Europie — $4,6 \text{ m}^3$).

Ogólna ilość retencjonowanych wód wynosi obecnie ok. 108,5 mln m^3 , co stanowi ok. 5,7% zasobów wód powierzchniowych. Wskaźnik ten zbliżył się do średniej krajowej (6%) po uruchomieniu zbiornika Wióry i kilku mniejszych zbiorników „małej retencji”. Jednak

ogólna wielkość retencji zbiornikowej jest nadal zbyt niska, zarówno w odniesieniu do potrzeb województwa, jak i wskaźnika europejskiego, który jest prawie dwukrotnie wyższy.

Wielkość tego wskaźnika niekorzystnie wpływa na bezpieczne wyrównywanie odpływów, zagrożenie powodziowe, jak również nie stanowi odpowiedniego impulsu dla rozwoju turystyki i rekreacji nadwodnej.

Pewną rolę w bilansie wodnym pełnią stawy rybne, które zajmują powierzchnię 3234 ha i posiadają pojemność ok. 27,2 mln m³ (25% pojemności retencyjnej ogółem). Największą powierzchnię zajmują w powiecie buskim (1050,74 ha).

W ramach dużej retencji (powyżej 5 mln m³) na obszarze województwa funkcjonują zbiorniki: Chańcza, Wióry i Brody Iłżeckie. Większość zbiorników w woj. świętokrzyskim ma przeznaczenie wielofunkcyjne (retencyjne, rekreacyjne oraz przeciwpożarowe). Rezerwę powodziową posiadają jedynie zbiorniki: Brody Iłżeckie, Chańcza, Rejów i Wióry. Rezerwy takiej jest natomiast pozbawiona zlewnia Nidy, która obejmuje większą część regionu.

W województwie brak jest naturalnych jezior, za wyjątkiem jeziora Trzos (pow. 3,85 ha i pojemność ok. 100 tys. m³), które jest położone w miejscowości Żabiec (gm. Pacanów) oraz jeziora Pleban w gminie Pińczów.

Szanse zwiększenia retencji zbiornikowej stwarza „Program małej retencji dla województwa świętokrzyskiego na lata 2007–2013”, którego wdrażanie zostało już zapoczątkowane. Należy jednak podkreślić, że część planowanych w tym dokumencie zbiorników koliduje z przedmiotami ochrony w obszarach europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 (zostało to przeanalizowane w odrębnym opracowaniu). Wszystkie planowane inwestycje muszą być poddane procedurze oceny oddziaływania na środowisko lub na obszar Natura 2000. W przypadku stwierdzenia znaczących negatywnych oddziaływań na obszar Natura 2000 inwestycja taka nie może być zrealizowana. W wyjątkowych przypadkach właściwy organ środowiskowy może zezwolić na realizację zbiorników mogących znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony tych obszarów — w sytuacji braku rozwiązań alternatywnych i jeżeli przemawiają za tym konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym (art. 34 ustawy o ochronie przyrody). Konieczne przy tym będzie wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000. W przypadku, gdy znaczące negatywne oddziaływanie dotyczy siedlisk i gatunków priorytetowych, zezwolenie takie może zostać udzielone wyłącznie w celu:

- ochrony zdrowia i życia ludzi;
- zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego;
- uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego;
- wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii komisji Europejskiej.

W tej sytuacji niezbędna wydaje się weryfikacja omawianego programu i dostosowanie go do obecnych wymagań środowiskowych.

2.4.2. Jakość wód powierzchniowych

W 2011 roku przeprowadzono badania stanu i potencjału ekologicznego w 31 jednolitych częściach rzek województwa i sklasyfikowano 16 z nich, stan chemiczny oceniono w 20, a ogólny stan w 16 JCWP.

II klasę czyli dobry stan ekologiczny posiadają 4 JCWP (25%) leżące w zlewni Pilicy (Czarna Maleniecka od zbiornika Sielpia do Plebanki, Czarna Maleniecka od Plebanki do Barbarki, Krasna i Barbarka). III klasę, umiarkowany stan ekologiczny odnotowano w 10 JCWP (62,5%), natomiast słaby potencjał ekologiczny IV klasę w 2 JCWP (12,5%). O powyższej ocenie zdecydowały głównie elementy biologiczne (fitobentos i makrofity),

a sporadycznie elementy fizykochemiczne oraz zasolenie. Dobry stan chemiczny wód oceniono w 15 JCWP, a poniżej dobrego w 5 JCWP. W wybranych 16 JCWP dokonano również oceny spełnienia wymagań dla obszarów chronionych. Tylko w 4 JCWP wody spełniały wymagania.

W ogólnej ocenie dobry stan wód osiągnęła JCWP Czarna Maleniecka od zbiornika Sielpia do Plebanki, a w pozostałych — 15 JCWP stan wód oceniono jako zły.

2.4.3. Zasoby wód podziemnych

W województwie obok obszarów zasobnych w wodę pitną, występują obszary o niewielkich zasobach oraz o stałym lub okresowym ich deficycie. Szacunkowe zasoby wód podziemnych wynoszą ok. 79585 m³/h, zaś stan udokumentowania zasobów eksploatacyjnych — 59920,90 m³/h. Zasoby te stanowią część naturalnych zasobów odnawialnych, możliwą do eksploatacji w określonych warunkach środowiska oraz warunkach hydrogeologicznych i technicznych. W ostatnich latach obserwuje się wahania stanu udokumentowanych zasobów z uwagi na aktualizację zasobów większych ujęć.

W środkowej części województwa, w obrębie trzonu paleozoicznego Gór Świętokrzyskich, wody podziemne gromadzą się głównie w środkowym i górnym dewonie. Zlokalizowane są tu główne ujęcia wód podziemnych o wydajności od 100–200 m³/h, obsługujące m.in.: miasto Kielce, Opatów, Bodzentyn i Łagów. Na obszarze tym występują również rozległe utwory bezwodne (starszy paleozoik).

Północna część województwa posiada natomiast zmienne warunki hydrogeologiczne. Obok utworów stosunkowo zasobnych w wodę (piaskowce dolnego triasu i jury oraz wapienie środkowego triasu i górnej jury) występują bezwodne utwory triasu górnego (ilasto-mułowcowe).

Najbardziej ustabilizowane warunki hydrogeologiczne są w części południowo-zachodniej. Występuje tu możliwość poboru wody ze studni w ilości 100 m³/h.

Niedobór (deficyt) wód podziemnych występuje w południowo-wschodniej części województwa (Zapadlisko Przedkarpackie) na obszarach zalegania ilów krakowieckich. Jedynie północne obrzeże tego Zapadliska dysponuje zbiornikami o charakterze użytkowym. Ponadto w rejonie Buska-Zdroju i Solca-Zdroju oraz w części gmin południowych wody te są silnie zmineralizowane i nie nadają się do celów konsumpcyjnych. Niektóre zasoby wód zmineralizowanych są wykorzystywane jako wody lecznicze. Należy podkreślić fakt, że problem zaopatrzenia w wodę ludności gmin w tej części województwa został w znacznym stopniu rozwiązany w wyniku uruchomienia wodociągu magistralnego Nida 2000, bazującego na ujęciu brzegowym na Nidzie w Nowym Korczynie.

Ważnym w skali kraju (KPZK) i województwa obszarem problemowym jest także obszar leja depresyjnego w obrębie intensywnej eksploatacji wód podziemnych obejmujący środkową część województwa. Na obszarze tym występuje negatywne zjawisko zcerpywania wód kopalnianych i odprowadzanie ich do rzek, co jest związane z eksploatacją surowców skalnych poniżej zwierciadła tych wód.

W regionie świętokrzyskim znajduje się w całości lub w części 16 głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP), o łącznej pow. 4510,0 km² (ok. 38,0% pow. ogólnej), wymagających szczególnej ochrony. Użytkowe poziomy wodonośne zajmują powierzchnię ok. 5222 km², a obszary bezwodne 3940 km². Wszystkie zbiorniki tych wód są na ogół słabo chronione przed zanieczyszczeniem. Liczne wychodnie skał zbiornikowych oraz na ogół małej miąższości nadkład osadów czwartorzędowych sprawiają, że czas pionowej migracji zanieczyszczeń z powierzchni jest krótki i wynosi najczęściej od 5 do 25 lat.

2.4.4. Jakość wód podziemnych

Badania wód podziemnych w 2012 roku prowadzono w sieci krajowej w ramach monitoringu operacyjnego. Badania prowadzone były w celu określenia oceny wpływu oddziaływań wynikających z działalności człowieka oraz długoterminowych zmian wynikających zarówno z warunków naturalnych jak i antropogenicznych.

Punkty pomiarowe zostały zlokalizowane we wszystkich powiatach woj. świętokrzyskiego z wyjątkiem terenu pow. kazimierskiego, deficytowego w wodę. W 9 punktach stwierdzono wody II klasy (17,65%), w 29 punktach wody III klasy (56,9%), w 7 punktach wody IV klasy (13,7%), w 6 klasy V (11,8%). Wód I klasy nie odnotowano. Dobry stan chemiczny utrzymuje się w 38 punktach (74,5% — I i II klasa), słaby stan chemiczny odnotowano w 13 punktach (25,5% — klasa IV–V). W stosunku do roku 2011, stan wód utrzymuje się na tym samym poziomie, za wyjątkiem 3 punktów w miejscowościach: Pawłów, Ćmielów i Chroberz.

2.4.5. Zagrożenie powodziowe

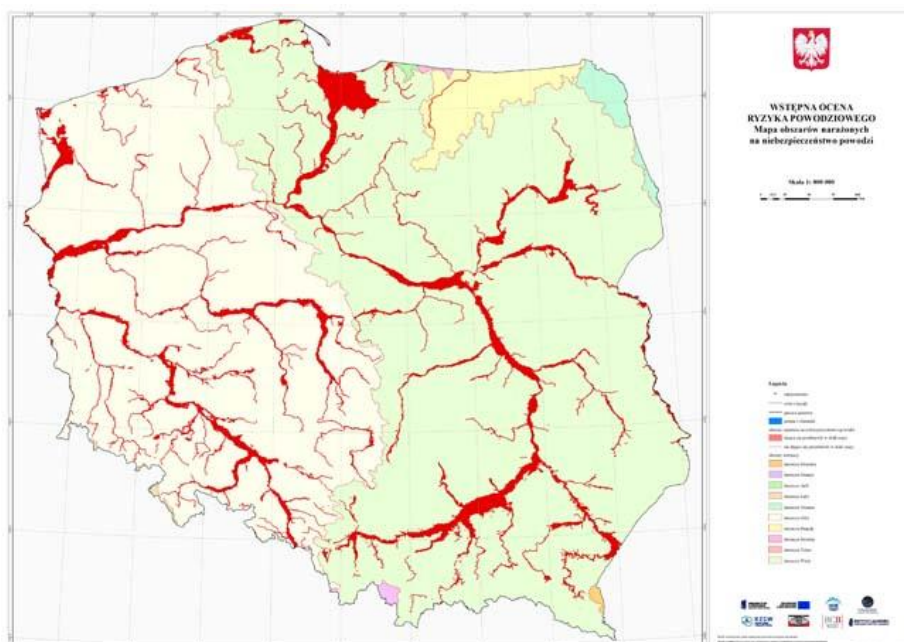
Zgodnie z przepisami ustawy „Prawo wodne” (art. 9, ust. 10) przez powódź rozumie się czasowe pokrycie przez wodę terenu, który w normalnych warunkach nie jest pokryty wodą, powstałe na skutek wezbrania wody w ciekach naturalnych, zbiornikach wodnych, kanałach oraz od strony morza, powodujące zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi, środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz działalności gospodarczej.

Ochrona przed powodzią jest zadaniem organów administracji rządowej i samorządowej. Dla obszarów dorzeczy Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej jest zobowiązany przygotować wstępną ocenę ryzyka powodziowego (art. 88c „Prawa wodnego”). Mapy ryzyka i zagrożenia powodziowego mają być aktualizowane co 6 lat (w razie potrzeby częściej). Sporządza je Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej i przekazuje Dyrektorom RZGW, a oni między innymi właściwym wojewodom, marszałkom, starostom, wójtom, burmistrzom, prezydentom miast.

Przepisy w zakresie w ochrony przeciwpowodziowej wprowadzały obowiązek sporządzania przez Dyrektorów Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej „Studiów ochrony przeciwpowodziowej...” ustalających granice zasięgu wód powodziowych o określonym prawdopodobieństwie występowania. Studia ochrony przeciwpowodziowej sporządzone przez Dyrektorów RZGW **zachowują ważność do dnia sporządzenia ww. map zagrożenia powodziowego** (art. 14 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw Dz. U. z dnia 15 lutego 2011 r. nr 32 poz. 159).

Przedstawione na mapach zagrożenia powodziowego obszary stanowią podstawę do planowania zagospodarowania przestrzennego na różnych poziomach administracyjnych. Od dnia przekazania przez Dyrektora RZGW map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego jednostkom samorządu terytorialnego, wszystkie dokumenty planistyczne sporządzane na wszystkich szczeblach administracji (kpzk, pzp, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studia gminne, decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy), na obszarach wykazanych na mapach zagrożenia powodziowego, muszą uwzględniać poziom zagrożenia powodziowego wynikający z wyznaczenia tych obszarów. Nie mniej jednak zgodnie z art. 17 pkt 2 w/w ustawy do dnia przekazania tych map uwzględnia się obszary bezpośredniego zagrożenia powodzią określone przez właściwego dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej (w studiach ochrony przeciwpowodziowej) i uznaje się je za obszary szczególnego zagrożenia powodziową w rozumieniu art. 9 ust. 1 pkt 6c ustawy Prawo wodne.

Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi wyznaczone we wstępnej ocenie ryzyka powodziowego dla których zostaną opracowane mapy ryzyka i zagrożenia powodziowego.

Źródło: <http://www.kzgw.gov.pl>

Na obszarze województwa świętokrzyskiego: RZGW Kraków posiada opracowane 2 studia dla rzek Nidy i Czarnej Staszowskiej, natomiast RZGW Warszawa posiada studia dla rzek: Świśliny, Kamiennej, Kamionki, Pilicy, Czarnej Włoszczowskiej, Czarnej Malenieckiej, Iłżanki i Pokrzywianki. Zgodnie z art. 14 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy Prawo wodne i niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 32 poz. 159) na obszarach, dla których istnieje studium ochrony przeciwpowodziowej sporządzone przez dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej, studium to, zachowuje ważność do dnia sporządzenia mapy zagrożenia powodziowego.

Dodatkowym materiałem z którego można korzystać w planowaniu przestrzennym jest „Operat przeciwpowodziowy dla województwa kieleckiego” z 1998 roku, w którym wyznaczono granice terenów zalewowych od większych rzek. Nie jest to materiał obligatoryjny nie mniej jednak może posłużyć projektantom jako źródło wiedzy.

Szacuje się, że ok. 7% powierzchni województwa jest potencjalnie zagrożone powodzią. Największym zagrożeniem może być powódź na skutek wystąpienia deszczy nawalnych oraz roztopów wiosennych. Głównym zabezpieczeniem przed powodzią są wały, które w województwie posiadają łączną długość 347,8 km i chronią obszar o powierzchni ok. 50 tys. ha. Obwałowane są obecnie: cały odcinek Wisły w granicach województwa, najbardziej zagrożone tereny wzdłuż Kamiennej oraz tereny dolnych odcinków: Nidy, Nidzicy, Koprzywianki i Opatówki. Nie zapewnia to jednak pełnego pokrycia potrzeb. Ponadto część wałów wymaga gruntownej przebudowy.

Znaczącą rolę przeciwpowodziową pełnią też większe zbiorniki retencyjne, których lokalizacja i pojemność uwzględnia wystąpienie zjawisk ekstremalnych. W województwie świętokrzyskim znajdują się 84 zbiorniki małej retencji o łącznej powierzchni 798 ha i pojemności 14,486 mln m³, z czego około 80% zlokalizowanych jest w obrębie zlewni Pilicy i Czarnej Nidy. Najlepiej jednak chroniona jest zlewnia Kamiennej i Czarnej Staszowskiej gdzie zlokalizowane są 3 duże zbiorniki o pojemności łącznej 66,563 mln m³ (przy max poziomie piętrzenia), są to: Chańcza (24,220 mln m³), Brody (7,343 mln m³) i Wióry (35,00 mln m³).

Całkowita długość rzek w województwie świętokrzyskim wynosi 2739,4 km, z tego 1332 km zostało uregulowanych. Przyspieszony w wyniku regulacji odpływ wód z górnych odcinków jest przyczyną zagrożeń powodziowych w dolnym biegu. W województwie znajdują się 553 budowle piętrzące na rzekach, które umożliwiają retencję korytową o wielkości 4,178 mln m³. Większość z nich została wykonana w ubiegłym wieku i nie była modernizowana. Zbyt niski stopień retencji przeciwpowodziowej dotyczy generalnie rzek o charakterze górskim, ale jest też odczuwany w rejonie Białej Nidy i Nidy, na których znajduje się duże ujęcie brzegowe w Nowym Korczynie, wymagające stabilizacji zasilania.

Istotne problemy przestrzenne stwarza ponadto:

- brak prawnie ustanowionych pasów ochronnych w celu zapewnienia publicznego dostępu do wody i umożliwienia administratorowi cieków prowadzenia konserwacji, jak również kształtowania otuliny biologicznej;
- brak skutecznego przeciwdziałania zabudowie dolin rzecznych (głównych i bocznych);
- nadal wysoki stopień odprowadzania do rzek ścieków nieczyszczonych;
- brak map zagrożenia i ryzyka powodziowego.

2.5. Zasoby gleb

2.5.1. Ogólna charakterystyka gleb w województwie

Jakość gleb w województwie jest zróżnicowana ze względu na różnorodność budowy geologicznej oraz skał macierzystych, z których wytworzyły się różne ich typy i rodzaje.

Największy udział mają gleby bielcowe, które zajmują ok. 30% gruntów rolnych. Kolejnymi grupami są: gleby brunatne (ok. 23%), rędziny (ok. 14%), czarnoziemy (ok. 8%) i czarne ziemie (ok. 6,6%). W dolinach głównych rzek przeważają mady (ok. 7%). W części centralnej i zachodniej województwa często spotyka się podmokłe gleby glejowe. Zajmują one ok. 1,5% gruntów rolnych. Liczącą się grupą są również gleby organiczne (ok. 7%) wytworzone w wyniku procesów torfienia i murszenia roślinności bagiennej.

Ok. 25,8% gruntów ornych stanowią gleby najlepsze (I–IIIa klasa bon.) skupione w gminach południowej i wschodniej części regionu. Duży udział gleb najlepszych występuje w powiatach: kazimierskim — 74,3%, sandomierskim — 69,8% i opatowskim — 53,7%. Około 41,3% stanowią gleby średniej jakości (IIIb–IVb), które dominują w środkowej i północno-wschodniej części województwa. Gleby słabe i najsłabsze (V–VI) stanowią ok. 32,9%. Gleby te występują głównie w gminach środkowej i zachodniej części regionu.

Tabela nr 1. Udział procentowy klas bonitacyjnych w areale gruntów ornych województwa na tle kraju.

	I	II	IIIa	IIIb	IVa	IVb	V	VI–VIz
Województwo	3,2	9,2	13,4	9,5	16,4	15,4	19,4	13,5
Polska	0,5	3,3	10,4	14,4	22,5	16,6	20,3	11,1

Źródło: Dane IUNG Puławy z 1999 r.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (tj. Dz. U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1266 z późn. zm.) przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze dokonuje się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Grunty rolne stanowiące użytki rolne klas I–III podlegają ochronie przed wyłączeniem z użytkowania rolniczego, a ich przeznaczenie na cele nierolnicze wymaga uzyskania zgody ministra właściwego do spraw rozwoju wsi. Wyłączenie gruntów z produkcji rolniczej w przypadku użytków rolnych wytworzonych z gleb pochodzenia mineralnego i organicznego, zaliczonych do klas I, II, III, IIIa, IIIb, oraz użytków rolnych klas IV, IVa, IVb, V i VI wytworzonych z gleb pochodzenia organicznego może nastąpić po wydaniu przez starostę decyzji zezwalającej na takie wyłączenie.

Właściciel gruntów stanowiących użytki rolne i gruntów zrekultywowanych na cele rolne jest zobowiązany do przeciwdziałania degradacji gleb, w tym szczególnie erozji i ruchom masowym ziemi. Dla gruntów położonych na obszarach ograniczonego użytkowania, wokół zakładów przemysłowych, konieczne jest opracowanie na koszt zakładu planu gospodarowania na tych gruntach, spełniającego wymogi art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 2004 r., Nr 121, poz. 1266 z późn. zm.).

W regionie można spotkać wszystkie, występujące na terenach nizinno-wyżynnych, kompleksy rolniczej przydatności gleb.

Tabela nr 2. Udział procentowy kompleksów glebowych w ogólnej powierzchni użytków rolnych.

	Kompleksy rolniczej przydatności gleb											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1z	2z	3z
Grunty orne	12,6	21,6	11,8	3,8	7,1	12,9	12,1	11,4	6,8			
Użytki zielone										3,8	51,0	43,2,

Źródło: Szacunek własny na podstawie materiałów IUNG Puławy z 1981 r.

W ogólnej ocenie waloryzacji r.p.p. (w skali 120-to punktowej IUNG Puławy), która uwzględnia jakość gleb, agroklimat, stosunki wodne i rzeźbę terenu, województwo świętokrzyskie uzyskało 69,3 pkt. (kraj — 66,6 pkt.). Najwyższy wskaźnik osiągnęły powiaty położone w sąsiedztwie doliny Wisły: kazimierski (77,1 pkt.), sandomierski (75 pkt.) i opatowski (69,1 pkt.), najniższy wskaźnik występuje w powiatach w środkowej i północnej części województwa: koneckim (32,1 pkt.), skarżyskim (34,4 pkt.) i kieleckim (39,7 pkt.). W ujęciu gminnym najwyższym wskaźnikiem (przekraczającym 100 pkt.) odznaczają się gminy: Obrazów, Sandomierz, Dwikozy, Lipnik, Wojciechowice oraz Czarnocin.

2.5.2. Jakość gleb

Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Kielcach wykonała w 2010 r. badania zakwaszenia gleb użytków rolnych. Z badań wynika, że aż 43% gleb UR to gleby bardzo kwaśne i kwaśne. Największy ich udział związany jest z występowaniem słabych gleb bielcowych i psudobielcowych (w powiatach: skarżyskim, koneckim i włoszczowskim). Najmniej takich gleb występuje w powiecie sandomierskim, kazimierskim i pińczowskim. Aż dla 26% gleb UR wapnowanie jest konieczne, potrzebne dla 12% gleb, a wskazane dla 11%.

Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa na zlecenie GIOŚ realizuje monitoring krajowy gleb w cyklach 5-cio letnich w 9 punktach kontrolnych na terenie województwa świętokrzyskiego. Cykliczne badania jakości gleb wykazują, że zawartość metali ciężkich (Cd, Cu, Ni, Pb i Zn), siarki siarczanowej i wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych (WWA) wykazuje niewielkie zróżnicowanie w poszczególnych latach badań, co wskazuje na niewielki dopływ zanieczyszczeń do gleb. Stwierdzone zmiany stanu zanieczyszczenia są niewielkie i mieszczą się praktycznie w obrębie jednej klasy. Tylko w jednym punkcie pomiarowym — w Wąchocku odnotowano zanieczyszczenie gleb WWA oraz wzrost zawartości Cu od wartości naturalnych do słabego zanieczyszczenia.

WIOŚ w Kielcach wykonuje również badania gleb na wybranych obszarach o potencjalnym zagrożeniu zanieczyszczeniem w ramach monitoringu regionalnego. Badane jest pH oraz stężenia Cu, Ni, Zn, Pb i Cd. Badania gleb przeprowadzono w latach 2007–2008 w 64 punktach pomiarowych zlokalizowanych wzdłuż drogi krajowej nr 7, w rejonie Ostrowca Św., Kielc oraz Stąporkowa. Badania te wykazały, że zawartość oznaczanych w próbkach metali ciężkich jest przeważnie naturalna. Jedynie w 6% pobranych prób odnotowano przekroczenia standardów jakości gleb i ziemi (ponadnormatywne stężenia Pb i Zn w Barczy — gm. Zagnańsk oraz na Podkarczówce w Kielcach). Badania prowadzone

w rejonach koncentracji przemysłu w 2008 r. wykazały, że przekroczenia dopuszczalnych stężeń metali ciężkich notowane są sporadycznie (tylko w Kielcach przy ul. Grunwaldzkiej).

2.5.3. Erozja gleb

Procesy erozji polegają na zmywaniu, złobieniu lub zwiewaniu wierzchniej warstwy gleby. Powodują systematyczne ubożenie warstwy ornej w składniki pokarmowe i związki próchniczne. Podatność gleb na erozję zależy od ich właściwości fizycznych, rzeźby terenu, ilości i nasilenia opadów atmosferycznych oraz struktury upraw.

Na **erozję wodną** powierzchniową narażone są głównie gleby lessowe i pyłowe, położone na stokach. W województwie ok. 41,7% gruntów ornych zagrożonych jest tym typem erozji o różnym stopniu nasilenia. Występuje ona w dolinie Wisły oraz w gminach: Sadowie, Opatów, Iwaniska, Baćkowice, Obrazów, Klimontów, Sandomierz i Dwikozy. Znaczny stopień zagrożenia erozją wodną posiada również powiat kazimierski.

Erozji wietrznej ulegają głównie gleby piaszczyste, na obszarach pozbawionych szaty roślinnej. W regionie ok. 37,1% gruntów ornych zagrożonych jest erozją wietrzną o różnym stopniu nasilenia. Obszary jej występowania pokrywają się przeważnie z terenami występowania lessów i rędzin o wysokim stopniu „odlesienia”. Narażone są na nią głównie grunty w powiatach: sandomierskim, kieleckim, częściowo w staszowskim i opatowskim.

Erozja wąwozowa występuje głównie na terenach górskich, podgórskich i wyżynnych oraz na obszarach lessowych szczególnie silnie urzeźbionych. Ogółem w regionie ok. 20,9% powierzchni użytków rolnych jest zagrożona przez erozję wąwozową, zwłaszcza w powiecie sandomierskim i pińczowskim. Największe obszary zagrożone tym rodzajem erozji występują w gminach: Dwikozy, Obrazów, Klimontów, Samborzec, Zawichost, Lipnik, Sandomierz, Bogoria, Ćmielów, Opatów i Ożarów.

2.6. Jakość powietrza atmosferycznego

Zgodnie z ustawą Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.) ochrona powietrza polega na zapewnieniu jak najlepszej jego jakości poprzez utrzymanie poziomów substancji w powietrzu poniżej poziomów normowanych lub co najmniej na tych poziomach oraz zmniejszanie poziomów substancji w powietrzu co najmniej do normowanych, gdy nie są one dotrzymane.

2.6.1. Źródła zanieczyszczeń powietrza

Województwo świętokrzyskie zaliczane jest do regionów Polski o niskiej emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego. Wg danych GUS za 2011 r. pod względem wielkości emisji pyłów region zajmuje 10 miejsce w kraju (2,749 tys. ton), zaś pod względem emisji gazów 7 miejsce (13 857,7 tys. ton). Do substancji mających największy udział w emisji zanieczyszczeń w regionie należą: dwutlenek węgla, tlenek węgla, tlenki azotu, dwutlenek siarki oraz pyły.

Rozkład emisji w regionie jest przestrzennie zróżnicowany i związany z lokalizacją dużych zakładów i dzielnic przemysłowych. Największa emisja zanieczyszczeń pyłowych występuje w powiecie staszowskim (26% emisji wojewódzkiej), w m. Kielce (13,54%) oraz powiecie kieleckim (12,95%), zaś zanieczyszczeń gazowych w powiecie staszowskim (51,15%), w powiecie opatowskim (15,32%) oraz w powiecie kieleckim (11,3%).

Na terenie województwa zlokalizowanych jest kilkanaście dużych źródeł emisji zanieczyszczeń (emisja pow. 500 ton pyłów i gazów, nie licząc CO₂). Największy udział w emisji ma przemysł energetyczny, w tym energetyka zawodowa i ciepłownictwo. Na kolejnych miejscach znajdują się przemysł cementowo-wapienniczy, materiałów ogniotrwałych i budowlanych oraz maszynowy i metalurgiczny.

Tabela nr 3. Wykaz największych źródeł emisji zanieczyszczeń do powietrza w województwie świętokrzyskim (pow. 500 ton pyłów i gazów, bez CO₂).

Lp.	Strefa	Nazwa zakładu
1.	Miasto Kielce	PGE Elektrociepłownia Kielce S.A. w Kielcach
2.	Strefa świętokrzyska	ZPW Trzuskawica S.A. w Sitkówce
3.		Dyckerhoff Polska Sp. z o.o. — Cementownia w Nowinach
4.		Lafarge Cement S.A. — Cementownia w Małogoszczy
5.		LHOIST Bukowa Sp. z o.o. w Bukowej
6.		Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim
7.		Grupa Ożarów S.A. Zakład w Ożarowie
8.		Miejska Energetyka Ciepła Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim
9.		Energetyka Ciepła miasta Skarżysko-Kamienna Sp. z o.o.
10.		Mesko Spółka Akcyjna
11.		Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Starachowicach
12.		GDF SUEZ Energia Polska S.A. Elektrownia Połaniec
13.		Kopalnie i Zakłady Chemiczne Siarki „Siarkopol” S.A. w Grzybowie

Źródło: Ocena jakości powietrza w województwie świętokrzyskim w roku 2012, WIOŚ Kielce.

Na stan czystości powietrza w regionie wpływają również ponadregionalne zanieczyszczenia gazowe i pyłowe z Bełchatowa, Śląska i Krakowa. Porównując wielkość regionalnej emisji z emisją w województwach ościennych należy stwierdzić, że z 6 sąsiednich województw 4 (poza woj. podkarpackim i lubelskim) mają wyższą emisję pyłów, a 3 wyższą emisję gazów (lepiej jest w woj. podkarpackim, lubelskim i małopolskim).

Duży wpływ na czystość powietrza ma także emisja niska pochodząca z lokalnych kotłowni, palenisk i środków transportu. Wielkość emisji z tych źródeł jest trudna do oszacowania i wykazuje zmienność sezonową, związaną z okresem grzewczym. Emisja komunikacyjna stwarza zagrożenie w pobliżu dróg o dużym natężeniu ruchu.

2.6.2. Jakość powietrza

Oceny jakości powietrza wykonywane są w odniesieniu do obszaru strefy, którymi są: aglomeracje o liczbie mieszkańców większej niż 250 tys., miasta o liczbie mieszkańców większej niż 100 tys. oraz pozostałe obszary województwa, niewchodzące w skład miast o liczbie mieszkańców większej niż 100 tys. oraz aglomeracji. W regionie świętokrzyskim oceny jakości powietrza dokonuje się w 2 strefach, którymi są: miasto Kielce oraz strefa świętokrzyska (pozostały obszar województwa).

W 2012 r. dokonano oceny poziomu substancji w powietrzu w poszczególnych strefach regionu i sporządzono ich klasyfikację odrębnie dla każdego rodzaju zanieczyszczenia. Następnie określono jedną klasę ogólną dla każdej strefy, ze względu na kryterium ochrony zdrowia ludzi i kryterium ochrony roślin. Wynikiem oceny jest zaliczenie każdej ze stref do jednej z poniższych klas (dla wszystkich substancji podlegających ocenie):

- klasa A (D1) — jeżeli stężenia zanieczyszczeń w strefie nie przekraczają poziomów dopuszczalnych, poziomów docelowych, poziomów celów długoterminowych (D1);
- klasa B — jeżeli stężenia zanieczyszczeń na terenie strefy przekraczają poziomy dopuszczalny, lecz nie przekraczają poziomów dopuszczalnych powiększonych o margines tolerancji;
- klasa C (C2, D2) — jeżeli stężenia zanieczyszczeń na terenie strefy przekraczają poziomy dopuszczalny powiększony o margines tolerancji, w przypadku gdy margines tolerancji nie jest określony, poziomy dopuszczalny i docelowy (dla pyłu PM_{2,5} — C2), poziomy celów długoterminowych (D2).

Zaliczenie strefy do określonej klasy wiąże się z podjęciem określonych działań na rzecz poprawy jakości powietrza atmosferycznego (w przypadku gdy nie są spełnione

określone kryteria) lub na rzecz utrzymania jego jakości (gdy spełnione są przyjęte standardy). Zakres działań obejmuje:

- dla klasy C (C2) — określenie potencjalnych obszarów przekroczeń wartości poziomów stężeń i opracowanie programu ochrony powietrza (POP) lub dla klasy D2 — uwzględnienie w wojewódzkim programie ochrony środowiska;
- dla klasy B — określenie obszarów przekroczeń wartości poziomów dopuszczalnych stężeń oraz dążenie do osiągnięcia stężeń poniżej tych poziomów;
- dla klasy A (D1) — utrzymanie jakości powietrza na tym samym lub lepszym poziomie.

W klasyfikacji dokonanej pod względem ochrony zdrowia oceniano 2 strefy (miasto Kielce i strefę świętokrzyską) i odnotowano następujące wyniki:

- benzen — obie strefy zakwalifikowano do klasy A;
- dwutlenek azotu — obie strefy zakwalifikowano do klasy A;
- dwutlenek siarki — obie strefy zakwalifikowano do klasy A;
- ołów — obie strefy zakwalifikowano do klasy A;
- pył zawieszony PM₁₀ — strefę miasta Kielce przyporządkowano do klasy C ze względu na przekroczenie poziomów dopuszczalnych dla stężeń 24-godzinnych i rocznych, zaś strefę świętokrzyską do klasy C ze względu na przekroczenia poziomów dopuszczalnych dla stężeń 24-godzinnych;
- pył PM_{2,5} — obu strefom nadano klasę C ze względu na przekroczenia poziomu dopuszczalnego powiększonego o margines tolerancji dla stężeń rocznych;
- tlenek węgla — obie strefy zakwalifikowano do klasy A;
- arsen, kadm, nikiel, benzo(a)piren — dla arsenu, kadmu i niklu obie strefy zakwalifikowano do klasy A, pod względem benzo(a)pirenu obu strefom nadano klasę C ze względu na średnioroczne przekroczenia poziomu docelowego;
- ozon — obie strefy zostały zakwalifikowane do klasy A ze względu na poziom docelowy, a ze względu na przekroczenia poziomu celu długoterminowego do klasy D2.

W klasyfikacji dokonanej pod względem ochrony roślin oceniano tylko strefę świętokrzyską i odnotowano następujące wyniki:

- tlenki azotu — strefę zakwalifikowano do klasy A;
- dwutlenek siarki — strefę zakwalifikowano do klasy A;
- ozon — strefę zakwalifikowano do klasy C pod względem poziomu docelowego, zaś ze względu na przekroczenia poziomu celu długoterminowego do klasy D2.

Porównując uzyskane wyniki do badań przeprowadzonych w roku wcześniejszym (2011 r.) można stwierdzić, że:

- klasyfikacja stref sporządzona według kryterium ochrony zdrowia nie zmieniła się;
- ocena dla kryterium ochrony roślin zmieniła się — poziom docelowy ozonu na terenie strefy świętokrzyskiej został przekroczony (klasa C).

Dla województwa świętokrzyskiego opracowane zostały **programy ochrony powietrza (POP)**, zawierające listy działań i przedsięwzięć naprawczych, których realizacja pozwoli uzyskać wymierne efekty w zakresie poprawy jakości powietrza. Dotychczas przyjęte uchwałami Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego zostały:

- „Program ochrony powietrza dla województwa świętokrzyskiego: Część A — strefa miasto Kielce — ze względu na przekroczenia pyłu PM₁₀, pyłu PM_{2,5} i benzo(a)pirenu, Część B — strefa świętokrzyska — ze względu na przekroczenia pyłu PM₁₀ i benzo(a)pirenu, Część C — strefa świętokrzyska — ze względu na przekroczenia ozonu” — Uchwała nr XIII/234/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 14 listopada 2011 roku;
- „Program ochrony powietrza dla województwa świętokrzyskiego — strefa świętokrzyska — ze względu na przekroczenia pyłu PM_{2,5}” wraz z Planem Działań

Krótkoterminowych” — Uchwała nr XXV/429/12 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 listopada 2012 roku.

2.7. Klimat akustyczny

Zgodnie z ustawą Prawo ochrony środowiska oceny stanu akustycznego środowiska dokonuje się obowiązkowo dla:

- aglomeracji o liczbie mieszkańców większej niż 100 tys. mieszkańców (odpowiedzialny za wykonanie oceny jest starosta);
- terenów poza aglomeracjami, na których eksploatacja obiektów (drogi, linie kolejowe, lotniska) może powodować przekroczenie dopuszczalnego poziomu hałasu (odpowiedzialny za wykonanie oceny jest zarządzający obiektem).

Ponadto powiatowy program ochrony środowiska może określić inne niż wymienione wyżej tereny, dla których dokonywana będzie ocena klimatu akustycznego. Na pozostałych terenach takiej oceny dokonuje wojewódzki inspektor środowiska.

2.7.1. Hałas komunikacyjny

W 2012 r. sporządzono „**Mapę akustyczną miasta Kielce**”, a następnie w związku ze zmianą w październiku 2012 r., rozporządzenia w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku, zaktualizowano ją w połowie 2013 r. W ramach tego opracowania wykonano modelowanie rozprzestrzeniania się hałasu w otoczeniu dróg, kolei i terenów przemysłowych na terenie miasta Kielce. Otrzymane wyniki nałożono na mapę obszarów o określonych rodzajach zagospodarowania i dopuszczalnych normach hałasu dzięki czemu zidentyfikowano tereny najbardziej zagrożone hałasem.

Na podstawie wykonanych analiz obecny stan warunków akustycznych w Kielcach należy uznać za niekorzystny. Trzeba jednak podkreślić, że stwierdzony zasięg przestrzenny przekroczeń wartości dopuszczalnych nie wykracza poza odległość 200 m od źródła hałasu. Zdecydowanie największe przekroczenia poziomów dopuszczalnych hałasu w środowisku powoduje ruch drogowy odbywający się po ulicach miasta. Zarówno hałas kolejowy, jak i przemysłowy powoduje mniej przekroczeń wartości dopuszczalnych. Z tego typu sytuacją mamy do czynienia w większości dużych miast w Polsce.

Na ponadnormatywny hałas drogowy wyrażony wskaźnikiem L_{DWN} narażonych jest ok. 51 tys. mieszkańców miasta (ok. 20% powierzchni miasta). Analogiczne wskaźniki dla hałasu kolejowego wynoszą: ok. 1600 mieszkańców (ok. 4,6% powierzchni miasta); dla hałasu przemysłowego: 55 mieszkańców (ok. 0,9% powierzchni miasta).

Największe przekroczenia poziomów dopuszczalnych hałasu można zidentyfikować na terenach sąsiadujących z drogami krajowymi nr 73 i 74, drogami wojewódzkimi nr 786 i 762 oraz w centrum miasta. Przekroczenia dopuszczalnych norm hałasu przy głównych ulicach miasta wynoszą do 20 dB.

Dużo mniejsze przekroczenia wartości dopuszczalnych można zaobserwować analizując hałas generowany przez ruch kolejowy. Największe przekroczenia poziomów dopuszczalnych występują w miejscu przecięcia linii kolejowej nr 8 z ul. Chorzowską. Sięgają one w tym miejscu do 15 dB, natomiast na zdecydowanej większości pozostałych obszarów, z którymi sąsiadują linie kolejowe nie obserwuje się naruszeń dopuszczalnych poziomów hałasu, bądź są one nieznaczne.

Jeszcze korzystniej kształtuje się klimat akustyczny w przypadku oddziaływania hałasu przemysłowego. W zasadzie naruszenia poziomów dopuszczalnych hałasu w środowisku występują na bardzo małym obszarze i są one mniejsze od 5 dB. W większości przypadków funkcjonujący w Kielcach przemysł nie narusza poziomów dopuszczalnych.

Mapa akustyczna miasta Kielce stanowiła podstawę do opracowania projektu **„Programu ochrony środowiska przed hałasem dla terenów, dla których poziom hałasu przekracza poziom dopuszczalny w granicach administracyjnych miasta Kielce” (plan na lata 2013-2018)**. Celem tego opracowania jest określenie zestawu i wskazanie priorytetów dla niezbędnych działań tworzących podstawę ograniczenia poziomu hałasu dla wszystkich obszarów miasta, w obrębie których zdiagnozowano przekroczenie wartości.

Wśród najważniejszych działań, które mają się przyczynić do poprawy klimatu akustycznego miasta zostały wymienione: realizacja szeregu inwestycji drogowych na terenie Kiele, stosowanie odpowiednich rozwiązań organizacyjnych powodujących upłynnienie ruchu pojazdów, ograniczenie ruchu tranzytowego i odpowiednia polityka parkingowa oraz lokalizowanie nowej zabudowy mieszkaniowej poza zasięgiem uciążliwego hałasu.

W roku 2012 WIOŚ Kielce wykonał pomiary monitoringowe hałasu drogowego na terenie miast: Opatów, Pińczów oraz Połaniec. Zakres pomiarów obejmował: 9 punktów (po 3 punkty w każdym z miast). W wyniku przeprowadzonych pomiarów stwierdzono, że w 3 punktach w porze dziennej (Połaniec) oraz w 1 punkcie w porze nocnej (Pińczów) poziomy hałasu mieściły się w zakresie nowych norm dopuszczalnych. W pozostałych punktach pomiary wykazały przekroczenia.

W 2007 r. na zlecenie GDDKiA sporządzone zostały **„Mapy akustyczne dla dróg krajowych o natężeniu ruchu powyżej 16 400 pojazdów na dobę”**. W województwie świętokrzyskim mapy te sporządzone zostały dla odcinków dróg krajowych nr: 7, 9, 74 i 77.

Ww. dokumentacja stanowiła podstawę do opracowania w 2008 r. **„Programu ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, położonych wzdłuż odcinków dróg krajowych nr: 7, 9, 74 i 77 z terenu województwa świętokrzyskiego”**. Dokument ten wskazuje tereny o największej wartości naruszeń dopuszczalnych poziomów hałasu wzdłuż pięciu odcinków dróg krajowych o łącznej długości 21,04 km, położonych na obszarze 6 gmin. Zawiera on również zestaw działań ograniczających uciążliwości akustyczne oraz umożliwia prawidłowe zarządzanie infrastrukturą komunikacyjną.

W roku 2010 w ramach **„Generalnego pomiaru hałasu przy drogach krajowych w roku 2010”** GDDKiA przeprowadziła pomiary hałasu na siedmiu drogach krajowych w granicach województwa świętokrzyskiego (DK nr 7, 9, 42, 73, 74, 77 i 78). We wszystkich punktach pomiarowych wystąpiły przekroczenia dopuszczalnych poziomów dźwięku.

2.7.2. Hałas przemysłowy

Skala zagrożeń hałasem przemysłowym w regionie nie jest duża, a jego zasięg ma charakter lokalny. Liczącymi się źródłami hałasu przemysłowego są m.in.: kopalnie surowców mineralnych, zakłady produkcji materiałów budowlanych, produkcji drzewnej, odlewnie, elektrownia i centra handlowo-rozrywkowe. Uciążliwości hałasowe powodują również niektóre urządzenia mechaniczne. W każdym roku WIOŚ prowadzi badania kontrolne hałasu w kilkudziesięciu zakładach na terenie województwa.

2.8. Promieniowanie elektromagnetyczne

Sztucznie wytwarzane pola elektromagnetyczne powstają w czasie pracy różnych urządzeń jak np.: kuchenki mikrofalowe, komputery, telefony komórkowe, stacje telefonii komórkowej, anteny nadawcze radiowo-telewizyjne, aparaty CB-radio, stacje radarowe, napowietrzne linie przesyłowe wysokiego napięcia i stacje elektroenergetyczne.

Sposób prowadzenia badań poziomów pól elektromagnetycznych określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 listopada 2007 r. w sprawie zakresu i sposobu

przewodzenia okresowych badań poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku (Dz. U. Nr 221, poz. 1645). Rozporządzenie obliguje do wyznaczenia na terenie każdego województwa po 135 punktów pomiarowych z podziałem po 45 w każdym roku 3-letniego cyklu pomiarowego, w tym po 15 punktów dla 3 kategorii obszarów dostępnych dla ludności tj.: centralne dzielnice lub osiedla miast o liczbie mieszkańców przekraczającej 50 tys.; pozostałe miasta, tereny wiejskie. Punkty pomiarowe powinny być rozmieszczone równomiernie na terenie każdego rodzaju obszaru. W każdym z punktów pomiar wykonuje się raz w roku i powtarza co 3 lata.

W roku 2012 na terenie województwa świętokrzyskiego do badań monitoringowych natężenia pól elektromagnetycznych (PEM) prowadzonych przez WIOŚ wytypowano 45 punktów pomiarowych, znajdujących się w dostępnych dla ludności miejscach:

- w miastach o liczbie mieszkańców powyżej 50 tys.: w Kielcach, Starachowicach i Ostrowcu Świętokrzyskim — po 5 punktów (w sumie 15 punktów);
- w pozostałych miastach — 15 punktów;
- na terenach wiejskich — 15 punktów.

W żadnym punkcie pomiarowym nie stwierdzono przekroczenia dopuszczalnej wartości poziomu pól elektromagnetycznych, określonej rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz.U.2003.192.1883), zgodnie z którym dopuszczalny poziom PEM dla miejsc dostępnych dla ludności, w zakresie częstotliwości PEM od 3 MHz do 300 MHz wynosi 7 V/m (składowa elektryczna).

2.9. Przeciwdziałanie poważnym awariom

Poważna awaria przemysłowa to zdarzenie, w szczególności emisja, pożar lub eksplozja, powstałe podczas procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w którym występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji i które prowadzi do powstania zagrożenia życia, zdrowia ludzi, lub środowiska.

Zgodnie z danymi WIOŚ w regionie świętokrzyskim znajduje się 7 jednostek uznanych za zakłady dużego ryzyka wystąpienia takiej awarii (ZDR) oraz 5 uznanych za zakłady zwiększonego ryzyka (ZZR).

Tabela nr 4. Wykaz zakładów dużego i zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii w województwie.

	Nazwa zakładu	Miejscowość (gmina)
Zakłady o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej		
1.	Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o. ul. Wyszogrodzka 133, 09-410 Płock — Baza Paliw Nr 6	Skarżysko Kościelne (gm. Skarżysko Kościelne)
2.	GASPOL S.A. Rozlewnia Gazu LPG	Stąporków (gm. Stąporków)
3.	NOVATEK POLSKA Sp. z o.o. — Terminal Gazowy Gołuchów	Wola Żydowska (gm. Kije)
4.	Kopalnie i Zakłady Chemiczne Siarki "Siarkopol" S.A. w Grzybowie, 28-200 Staszów. Zakład Chemiczny w Dobrowie	Dobrow-Tuczępy (gm. Tuczępy)
5.	Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o., ul. Chałubińskiego 8, 00-613 Warszawa, Baza Paliw Nr 17	Barycz (gm. Końskie)
6.	BALTYKGAS Sp. z o.o. ul. Sobieskiego 5, 84-230 Rumia, Baza Gazu Płynnego	Leszcze (gm. Pińczów)
7.	Bumar Amunicja S.A.	Skarżysko-Kamienna (gm. Skarżysko-Kamienna)
Zakłady o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej		
1.	EPC Polska Sp.z o.o. Rogów Sobócki, ul. Wrocławska 58, 55-050 Sobótka, Skład Materiałów Wybuchowych	Wola Tesserowa (gm. Małogoszcz)

2.	EPC Polska Sp. z o.o. Rogów Sobócki, ul. Wrocławska 58, 55-050 Sobótka, Skład Materiałów Wybuchowych	Gliniany (gm. Ożarów)
3.	EXPLO Sp. z o.o. ul. Ciasna 19/2, 55-050 Sobótka, Skład Materiałów Wybuchowych	Morawica (gm. Morawica)
4.	MAXAM POLSKA Sp. z o.o. Duninów 3, 59-140 Chocianów, Skład Materiałów Wybuchowych	Rykoszyn (gm. Piekoszów)
5.	PRO CHEMIKA Sp. z o.o. w Krakowie Wydz. Skraplania H ₂ S	Dobrow-Tuczepy (gm. Tuczepy)

Źródło: Dane Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Kielcach.

2.10. Główne problemy i obszary problemowe

Do słabych stron regionalnej przestrzeni przyrodniczej, zdefiniowanych w „Raporcie o stanie zagospodarowania przestrzennego kraju” należą:

- przestrzenne rozdrobnienie obszarów prawnie chronionych;
- brak efektywnej ochrony krajobrazowej;
- jakość wód powierzchniowych odbiegająca od oczekiwanych standardów;
- słabo rozwinięta mała retencja i nierównomiernie rozmieszczone zasoby wód;
- niskie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii oraz eksploatacja surowców nieodnawialnych;
- młody wiek, nieprawidłowa struktura (monokultury) i zły stan zdrowotny drzewostanów (*uwaga: stwierdzenie to nie znajduje potwierdzenia w Monitoringu biologicznym oraz w danych zestawionych na podstawie Wielkoobszarowej Inwentaryzacji Stanu Lasu prowadzonych przez Lasy Państwowe*);
- mała spójność przestrzenna kompleksów leśnych;
- duże potencjalne zagrożenie erozją i niska wartość buforowa znacznej części gleb;
- zagrożenia związane ze składowaniem odpadów.

Dostrzeżono również kolizję obszarów europejskiej sieci Natura 2000 z zamierzeniami inwestycyjnymi, których realizacja jest konieczna dla pobudzenia rozwoju regionu.

Listę problemów zidentyfikowanych w ww. „Raporcie ...” należałoby jeszcze dodatkowo rozszerzyć o następujące:

Ochrona przyrody:

- powstawanie nowych barier ekologicznych utrudniających prawidłowe funkcjonowanie systemu ekologicznego;
- zanik cennych siedlisk przyrodniczych w wyniku intensyfikacji gospodarowania (osuszanie terenów podmokłych, zmiana składu fitocenozy, niszczenie miejsc łąkowych, a w dalszej perspektywie zmiana łąk na grunty orne), a także w niektórych wypadkach na skutek zaniku gospodarowania rolniczego (niekorzystne zmiany sukcesyjne w obrębie muraw kserotermicznych i zarastanie cennych przyrodniczo siedlisk);
- melioracje odwadniające, powodujące obniżenie poziomu wód gruntowych oraz zanik i degradację ekosystemów hydrogenicznych;
- wypalanie traw i zanik lasów łąkowych w dolinach rzecznych;
- zmiany sposobu użytkowania ziemi powodujące przekształcenia struktury krajobrazu (uproszczenie) oraz fragmentaryzację, likwidację i zniszczenie mozaiki siedlisk;
- brak akceptacji społecznej w zakresie tworzenia nowych obszarów chronionych oraz realizacji gospodarki proekologicznej na obszarach już istniejących;
- lokalne przeciążenie ruchem turystycznym (np. obszar ŚPN);
- penetracja turystyczna cennych przyrodniczo obiektów, nie przygotowanych do przyjęcia ruchu turystycznego prowadząca do obniżenia ich walorów przyrodniczych;

- zbyt niska świadomość ekologiczna turystów, skutkująca nie przestrzeganiem właściwych zasad zachowania na obszarach cennych przyrodniczo i chronionych;
- niewystarczająca ilość infrastruktury komunalnej na terenach cennych przyrodniczo, stanowiących bazę dla rozwoju turystyki i rekreacji;
- zagospodarowanie przestrzenne realizowane często bez uwzględnienia zasad ochrony bioróżnorodności, prowadzące m.in. do degradacji naturalnych ekosystemów i zaburzenia ich funkcjonowania oraz dysharmonii krajobrazu;
- coraz większa presja budownictwa na tereny o dużej bioróżnorodności;
- lokalne konflikty między wartościami przyrodniczo-krajobrazowymi (prawną ochroną przyrody) a eksploatacją surowców mineralnych.

Gospodarka wodna:

- małe zasoby wód powierzchniowych — zbyt niski poziom ich retencji (retencionowanych jest 5,7% wód powierzchniowych);
- nierównomiernie rozmieszczone zasoby wód podziemnych (obok obszarów zasobnych występują tereny z zasobami za małymi do zaspokojenia potrzeb, tereny niewodonośne i tereny o wodach nie nadających się do celów spożywczych — wody mineralne);
- zagrożenie wód procesami eutrofizacji;
- niski stopień skanalizowania obszarów wiejskich;
- silna dysproporcja pomiędzy długością sieci kanalizacyjnej i wodociągowej w regionie;
- niedostosowanie części oczyszczalni ścieków do wymogów prawnych;
- istotny niedobór kanalizacji deszczowej;
- zabudowane obszary zagrożenia powodziowego;
- szybszy odpływ wód powierzchniowych spowodowany małą retencją dolinową, pogłębianiem i regulacją koryt rzecznych oraz wycinaniem zadrzewień nadrzecznych.

Ochrona powietrza oraz zagrożenie hałasem:

- wykorzystywanie węgla, jako głównego źródła energii;
- napływ zanieczyszczeń powietrza z sąsiednich regionów;
- niska emisja, której źródłem są lokalne kotłownie, gospodarstwa domowe i komunikacja;
- zakwalifikowanie obu stref województwa świętokrzyskiego do klasy C wg kryterium ochrony zdrowia ze względu na ponadnormatywne wartości pyłu PM10 i PM2,5 oraz beznzo(a)pirenu oraz do klasy D2 ze względu na przekroczenia poziomu celu długoterminowego ozonu, zaś strefy świętokrzyskiej do klasy C i D2 wg kryterium ochrony roślin ze względu na przekroczenia poziomu celu docelowego i długoterminowego;
- przekraczanie dopuszczalnych norm hałasu (szczególnie w miastach i wzdłuż dróg o wysokim natężeniu ruchu samochodowego);

Ochrona gleb i powierzchni ziemi:

- nieuzasadnione przeznaczanie cennych terenów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne;
- nieprawidłowe stosowanie nawozów i chemicznych środków ochrony roślin;
- lokalne skażenie gleb metalami ciężkimi w pobliżu dróg o dużym natężeniu ruchu;
- konieczność rekultywacji terenów poeksploatacyjnych, przemysłowych i nieczynnych składowisk odpadów;
- problemy związane z wcześniejszym wydobyciem i przetwórstwem siarki;
- niezadowalająca wielkość selektywnej zbiórki i segregacji odpadów;
- zła lokalizacja części składowisk odpadów i ich niedostosowanie do wymogów prawnych;

- konieczność likwidacji „dzikich” wysypisk odpadów;
- występowanie przedsiębiorstw o dużym i zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnych awarii przemysłowych.

Edukacja ekologiczna:

- niewielka wiedza społeczeństwa w zakresie problematyki ochrony środowiska;
- niski poziom edukacji ekologicznej, zwłaszcza osób starszych i mieszkających na wsi.

Głównymi środowiskowymi **obszarami problemowymi** w województwie są:

- obszary niewodonośne, deficytowe w wodę;
- obszary zagrożone powodzią;
- obszary po eksploatacji siarki;
- strefy województwa zakwalifikowane w ocenie jakości powietrza do klasy C i D2;
- obszary degradacji gleb wskutek procesów erozyjnych;
- kompleksy leśne o uszkodzonych drzewostanach;
- obszary zagrożone ponadnormatywnym hałasem.

3. Problematyka geologiczna, surowce mineralne

3.1. Ogólna ocena potencjału geologicznego

Zróżnicowana budowa geologiczna województwa świętokrzyskiego sprawia, że na powierzchni regionu odsłaniają się utwory wszystkich okresów geologicznych, począwszy od prekambriu po czwartorzęd. W granicach administracyjnych województwa występuje aż pięć jednostek strukturalno-tektonicznych: trzon paleozoiczny Gór Świętokrzyskich, obrzeżenie permsko-mezozoiczne tych gór, niecka Nidziańska, zapadlisko przykarpackie i niecka Lubelska.

Specyficzny potencjał geologiczny regionu odróżnia go od innych obszarów kraju i od najdawniejszych czasów stanowił podstawę rozwoju górnictwa rud żelaza, a w późniejszym okresie — surowców skalnych. Mało kto jednak wie, że Świętokrzyskie to jedno z największych oraz najbardziej interesujących w kraju „muzeów geologicznych pod gołym niebem”.

W strukturze wydobywania surowców dominują obecnie skały węglanowe, ale wydobywanie pozostałych kopalin, choć mniejsze ilościowo, ma również duże znaczenie dla gospodarki. Eksploatowane są także: siarka, gipsy, piaskowce, piaskowce kwarcytowe, piaski i surowce ilaste. Ponadto wydobywane są wody mineralne i w niewielkim stopniu ropa naftowa. Pozostałe surowce jak: kalcyt, baryt, fosforyty, ziemia krzemionkowa, bentonity, ochry, borowiny oraz piaski formierskie i szklarskie nie są obecnie eksploatowane. Ogółem (w województwie świętokrzyskim wg stanu na 31.12.2011 r.) jest udokumentowanych 506 złóż, w tym 127 jest eksploatowanych.

Korzystne warunki geologiczno-górniczne występowania złóż sprzyjają rozwojowi przemysłu wydobywczego, obejmującego górnictwo odkrywkowe oraz zakłady przerobcze. Województwo należy do przodujących w kraju w wielkości wydobywania: kopalin dla przemysłu wapienniczego, surowców przemysłu cementowego, kwarcytów ogniotrwałych, siarki oraz gipsów.

W ostatnich latach podjęto analizy i prace badawcze służące ocenie możliwości występowania gazu łupkowego w różnych regionach Polski. Duże prawdopodobieństwo występowania tego surowca występuje na obszarze niecki Lubelskiej, której fragment obejmuje północno-wschodnią część woj. świętokrzyskiego. Po wykonaniu szeregu

odwiertów celem rozpoznania i udokumentowania tego surowca, będzie można jednoznacznie określić czy jego zasoby oraz zasięg występowania, mogą stanowić potencjał gospodarczy.

3.1.1. Surowce węglanowe

Surowce węglanowe (wapienie, dolomity, margle) występują w licznych kompleksach skał wapiennych związanych z różnymi okresami geologicznymi (dewon, perm, trias, jura, kreda i trzeciorzęd). Udokumentowane zasoby tych surowców stanowią ponad 80% wszystkich zasobów w województwie i są eksploatowane dla potrzeb: przemysłu wapienniczego, cementowego, na kruszywo drogowe i budowlane, a także dla przemysłu hutniczego i cukrowniczego. Odpady produkcyjne i niektóre odmiany wapieni stosuje się do produkcji mączek do wapnowania gleb. Złoża surowców węglanowych występują głównie w centralnej części województwa. Aktualnie udokumentowano 154 złoża tych surowców, z czego 41 jest obecnie eksploatowanych. Surowiec do produkcji cementu wydobywany jest ze złóż: Gliniany-Duranów, Leśnica-Małoszycz i Kowala. Złoża, z których kopalina wykorzystywana jest dla przemysłu wapienniczego to: Trzuskawica, Bukowa, Drugnia Rządowa, Gnieździska-Góra Maćkowa, Ostrówka i Ołowianka, Wierzbie I, Wierzbica i Chęciny-Wolica. Na kruszywo drogowe i budowlane wykorzystywany jest surowiec z 19 złóż, z czego największe to: Jaźwica, Morawica III, Radkowice-Podwole, Laskowa-Góra, Kostomłoty, Jurkowice, Budy. Bloczny materiał budowlany uzyskuje się ze złóż: Wola-Morawicka, Bolechowice i Pińczów.

3.1.2. Piaskowce

Udokumentowane złoża piaskowców występują w obrębie mezozoicznego obrzeżenia Gór Świętokrzyskich, a zasługujące na szczególną uwagę kwarcytowe piaskowce kambru i dewonu w obrębie trzonu paleozoicznego. Mezozoiczne piaskowce są wykorzystywane głównie jako bloczny materiał budowlany: płyty, okładziny, kształtki. Aktualnie udokumentowano 35 złóż piaskowców, w tym także piaskowców kwarcytowych oraz 4 złoża kwarcytów ogniotrwałych. Wydobywanie prowadzone jest w 7 złożach. Najbardziej znane złoża triasowych piaskowców o charakterystycznej wiśniowo-czerwonej barwie to: Tumlin Gród i Sosnowica. Dewońskie piaskowce kwarcytowe eksploatowane są jako surowiec do produkcji materiałów ogniotrwałych ze złoża Bukowa Góra, a kambryjskie jako wysokiej jakości kruszywo kolejowe w złożu Wiśniówka.

3.1.3. Gipsy

Pokłady gipsów odsłaniają się w okolicy: Buska-Zdroju, Działoszyc, Skalbmierza, Pińczowa i Wiślicy (południowa część województwa). Udokumentowano 8 złóż tego surowca. Dwa z nich są aktualnie eksploatowane: Leszcze i Borków-Chwałowice (gmina Pińczów i Chmielnik). Pod względem wydobywania i przetwórstwa gipsów województwo świętokrzyskie jest potentatem krajowym.

3.1.4. Siarka

Złoża siarki rodzimej (7 złóż udokumentowanych) występują w rejonie Grzybowa, Osieka i Piaseczna. Z niegdyś prowadzonej na szeroką skalę eksploatacji, obecnie siarkę metodą otworową wydobywa się z jednego złoża — Osiek, które jest równocześnie jedynym, eksploatowanym złożem siarki rodzimej na świecie. Od kilku lat obserwuje się wzrost zainteresowania siarką rodzimą, co wiąże się ze wzrostem jej wydobywania.

3.1.5. Kruszywo naturalne

Powszechnie wykorzystywanym surowcem są piaski, które występują w najmłodszych utworach czwartorzędu, przykrywających starsze osady na znacznej powierzchni

województwa. Udokumentowano 192 złoża surowca, który może być wykorzystywany w budownictwie i drogownictwie, z czego aktualnie 53 są eksploatowane. Piaskownie te zaspokajają w pełni potrzeby regionu. Na terenie województwa udokumentowano także złoża piasku do produkcji betonów komórkowych. Z czterech złóż eksploatowane jest jedno — Żeliszewice I. Udokumentowano również 5 złóż surowca do produkcji cegły wapienno-piaskowej. Aktualnie wydobywanie jest prowadzone ze złoża Czostków. Piaski formierskie (3 złoża) i piaski szklarskie (2 złoża) nie są obecnie eksploatowane.

3.1.6. Surowce ilaste

Są to głównie złoża glin oraz ilów jurajskich i trzeciorzędowych, skupionych w północnej i południowej części województwa. Udokumentowano również kilka złóż czwartorzędowych glin ilastych. Ogółem na terenie województwa, udokumentowanych jest 65 złóż tych surowców, wykorzystuje się je głównie do wytwarzania elementów ceramiki budowlanej (61 złóż, z czego w 12 prowadzone jest wydobywanie). Największa eksploatacja i produkcja prowadzona jest ze złóż Oleśnica I i Pałęgi. Pozostałe złoża to: gliny ceramiczne (7 złóż, eksploatowane 1 — Baranów), bentonity (2 złoża) oraz ilasty surowiec do produkcji cementu (2 złoża). Na pograniczu gmin Smyków, Mniów i Radoszyce w oparciu o udokumentowane zasoby surowców ilastych (udokumentowano 6 złóż z czego aktualnie koncesję na wydobywanie posiadają 4 złoża) oraz zaangażowanie kapitału zagranicznego, istnieje możliwość powstania „zagłębia ceramicznego”.

3.1.7. Ropa naftowa

W okolicy Kazimierzy Wielkiej (rejon Zapadliska Przedkarpackiego), występuje w niewielkiej ilości ropa naftowa, eksploatowana ze złoża Pławowice.

3.1.8. Wody mineralne

Złoża wód mineralnych o właściwościach leczniczych występują na obszarze Niecki Nidziańskiej, w utworach kredy. Pozyskiwane są z 3 „starych” ujęć dla uzdrowisk: Busko-Zdrój i Solec-Zdrój oraz z nowopowstałych ujęć: Wełnin (rejon Solca-Zdroju), Las Winiarski, Dobrowoda i Busko Północ. Cenione od dawna właściwości lecznicze tych wód, bazujących na związkach siarki służą do leczenia wielu schorzeń, głównie układu krążenia, reumatycznych i chorób skóry.

3.1.9. Pozostałe udokumentowane, ale obecnie nie eksploatowane surowce

Zalicza się do nich: torfy, baryt, fosforyty, ziemia krzemionkowa i ochry. Miały one niegdyś znaczenie gospodarcze. Obecnie pozostały jedynie udokumentowane zasoby tych kopalin. Występują także niewielkie złoża krzemieni i kalcytu, których wydobywania nigdy nie podjęto. Są to jednak jedyne, udokumentowane złoża tych surowców w Polsce.

3.2. Znaczenie eksploatacji surowców mineralnych dla gospodarki regionu

Wydobywanie i przetwórstwo surowców mineralnych uwarunkowane jest zapotrzebowaniem rynku, który w latach 2000–2007 nie wykazywał większej dynamiki wzrostu. Obserwowany w ostatnich latach trend rozwojowy w budownictwie, zwłaszcza drogowym, wiąże się ze zwiększonym zapotrzebowaniem na: kruszywa, cement i wapno, co znajduje odbicie w coraz większej produkcji tych materiałów. Równocześnie wzrosła ilość eksploatowanych złóż, choć nie rzutuje to na potrzebę korekty granic głównych obszarów wydobywania, określonych w poprzedniej edycji „Planu ...”.

Na podstawie prognoz rozwoju przemysłu wydobywczego można założyć, że pozostanie on jedną z głównych dziedzin gospodarki województwa przynajmniej do 2025 r. Dynamikę wzrostu wydobycia głównych surowców obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 5. Porównawcze zestawienie stanu zagospodarowania zasobów złóż surowców mineralnych w województwie świętokrzyskim.

Kopaliny	Ilość złóż udokumentowanych			Ilość złóż eksploatowanych			Wydobycie w tys. ton		
	2002r.	2008r.	2011r.	2002r.	2008r.	2011r.	2002r.	2008r.	2011r.
surowce węglanowe:									
-kamienie drogowe i budowlane	71	89	105	19	24	35	5302	12398	26269
-produkcja cementu	13	13	13	4	4	4	5418	7923	8148
-produkcja wapna	37	40	42	7	8	8	6047	10358	14748
-zlepienie	2	2	2	-	-	-	-	-	-
piaskowce i piaskowce kwarcytowe:									
-kamienie drogowe i budowlane	25	31	35	5	7	7	375	967	2756
-kwarcyty ogniotrwałe	5	5	5	1	1	1	231	624	1614
piaski i żwiry:									
-kruszywo naturalne	119	156	192	27	36	53	1088	2037	3268
-piaski formierskie	3	3	-	-	-	-	-	-	-
-piaski do betonów komórkowych	3	4	4	1	1	1	15	15	4
-piaski do cegły wapienno-piaskowej	5	5	5	3	1	1	39	40	33
-piaski szklarskie	2	2	2	-	-	-	-	-	-
surowce ilaste:									
-ceramika budowlan.	50	56	61	14	14	12	118	392	286
-bentonity	3	3	2	-	-	-	-	-	-
-gliny ceramiczne	6	7	7	1	1	1	9	14	24
-sur. ilaste do prod. cementu	2	2	2	-	-	-	-	-	-
gipsy	8	8	8	2	2	2	851	1259	1034
siarka	7	7	7	1	1	1	761	763	657
fosforyty	1	1	1	-	-	-	-	-	-
ziemia krzemionkowa	3	3	3	-	-	-	-	-	-
krzemienie	2	2	2	-	-	-	-	-	-
kalcyt	4	4	4	-	1	-	-	-	-
baryt	1	1	1	-	-	-	-	-	-
ochry	2	2	2	-	-	-	-	-	-
ropa naftowa	1	1	1	1	1	1	3.88	4.03	4.25
torfy	2	2	2	-	-	-	-	-	-
wody mineralne i lecznicze	2	5	6	2	3	5	71481.80 (m ³ /rok)	74914.70 (m ³ /rok)	97562.85 (m ³ /rok)

Źródło: „Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce” sporządzony na poszczególne lata, uwidocznione w „główce” tabelki.

Jak wynika z ww. zestawienia największy wzrost wydobycia dotyczył: kamieni drogowych i budowlanych, kruszywa naturalnego oraz węglanowych surowców do produkcji wapna i cementu. W wydobyciu: siarki, gipsu, wapieni do produkcji cementu i do produkcji

wapna województwo świętokrzyskie zajmuje obecnie pierwsze miejsce w Polsce, a drugie w eksploatacji kamieni łamanych (kruszyw) i bocznych.

Należy też zwrócić uwagę na dynamiczny wzrost wydobywania wód mineralnych. Oprócz znanych od dawna uzdrowisk Buska-Zdroju i Solca-Zdroju oraz udostępnionego w 2005 r. złoża Welnin, w 2008 otrzymało koncesję na wydobywanie złoża Las Winiarski, a w 2010 Busko Północ i Dobrowoda. Uznane za lecznicze wody z tego rejonu, określono jako chlorkowo-sodowe, siarczkowe i chlorkowo-sodowe, jodkowe, bromkowe. Główne wskazania lecznicze to: choroby układu krążenia, reumatyczne i choroby dermatologiczne.

Z odwiertu Nowy Nurek, czerpie się wodę zwykłą, słabo zmineralizowaną, o nazwie Buskowianka, znajdującą się w handlu.

3.3. „Muzeum geologiczne pod gołym niebem”

Województwo świętokrzyskie to wyjątkowo interesujący obszar pod względem budowy geologicznej oraz zasobów surowców i ich wykorzystywania przez człowieka. Na powierzchni można obserwować utwory wszystkich okresów geologicznych od prekambriu po czwartorzęd. Nagromadzone tu obiekty, o niepowtarzalnych walorach, dają możliwość wykorzystania ich w rozwoju turystyki, rekreacji jak i dla celów edukacyjnych oraz naukowo-dydaktycznych a w niektórych rejonach gęsta sieć zróżnicowanych i unikalnych geostanowisk umożliwia utworzenie geoparków, cechujących się wyjątkowymi wartościami edukacyjnymi i turystycznymi. Przykładem wykorzystania geologicznych zasobów może być działające Centrum Geoedukacji na Wietrzni, amfiteatr na Kadzielni, Jaskinia Raj, Krzemionki Opatowskie (neolityczne kopalnie krzemienia) czy Ekomuzeum Starachowice (wielki piec i tropy triasowych gadów). Ponadto w planach jest szereg przedsięwzięć mających na celu atrakcyjne wykorzystanie geologicznych osobliwości województwa. Między innymi to: Europejskie Centrum Geologiczne Góra Rzepka, Geopark Dolina Kamiennej czy też Geopark Małopolski Przełom Wisły.

3.4. Główne problemy przestrzenne i obszary problemowe

- obszary znacznej skali przekształceń powierzchni terenu i kumulacji negatywnych zjawisk związanych z eksploatacją kopalin (koncentracja wyrobisk, zakładów przerobczych, hałd odpadów przerobczych i złożowych, osuszanie gruntów i zanieczyszczenie wód, zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego i hałas), występujące głównie na południe i południowy-zachód od Kielc (gminy: Pierzchnica, Chmielnik, Morawica, Chęciny, Sitkówka-Nowiny, Piekoszów, Małogoszcz i Krasocin);
- strefy wieloprzestrzennej degradacji krajobrazu (pokrywające się częściowo z ww. obszarami przekształceń), strefy dewastacji cennych krajobrazów, wyznaczone przez główne punkty i osie wglądu z ważniejszych ciągów komunikacyjnych;
- obszary rekultywacji poeksploatacyjnej — obecnie w województwie problem ten dotyczy głównie małych złóż eksploatowanych na cele lokalne;
- obszar aktualnie przeprowadzanej rekultywacji terenu po byłej odkrywkowej kopalni siarki Piaseczno.

4. Dziedzictwo kulturowe

4.1. Specyfika kulturowa regionu

Dziedzictwo kulturowe jest powszechnie uznawane za główny czynnik kształtujący tożsamość regionalną. Racjonalne zagospodarowanie przestrzeni kulturowej może służyć nie tylko zachowaniu i właściwej ekspozycji zasobów kulturowych, ale także podtrzymaniu tradycji, zacieśnieniu więzi lokalnych oraz podniesieniu atrakcyjności gmin i obszarów turystycznych. Wysoka ranga tego zagadnienia w polityce rozwoju regionu potwierdzona

została w ustawie o samorządzie województwa. Również organy samorządu lokalnego są zobowiązane, sporządzając plany, strategie i programy, do uwzględnienia kierunków działań związanych z ochroną i racjonalnym wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego dla potrzeb rozwoju gospodarczego.

Województwo świętokrzyskie posiada specyficzne zasoby dziedzictwa kulturowego, ściśle związanego z historią Polski i polskiej państwowości, poczynając od czasów najdawniejszych. Znajdują się tu powszechnie znane i unikatowe zabytki, które są niezwykle cenne z punktu widzenia dorobku kulturowego kraju, niejednokrotnie rzadkie, a nawet niespotykane w Europie. Znaczna część tych zasobów pozostaje jednak poza szerszym dostępem, jest zaniedbana pod względem ochrony i promocji, często nie w pełni zachowana i wymagająca gruntownej restauracji.

Nie wszystkie zabytki są dostatecznie rozpoznane i udokumentowane. Stan ten jest wynikiem wieloletnich zaniedbań finansowych oraz braku rozwiązań systemowych umożliwiających pełne włączenie się w proces ochrony, władz samorządowych i partnerów prywatnych. Zbyt niskie jest również zaangażowanie społeczeństwa w odnowę i wykorzystanie przestrzeni kulturowej do celów rozwoju lokalnego.

W dokumentach programowych UE kwestia zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza o znaczeniu europejskim, została uznana za jeden z priorytetów polityki spójności, co znalazło wyraz w *Programie opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2013–2016* zatwierdzonym Uchwałą nr XXIX/524/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 marca 2013 r. Program ten nawiązuje do specyfiki przestrzeni kulturowej, określonej w pierwszej edycji „Planu ...”, która wyraża się poprzez:

- unikatową w kraju ciągłość wielkoobszarowych tradycji przemysłowych (górnictwa i obróbki minerałów, ceramiki oraz zapoczątkowanego w starożytności przemysłowego hutnictwa), koncentrującą się w północnej części województwa i kultywowaną podczas dorocznych imprez regionalnych (np. „Dymarki Świętokrzyskie”, „Chałupkowe Garcynki”, „Wytopki Ołowiu”);
- ciągłość tradycji osadniczych, wcześniej zapoczątkowanych na tradycyjnie rolniczych, południowych i wschodnich terenach lessowych, a kontynuowanych na wylesianych obszarach puszczańskich, północnej części regionu;
- ciągłość wielkoobszarowych wpływów kulturowych i politycznych Krakowa na południową część regionu oraz Sandomierza na północną, trwającą do czasów konsolidacji regionalnej, zapoczątkowanej w czasie zaborów i umacniającej w okresie międzywojennym i powojennym, której skutkiem jest wytworzenie się kulturowej więzi subregionalnej w historycznych i współczesnych powiatach;
- lokalne elementy wielokulturowości ze zróżnicowanymi śladami materialnymi i niematerialnymi, w tym toponimiami, związki z materialną kulturą europejską w stylach oraz niektórych wzorcach architektonicznych;
- dominację obszarową ciągłej tradycji kultury katolickiej — mimo bardzo dużego zasięgu kulturowego epizodu reformacyjnego (husytyzm, kalwinizm i arianizm) oraz nasilającego się okresowo wpływu kulturowego judaizmu w ośrodkach miejskich, jak również lokalnego oddziaływania prawosławia i protestantyzmu;
- wybitną rolę Sanktuarium na Świętym Krzyżu w utrwalaniu tożsamości regionalnej;
- ciągłość bogatych tradycji patriotycznych, z wieloma miejscami historycznymi oraz cmentarzami wojennymi z okresów różnych powstań i wojen, rozsianymi w całym województwie (patriotyzm regionalny silnie powiązany z narodowym), kontynuowanych przez bractwa rycerskie i towarzystwa kombatanckie podczas wielu imprez, jak np. marsz szlakiem Józefa Piłsudskiego, spotkania przy kapliczce partyzanckiej na „Wykusie”;

- *genius loci* dla kronikarzy i historyków polskich oraz poetów i pisarzy (kolebka twórczości w języku polskim) oraz innych wybitnych postaci historycznych, w tym twórców regionalizmu — z rozlicznymi pamiątkami ich pobytu i działania;
- żywotność tradycyjnej kultury ludowej (regionalny strój ludowy oraz folklor uzewnętrzniany zwłaszcza podczas świąt religijnych i różnych imprez, tradycyjne rzemiosło i sztuka ludowa, lokalne zwyczaje, żywe legendy i podania).

Tożsamość kulturowa regionu świętokrzyskiego może istotnie wzbogacić kulturę kraju i Europy, stworzyć szanse ograniczenia negatywnych aspektów unifikacji i przeciwdziałać marginalizacji cywilizacyjnej wywołanej zjawiskami recesji gospodarczej. Heraldyka regionalna trafnie syntetyzuje główne elementy tożsamości kulturowej czytelnymi symbolami.

4.2. Główne uwarunkowania ochrony i zagospodarowania przestrzeni kulturowej

Zasoby kulturowe regionu stanowiąc źródło lokalnej dumy, motyw do twórczej kontynuacji wartościowych tradycji w kształtowaniu przestrzeni oraz materiał długofalowych badań naukowych powinny jednocześnie zostać szerzej wykorzystane dla promocji województwa i aktywizacji funkcji turystycznej. Szczególnie dużą rolę mogą tu odegrać najcenniejsze obszary i zespoły zabytkowe oraz obiekty unikatowe w skali europejskiej lub światowej, jak np.:

- rozległy obszar Staropolskiego Okręgu Przemysłowego nasycony zabytkami przemysłu z XVII–XIX w., a w nim obszar Doliny Rzeki Kamiennej z Pomnikiem Historii „Krzemionki — kopalnie krzemienia z epoki neolitu” (obiekt nominowany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO — pierwszy zabytek archeologii z terenu Polski), z zespołem Wielkiego Pieca w Starachowicach z XIX w. (obiekt również proponowany do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO) oraz z Muzeum Starożytnego Okręgu Hutnictwa i Górnictwa Świętokrzyskiego (największego okręgu w barbarzyńskiej części Europy czasów rzymskich), a także z paleolitycznymi kopalniami hematytu „Rydno”;
- zespół urbanistyczno-architektoniczno-krajobrazowy Sandomierza (X–XIX w.);
- zespół opactwa cysterskiego z XII w. w Wąchocku;
- zespół Wzgórza Zamkowego w Kielcach (XI–XIX w.) z manierystycznym Pałacem Biskupów Krakowskich;
- zespół obronnej rezydencji magnackiej „Krzyżtopór” w Ujeździe (XVII w.).

Do obiektów unikatowych w skali europejskiej i światowej (w zakresie zabytków ruchomych) należy zaliczyć zbiory Muzeum Narodowego w Kielcach (skarb monet rzymskich, ceramika pradziejowa, itd.), Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie (kolekcja zegarów), zbiory Muzeów w Sandomierzu (szachy z XII w.) i zabytki Wiślicy (romańska „płyta orantów”), gromadzą je również skarbcze diecezjalne, klasztory, kościoły, biblioteki i archiwa.

Istotną rolę w krajobrazie kulturowym województwa mają miejsca pamięci narodowej. Szczególną wymową odznacza się Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie.

Oprócz wymienionych obiektów w regionie świętokrzyskim znajduje się kilkadziesiąt miejscowości oraz kilkaset zespołów i pojedynczych zabytków o wysokiej (w skali krajowej i europejskiej) wartości historycznej, urbanistycznej, architektonicznej, archeologicznej, etnograficznej i krajobrazowej. Do szczególnie interesujących należą:

- małe i średnie **miasta** posiadające najstarszą metrykę osiedleńczą, w których zachowały się wartościowe układy i zespoły urbanistyczno-architektoniczne (Bodzentyn, Busko-Zdrój, Chęciny, Chmielnik, Daleszyce, Działoszyce, Opatów, Nowy Korczyn, Pińczów, Secemin, Skalbierz, Stopnica, Szydłów i Wiślica);

- **zabytki architektury sakralnej**, które znajdują się na ogół w dobrym stanie (ponad 40 obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zespołu kultowo-kulturowego na Świętym Krzyżu oraz zespołów cysterskich w Jędrzejowie i Koprzywnicy);
- **zabytki dawnej techniki przemysłowej** stanowiące wyróżnik kulturowy regionu (relatywnie najgorszy stan zachowania), a przede wszystkim: zespół wielkiego pieca w Samsonowie, zakłady w Maleńcu, Sielpi Wielkiej i Starej Kuźnicy (obiekty te włączono do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego, w ramach europejskich szlaków tematycznych, w kategorii ”żelazo i stal”, ponadto zakłady w Białogoni i Nietulisku, pozostałości dawnej techniki staszicowskiej w Bobrzy, zespół zabytkowych kamieniołomów w Kielcach (Kadzielnia, Wietrznia, Ślichowice i Dalnia), w okolicach Chęcín (Zygmuntówka, Zelejowa, Miedzianka, Góra Zamkowa) oraz kamieniołom na Górze Grodowej w Tumlinie oraz Wiśniówka k/Kielc;
- wyróżniające się obiekty architektury rezydencjonalnej i rezydencjonalno-obronnej, posiadające różny stan zachowania jak: **zamki** (względnie ruiny zamków) w Chęcínach, Bolminie, Sobkowie, Bodzentynie, Mokrsku Górnym, Szydłowie, Kurozwękach, **pałace** w Bejskach, Chrobrzu, Czyżowie Szlacheckim, Grabkach Dużych, Podzamczu Piekoszowskim, Sancygniowie, Śladkowie Dużym, Zborowie, Nieznanowicach, Lubczy i Bałtowie, **dwory** w Gnojnie, Ludyni, Modliszewicach, Nikisiółce, Podzamczu Chęcińskim, Skotnikach, Słupi Starej, Szańcu, Widuchowej oraz **parki i ogrody**, w tym ogród włoski przy pałacu biskupim w Kielcach oraz park miejski w Kielcach;
- najcenniejsze **zabytki architektury drewnianej**, do których należą kościoły (łącznie 10 obiektów w tym jeden z najstarszych w Polsce — w Zborówku oraz unikalny kościół barokowy w Mnichowie), kaplice (9 obiektów), a także Skansen w Tokarni;
- **zabytki ruchome w zbiorach muzealnych**, znajdujące się w ponad 20 muzeach, w tym w Muzeum Narodowym w Kielcach i jego oddziałach tj. Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego i Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku, a ponadto w Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie czy w muzeach diecezjalnych w Kielcach i Sandomierzu;
- **stanowiska archeologiczne**, wśród ponad 200 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru znajdują się obiekty unikatowe, w tym ww. neolityczne kopalnie krzemienia w Krzemionkach Opatowskich, rezerwat Rydno, a także Jaskinia Raj k/Kielc, grodziska w Stradowie i Szczaworyżu, wały kultowe na Górze Dobreszowskiej, Górze Grodowej w Tumlinie, Górze Zamkowej w Wielekach, Łysej Górze w Nowej Słupi, wielki kurhan w Żernikach Dolnych, czy średniowieczny zespół miasto-grodzisko w Wiślicy.

Należy dodać, że poza wymienioną wyżej listą zabytków (posiadającą charakter subiektywny) również inne, mniej znane obiekty zabytkowe, mają niejednokrotnie wysoką wartość kulturową, materialną i użytkową. Przy racjonalnym i konsekwentnym postępowaniu wspartym dofinansowaniem ze środków UE można obecnie większość z nich utrzymać w dobrym stanie, uzupełnić zasoby o elementy ujawnione drogą pogłębionego rozpoznania, stworzyć warunki do skuteczniejszej ich ochrony i zagospodarowania turystycznego.

Przestrzeń kulturową tworzą również **dobra kultury współczesnej**, których przykładem mogą być: amfiteatr na Kadzielni w Kielcach, pomniki artystów na Skwerze Szarych Szeregów w Kielcach, założenie urbanistyczno-krajobrazowe o charakterze sportowo-rekreacyjnym w Kielcach (obejmujące obszar od nowoczesnego stadionu piłkarskiego „Arena Kielce” do zespołu parkowo-leśnego „Stadion”), Muzeum „Orla Białego” w Skarżysku, miejsca pamięci narodowej „Brzask” i „Bór” (okolice Skarżyska-Kamiennej); Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie, Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Pani Świętokrzyskiej w Kałkowie-Godowie, Sanktuarium Matki Bożej Ostrobramskiej w Skarżysku-Kamiennej, historyczny układ pól tzw. „pasiaki świętokrzyskie” (Sieradowice, Śniadka, Klonów, Dolina Wilkowska).

Do współczesnych **zagrożeń zasobów dziedzictwa kulturowego** należy zaliczyć:

- rozwój osadnictwa i infrastruktury technicznej, w tym: postępujące rozproszenie zabudowy wiejskiej i podmiejskiej, sąsiedztwo obcych i agresywnych form nowych budowli, „drutowanie” krajobrazu, potencjalne niszczenie stanowisk archeologicznych w trakcie prac ziemnych i pełna destrukcja na obszarach zbiorników wodnych;
- odkładanie w czasie remontów zabytkowych obiektów i założeń może powodować utratę walorów zabytkowych oraz wzrost kosztów prac remontowych, które niewspółmiernie rosną wraz z pogarszaniem się stanu zabytku;
- opuszczone obiekty sakralne byłych gmin żydowskich, niszczące zbory i obiekty ariańskie i kalwińskie, zarastające cmentarze obcych wojsk, powodują wymazywanie materialnych śladów wielokulturowej historii regionu, będącej elementem jego tożsamości;
- ograniczona możliwość adaptacji drewnianych obiektów zabytkowych wiejskiej i miejskiej zabudowy mieszkalnej lub gospodarczej na współczesne cele użytkowe, wysokie koszty remontów — niewspółmierne do możliwości właścicieli, prowadzą te obiekty do ruiny i rozbiórki.

Zagrożenie przestrzeni kulturowej stwarza również fakt, że obszar województwa nie został dotychczas w pełni przebadany, zwłaszcza pod kątem zachowanych walorów tradycyjnej zabudowy wiejskiej i małej architektury sakralnej, wartościowych układów ruralistycznych, komponowanego krajobrazu zabytkowego i harmonijnego krajobrazu kulturowego, pozostałości zabytków techniki, stanowisk archeologicznych (jeszcze nie wszystkie tereny objęto badaniami AZP), historycznych pól bitewnych, miejsc pamiątkowych związanych z życiem i działalnością postaci historycznych, itp. Rozpoznanie to znacznie poszerzyłoby dotychczasowy zasób zabytków, a ponadto mogłoby przynieść odkrycia zwiększające atrakcyjność kulturową i turystyczną całego regionu.

Ograniczenia dla inwestowania, których powodem są ustanowione strefy ochrony konserwatorskiej i archeologicznej, jak też proponowane obszary chronionego krajobrazu kulturowego mogą stać się potencjalnym źródłem konfliktów. Jednak należy pamiętać, iż ochrona zabytków, jako cel publiczny, ma w tym przypadku znaczenie nadrzędne.

4.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568 z późn. zm.) obowiązują następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Najbardziej powszechną formą ochrony zabytków jest **wpis do rejestru**. Pod względem liczby zabytków województwo świętokrzyskie należy do regionów najuboższych w kraju i zajmuje (stan na 31 grudzień 2012 r.):

- 8 miejsce ze względu na liczbę obiektów ruchomych wpisanych do rejestru (w województwie znajdowało się 5,4% ogólnej liczby tego typu zabytków w Polsce);
- 13 miejsce pod względem liczby zabytków archeologicznych ogółem wpisanych do rejestru (w województwie znajdowało się 2,7% tego typu zabytków w Polsce);

- 16 miejsce w kraju ze względu na liczbę obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru (w województwie znajdowało się 2,5% tych zabytków w Polsce).

Szczególną uwagę zwraca ostatnie miejsce województwa pod względem liczby zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i znaczący dystans, jaki je dzieli w tej mierze od każdego z pozostałych województw kraju. W latach 2001–2008 zasób nieruchomego dziedzictwa kulturowego w regionie systematycznie malał. W latach 2009–2012 liczba wpisów wzrosła nieznacznie. Spośród najcenniejszych obiektów nieruchomości najliczniejszą kategorię stanowią (podobnie jak w kraju) zabytki sakralne. Duży udział mają również zabytki w kategoriach — cmentarze oraz parki i tereny zieleni zaprojektowanej. Należy zwrócić uwagę na niewielką liczbę zabytków dawnego przemysłu wpisanych do rejestru, co zważywszy na tradycje industrialne regionu wymaga pilnego uzupełnienia. Wiele z tych obiektów objęte jest jedynie ewidencją konserwatorską, co nie zapewnia wystarczającej ochrony. Największy wkład województwa w ogólnokrajowy zasób dziedzictwa nieruchomego notuje się w kategoriach: zamki, założenia urbanistyczne, cmentarze, inne (ogrodzenia, bramy i kordegardy, pomniki, fontanny, studnie, mała architektura parkowa). Natomiast najmniej świętokrzyskie wnosi w ogólny zasób budynków gospodarczych, których liczebność na dodatek systematycznie maleje.

Szczególną formą nobilitacji jest uznanie zabytku za pomnik historii. W województwie świętokrzyskim znajduje się jeden obiekt tej rangi, utworzony w 1994 roku, jako jeden z pierwszych w kraju. Zabytkiem tym są „Krzemionki — kopalnie krzemienia z okresu neolitu”. Do dziś to najwyższe wyróżnienie nadano 54 obiektom z całego kraju.

Kolejną formą ochrony są parki kulturowe, które w myśl ustawy mają być tworzone w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Mogą też pełnić funkcję wspierania rozwoju obszaru i jego aktywizacji gospodarczej, w tym rozwoju turystyki. W 2005 roku utworzono Park Kulturowy Miasta Końskie. W obowiązującym „Programie opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2013–2016” nie wskazano żadnych imiennych propozycji z tego zakresu, a tym samym nie potwierdzono dość obszernej listy zamieszczonej w poprzednim — nieobowiązującym już „Programie ... na lata 2007–2011”. Obecnie w kraju istnieje 26 parków kulturowych w 12 województwach.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jednym z obowiązków gminy jest uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Temu zadaniu powinna służyć gminna ewidencja zabytków, która ma być podstawą do sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Spośród 102 gmin województwa tylko 26 posiada ewidencję zabytków a 24 — gminny program opieki nad zabytkami. Powiatowy program opieki nad zabytkami opracowano w 2 powiatach — ostrowieckim i buskim.

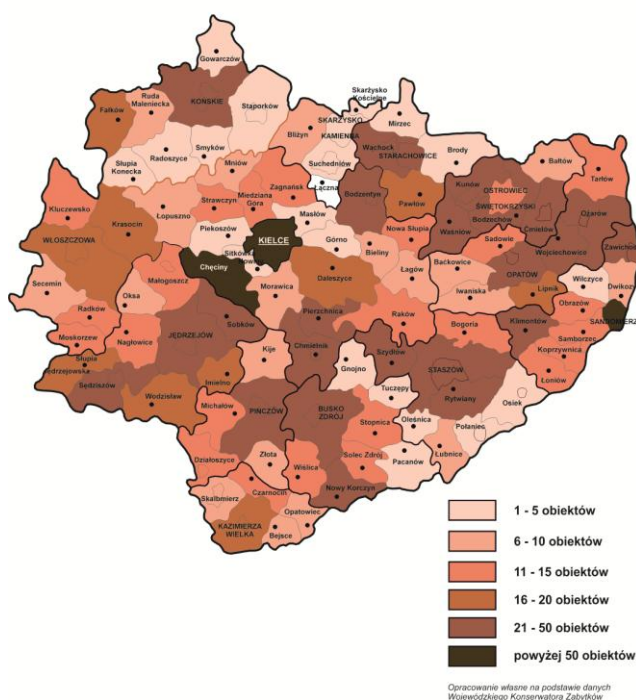
Oprócz zabytków do dóbr kultury należą również dobra kultury współczesnej. Odnosi się do nich ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r., która definiuje je jako: „niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.”

Ustawa wprowadziła wymóg uwzględnienia dóbr kultury współczesnej w planach miejscowych i planach zagospodarowania przestrzennego województw. Problemem jest jednak identyfikacja tych dóbr na poziomie lokalnym i wojewódzkim. Ponadto ich ochrona nie została do tej pory wystarczająco sprecyzowana.

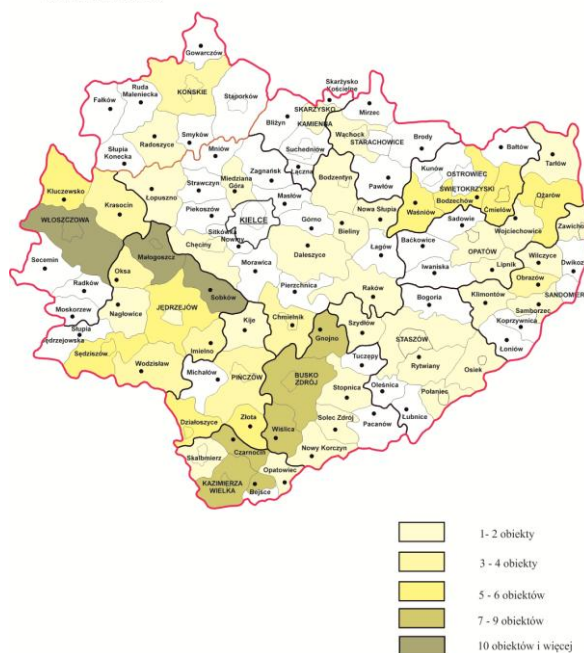
W „Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030” wskazuje się na konieczność prowadzenia gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją

Krajobrazową, ratyfikowaną przez Polskę w 2004 roku. W myśl tej konwencji szczególnej dbałości wymaga przestrzeń o cechach symbolicznych, świadczących o tożsamości i rozpoznawalności miejsca w skali kontynentu, kraju i regionu. Za niezbędne uważa się rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury, a także rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych. W województwie brak jest jednak tego rodzaju analiz.

*Liczba zabytków nieruchomych w gminach województwa świętokrzyskiego
(stan na 31.12.2013 r.)*

*Liczba zabytków archeologicznych w gminach województwa świętokrzyskiego
(stan na 31.12.2013r.)*

4.4. Główne problemy i obszary problemowe

- obszar policentrycznej Aglomeracji Staropolskiej koncentruje wyjątkowo liczne i szczególnie wartościowe zasoby zabytkowe regionu, świadczące o jego specyfice kulturowej, a jednocześnie jest obszarem intensyfikacji procesów osadniczych, potencjalnie lub realnie konfliktowych względem chronionych walorów dziedzictwa kulturowego, w tym archeologicznego, wymaga zatem specjalnej polityki zapobiegającej żywiołowym skutkom urbanizacji, zagrażającej krajobrazowi kulturowemu;
- obszar pokrywy lessowej nasycony stanowiskami archeologicznymi, a jednocześnie intensywnie użytkowany rolniczo, jest szczególnie podatny na destrukcję zasobów archeologicznych;
- obszar koncentracji złóż kopalin mineralnych o istniejącej i potencjalnej eksploatacji powierzchniowej oraz przemysłowym zagospodarowaniu przetwórczym jest zagrożony degradacją walorów krajobrazu kulturowego i zniszczeniem potencjalnych stanowisk archeologicznych jeszcze przed ich przebadaniem;
- obszary miast historycznych o dość wysokim nasyceniu zabytkami, nierzadko najwyższej wartości, zagrożone są dysharmonijnymi lokalizacjami komercyjnymi;
- mało rozpoznane obszary o szczególnie cennym krajobrazie historycznym zagrożone substandardową zabudową mieszkaniową i gospodarczą np. niektóre partie stokowe Gór Świętokrzyskich z charakterystycznym, rozdrobnionym układem pól (tzw. „pasiaki świętokrzyskie”), rozległe panoramy widokowe pasma Oblęgorskiego, Klonowskiego, Masłowskiego, Sieradowickiego, Doliny Bodzentyńskiej wraz z przylegającą do niej północno-zachodnią częścią Wyżyny Opatowskiej, dolina rzeki Opatówki, malownicze obszary skarpy lessowej w dolinie Wisły.

4.5. Uwarunkowania ochrony krajobrazu

Jak już wspomniano w 2004 roku Polska ratyfikowała Europejską Konwencję Krajobrazową, stanowiącą umowę międzynarodową przyjętą w ramach Rady Europy, której celem jest promocja działań dotyczących krajobrazu, zwłaszcza jego ochrony, zarządzania oraz planowania przy współudziale społeczności i władz lokalnych. Krajobraz został tu zdefiniowany jako fragment powierzchni ziemi postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i antropogenicznych, czyli pod pojęciem krajobrazu kryją się zarówno składowe naturalne jak i kulturowe, które powinny być rozpatrywane łącznie³. EKK przewiduje m.in. przeprowadzanie analiz i ocen krajobrazowych, oraz określanie standardów ich jakości, co powinno znaleźć odzwierciedlenie m.in. w dokumentach z zakresu planowania przestrzennego.

Problematyce ochrony krajobrazu wiele miejsca poświęcono w KPZK 2030. Zwraca się m.in. uwagę na ekonomiczny aspekt krajobrazów, które nie tylko świadczą o tożsamości danego regionu, ale stanowią też zasób gospodarczy. Przewiduje się tworzenie list (krajowej oraz regionalnych) krajobrazów i obiektów o szczególnych walorach przyrodniczych, historycznych, mających cechy symbolu. Podkreśla się również konieczność powszechnej edukacji społeczeństwa dotyczącej potrzeby dbałości o krajobraz, jako dobro wspólne. Zwraca się też uwagę na potrzebę ujednolicenia definicji krajobrazu oraz zmian instytucjonalnych i przepisów prawa umożliwiających efektywne rozpoznawanie zasobów krajobrazowych, ich ochronę i gospodarowanie nimi, w tym wprowadzenie obowiązku wykonywania studiów krajobrazowych i ocen oddziaływania na krajobraz — w procesie przygotowywania inwestycji planowanych na terenach objętych ochroną krajobrazu.

³ A. Majchrowska, *Europejska Konwencja Krajobrazowa impulsem dla badań interdyscyplinarnych, Regionalne studia ekologiczno-krajobrazowe część 1*, Warszawa 2006

W dokumencie tym określono także obszary wymagające uwzględnienia w obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego województw oraz w studiach i planach miejscowych gmin. Przewiduje się też wskazanie w planach województw najcenniejszych krajobrazów, wobec których powinno się stosować aktywną politykę przestrzenną, pozwalającą na zachowanie ich walorów. Proponuje się przy tym ustalić centralnie jednolite kryteria delimitacji, umożliwiające prowadzenie późniejszych analiz porównawczych w skali kraju.

Do najważniejszych zagrożeń krajobrazu w województwie świętokrzyskim należy zaliczyć:

- niedoprecyzowane i niespójne przepisy prawa;
- prowadzenie krótkowzrocznej, proinwestycyjnej polityki przestrzennej w gminach, nie uwzględniającej konsekwencji w postaci nieodwracalnych zmian w krajobrazie, w tym nadużywanie decyzji administracyjnych, zastępujących niejednokrotnie studia gminne i plany miejscowe;
- sektorowy dualizm (środowisko przyrodnicze — środowisko kulturowe), którego efektem jest rozmycie odpowiedzialności za krajobraz;
- brak profesjonalnej kadry, odpowiednio wyedukowanej w ochronie krajobrazu;
- brak wymogów prawnych dotyczących sporządzania analiz krajobrazowych dla terenów inwestycyjnych położonych na obszarach cennych krajobrazowo, które pozwoliłyby dokonać wyboru odpowiedniego wariantu lokalizacji czy też wskazać na potrzebę korekty proponowanej formy, kształtu, skali, kolorystyki itp.;
- niedostateczna świadomość społeczeństwa, brak pozytywnych wzorców, zakorzeniona w społeczeństwie chęć do wyróżniania się i przedkładanie prawa własności nad dobro społeczne.

Efekty wyżej wymienionych zagrożeń są widoczne w przestrzeni w postaci:

- chaotycznej zabudowy, wkraczającej na stoki, w miejsca eksponowane krajobrazowo, zaburzającej linię ciągów widokowych, realizowanej bez uwzględnienia walorów krajobrazowych, przyrodniczych (zabudowa dolin rzecznych) i kulturowych (obudowa otoczenia zabytków i ich przedpola widokowego);
- kosmopolitycznej zabudowy, pozbawionej cech wynikających z tradycji regionu, zróżnicowanej architektonicznie, materiałowo, skalowo, z detalami i kolorami stwarzającymi dysonans w przestrzeni;
- zmian w krajobrazie wywołanych budową infrastruktury komunikacyjnej (nasypów, estakad, wiaduktów itp.), telekomunikacyjnej (masztów telefonii komórkowej), energetycznej (naziemnych linii przesyłowych, elektrowni wiatrowych, kominów ciepłowniczych), przeciwpowodziowej (tam, wielkopowierzchniowych zbiorników retencyjnych itd.) oraz eksploatacją złóż surowców mineralnych;
- powiększającego się ubytku przestrzeni otwartych oraz lasów, zawłaszczanych na rzecz zabudowy, w tym także likwidacji zadrzewień i zakrzewień śródpolnych, oraz oczek wodnych;
- reklam różnej wielkości i kształtu, lokalizowanych bez żadnych reguł, często zasłaniających wgląd w atrakcyjny krajobraz;
- dzikiej eksploatacji surowców mineralnych, której efektem są szpecące krajobraz „dziury w ziemi” nierzadko przyczyniające się powstania „dzikich” wysypisk śmieci.

Główną przyczyną postępującej skali przekształceń w krajobrazie jest ekspansja gospodarki rynkowej, w której obszary o atrakcyjnym krajobrazie stały się poszukiwanym towarem na rynku terenów budowlanych. Jednocześnie możliwości ochrony krajobrazu wynikające z obowiązujących ustaw: tj. ustawy o ochronie przyrody oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, są obecnie wysoce niewystarczające. Pewną nadzieją

w tym zakresie jest prezydencki projekt ustawy, o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem niektórych narzędzi ochrony krajobrazu, który ukazał się w maju 2013 r.

Postępujące w szybkim tempie żywiołowe procesy urbanizacyjne mogą doprowadzić do degradacji, zanikania lub zacierania wartościowych cech naturalnego ukształtowania i pokrycia terenu, a także historycznie ukształtowanych cech krajobrazu kulturowego, prowadząc w efekcie do jego destrukcji.⁴

5. Kapitał ludzki i infrastruktura społeczna

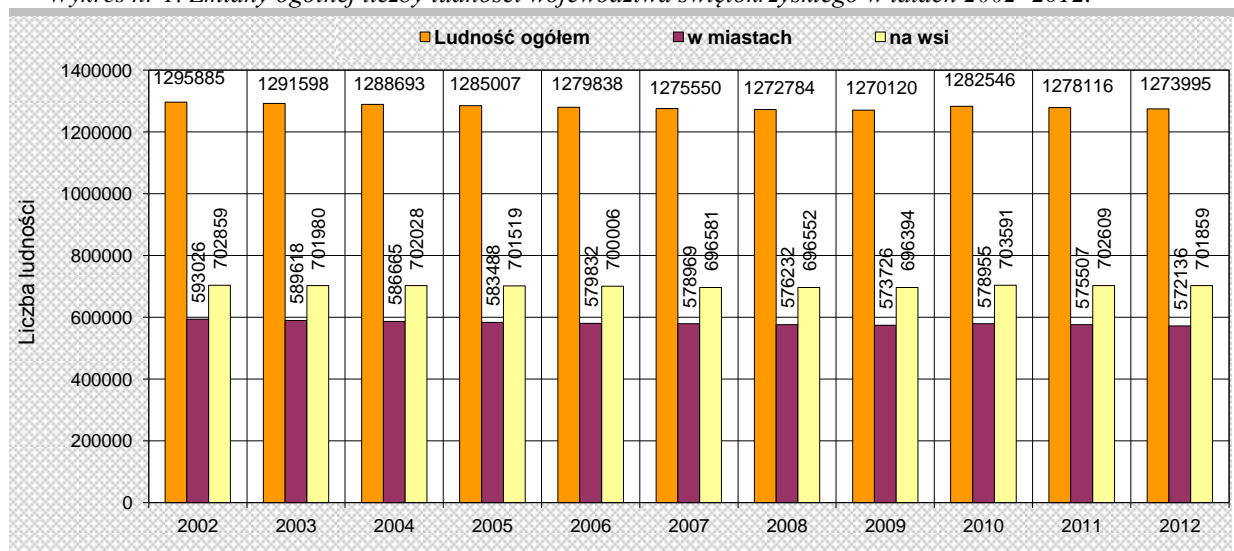
5.1. Zasoby ludzkie

5.1.1 Ogólna sytuacja demograficzna regionu

Sytuacja demograficzna województwa świętokrzyskiego jest (w pewnym uproszczeniu) odzwierciedleniem niekorzystnej sytuacji demograficznej kraju i większości państw europejskich. Według stanu na 31.12.2012 r. liczba ludności województwa wynosiła 1 273 995 osób (w tym w miastach 572 136 osób a na wsi 701 859 osób)⁵, stanowiąc 3,3% populacji kraju i klasyfikując województwo na 13 miejscu. Wskaźnik urbanizacji wynosił 44,9% (w kraju 60,6%) z tendencją malejącą w wyniku ubytku ludności zamieszkałej w miastach. Ponadto występuje duża dysproporcja tego wskaźnika w powiatach, w podregionie kieleckim (w północnej, przemysłowej części województwa) wynosił 55,4%, a w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (w południowej, rolniczej przestrzeni produkcyjnej) zaledwie 28,4%.

W latach 2002–2009 liczba ludności regionu corocznie obniżała się, zarówno na skutek ujemnego przyrostu naturalnego (przewagi zgonów nad urodzeniami), jak i ujemnego salda migracji (wyjazdy w celu poszukiwania pracy i na studia).

Wykres nr 1. Zmiany ogólnej liczby ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002–2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

⁴ B. Wycichowska, *Wizualny aspekt środowiska przyrodniczo-kulturowego w architekturze krajobrazu. Dualizm kulturowo-ekonomiczny, Regionalne studia ekologiczno-krajobrazowe część I*, Warszawa 2006

⁵ Dane za 2012 r. dotyczące bilansu liczby i struktury ludności oraz współczynników demograficznych, a także w zakresie migracji zostały opracowane przy uwzględnieniu wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, który został przeprowadzony w dniach od 1 kwietnia do 30 czerwca 2011 r., również dane za 2010 r. i 2011 r. zostały przeliczone na bazie ostatniego spisu. Ponadto, począwszy od danych obejmujących 2010 r., nastąpiła zmiana metodologii obliczania współczynników demograficznych, a także dotyczących migracji.

Według ostatniego spisu ludności w 2010 r. wystąpił niewielki wzrost liczby ludności województwa, tj. o 0,9% w stosunku do roku poprzedniego. Na koniec 2012 roku odnotowano spadek liczby ludności województwa o 8 551 osób (0,6%) w stosunku do roku 2010, w tym w miastach o 6 819 osób (1,1%) a na wsi o 1 732 osoby (0,2%). Natomiast w porównaniu do roku 2002 ubyło 21 890 osób (1,7%), w tym w miastach 20 890 osób (3,5%) a na wsi 1 000 osób (0,1%).

W 2012 roku podregion kielecki skupiał na swym obszarze 61,2% ludności województwa, tj. 779 545 osób, a podregion sandomiersko-jędrzejowski 494 450 osób. W okresie międzyspisywym oba podregiony utraciły odpowiednio: 0,9% i 2,8% mieszkańców. Implikuje to niekorzystne zjawiska ludnościowe i prowadzi do poszerzania się obszarów depopulacji — głównie obszarów południowych województwa. W latach 2002–2012 najwięcej mieszkańców ubyło w powiatach: opatowskim (5,2%), pińczowskim (4,7%) i kazimierskim (3,7%) oraz w powiecie grodzkim w Kielcach (5,1%). W następnej kolejności plasowały się powiaty: skarżyski i sandomierski (po 2,7% ubytku mieszkańców), jędrzejowski (2,6%), włoszczowski (2,5%), starachowicki (2,3%), ostrowiecki (2,1%), konecki (1,6%), staszowski (1,5%) i buski (1,4%). Wzrost liczby ludności o 5,9% odnotowano jedynie w powiecie kieleckim i prognozy przewidują, że do roku 2020 nastąpi dalszy jej wzrost.

Na koniec 2012 roku w stolicy regionu w Kielcach odnotowano 200 938 osób, które stanowiły 15,8% ogółu mieszkańców województwa. Powiaty ziemskie z największą liczbą ludności, to: kielecki — 207 085 osób (16,3%), ostrowiecki — 115 154 osoby (9,1%), starachowicki — 93 805 osób (7,4%), jędrzejowski — 88 285 osób (6,9%), konecki — 83 927 osób (6,6%), sandomierski — 80 566 osób (6,3%), skarżyski — 78 636 osób (6,2%), buski — 73 934 osoby (5,8%) i staszowski — 73 858 osób (5,8%). Najmniejszą liczbę ludności posiadały cztery pozostałe powiaty podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego, tj.: kazimierski — 35 275 osób (2,8%), pińczowski — 40 930 osób (3,2%), włoszczowski — 46 520 osób (3,7%) i opatowski — 55 082 osoby (4,3%).

5.1.2. Gęstość zaludnienia

W ostatnim dziesięcioleciu nastąpił spadek średniej gęstości zaludnienia w województwie, która w roku 2002 wynosiła 111 osób/km², a obecnie 109 osób/km² powierzchni ogólnej (Polska 123 osoby/km², Unia Europejska 116 osób/km²).

W 2012 r. najwyższy wskaźnik gęstości zaludnienia odnotowano w Kielcach (powiat grodzki) — 1833 os/km², następnie w powiatach: skarżyskim (199 os/km²), ostrowieckim (187 os/km²), starachowickim (179 os/km²) i sandomierskim (119 os/km²), a najniższy w powiecie włoszczowskim (51 os/km²) i opatowskim (60 os/km²) — z tendencją malejącą. Jedynie w powiecie kieleckim wystąpił wzrost tego wskaźnika z 87 os/km² w 2002 roku do 92 os/km² w 2012 roku — głównie w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich stanowiących zwarty obszar wokół miasta Kielce (ośrodka wojewódzkiego), następuje systematyczny przyrost ludności. Miasta o największej koncentracji ludności, oprócz Kielce, to również: Starachowice (1625 os/km²), Ostrowiec Świętokrzyski (1569 os/km²), Jędrzejów (1406 os/km²), Busko-Zdrój (1373 os/km²), Końskie (1160 os/km²) i Kazimierza Wielka (1094 os/km²). Powyżej 500 do 1000 os/km² posiadają miasta, tj.: Chmielnik (505), Działoszyce (526), Stąporków (556), Staszów (577), Ożarów (611), Opatów (729), Skarżysko-Kamienna (745), Pińczów (800), Sędziszów (846) i Sandomierz (862). Poniżej 500 os/km² przypada w pozostałych 14 miastach, które stanowią 45% ogółu miast województwa.

Nierównomierne rozmieszczenie ludności i stosunkowo niski wskaźnik gęstości zaludnienia wynika m.in. z rolniczego charakteru województwa (przewaga gmin wiejskich

o funkcji rolniczej), a także silnego zróżnicowania lesistości. Bardziej zaludniony jest podregion kielecki (155 os/km^2) niż sandomiersko-jędrzejowski (74 os/km^2) — różnice te, wynikają z faktu występowania na obszarze podregionu kieleckiego większej ilości miast o dużej koncentracji ludności. Podobnie ma się sytuacja gmin miejsko-wiejskich, w których odnotowano wyższy wskaźnik gęstości zaludnienia, niż w gminach typowo wiejskich. Gminy wiejskie, w których w 2012 roku i w latach poprzednich wystąpiła najmniejsza gęstość zaludnienia (poniżej 40 os/km^2), to: Raków, Fałków, Ruda Maleniecka, Słupia Konecka, Bałtów, Tarłów, Kluczewsko, Moskorzew, Radków i Secemin. W pozostałych gminach wskaźnik ten oscyluje w przedziale od 41 do 165 os/km^2 , przy czym najgęściej zaludnione są gminy wiejskie powiatu kieleckiego.

Zmiany w gęstości zaludnienia w istotny sposób wpływają na zagospodarowanie przestrzenne poszczególnych obszarów województwa. Najbardziej widocznym procesem, obok nadmiernego ubytku mieszkańców z gmin południowych, południowo-wschodnich, zachodnich i północnych jest napływ ludności do strefy podmiejskiej Kielc i (w mniejszym stopniu) innych, większych miast. Jest on definiowany jako **proces suburbanizacji** (żywiłowej urbanizacji), w wyniku którego liczba mieszkańców miast (zwłaszcza Kielc) z każdym rokiem maleje, rosną zaś gwałtownie dojazdy do pracy i usług. Racjonalna urbanizacja tego obszaru stworzyłaby, szansę aktywizacji gmin przyległych i powinna być wykorzystana do rozwoju funkcji metropolitalnych w otoczeniu ośrodka wojewódzkiego.

5.1.3. Przyrost naturalny ludności i migracje

Województwo świętokrzyskie cechuje ujemne tempo przyrostu ludności, które kształtowało się następująco: $(-0,27\%)$ w 2002 r., $(-0,40\%)$ w 2006 r., $(-0,21\%)$ w 2009 r., $(-0,35\%)$ w 2011 r. i $(-0,32\%)$ w 2012 r. Głównymi przyczynami ciągłego zmniejszania się liczby ludności są m.in.: ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji.

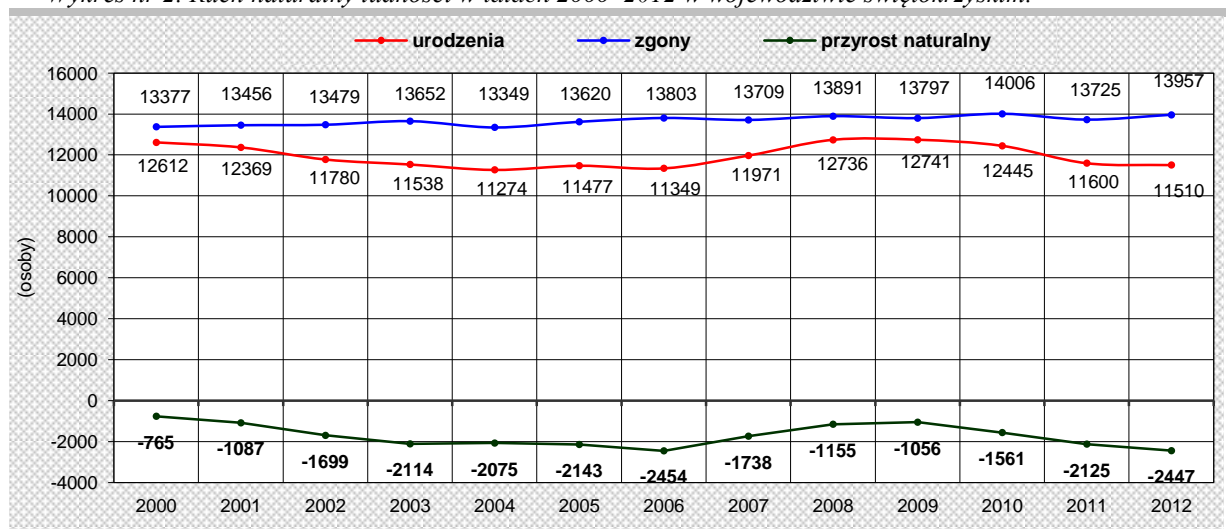
W latach 2002–2012 ujemny przyrost naturalny (na 1000 ludności) obniżył się z $(-1,3\text{‰})$ do $(-1,9\text{‰})$, w tym w miastach z $(-0,8\text{‰})$ do $(-1,7\text{‰})$ a na wsi z $(-1,7\text{‰})$ do $(-2,1\text{‰})$. Najniższy odnotowano w 2006 r., tj. $(-1,9\text{‰})$, w tym w miastach $(-1,3\text{‰})$ a na wsi $(-2,4\text{‰})$. Natomiast w 2009 r. wzrósł do $(-0,8\text{‰})$ z tym że, w miastach do $(-0,3\text{‰})$ a na wsi do $(-1,2\text{‰})$. Dodatni przyrost naturalny utrzymuje się od lat jedynie w powiecie kieleckim i w 2009 r. osiągnął wartość $(+2,1\text{‰})$, w 2010 r. $(+1,8\text{‰})$, a na koniec 2012 r. $(+1,1\text{‰})$. Ponadto w latach 2008–2011 dodatni przyrost wystąpił w Kielcach $(+0,3\text{‰})$, a w latach 2008–2010 w powiecie staszowskim $(+0,1\text{‰})$. Na koniec 2012 r. ujemne wskaźniki przyrostu naturalnego wystąpiły w 13 powiatach (w tym w powiecie grodzkim w Kielcach), a najwyższe (powyżej średniej wojewódzkiej) odnotowano w: kazimierskim $(-5,0\text{‰})$, buskim $(-4,3\text{‰})$, opatowskim $(-4,1\text{‰})$, pińczowskim $(-3,9\text{‰})$, ostrowieckim i sandomierskim po $(-3,6\text{‰})$, skarżyskim $(-3,1\text{‰})$, koneckim $(-2,5\text{‰})$, starachowickim $(-2,2\text{‰})$ oraz włoszczowskim $(-2,0\text{‰})$. Duża przewaga zgonów nad urodzeniami występowała w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim, co skutkowało większym ujemnym przyrostem naturalnym $(-3,1\text{‰})$, niż w podregionie kieleckim $(-1,2\text{‰})$.

W ostatnich latach wzrastał współczynnik urodzeń (na 1000 ludności) z $8,7\text{‰}$ w 2004 r. do $10,0\text{‰}$ w 2009 r. (w miastach do $9,5\text{‰}$ a na wsi do $10,4\text{‰}$), natomiast w 2012 r. odnotowano jego spadek do $9,0\text{‰}$ (w tym w miastach do $8,5\text{‰}$ a na wsi do $9,5\text{‰}$). Najwyższy współczynnik urodzeń osiągnęły powiaty: kielecki ($10,6\text{‰}$), jędrzejowski ($10,1\text{‰}$), staszowski ($9,3\text{‰}$), m. Kielce ($9,1\text{‰}$), konecki ($9,0\text{‰}$), włoszczowski ($8,9\text{‰}$), opatowski ($8,8\text{‰}$), starachowicki ($8,7\text{‰}$), a najniższy wystąpił w powiecie ostrowieckim ($7,7\text{‰}$). Więcej dzieci rodzi się w podregionie kieleckim, gdzie w 2012 r. odnotowano 7 102 urodzeń żywych ($9,1\text{‰}$), tj. o $3,5\%$ więcej niż w 2002 r. (ale o $0,2\%$ mniej niż w 2011 r.), a w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim zaledwie 4 408 urodzeń żywych ($8,9\text{‰}$), tj. o $10,3\%$ mniej w stosunku do roku wyjściowego i o $1,8\%$ mniej niż przed rokiem.

Współczynnik dzietności kształtował się na poziomie 1,23 (w kraju wyniósł 1,29), przy czym kobiety na wsi rodziły więcej dzieci — 1,31 (w kraju 1,43), niż w miastach — 1,13 (w kraju 1,21). Współczynnik małżeństw (na 1000 ludności) wyniósł zaledwie 5,3‰ z tym, że na wsi był wyższy (5,5‰) niż w miastach (5,1‰).

W 2012 r. współczynnik zgonów osiągnął wartość 10,9‰ (w miastach 10,2‰ a na wsi 11,6‰). Najwyższy wystąpił w powiatach: kazimierskim (13,3‰), opatowskim (12,9‰), buskim (12,6‰), pińczowskim (12,3‰), sandomierskim (12,0‰), jędrzejowskim (11,5‰), koneckim (11,4‰), ostrowieckim (11,3‰), staszowskim (11,1‰) i skarżyskim (11,0‰), a nieco mniejszy w Kielcach i powiecie kieleckim (po 9,5‰). W podregionie kieleckim odnotowano 8 031 zgonów ogółem (10,3‰), a w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim 5 926 zgonów (12,0‰) — z tendencją rosnącą. Najczęstszymi przyczynami zgonów były choroby układu krążenia i choroby nowotworowe. Pozostałe zgony są powodowane m.in.: chorobami układu oddechowego i trawiennego, a także na skutek zewnętrznych przyczyn zachorowania i zgonu.

Wykres nr 2. Ruch naturalny ludności w latach 2000–2012 w województwie świętokrzyskim.

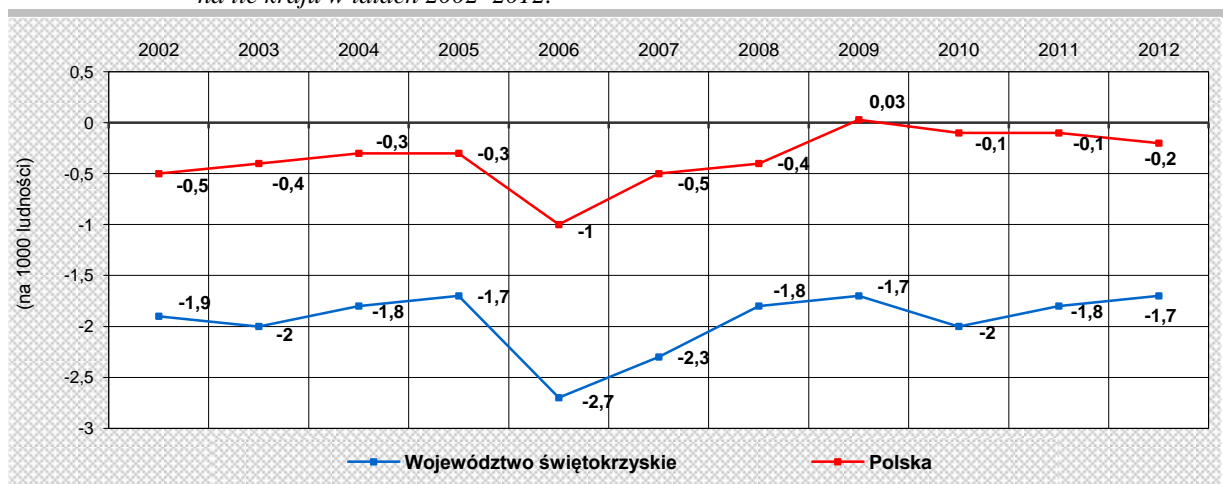
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Największa przewaga zgonów nad urodzeniami miała miejsce w gminach typowo wiejskich o funkcjach rolniczych, a także w niektórych gminach miejsko-wiejskich (na obrzeżach województwa). W 2012 roku, aż w 82 gminach, które stanowiły 80,4% ogółu gmin województwa odnotowano ujemny przyrost naturalny, tj. przewagę zgonów nad urodzeniami. Długotrwale występujący ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji (wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały) wskazuje na **trwały spadek liczby ludności i na postępujący proces starzenia się mieszkańców województwa, a w konsekwencji na depopulację, czyli powolne wyludnianie się.**

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych utrzymuje się od wielu lat na poziomie ujemnym, co oznacza, że występuje przewaga odpływu migracyjnego ludności z województwa nad napływem na jego teren. W 2002 r. saldo migracji (na 1000 ludności) wynosiło (-1,9‰) a w 2006 r. aż (-2,7‰) i od tego roku odnotowywano jego mniejsze wartości do (-1,7‰) w 2012 r., tj. minus 2 128 osób (w tym 58,8% stanowiły kobiety). Saldo migracji dla podregionu kieleckiego wynosiło (-1,5‰) a dla podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego (-1,9‰).

Ruch migracyjny ludności uwarunkowany jest m.in. trudną sytuacją na rynku pracy, dlatego też ludność województwa emigruje głównie do województwa mazowieckiego, małopolskiego i śląskiego, a za granicę w większości do Wielkiej Brytanii, Niemiec i USA.

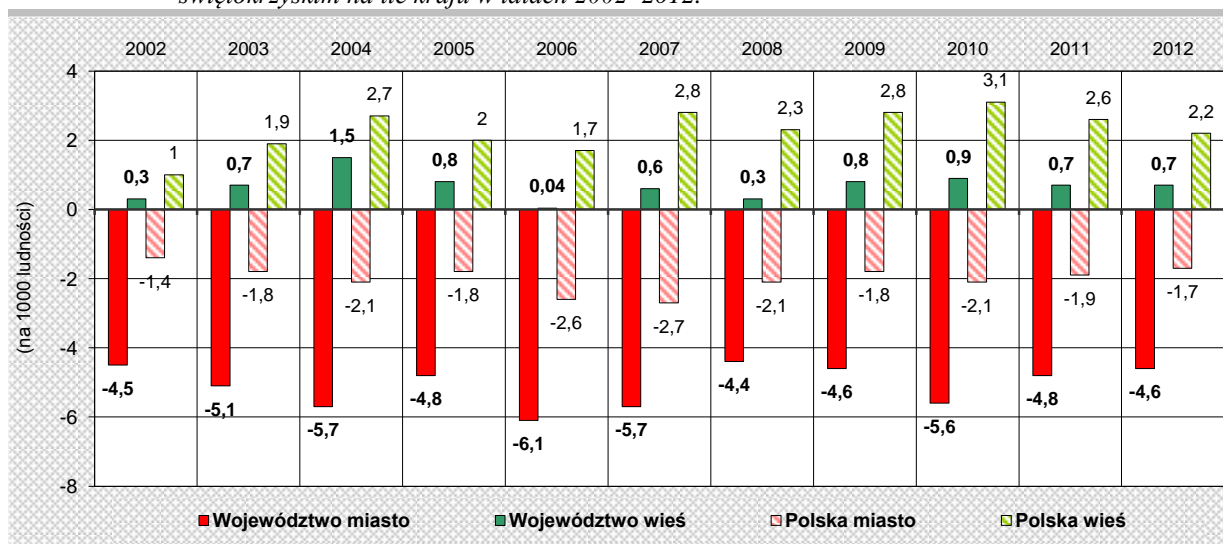
Wykres nr 3. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002–2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W latach 2002–2012 w wyniku migracji wewnętrznych i zagranicznych miasta osiągały ujemne saldo migracji, następował odpływ ludności miejskiej, natomiast wieś miała dodatnie saldo migracji. Na koniec 2012 r. w miastach saldo migracji wyniosło (-4,6‰) a na obszarach wiejskich (+0,7‰), przy czym wśród ludności napływowej w wyniku migracji wewnętrznych przeważały osoby osiedlające się na terenach wiejskich — 61,8% (głównie w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich położonych wokół miasta Kielce i innych średniej wielkości miast), natomiast imigranci z zagranicy w większości meldowali się na stałe w miastach — 64,1%.

Wykres nr 4. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002–2012.

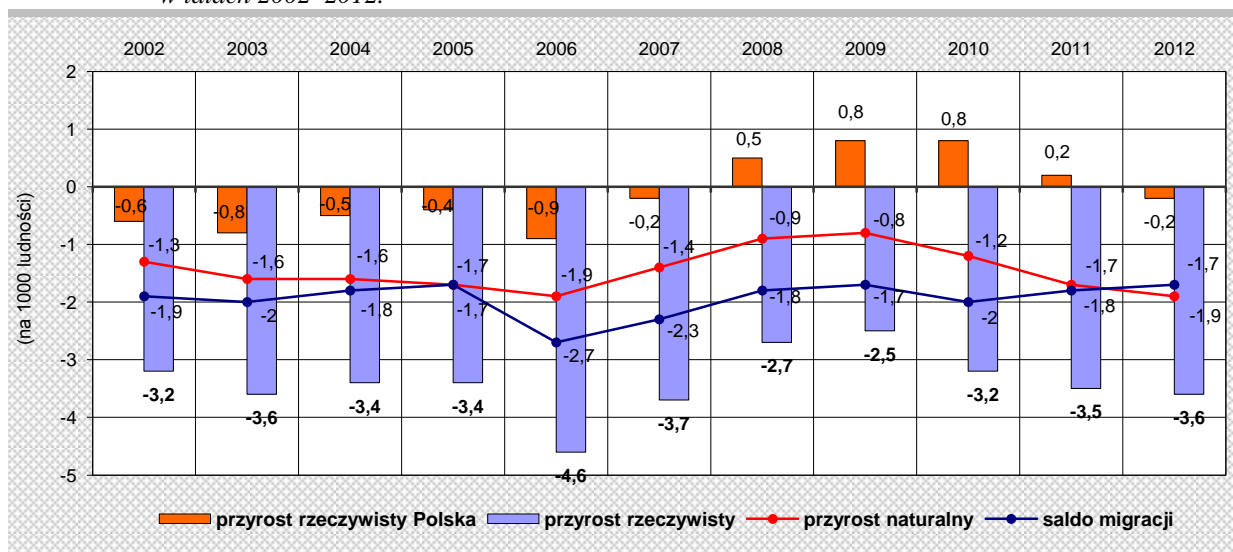
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Napływy i odpływy migracyjne wskazują na zwiększenie mobilności ludności województwa oraz na jej ubytek w ośrodkach miejskich. Różnice przestrzenne w poziomie rozwoju gospodarczego i urbanizacji oraz zróżnicowana mobilność zawodowa mieszkańców wpływają na nasilenie zjawiska migracji w poszczególnych gminach. W 2012 r. spośród 102 gmin województwa dodatnie saldo migracji odnotowano w 34 gminach, a w pozostałych było ono ujemne. Na przestrzeni ostatniej dekady (w okresie

międzypisowym) największe ujemne salda migracji odnotowano w powiecie grodzkim w Kielcach oraz w powiatach: starachowickim, ostrowieckim, skarżyskim, koneckim, jędrzejowskim, sandomierskim, staszowskim, opatowskim i pińczowskim. Należy zaznaczyć, że jedynie w powiecie kieleckim utrzymywało się dodatnie saldo migracji (większość gmin stała się obszarem napływu migracyjnego) i w 2012 roku wyniosło (+2,6‰), a w roku 2008 po raz pierwszy wystąpiło w powiecie kazimierskim (+0,4‰) i w latach 2009/10 w powiecie buskim (+0,4‰).

Występujące od lat ujemne salda migracji oraz ujemny przyrost naturalny mają zasadniczy wpływ na utrwalanie się niekorzystnych trendów, tj. trwałego ubytku liczby ludności, starzenia się jej struktury wiekowej, a w konsekwencji ujemnego przyrostu rzeczywistego ludności. W województwie świętokrzyskim w analizowanym okresie występował ujemny przyrost rzeczywisty ludności, który w 2012 r. osiągnął wartość (-3,6‰), w tym w miastach (-6,3‰) a na wsi (-1,4‰). Największy ujemny przyrost rzeczywisty (powyżej średniej wojewódzkiej) odnotowano w powiatach: opatowskim (-7,2‰), kazimierskim (-7,1‰), ostrowieckim i skarżyskim po (-6,2‰), sandomierskim (-5,6‰), pińczowskim (-5,5‰), koneckim (-5,3‰), starachowickim (-4,8‰), buskim (-4,5‰), staszowskim (-4,3‰) i włoszczowskim (-3,9‰), natomiast nieco mniejszy w powiecie jędrzejowskim (-3,7‰) oraz w Kielcach (-3,8‰). Dodatni przyrost rzeczywisty ludności występował jedynie w powiecie kieleckim i w 2008 r. wyniósł (+2,9‰), w 2010 r. (+5,5‰), w 2011 r. (+3,8‰) a na koniec 2012 roku (+3,7‰).

Wykres nr 5. Przyrost/ubytek składników rozwoju liczebnego ludności w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002–2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W ostatnich latach występujący w większości gmin ujemny przyrost rzeczywisty ludności daje podstawę do zaliczenia niektórych z nich (głównie położonych na obrzeżach województwa) do obszarów najsilniej zagrożonych wyludnieniem. **Na koniec 2012 roku w 85 gminach województwa świętokrzyskiego odnotowano ujemny przyrost rzeczywisty ludności.**

5.1.4. Struktura wieku i płci

Województwo świętokrzyskie charakteryzuje się wysokim odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, co określa się mianem „dojrzałości demograficznej”. W latach 2002–2012 następował systematyczny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym w ogóle ludności z 22,7% do 17,6% (w miastach do 15,8% a na

wsí do 19,0%, m.in. dzięki większej dzietności kobiet na obszarach wiejskich) oraz wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym z 60,6% do 63,2% (w miastach do 63,9% a na wsi do 62,6%) i poprodukcyjnym z 16,7% do 19,2% (w miastach do 20,3% a na wsi do 18,4%). W 2012 r. w kraju grupy te wynosiły odpowiednio: 18,3%, 63,9% i 17,8%, (w tym w miastach: 16,8%, 64,2% i 19,0% a na wsi: 20,7%; 63,4% i 15,9%).

Ludność w wieku mobilnym (18-44 lata) na koniec 2012 r. stanowiła 38,8% ogółu mieszkańców województwa, a wśród mieszkańców w wieku produkcyjnym — 61,5% (w kraju odpowiednio: 40,0% i 62,6%). Na przestrzeni ostatnich kilku lat liczebność tej grupy wyraźnie spadła. Jednocześnie wzrastał udział ludności niemobilnej zawodowo (45–64 lata mężczyźni i 45–59 lat kobiety) zarówno w grupie osób w wieku produkcyjnym do 38,5% (w kraju do 37,4%), jak i w ogólnej populacji województwa — do 24,4% (w kraju do 23,9%). Należy zaznaczyć, że udział ludności w wieku produkcyjnym maleje w miastach a rośnie na obszarach wiejskich z tym, że w miastach maleje grupa osób mobilnych a rośnie grupa osób niemobilnych zawodowo, natomiast na wsi następuje sytuacja odwrotna — udział osób w wieku mobilnym wykazuje tendencję wzrostu, a w wieku niemobilnym systematyczne maleje.

Charakterystycznym dla województwa procesem jest starzenie się ludności. Zjawisko to widoczne jest zarówno na wsi, jak i w ośrodkach miejskich. Starość demograficzna najsilniej uwidacznia się w południowych, północno-zachodnich oraz częściowo wschodnich i północnych gminach województwa, na obszarze których ludność w wieku poprodukcyjnym stanowi ponad 20%. Ponadto w miastach dominuje ludność w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, natomiast na ich obszarach funkcjonalnych wzrasta udział ludności w wieku przedprodukcyjnym.

Mediana wieku w województwie, tak jak i w kraju, z każdym kolejnym rokiem wzrasta. W 2012 r. wynosiła 40 lat (w kraju 38,8 lat), przy czym dla kobiet 42 lat a dla mężczyzn 38 lat (w kraju odpowiednio: 40,5 i 37 lat). Średni wiek mieszkańca miasta, to 41,8 lat (w kraju 40 lat), w tym dla kobiet 44,6 lat a dla mężczyzn 38,9 lat (w kraju 42,2 i 37,8 lat). Natomiast na wsi średnia wieku wynosiła 38,7 lat (w kraju 37 lat), dla kobiet 40,1 lat a dla mężczyzn 37,3 lat (w kraju odpowiednio: 38,1 i 35,9 lat).

W województwie kobiety stanowiły 51,1% ogółu ludności. Wskaźnik feminizacji w latach 2002–2012 utrzymywał się na poziomie 105 K/100M (w kraju 107), przy czym w miastach spadł ze 111 do 110 K/100M a na wsi utrzymał się na poziomie 101 K/100M. Bardziej sfeminizowane były powiaty należące do podregionu kieleckiego (106), tj.: powiat grodzki Kielce (112), ostrowiecki (108), skarżyski (107) oraz starachowicki (106 K/100M) z tendencją malejącą. Powiaty podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego były średnio sfeminizowane (103), od 102 K/100M w powiatach: jędrzejowskim, opatowskim, pińczowskim i staszowskim oraz 103 K/100M w kazimierskim do 105 K/100M w buskim i sandomierskim — z tendencją malejącą. Natomiast równowagę płci odnotowano w powiecie kieleckim i włoszczowskim (po 100 K/100M) — również z tendencją malejącą. Należy zaznaczyć, że wskaźnik ten zmieniał się w zależności od grupy wiekowej, ponieważ kobiety dominowały w wieku 65 lat i więcej (161 K/100M), zaś mężczyźni w wieku przedprodukcyjnym (na 100 chłopców przypadało tylko 95 dziewczynek) i produkcyjnym (na 100 mężczyzn przypadało zaledwie 87 kobiet). Niedobór kobiet, czyli defeminizacja zwłaszcza w młodszych grupach wiekowych skutkuje niskim współczynnikiem zawieranych małżeństw, niską dzietnością, a w konsekwencji przewagą zgonów nad urodzeniami oraz nasileniem procesów starzenia się ludności województwa.

5.1.5. Obszary problemowe

W wyniku różnic we wskaźnikach ruchu naturalnego i migracji nastąpiło pogłębienie różnic rozmieszczenia ludności charakteryzujące się trzema zjawiskami, tj.: depopulacją

peryferyjnych obszarów wiejskich, koncentracją na obszarze metropolitalnym (stanowiącym obszar o tendencjach rozwojowych, tj. powolnego, systematycznego wzrostu liczby ludności, w tym jej młodszej struktury wiekowej – to gminy wiejskie wokół większych ośrodków miejskich, głównie wokół Kielc - stanowiące wiejskie strefy podmiejskie), oraz dekoncentracją wewnątrz obszaru metropolitalnego. Na podstawie analizy wskaźników demograficznych w układzie gmin, na terenach których występują niekorzystne procesy demograficzne, można wyodrębnić następujące obszary problemowe:

- obszary depopulacji — stanowiące gminy o największym ubytku ludności, o małej gęstości zaludnienia i największym ujemnym przyroście rzeczywistym ludności, położone w północno-wschodniej, południowej, zachodniej i północno-zachodniej części województwa — zagrożone marginalizacją i wyludnieniem;
- obszary zachwianej struktury wiekowej, tj. postępującego procesu starzenia się społeczeństwa, charakteryzujące się rosnącym udziałem osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym oraz malejącym udziałem dzieci i młodzieży — występują na części terenów wschodnich, południowych, zachodnich i północnych województwa (w większości gmin na obrzeżach województwa);
- obszary mało korzystnej struktury płci — to głównie miasta (z bardzo dużą feminizacją) oraz gminy położone na północno-wschodnim, wschodnim, południowym i północno-zachodnim obszarze województwa, w których występuje niedobór kobiet (defeminizacja);
- obszary nadmiernego i długofalowego odpływu ludności — stanowiące gminy powiatów: starachowickiego, ostrowieckiego, skarżyskiego, jędrzejowskiego, koneckiego, sandomierskiego, opatowskiego, staszowskiego, pińczowskiego, włoszczowskiego, kazimierskiego i buskiego oraz powiat grodzki Kielce;
- obszary stagnacji o tendencjach rozwojowych i niekorzystnych zmianach strukturalnych polegających na niedostosowaniu dynamiki rozwoju demograficznego do podaży miejsc pracy i wyposażenia w usługi — zjawisko suburbanizacji, rozlewania się miast.

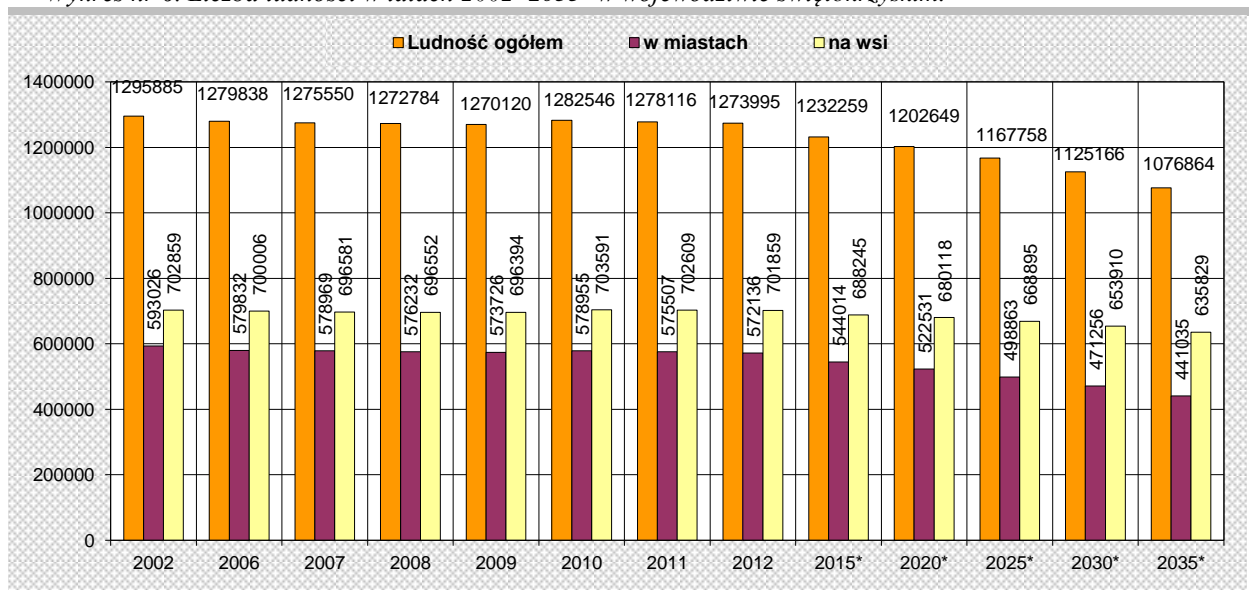
Ze względu na kumulowanie się w przeważającej części województwa świętokrzyskiego niekorzystnych trendów demograficznych, w tym głównie związanych z dużym ubytkiem ludności oraz przewidzianym w prognozie demograficznej nasileniem tego zjawiska wyznacza się **obszar problemowy — obszar koncentracji negatywnych procesów demograficznych, obejmujący obszar całego województwa świętokrzyskiego, predysponowany do wsparcia krajowego.**

5.1.6. Prognoza rozwoju demograficznego województwa świętokrzyskiego

Prognoza ludności na lata 2008–2035 opracowana przez GUS, przewiduje dla województwa dalszy spadek liczby ludności i jej starzenie się. Wynika z niej, że do 2020 r. zmaleje liczba mieszkańców o około 71,4 tys. osób (o 5,6%) a do 2035 r. nastąpi dalszy spadek o ponad 197,1 tys. osób, tj. o 15,5% — **największy w skali kraju ubytek ludności.**

Województwo świętokrzyskie do 2020 r. i 2035 r. doświadczy szybkiego spadku ludności w miastach odpowiednio: o 49,6 tys. (8,7%) i o 131,1 tys. (22,9%), a na wsi o 21,7 tys. (3,1%) i o 66,0 tys. osób, tj. o 9,4% — głównie w wyniku niedostatecznej ilości urodzin. Współczynnik urodzeń (na 1000 ludności) początkowo wzrośnie do 9,8‰, a potem spadnie do 6,7‰, przy czym w miastach osiągnie wartość 8,0‰ i 6,2‰ a na wsi 9,6‰ i 7,0‰. Ponadto zwiększy się współczynnik zgonów z 10,9‰ w 2012 r. do 12,1‰ w 2020 r. i do 14,0‰ w 2035 r. (w miastach odpowiednio: z 10,2‰ do 12,3‰ i 15,9‰ a na wsi z 11,6‰ do 12,0‰ i 12,7‰). Przyrost naturalny będzie osiągał coraz niższe wartości aż do (–7,3‰) w 2035 r., w tym w miastach do (–9,7‰) a na wsi do (–5,6‰).

Wykres nr 6. Liczba ludności w latach 2002–2035* w województwie świętokrzyskim.

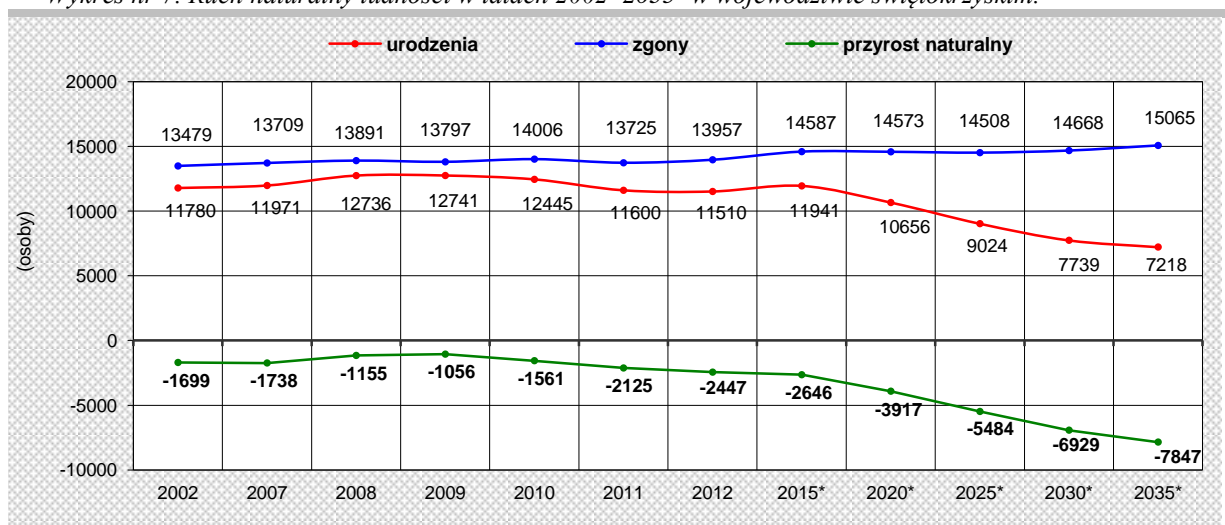
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 r.

W wyniku migracji ludności z miast na obszary wiejskie wystąpi przewaga mieszkańców wsi (59,0%), a poziom urbanizacji będzie coraz niższy i na koniec okresu prognozowanego osiągnie zaledwie 41,0%. Znaczny ubytek liczby ludności spowoduje zmiany wskaźnika gęstości zaludnienia. Zakłada się, że w roku 2020 na jeden kilometr kwadratowy przypadać będzie 103 osoby, w 2030 roku 96 osób, a na koniec okresu prognozy zaledwie 92 osoby.

Dla województwa prognozuje się wzrost współczynnika dzietności z 1,23 w 2012 r. do 1,39 w 2035 r. (w miastach odpowiednio: z 1,13 do 1,37, a na wsi z 1,31 do 1,40). Jednocześnie przewiduje się spadek odsetka udziału kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat) w populacji ogółem z 23,6% do 18,7% (w miastach z 23,6% do 17,7% a na wsi z 23,7% do 19,3%).

Wykres nr 7. Ruch naturalny ludności w latach 2002–2035* w województwie świętokrzyskim.

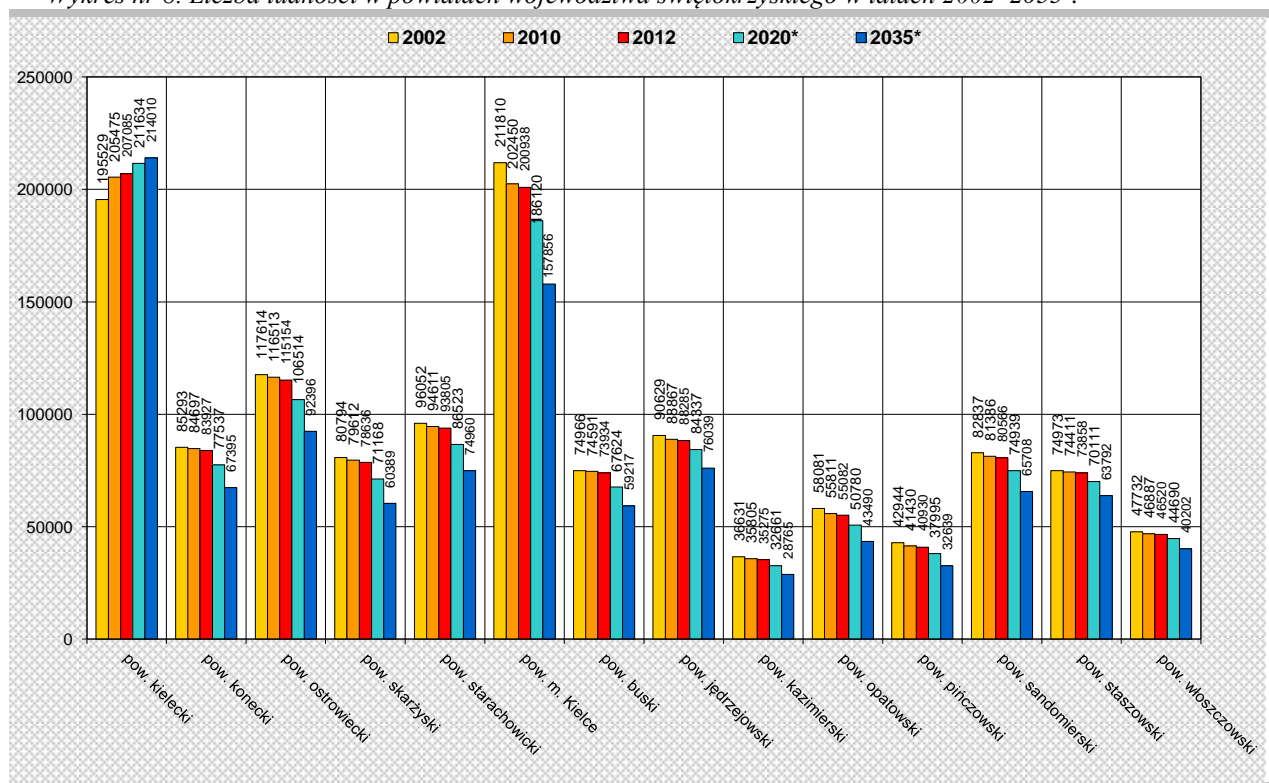

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 r.

Prognoza GUS przewiduje wzrost liczby ludności jedynie w powiecie kieleckim, tj. o 2,2% w 2020 r. i o 3,6% w 2030 r. w porównaniu do roku 2012, natomiast po roku 2030 ma nastąpić zahamowanie przyrostu ludności i jej ubytek. W pozostałych 13 powiatach, w tym w powiecie grodzkim w Kielcach wystąpi znaczny ubytek ludności. Prognozuje się, że największy wystąpi w powiecie skarżyskim (o 9,5% w 2020 r. i o 23,2% w 2035 r.), następnie w powiatach: buskim (odpowiednio: o 8,5% i 19,9%), opatowskim (o 7,8% i 21,1%), starachowickim (o 7,8% i 20,1%), ostrowieckim (o 7,5% i 19,8%), koneckim (o 7,6% i 19,7%), kazimierskim (o 7,4% i 18,5%), w Kielcach (o 7,4% i 21,4%), pińczowskim (o 7,2% i 20,3%), sandomierskim (o 7,0% i 18,4%), natomiast nieco mniejszy w staszowskim (o 5,1% i 13,6%), jędrzejowskim (o 4,5% i 13,9%) oraz włoszczowskim (o 3,9% i 13,6% ubytku ludności).

Wykres nr 8. Liczba ludności w powiatach województwa świętokrzyskiego w latach 2002–2035.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* Prognoza dla powiatów i miast na prawach powiatu na lata 2011-2035, Warszawa 2011 r.

Niekorzystnym zmianom ulegnie struktura wiekowa ludności, co może prowadzić do regresu demograficznego, tj. zbyt szybkiego starzenia się populacji w wyniku nadmiernego wzrostu ludności w wieku poprodukcyjnym i spadku ludności w wieku przedprodukcyjnym. Natomiast na poziomie zrównoważonym będzie kształtował się udział ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do ogółu mieszkańców.

Przewiduje się, że do 2035 r. udział osób w wieku:

- przedprodukcyjnym spadnie do 14,3%, czyli o 3,3 pkt. % w stosunku do 2012 r.;
- produkcyjnym najpierw nieznacznie wzrośnie do 63,5%, a następnie spadnie osiągając w 2035 r. — 55,9%;
- produkcyjnym mobilnym spadnie z 38,8% do 28,1%;
- produkcyjnym niemobilnym wzrośnie z 24,4% do 27,8%;
- poprodukcyjnym będzie wzrastał i osiągnie aż 29,8%, co oznacza wzrost o 10,6 pkt. % w tej grupie w stosunku do 2012 roku.

Zakłada się wzrost współczynnika obciążenia demograficznego do 70 w 2020 r. (co oznacza, że na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadnie 70 w wieku nieprodukcyjnym) i do 79 w 2035 r. (w miastach odpowiednio do 76 i 87 a na wsi do 66 i 74), przy czym ludność w wieku produkcyjnym będzie obciążona w większości osobami w wieku poprodukcyjnym z tym, że w mniejszym stopniu na wsi niż w miastach.

Prognoza ludności według edukacyjnych grup wieku wykazuje tendencję spadkową:

- liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3–6 lat) będzie obniżyć się z 49,7 tys. w 2012 r. do 29,8 tys. w 2035 r., przy czym do 2015 r. utrzyma się na poziomie 48,3 tys., a następnie zacznie gwałtownie spadać;
- liczba dzieci w wieku szkoły podstawowej (7–12 lat) spadnie z 69,6 tys. do 51,5 tys.;
- liczba młodzieży w wieku gimnazjalnym (13–15 lat) będzie maleć z 39,8 tys. do 30,0 tys.;
- liczba młodzieży w wieku licealnym (16–18 lat) spadnie z 45,7 tys. do 32,6 tys.;
- liczba młodzieży w wieku studiów wyższych (19–24 lata) będzie obniżyć się gwałtownie ze 106,0 tys. osób w 2012 r. do 65,3 tys. w 2035 r.

Problemy demograficzne związane z nieprawidłowościami w strukturze wiekowej, szczególnie na obszarach wiejskich, wynikają ze zwiększonego odpływu kobiet ze wsi, co będzie skutkować defeminizacją i znikomą szansą założenia rodziny (pojawi się problem „żony dla rolnika”). Współczynnik feminizacji w województwie wzrośnie do 106,0 K/100M, przy czym na wsi utrzyma się na poziomie 101,1, a w miastach wzrośnie do 113,5 K/100M.

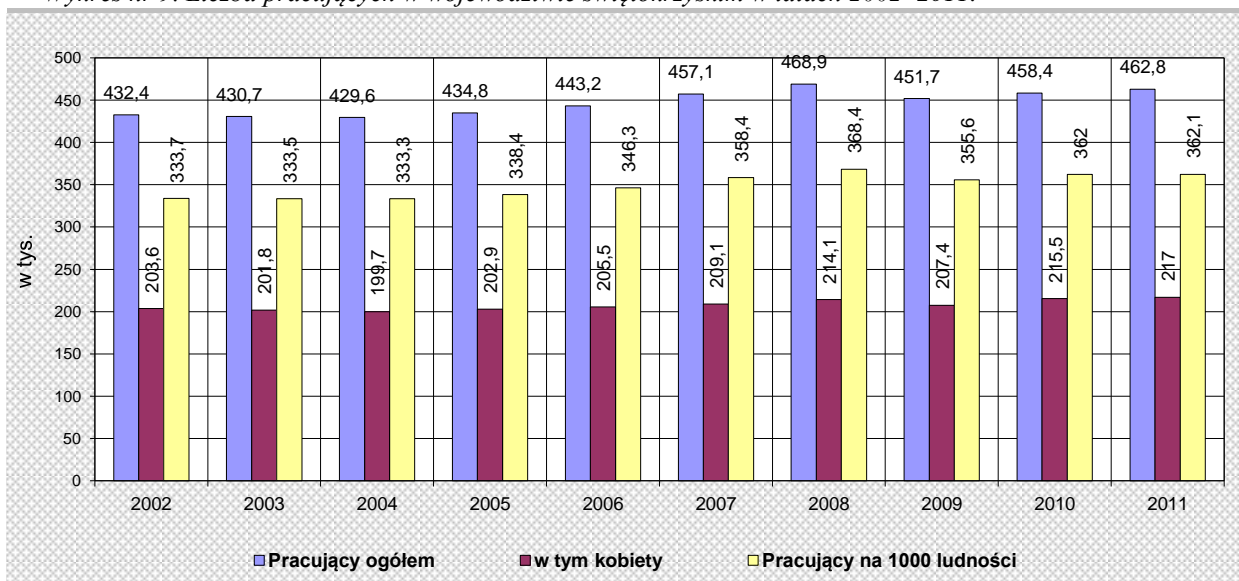
Wystąpi również ostry problem starzenia się społeczeństwa. Mediana wieku populacji wzrośnie z 40 lat w 2012 r. do 50 lat w 2035 r., przy czym w miastach do 52 lat, a na wsi do 48,6 lat. Z powyższych danych wynika, że młodszy pozostaną mieszkańcy wsi niż miast.

Przewiduje się, że w całym okresie prognozy wystąpi ujemne saldo migracji ogółem (zarówno w miastach, jak i na wsi) z tym, że po roku 2020 ma nastąpić wzrost przybywających z zagranicy (m.in. powrót do kraju osób, które weszły w wiek emerytalny i zakończyły aktywność zawodową za granicą, napływ cudzoziemców do Polski, jako miejsca atrakcyjnego dla działalności gospodarczej, poprawa poziomu życia w Polsce a tym samym w województwie oraz „wyczerpywanie się potencjału emigracyjnego” w wyniku ubytku osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, a wzrostu osób w wieku poprodukcyjnym — starzenia się społeczeństwa). Przybywający z zagranicy będą się osiedlać zarówno w miastach, jak i na wsi. Należy zaznaczyć, że w 2009 roku po raz pierwszy odnotowano dodatnie saldo migracji zagranicznych z tym, że ludność z zagranicy napływała jedynie na wieś, natomiast w miastach w dalszym ciągu saldo migracji zagranicznych było ujemne. Prognoza zakłada, że sytuacja ta ulegnie zmianie, ponieważ w większości imigranci będą osiedlać się w miastach. Ponadto w strefach podmiejskich miast pogłębi się proces zmian ludnościowych. Ocenia się, że odpływ z miast nie zostanie wystarczająco złagodzony spodziewanym napływem ludności z rolnictwa z powodu m.in. wyższych kosztów utrzymania oraz relatywnie wysokich cen mieszkań. Jednocześnie prognozuje się większy napływ do miast z powodu: powstawania nowych miejsc pracy, większych możliwości kształcenia, lepszego dostępu do służby zdrowia, przedszkoli, szkół i ośrodków kultury.

5.1.7. Rynek pracy

W latach 2002–2011 liczba pracujących w województwie świętokrzyskim w gospodarce narodowej (według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności, łącznie z pracującymi w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, z wyłączeniem jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego) wzrosła z 432,4 tys. do 462,8 tys. osób (o 30,4 tys., tj. o 7,0%), co stanowiło 3,3% ogółu pracujących w kraju i dało XII lokatę wśród województw, przed województwami: warmińsko-mazurskim (3,0%), podlaskim (2,9%) oraz lubuskim i opolskim (po 2,3%).

Wykres nr 9. Liczba pracujących w województwie świętokrzyskim w latach 2002–2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

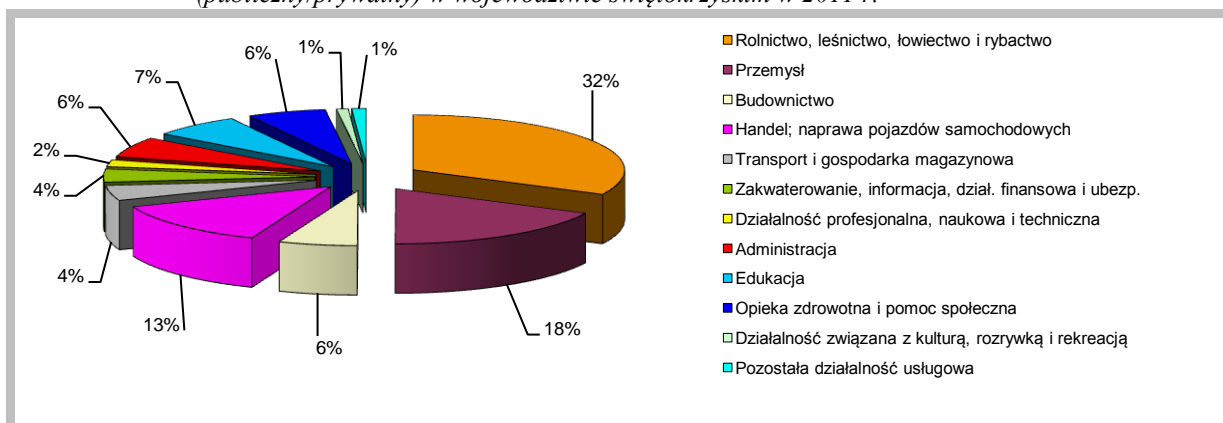
Większość pracujących stanowili mężczyźni — 53,1%. Na 1000 ludności przypadało 362 pracujących (w kraju 361) co dało regionowi VII lokatę wśród województw.

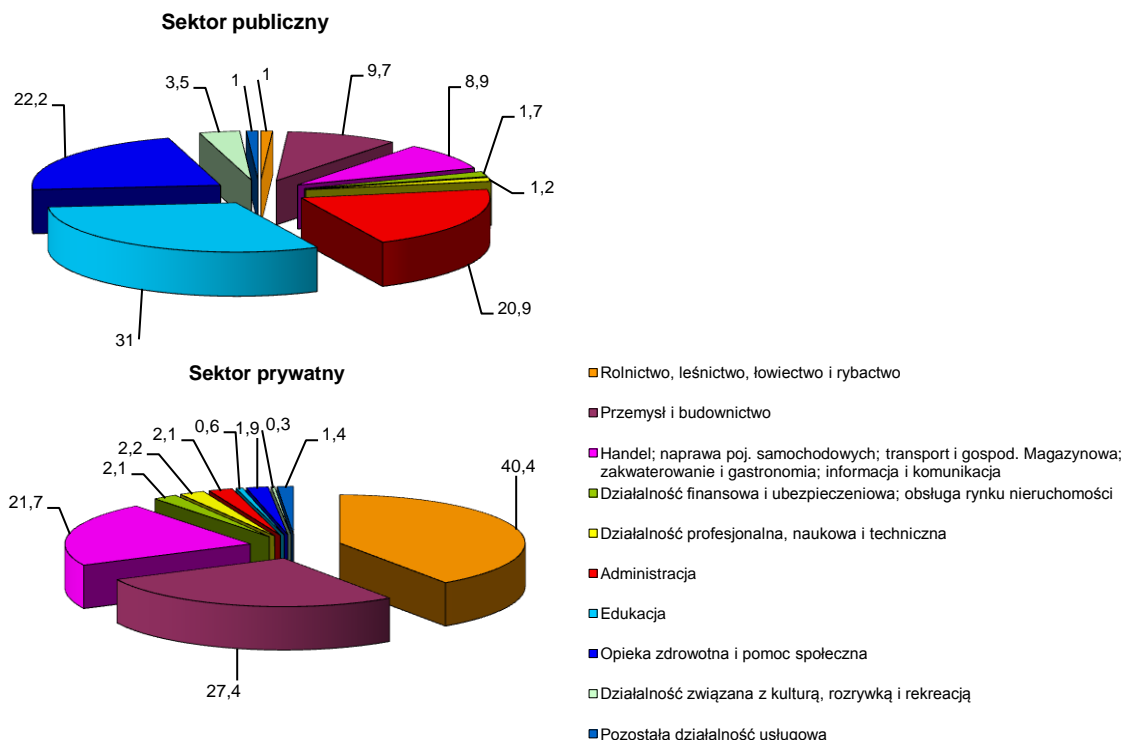
W sektorze prywatnym pracowało 367,9 tys. osób, tj. 79,5% ogółu pracujących w województwie i udział ten z roku na rok wzrastał. Pracujący w sektorze prywatnym stanowili 3,4% ogółu pracujących w kraju w tym sektorze.

Najwięcej pracujących odnotowano w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie — 149,7 tys. osób (32,4%) oraz w przemyśle i przetwórstwie przemysłowym — 81,9 tys. osób (17,7%).

Trzecią najliczniejszą grupę stanowili pracujący w sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych — 60,0 tys. osób, tj. 13,0% ogółu pracujących w województwie, natomiast udział pracujących w pozostałych sekcjach gospodarki narodowej wynosił mniej niż 10%.

Wykres nr 10. Pracujący ogółem w gospodarce narodowej w według sekcji oraz sektorów własności (publiczny/prywatny) w województwie świętokrzyskim w 2011 r.

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.2011 r.).
(Pracujący według faktycznego miejsca pracy, łącznie z pracującymi w rolnictwie indywidualnym,
z wyłączeniem jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej
i bezpieczeństwa publicznego).*

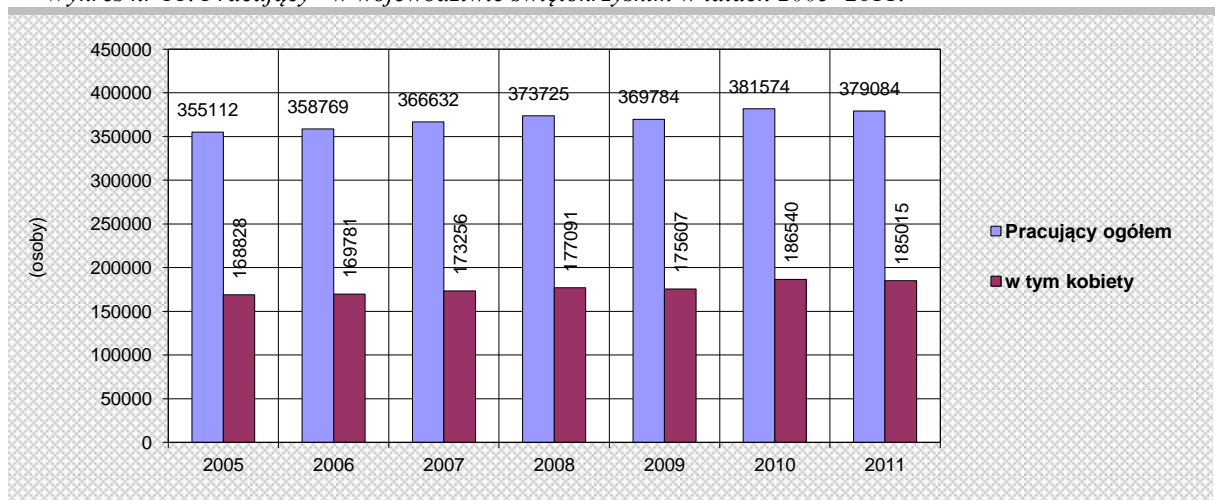
W sektorze publicznym najwięcej osób zatrudnionych było w jednostkach skupionych w sekcjach: edukacja — 29,4 tys. osób (31,0%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna — 21,0 tys. osób (22,2%) oraz administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; administrowanie i działalność wspierająca — 19,8 tys. osób (20,9%).

Natomiast w sektorze prywatnym najwięcej osób pracujących skupiały jednostki prowadzące działalność w zakresie: rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa — 148,8 tys. osób (40,4%), przemysłu i budownictwa — 100,7 tys. osób (27,4%), a także handlu; naprawy pojazdów samochodowych; transportu i gospodarki magazynowej; zakwaterowania i gastronomii oraz informacji i komunikacji — 79,9 tys. osób (21,7%).

W województwie na koniec 2011 r. liczba pracujących według faktycznego miejsca pracy (bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób) łącznie z rolnictwem indywidualnym wzrosła o 24,0 tys. osób, tj. o 6,8% w stosunku do roku 2005 i wyniosła 379,1 tys. osób (3,5% ogółu pracujących w kraju), w tym 185,0 tys. kobiet (48,8%).

Na 1000 ludności przypadało 297 osób pracujących, a najwięcej w powiatach: buskim (390 osób), m. Kielce (374 osoby), kazimierskim (373), sandomierskim (353) i pińczowskim (344 osoby), natomiast najmniej w: skarżyskim (199 osób), kieleckim (223), ostrowieckim (227) i koneckim (238 osób).

Wykres nr 11. Pracujący* w województwie świętokrzyskim w latach 2005–2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; dane nie obejmują jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób; łącznie z osobami pracującymi w fundacjach, stowarzyszeniach, partiach politycznych, organizacjach społecznych, organizacjach pracodawców, samorządu gospodarczego i zawodowego oraz w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

Najwięcej pracujących posiadało miasto Kielce — 75,6 tys. osób (tj. 19,9% ogółu pracujących w województwie), następnie powiaty: kielecki — 46,1 tys. osób (12,2%), buski — 29,0 tys. osób (7,6%), sandomierski — 28,6 tys. osób (7,5%), jędrzejowski — 26,8 tys. osób (7,1%), starachowicki — 26,5 tys. osób (7,0%), ostrowiecki — 26,2 tys. osób (6,9%) i staszowski — 24,8 tys. osób (6,5%).

Podregion kielecki skupiał 210,2 tys. pracujących (55,4%) i przodował w udziale pracujących w: działalności finansowej i ubezpieczeniowej, obsłudze rynku nieruchomości — 5,3 tys. osób (tj. 74,4% ogółu pracujących w tych rodzajach działalności w województwie), handlu, naprawie pojazdów samochodowych, transporcie i gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu i gastronomii, informacji i komunikacji — 32,8 tys. osób (71,2%); przemyśle i budownictwie — 61,1 tys. osób (69,9%) oraz w pozostałych usługach — 60,2 tys. osób (67,2%), natomiast podregion sandomiersko-jędrzejowski w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie — 98,2 tys. osób (65,9%).

W województwie w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie pracowało łącznie — 149,0 tys. osób, (więcej o 3,8% w stosunku do 2005 r.), które stanowiły 39,3% ogółu pracujących w województwie (w kraju pracujący w rolnictwie stanowili 21,5%). **Świętokrzyskie należy do województw o największym udziale pracujących w rolnictwie** zajmując drugie miejsce po lubelskim (45,6%), w następnej kolejności plasowały się województwa: podkarpackie (38,1%) i podlaskie (37,5%). Znaczny udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie odnotowano w powiatach: kazimierskim (78,9%), opatowskim (64,9%), buskim (63,9%), pińczowskim (59,6%), kieleckim (57,4%), jędrzejowskim (56,6%), sandomierskim (55,2%), włoszczowskim (49,5%) i staszowskim (45,2%) — z tendencją rosnącą w porównaniu do lat ubiegłych.

Na poziomie województwa najwyższy odsetek pracujących w rolnictwie odnotowano w powiatach: kieleckim (17,7%), buskim (12,4%), sandomierskim (10,6%), jędrzejowskim (10,2%), staszowskim (7,5%) i opatowskim (7,4%), a na 1000 ludności przypadało 116,6 osób pracujących w rolnictwie.

W sektorze obejmującym pozostałe usługi (grupujące sekcje, tj.: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, administrowanie i działalność wspierająca, administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją oraz pozostała działalność usługowa) pracowało ogółem — 89,5 tys. osób (więcej o 6,7% niż w 2005 r.), tj. 23,6% ogółu pracujących w województwie (w kraju 28,1%). Sektor ten dominował w Kielcach (40,5%) oraz w powiatach: skarżyskim (28,7%), ostrowieckim (25,3%), koneckim (23,8%) i starachowickim (20,3%). W pozostałych usługach najwięcej osób pracowało w Kielcach — 30,6 tys. tj. 34,2% ogółu pracujących w tym sektorze w województwie — z tendencją rosnącą oraz w powiatach: kieleckim — 8,2 tys. osób (9,2%), ostrowieckim — 6,6 tys. osób (7,4%), buskim — 5,4 tys. osób (6,0%), starachowickim — 5,4 tys. osób (6,0%) i sandomierskim — 5,2 tys. osób (5,8%).

W sektorach, tj.: przemysł i budownictwo pracowało łącznie — 87,4 tys. osób (więcej o 11,1% niż w 2005 r.), co stanowiło 23,0% ogółu pracujących (w kraju 28,0%). Największy odsetek pracujących w przemyśle i budownictwie posiadały powiaty: starachowicki (41,0%), skarżyski (35,0%), konecki (33,6%), ostrowiecki i miasto Kielce (po 29,6%), staszowski (26,9%) i włoszczowski (24,6%). W skali województwa najwięcej pracujących w tych sektorach odnotowano w Kielcach — 22,4 tys. osób (25,6%) oraz w powiatach: starachowickim — 10,9 tys. osób (12,4%), kieleckim — 7,8 tys. osób (8,9%), ostrowieckim — 7,8 tys. osób (8,9%), koneckim — 6,7 tys. osób (7,7%) i staszowskim — 6,7 tys. (7,6%).

Sektor: handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja zatrudniał - 46,1 tys. osób (więcej o 10,8% niż w 2005 r.) — co stanowiło 12,2% pracujących w województwie (w kraju 18,4%). Znaczny udział pracujących w tym sektorze odnotowano w m. Kielce (23,7%) oraz w powiatach: skarżyskim (21,4%) i ostrowieckim (16,6%).

Najwięcej pracujących w handlu, naprawie pojazdów samochodowych, transporcie i gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu i gastronomii oraz informacji i komunikacji odnotowano w powiecie grodzkim w Kielcach — 17,9 tys. osób (tj. 38,8% ogółu pracujących w tych rodzajach działalności w województwie), następnie w powiatach: ostrowieckim — 4,4 tys. osób (9,5%), skarżyskim — 3,4 tys. osób (7,3%), kieleckim — 3,3 tys. osób (7,2%), sandomierskim — 2,8 tys. osób (6,0%) i buskim — 2,6 tys. osób (5,7%).

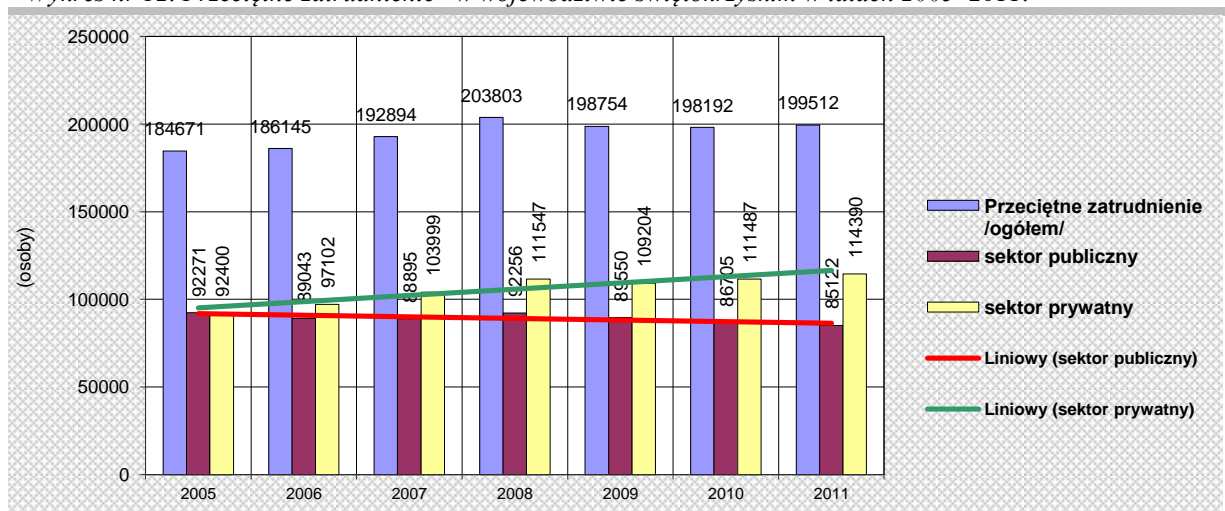
Natomiast w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości pracowało — 7,1 tys. osób (mniej o 6,2% niż w 2005 r.) — 1,9% ogółu pracujących w województwie (w kraju 3,9%). Największy udział pracujących w tym sektorze wystąpił w Kielcach (4,4%) oraz w powiatach: ostrowieckim (2,8%) i skarżyskim (2,2%). W stolicy regionu pracowało w tym sektorze łącznie — 3,3 tys. osób, tj. 46,9% ogółu pracujących w województwie w tych rodzajach działalności.

W województwie świętokrzyskim w 2011 r. przeciętne zatrudnienie wynosiło 199,5 tys. osób, tj. o 14,8 tys. (o 8,0%) więcej niż w 2005 r., w tym 114,4 tys. osób zatrudniał sektor prywatny (57,3%). Udział przeciętnego zatrudnienia w tym sektorze systematycznie wzrastał — o 7,3 pkt.% w porównaniu do 2005 r.

W latach 2005–2011 przeciętne zatrudnienie w sektorze prywatnym wzrosło o 22,0 tys. osób, tj. o 23,8%, natomiast w sektorze publicznym odnotowano spadek o 7,1 tys. osób (o 7,7%).

W 2011 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców przeciętne zatrudnienie w województwie wynosiło — 156 osób, przy czym w podregionie kieleckim — 177 osób, a w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim — 123 osoby. Najwyższe wystąpiło w Kielcach — 331 osób, a następnie w powiatach: staszowskim (161), sandomierskim (153), starachowickim (149), włoszczowskim (144), ostrowieckim (143), koneckim (141), natomiast najniższe w powiatach: kazimierskim (66 osób), opatowskim (79) i kieleckim (90 osób).

Wykres nr 12. Przeciętne zatrudnienie* w województwie świętokrzyskim w latach 2005–2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* w podmiotach gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób oraz w jednostkach sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących; bez zatrudnionych za granicą, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji, z wyłączeniem jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego; bez gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

W województwie występuje duże zróżnicowanie terytorialne dotyczące udziału podmiotów gospodarczych w przeciętnym zatrudnieniu, ponieważ najwięcej zatrudnionych posiadał podregion kielecki — 138,3 tys. osób, tj. 69,3% zatrudnionych w województwie, a podregion sandomiersko-jędrzejowski — 61,2 tys. osób (30,7%). W układzie powiatów największy udział w przeciętnym zatrudnieniu posiadało miasto Kielce — 66,8 tys. osób (33,5%), następnie powiaty: kielecki — 18,6 tys. (9,3%), ostrowiecki — 16,7 tys. (8,4%), starachowicki — 14,1 tys. (7,0%), sandomierski — 12,4 tys. (6,2%), konecki — 11,9 tys. i staszowski — 11,9 tys. osób (tj. po 6,0%), a najmniejszy powiat kazimierski — 2,4 tys. osób (1,2%).

W latach 2005–2011 odnotowano wzrost przeciętnego zatrudnienia w następujących sekcjach: przemysł (w tym przetwórstwo przemysłowe) – z 61,8 tys. osób do 62,4 tys. osób, edukacja – z 29,8 tys. do 29,9 tys. osób, handel; naprawa pojazdów samochodowych – z 19,1 tys. do 23,9 tys. osób, opieka zdrowotna i pomoc społeczna – z 22,7 tys. do 23,7 tys. osób, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – z 16,8 tys. do 18,8 tys. osób, budownictwo – z 8,3 tys. do 14,8 tys. osób. Wzrost odnotowano również w sekcjach, tj.: administrowanie i działalność wspierająca; działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; zakwaterowanie i gastronomia, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości oraz w sektorze prywatnym, a spadek w sekcjach: transport i gospodarka magazynowa; informacja i komunikacja oraz w pozostałej działalności usługowej, a także w sektorze publicznym. Natomiast w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie wartość przeciętnego zatrudnienia ulegała zmianom, tj.: z 1429 osób w 2005 r. do 1461 osób w 2008 r., do 1209 osób w 2010 r. i do 1187 osób na koniec 2011 r. (tj. o 16,9% mniej niż w roku wyjściowym).

Na uwagę zasługuje wzrost zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) z 790 osób w 2005 r. do 1099 osób w 2009 r. (o 39,1%) i do 1199 osób w 2010 r., (o 51,8% w stosunku do roku wyjściowego). Natomiast na koniec 2011 r. odnotowano 1064 osoby zatrudnione w działalności B+R, tj. o 135 osób mniej w stosunku do roku poprzedniego (o 11,3%), a więcej o 274 osoby (o 34,7%) niż w 2005 r.

W latach 2002–2011 wzrosła liczba jednostek z działalnością badawczo-rozwojową z 12 do 35, a w sektorze przedsiębiorstw z 8 do 29. Ponadto zwiększono nakłady na tę działalność w różnych dziedzinach nauk (głównie inżynierskich i technicznych, przyrodniczych oraz społecznych i humanistycznych) z 19,6 mln zł do 167,9 mln zł w 2010 r., a w 2011 r. do 143,0 mln zł, natomiast w przeliczeniu na 1 mieszkańca — do 112 zł (dało to XIII lokatę wśród województw).

Do najważniejszych zmian, jakie zaznaczyły się na rynku pracy w latach 2005–2011 należy zaliczyć:

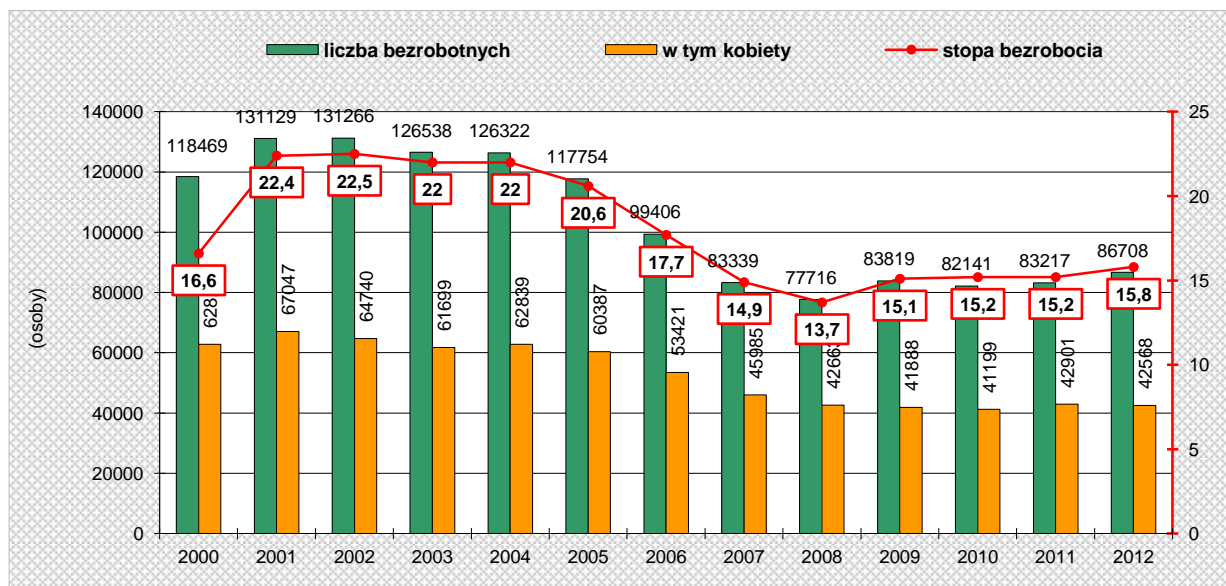
- wzrost liczby pracujących ogółem o 28,0 tys. osób (6,4%), w tym znaczny wzrost pracujących kobiet o 14,1 tys. (6,9%);
- wzrost liczby pracujących przypadających na 1000 ludności o 24 osoby, tj. z 338 do 362 osób;
- wzrost udziału pracujących w sektorze prywatnym a spadek w sektorze publicznym;
- niewielki spadek udziału pracujących w rolnictwie z 40,4% do 39,3% (o 1,1 pkt. %), a wzrost pracujących ogółem w rolnictwie o 3,8 % w stosunku do roku wyjściowego;
- wzrost liczby pracujących w przemyśle i budownictwie o 11,1%, przy czym najwyższy wystąpił w 2008 r., tj. o 12,1% oraz wzrost udziału pracujących w przemyśle i budownictwie z 22,1% do 23,0%;
- wzrost udziału pracujących w sekcjach: handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja z 11,7% do 12,2% oraz liczby pracujących w tych sekcjach — o 10,8%;
- systematyczny wzrost liczby pracujących w pozostałych usługach (obejmujących sekcje, tj.: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, administrowanie i działalność wspierająca, administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją oraz pozostała działalność usługowa) — o 6,7%;
- spadek udziału pracujących w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości z 2,1% do 1,9%;
- wzrost przeciętnego zatrudnienia o 14,8 tys. osób (o 8,0%), przy czym spadek przeciętnego zatrudnienia w podmiotach sektora publicznego o 7,1 tys. osób (7,7%), a wzrost w jednostkach sektora prywatnego o 22,0 tys. osób (23,8%);
- nasilenie migracji zagranicznych, zwłaszcza osób młodych (głównie od czasu otworzenia zachodnich rynków pracy).

5.1.8. Bezrobocie

W latach 2000–2012 liczba bezrobotnych ulegała wahaniom, przy czym największy poziom osiągnęła w 2002 r. (131,3 tys. osób) i od tego roku następował jej systematyczny spadek do 77,7 tys. osób w 2008 r., tj. o 40,8%. W 2009 roku odnotowano wzrost bezrobotnych do 83,8 tys. osób, tj. o 7,9% w stosunku do roku poprzedniego, a spadek o 36,1% w stosunku do końca 2002 roku i o 29,2% w stosunku do roku 2000. Natomiast w 2010 roku liczba bezrobotnych zmniejszyła się do 82,1 tys. osób, tj. o 2,0% w stosunku do roku poprzedniego, o 37,4% w odniesieniu do roku 2002 oraz o 30,7% wobec roku wyjściowego.

W kolejnych latach odnotowano wzrost bezrobotnych — do 86,7 tys. osób na koniec 2012 r., tj. o 4,2% w stosunku do roku ubiegłego, a spadek o 33,9% i 26,8% w porównaniu do roku 2002 i 2000. Na koniec 2012 roku bezrobotni województwa stanowili 4,1% ogółu bezrobotnych w kraju (2 136,8 osób).

Wykres nr 13. Bezrobocie w województwie świętokrzyskim w latach 2000–2012 (stan na 31.XII.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUP Kielce.

Świętokrzyskie należy do województw o największej stopie bezrobocia — 15,8% (w kraju 13,4%). Na koniec 2012 roku zajmowało pod tym względem 5 miejsce (rok wcześniej 6 miejsce), po województwach: warmińsko-mazurskim (21,2%), zachodniopomorskim (18,1%), kujawsko-pomorskim (17,9%) i podkarpackim (16,3%). Najniższą stopę bezrobocia posiadały województwa: wielkopolskie (9,9%), mazowieckie (10,8%), śląskie (11,1%) i małopolskie (11,5%).

Nadal utrzymuje się znaczne zróżnicowanie terytorialne tego wskaźnika, najwyższy dotyczy obszary północne i centralne, tj. gminy powiatów: skarżyskiego — 26,5% (wobec 25,6% w 2010 r.), opatowskiego — 22,5% (19,5%), koneckiego — 22,4% (22,1%), ostrowieckiego — 21,0% (20,6%), kieleckiego — 19,6% (18,8%) i starachowickiego — 18,4% (17,3%), a nieco niższy obszary południowe, stanowiące gminy powiatów: buskiego — 9,0% (9,0%), pińczowskiego — 10,0% (9,4%), kazimierskiego — 12,5% (11,5%), staszowskiego i sandomierskiego — po 12,8% (po 11,8%) oraz miasto Kielce — 10,7% (10,6%).

W 2012 roku bezrobotne kobiety stanowiły 49,1% ogółu bezrobotnych (spadek o 6,1 pkt % w stosunku do 2007 roku), a największy ich udział odnotowano w powiatach: włoszczowskim (57,2%), jędrzejowskim (54,9%), staszowskim (52,3%), pińczowskim (51,9%), ostrowieckim (51,2%), koneckim i sandomierskim (po 50,9%), natomiast najniższy w mieście Kielce (45,8%) oraz w starachowickim (46,2%) i buskim (46,4%).

Wśród zarejestrowanych bezrobotnych 55,4% stanowiły osoby zamieszkałe na wsi (rok wcześniej 55,6%). Najwyższy udział tej grupy bezrobotnych odnotowano w powiatach: kieleckim (93,6%), włoszczowskim (79,1%), opatowskim (78,7%), buskim (75,1%), koneckim (72,7%) i kazimierskim (72,2%), a najniższy w ostrowieckim (32,5%), skarżyskim (33,3%) i starachowickim (41,7%).

Na koniec grudnia 2012 roku 31,9 tys. (36,8%) zarejestrowanych bezrobotnych oczekiwało na pracę ponad rok (rok wcześniej 35,1%), z tego 17,6% pozostawało bez pracy powyżej 24 m-cy, a 19,2% od 12 do 24 m-cy. Największy udział osób pozostających bez pracy ponad rok odnotowano w powiatach: opatowskim (51,4%), jędrzejowskim (47,1%) i kazimierskim (46,5%), a poniżej średniej wojewódzkiej w: staszowskim (25,7%), kieleckim (29,3%), buskim (29,9%), m. Kielce (36,0%), koneckim i włoszczowskim (po 36,5%). Bezrobotni zarejestrowani w wieku do 25 lat stanowili 20,8% ogółu bezrobotnych (w tym

49,3% kobiet), a w wieku powyżej 50 lat — 20,6% (w tym 37,5% kobiet). Długotrwale bezrobotnych zarejestrowanych było 46,1 tys. (53,1% ogółu bezrobotnych), w tym 25,0 tys. kobiet (54,2%).

W 2012 roku prawo do zasiłku posiadało zaledwie 17,5% zarejestrowanych bezrobotnych (rok wcześniej 17,2%). Najniższy udział tego rodzaju bezrobotnych wystąpił w powiatach: kazimierskim (5,5%), sandomierskim (7,4%), jędrzejowskim (9,6%) i opatowskim (9,8%), a najwyższy w koneckim (25,9%), kieleckim (25,3%), skarżyskim (21,3%) i ostrowieckim (20,2%).

Aktywnymi programami rynku pracy objęto 21,6 tys. bezrobotnych (wzrost o 51,5% w stosunku do 2011 roku). Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w 2012 roku obejmowały: staże (10 137 osób bezrobotnych), szkolenia (3 074), dofinansowanie podjęcia działalności gospodarczej (1 997), prace interwencyjne (1 850), refundacja kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy (1 677), roboty publiczne (1 363), prace społecznie użyteczne (1 329) i inne (132 osoby). Ponadto do powiatowych urzędów pracy wpłynęło 26 190 wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, tj. o 3 775 więcej (16,8%) niż w 2011 roku. Najwięcej miejsc pracy (83,7% wszystkich ofert) czekało na pracowników: usług i sprzedawców, biurowych, robotników przemysłowych i rzemieślników, techników i średniego personelu oraz specjalistów.

Zjawisko bezrobocia jest w województwie jednym z głównych problemów społecznych. Strefy wysokiego bezrobocia to jednocześnie obszary silnego odpływu ludności, które posiadają mały rynek pracy i największe problemy z restrukturyzacją bazy ekonomicznej. Należy zaznaczyć, że w ostatnich latach obserwuje się wzrost tego zjawiska związany ze złą koniunkturą gospodarczą.

Główne problemy i obszary problemowe:

- wysoka stopa bezrobocia (głównie obszar północny i centralny województwa) oraz znaczne zróżnicowanie terytorialne natężenia bezrobocia;
- obszary deformacji w strukturze bezrobotnych (wysoki odsetek ludzi młodych w wieku mobilnym, bezrobotnych kobiet, bezrobotnych pozostających bez pracy ponad rok oraz wysoki odsetek bezrobotnych z niskim poziomem wykształcenia, długotrwale poszukujących pracy i bez prawa do zasiłku — pauperyzacja gmin);
- wysoki udział bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych i bez stażu pracy;
- znaczny odsetek osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł utrzymania i problem ukrytego bezrobocia w rolnictwie;
- obszary o mało rozbudowanym rynku pracy poza rolnictwem (południowa część województwa).

5.2. Infrastruktura społeczna

Dostępność do usług infrastruktury społecznej oraz jakość i różnorodność działalności usługowej znacząco wpływa na warunki życia mieszkańców oraz na jakość zasobów ludzkich. Łatwiejszy dostęp i wyższy standard świadczonych usług sprzyjają tworzeniu przewagi konkurencyjnej poszczególnych obszarów, jak i całego regionu.

Wyposażenie województwa świętokrzyskiego w urządzenia i instytucje infrastruktury społecznej jest generalnie słabsze niż średnio w kraju i silnie zróżnicowane przestrzennie. Największa koncentracja placówek usługowych o znaczeniu regionalnym i krajowym występuje w Kielcach. Najgorsza sytuacja pod tym względem ma miejsce na peryferyjnych terenach wiejskich.

5.2.1. Społeczne uwarunkowania rozwoju usług publicznych

W latach 2007–2012 zaobserwowano spadek liczby studentów szkół wyższych (publicznych i prywatnych) z 51,1 tys. do 38,5 tys., co było spowodowane niekorzystnymi trendami demograficznymi oraz możliwością kontynuowania nauki na uczelniach w województwach sąsiednich.

Sytuację zdrowotną mieszkańców pogarszają, natomiast niekorzystne zjawiska dotyczące wysokiego wskaźnika zapadalności i zgonów na choroby układu krążenia i nowotwory. Średni wskaźnik zgonów na choroby układu krążenia dla województwa wynosił 56% i była to najczęstsza przyczyna śmierci w regionie.⁶ Drugą pod względem częstości przyczyną zgonów województwie świętokrzyskim były nowotwory (22,6% zgonów) i jednocześnie obserwowano tendencję wzrostową w zachorowaniach na tę grupę chorób. Na niewystarczającą profilaktykę zdrowotną ludności wskazuje analiza liczby porad udzielonych przez zakłady ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (łącznie z poradami z izb przyjęć) na 1 mieszkańca. W 2011 r. ww. wskaźnik wynosił 4,1 co uplasowało woj. świętokrzyskie na XIII pozycji w kraju. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych przypadających na 10 tys. ludności w 2011 r. nie odbiegała od średniej krajowej wynoszącej 46,7 (w województwie 50,4). Przeciętny czas pobytu w szpitalu ogólnym wynosił niespełna 6 dni, zaś w szpitalu psychiatrycznym 27 dni.

W województwie świętokrzyskim w 2011 r. około 10% osób żyło w gospodarstwach domowych poniżej granic minimum egzystencji⁷ (kraj 6%). Odsetek osób żyjących na relatywnej granicy ubóstwa⁸ w województwie przekraczał średnią krajową — 16% i wynosił 25%, również udział osób funkcjonujących poniżej ustawowej granicy ubóstwa⁹ przewyższał o około 3% wskaźnik krajowy — 6%. Na koniec 2012 r. w 16 schroniskach lub domach dla bezdomnych i noclegowniach przebywało 458 osób, czyli o 27 więcej niż w 2010 r. Z powyższego wynika, że **mieszkańcy województwa świętokrzyskiego są w znacznie większym stopniu zagrożeni ubóstwem, aniżeli mieszkańcy zamożniejszych regionów.** Regionalny wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności od 2006 r. zmniejszył się (podobnie jak w kraju) z 922,8 do 654,6 w 2011 roku, podczas gdy średnia dla Polski wynosiła 523,7. Z pomocy pieniężnej w województwie w 2011 r. korzystało stale 13,8%, okresowo 24,3% oraz 57,3% otrzymywało pomoc pieniężną celową.

W latach 2000–2012 zaobserwowano niewielki wzrost liczby korzystających z obiektów kultury, szczególnie: kin (z około 466 do 559 na 1000 ludności, XIV miejsce w kraju), muzeów i wystaw (z około 396 do 579,2 na 1000 ludności, XI miejsce w kraju). Niepokojącym zjawiskiem wydaje się jednak spadek zainteresowania bibliotekami (ze 155 do 140 czytelników na 1000 ludności, przedostatnia lokata w kraju).

5.2.2. Struktura i rozmieszczenie bazy usługowej

Nasylenie usługami infrastruktury społecznej jest dość silnie zróżnicowane przestrzennie, co oprócz uwarunkowań historycznych podyktowane jest najczęściej zamożnością gmin oraz zaradnością w ubieganiu się o wsparcie finansowe inwestycji w tej sferze usług. Zauważalne są dysproporcje między miastem a wsią oraz pomiędzy

⁶ „Ocena stanu zdrowia mieszkańców Województwa Świętokrzyskiego” (UCHWAŁA NR 786/11 ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO Z DNIA 07 GRUDNIA 2011 r.).

⁷ **minimum egzystencji** — ustalane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

⁸ **relatywna** — 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych.

⁹ **ustawowa** — kwota, która zgodnie z ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.

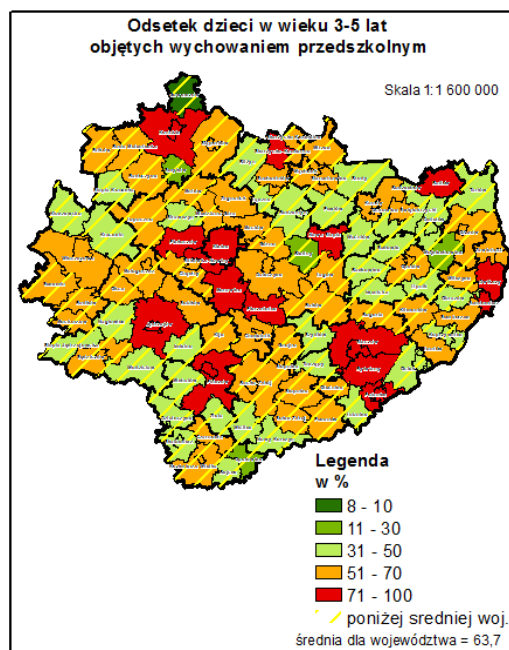
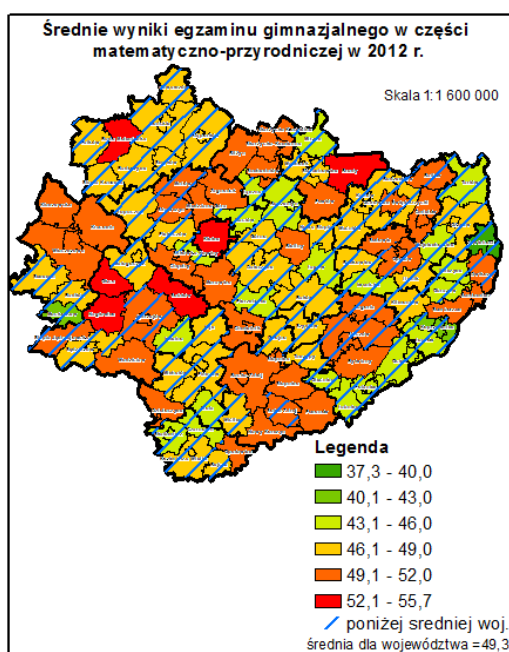
poszczególnymi powiatami. Nadmienić należy, że 3 ośrodki powiatowe w województwie nie dysponują pełnym wyposażeniem w placówki infrastruktury społecznej. Są to: Włoszczowa, Kazimierza Wielka i Opatów.

5.2.2.1. Szkolnictwo

W województwie świętokrzyskim funkcjonuje 15 uczelni wyższych, z czego 11 w Kielcach (jedno z czołowych miejsc w kraju pod względem ilości placówek na 100 tys. mieszkańców). Ponadto szkoły wyższe i wydziały zamiejscowe zlokalizowane są w: Sandomierzu, Ostrowcu Świętokrzyskim, Pińczowie (w Sandomierzu i w Kielcach znajdują się też seminaria duchowne). Pod względem liczby studentów szkół wyższych na 10 tys. ludności region znajduje się na XVI pozycji w kraju (187 studentów na 10 tys. ludności, przy średniej dla Polski — 316). O ile potencjał ilościowy wyższych uczelni należy uznać za wysoki, to oferta kierunków nauczania nie jest jeszcze wystarczająca i nie spełnia oczekiwań młodzieży. W konsekwencji zauważalny jest drenaż absolwentów szkół średnich przez większe ośrodki akademickie, skąd powraca tylko część młodych kadr. Wyższe uczelnie w regionie nie prowadzą szerszej działalności badawczej na potrzeby gospodarcze, co osłabia ich zdolności konkurencyjne oraz możliwości absorbowania i tworzenia kapitału.

Szkoły ponadgimnazjalne są rozmieszczone w miarę równomiernie, ze szczególną koncentracją w ośrodkach powiatowych. Największą liczbę liceów ogólnokształcących dla młodzieży w roku szkolnym 2011/2012 posiadały Kielce (16), natomiast najmniej tego typu placówek zlokalizowanych jest w powiatach: pińczowskim, włoszczowskim i kazimierskim, znajdowało się tam po 2–3 tego typu szkoły. Współczynnik skolaryzacji netto, dla szkół gimnazjalnych, w województwie świętokrzyskim wynosił 94,3% i był o 1% wyższy od wskaźnika dla kraju. Zróżnicowanie gmin pod względem wyników egzaminu gimnazjalnego w części matematyczno-przyrodniczej w 2012 r. prezentuje mapa poniżej.

Od lat utrzymuje się negatywna tendencja dot. niewystarczającego objęcia wychowaniem przedszkolnym dzieci w wieku 3-5 lat. Odsetek dzieci w tym wieku objętych wychowaniem przedszkolnym wynosi 63,7%, przy średniej krajowej 69,2%. Jak widać na poniższej mapie wiele gmin oddalonych od ośrodków powiatowych nie zapewnia swoim mieszkańcom ww. usług w odpowiednim zakresie.

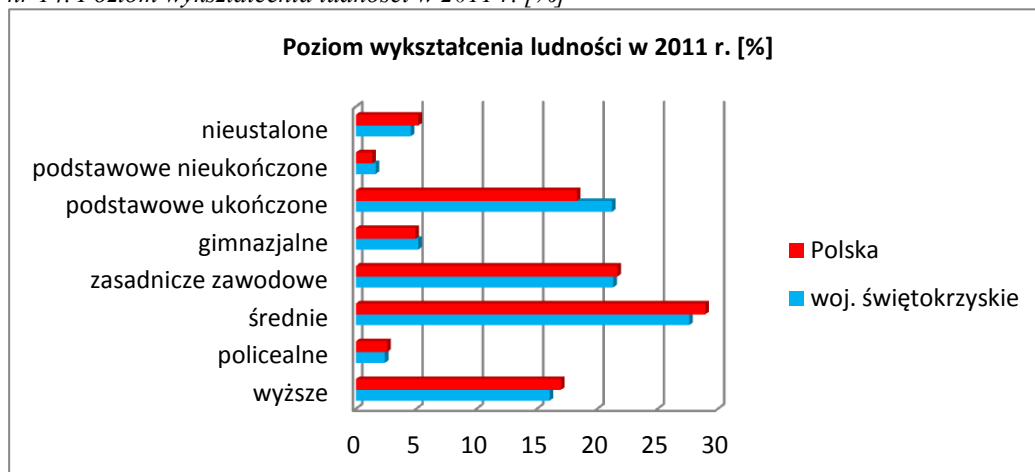

W województwie funkcjonuje 13 szkół artystycznych łącznie ze specjalnymi, z czego tylko w 4 można zdobyć uprawnienia zawodowe.

Szkoły specjalne posiada 9 powiatów, przy czym najwięcej tych placówek, bo aż 7 z 26 znajduje się w Kielcach. Brak ww. szkół uwidacznia się w południowo-zachodniej części województwa.

Jednym z czynników determinującym rozwój kapitału ludzkiego jest wzrost poziomu wykształcenia. Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSPLiM) w 2011 r. odsetek osób o wykształceniu wyższym w woj. świętokrzyskim wyniósł około 17,0% i w porównaniu do 2002 roku zwiększył się o ponad 8 punktów procentowych. W dalszym ciągu czynnikiem różnicującym strukturę ludności według poziomu wykształcenia jest płeć. Przyjmując za miernik udział osób o wykształceniu co najmniej średnim, na podstawie wyników ostatniego NSPLiM generalnie można stwierdzić, że kobiety są znacznie lepiej wykształcone niż mężczyźni, bowiem 50% kobiet (kraj 52,8%) w wieku 13 lat i więcej posiadało wykształcenie co najmniej średnie, wobec 41% mężczyzn (kraj 43%).

Wykres nr 14. Poziom wykształcenia ludności w 2011 r. [%]

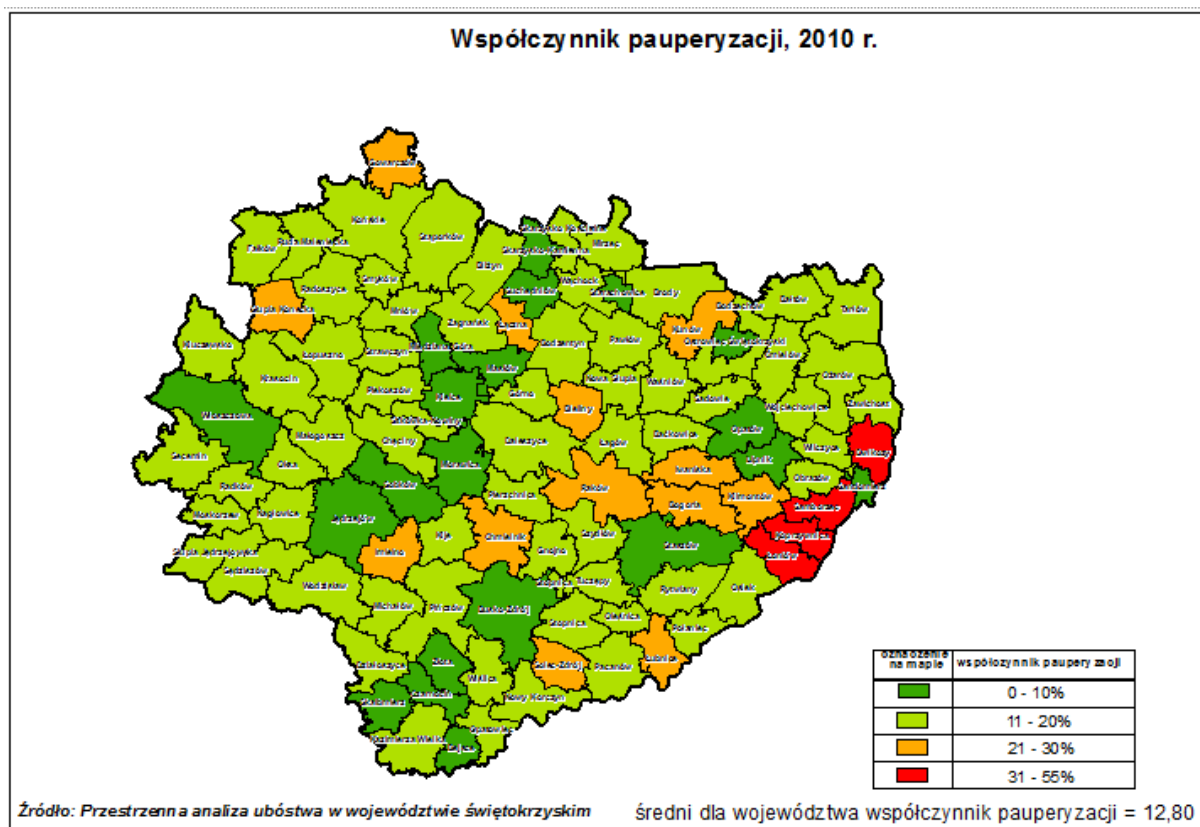
Źródło: *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS.*

5.2.2.2. Pomoc społeczna

W 2011 r. w regionie swoją działalność prowadziło 58 placówek stacjonarnej pomocy społecznej (wraz z filiami), domów pomocy osobom starszym, przewlekle chorym (somaticznie i psychicznie), niepełnosprawnym (dzieciom, młodzieży i dorosłym), matkom z małoletnimi dziećmi i bezdomnym. Pod tym względem województwo znalazło się na XIII pozycji w kraju. Zasadniczo ww. placówki są zapelnione. W 2011 r. w wyżej wspomnianych ośrodkach (wraz z filiami) przebywało 3920 osób, zaś 5 lat wcześniej liczba korzystających z tych ośrodków wynosiła 3697. W placówkach stacjonarnej opieki społecznej pozostało 97 wolnych miejsc, najwięcej w Kielcach (30), Sandomierzu (20) oraz Skarżysku-Kamiennie (15).

Przestrzenna analiza problemu ubóstwa ma na celu ustalenie koncentracji ludzi biednych w województwie świętokrzyskim. Do określenia zasięgu ww. zjawiska posłużono się współczynnikiem pauperyzacji (WP), który wyraża udział procentowy osób w rodzinach objętych pomocą w ogólnej liczbie mieszkańców danej gminy. Wysoki poziom zagrożenia ubóstwem w regionie występuje w następujących gminach: Solec-Zdrój, Imielno, Bieliny, Chmielnik, Raków, Gowarczów, Słupia Konecka, Kunów, Dwikozy, Koprzywnica, Łoniów, Samborzec, Łączna, Bogoria, Łubnice, Iwaniska, Klimontów (patrz mapa poniżej). Na obszarze województwa świętokrzyskiego w 2010 r. odnotowano cztery gminy stanowiące

enklawy biedy tj. obszary, na którym zamieszkująca ludność, w co najmniej 30% składa się z członków rodzin/gospodarstw domowych wspieranych przez pomoc społeczną, są to: Samborzec WP — 55,09%, Łoniów WP — 45,92%, Dwikozy WP — 45,14%, Koprzywnica WP — 36,76%.

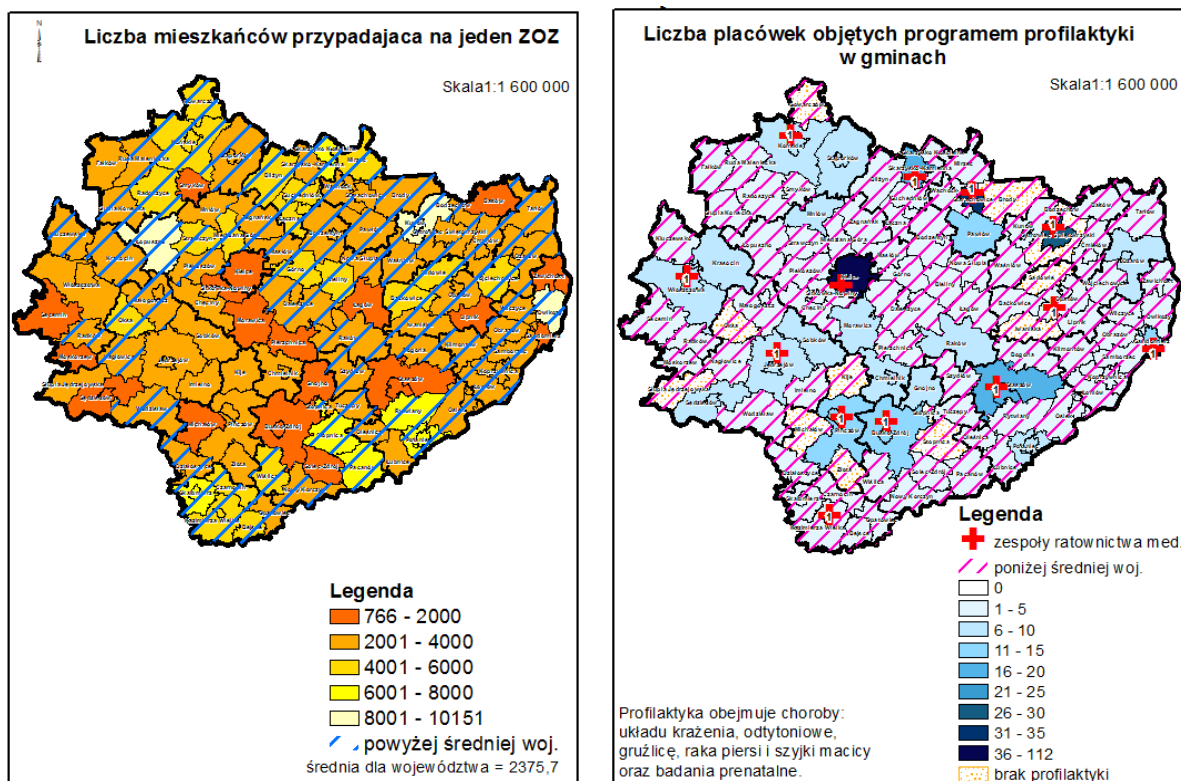
5.2.2.3. Opieka zdrowotna

Wszystkie ośrodki powiatowe oraz miasto Chmielnik dysponują szpitalami ogólnymi, świadczącymi usługi w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej. Jedynie w gminach: Kielce, Busko-Zdrój, Końskie, Chęciny (Czerwona Góra), Morawica i Stąporków (Czarnecka Góra) występują oddziały specjalistyczne. Należy tu również wymienić znany w kraju kompleks uzdrowiskowo-sanatoryjny — Busko-Zdrój i Solec-Zdrój.

Stacjonarna opieka zdrowotna na terenie województwa świadczona jest przez: 17 szpitali publicznych i 5 niepublicznych (przedostatnie miejsce w kraju), 15 zakładów opiekuńczo-leczniczych (XII pozycja w kraju) i 2 hospicja (XV pozycja w kraju). Opieka ambulatoryjna świadczona jest przez 538 zakładów opieki zdrowotnej (XIV pozycja w kraju), w tym 180 publicznych. Około 60% ww. placówek zlokalizowanych jest w miastach. Średnia liczba mieszkańców przypadająca na 1 ZOZ dla woj. świętokrzyskiego wynosi 2375 osób, podczas gdy w kraju — 2012 osób. W 2013 roku w ramach programów profilaktycznych bezpłatne badania profilaktyczne można było wykonać w ZOZ-ach, które podpisały stosowną umowę z NFZ. Programem profilaktyki w zakresie: chorób układu krążenia, chorób odżywczych, gruźlicy, raka piersi, raka szyjki macicy i badań prenatalnych objęte zostały osoby ubezpieczone spełniające odpowiednie kryteria. Istnieją jednak gminy, w których w bieżącym roku nie zapewniono ww. badań co wpłynęło na zmniejszony zakres usług medycznych w tych gminach. Wewnętrzne zróżnicowanie województwa pod ww. względami prezentują mapy poniżej. O dostępności do placówek służby zdrowia świadczy również liczba łóżek w szpitalach ogólnych. W tym zakresie sytuacja w województwie jest dość zróżnicowana, bowiem na 10 tys. mieszkańców przypada od 16 (w powiecie kazimierskim)

do 93 (w Kielcach) łóżek w szpitalach ogólnych, przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 50 i krajowej 46,8. Najgorzej pod tym względem jest na południu województwa, z wyjątkiem powiatu buskiego.

Istotnym elementem infrastruktury opieki zdrowia jest Świętokrzyskie Centrum Onkologii świadczące specjalistyczne usługi wykraczające poza granice województwa. Ponadto wymienić należy także Regionalne Centrum Krwiodawstwa z 4 oddziałami terenowymi i 2 zamiejscowymi punktami pobrań oraz Bankiem Tkanek w Morawicy, a także Świętokrzyskie Centrum Ratownictwa Medycznego i Transportu Sanitarnego z 12 stacjami pogotowia i 11 punktami ratowniczymi. Wspomnieć należy również o tym, że w województwie funkcjonuje 1 lotniczy zespół ratunkowy.

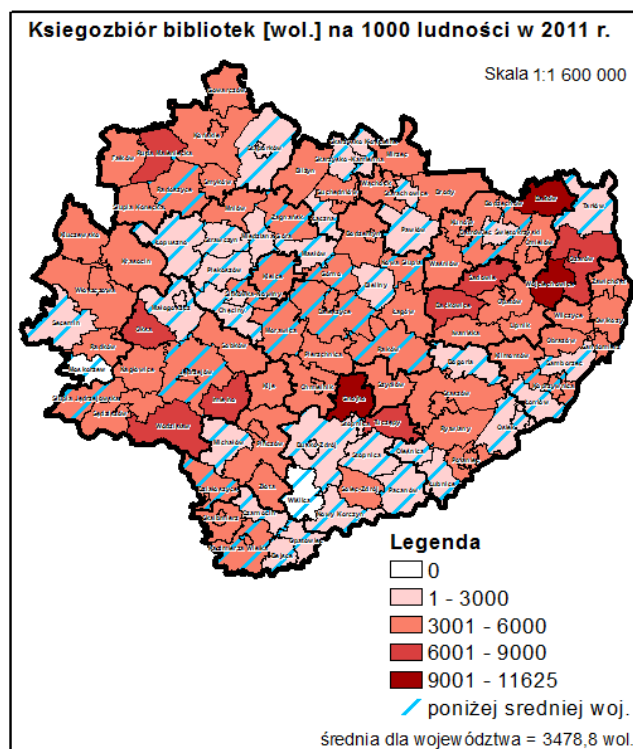
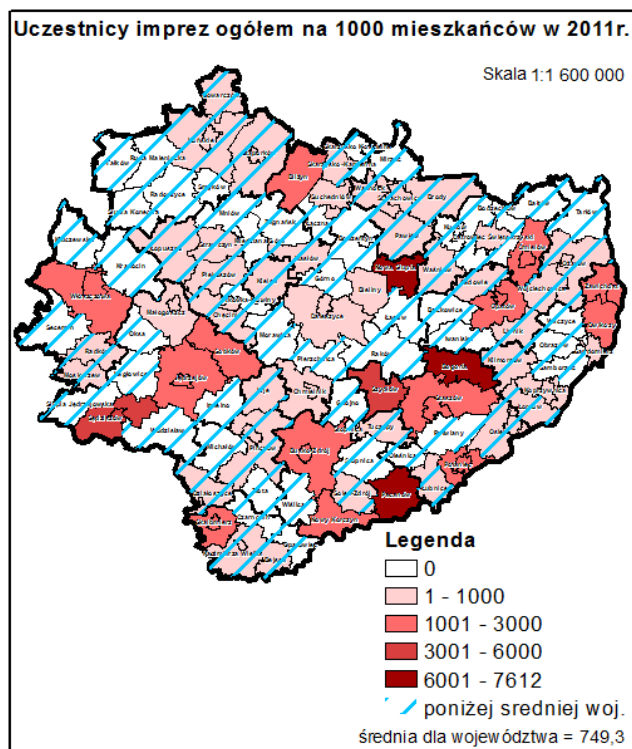

5.2.2.4. Kultura

Województwo posiada relatywnie słabiej rozwiniętą sieć placówek kultury, zwłaszcza kultury „wysokiej”. Placówki o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym koncentrują się w: Kielcach, Sandomierzu, Ostrowcu Świętokrzyskim, a także w Starachowicach i Skarżysku-Kamiennej. Standard świadczonych usług z zakresu kultury w pozostałych miastach powiatowych jest dość zróżnicowany. Znacznie większe dysproporcje widoczne są w gminach wiejskich, gdzie niektóre z nich w ogóle nie posiadają ośrodków rozpowszechniających kulturę. W ostatnim czasie wzrasta liczba korzystających z obiektów kultury, szczególnie: kin, muzeów i wystaw, teatrów i instytucji muzycznych. Niepokoi natomiast spadek zainteresowania bibliotekami, co może być związane z niezadawalającą ofertą księgozbioru (mapa poniżej). Przyczyn niewielkiego zainteresowania galeriami sztuki można upatrywać w nie w pełni wypracowanych nowych formach usług dostosowanych do wymagań społeczeństwa multimedialnego. Uczestnictwo w życiu kulturalnym poszczególnych gmin wyrażone liczbą osób biorących udział w imprezach ogółem na 1000 mieszkańców prezentuje mapa poniżej.

Do ważniejszych placówek kultury województwa świętokrzyskiego w 2012 r. należały: 3 teatry (1 dramatyczny, 1 lalkowy, 1 tańca), 11 galerii sztuki, 24 muzea (w tym:

1 archeologiczne, 2 biograficzne, 1 etnograficzne, 2 historyczne, 1 martyrologiczne, 2 przyrodnicze, 5 regionalnych, 3 techniki i 7 innych), Filharmonia Świętokrzyska im. O. Kolberga, Kieleckie Centrum Kultury, Wojewódzki Dom Kultury oraz Amfiteatr „Kadzielnia”.

5.2.3. Problemy i główne obszary problemowe z zakresu infrastruktury społecznej

- zróżnicowanie poziomu kształcenia pomiędzy wsią a miastem oraz niedostosowanie bazy materialnej szkolnictwa na terenach wiejskich;
- narastająca potrzeba zapewnienia odpowiedniego standardu opieki zdrowotnej i społecznej ludziom starszym i niepełnosprawnym (szczególnie na obszarach wiejskich);
- konieczność przeciwdziałania patologiom społecznym oraz rozwoju placówek dla osób z problemami/uzależnieniami;
- enklawy biedy oraz gminy zagrożone ubóstwem;
- mała liczba oraz niski standard placówek kultury „wysokiej” w Kielcach oraz ośrodkach subregionalnych;
- niewystarczający poziom rozwoju usług kultury, związanych z promocją lokalnych wartości kulturowych, zwłaszcza w ośrodkach subregionalnych.

6. Transport i łączność

6.1. Ogólna ocena systemu transportowego

Spójny system transportowy jest atrybutem konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej regionów. Region świętokrzyski znalazł się poza europejską siecią korytarzy transportowych (TEN-T), które tworzą projektowane autostrady oraz główne linie kolejowe (jedynie odcinek linii kolejowej CMK znajdujący się na obszarze woj. świętokrzyskiego należy do TEN-T, jednak nie ma on bezpośredniego połączenia z siedzibą województwa), modernizowane do standardów AGC. System łączący województwo z korytarzami TEN-T,

tworzy obecnie osiem dróg krajowych jednojezdniowych (nr 7, 9, 42, 73, 74, 77, 78, 79), w tym dwie drogi międzynarodowe E-77 (DK7) i E-371 (DK9) oraz 10 linii kolejowych znaczenia państwowego. Układ ten jest uzupełniany siecią 36 dróg wojewódzkich oraz 860 dróg powiatowych.

Podstawowym węzłem komunikacyjnym regionu (o znaczeniu krajowym) są Kielce. Do węzłów regionalnych, zgodnie z obowiązującym „Programem Rozwoju Infrastruktury Transportowej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013” zaliczone zostały: Jędrzejów, Sandomierz, Skarżysko-Kamienna, Opatów, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Końskie, Busko-Zdrój, Staszów, Włoszczowa, Kazimierza Wielka, Pińczów, Chmielnik, Ożarów i Łoniów. Zgodnie z tym programem główne korytarze transportowe województwa tworzą:

- korytarz europejski nr VI Gdańsk — Katowice — Żilina, którego elementem jest przebiegająca przez teren województwa linia kolejowa AGC — Centralna Magistrala Kolejowa (CMK) oraz projektowana łącznica kolejowa Kielce — Czarncza, umożliwiająca włączenie województwa do europejskiego systemu kolejowego;
- korytarz krajowy Warszawa — Kielce — Kraków, tworzony przez projektowaną drogę ekspresową S-7 i modernizowaną linię kolejową znaczenia państwowego nr 8 Warszawa — Kraków;
- korytarz krajowy Łódź — Kielce — Rzeszów, tworzony przez projektowaną drogę ekspresową S-74 Łódź — Rzeszów i przebiegającą w pewnym oddaleniu linię kolejową Łódź — Skarżysko-Kamienna — Sandomierz — Rzeszów;
- korytarz krajowy Warszawa — Ostrowiec Świętokrzyski — Łoniów — Rzeszów tworzony przez drogę krajową nr 9;
- korytarz krajowy Łódź — ośrodki położone w północnym paśmie województwa od Końskich do Opatowa — Rzeszów, utworzony przez drogi nr 74, 42 i 9 oraz linię kolejową Łódź — Dębica;
- korytarz krajowy Warszawa — Kielce — Tarnów tworzony przez drogę nr 7 i 73;
- korytarz krajowy Warszawa — Sandomierz — Kraków tworzony przez drogę krajową 79;
- korytarz krajowy Lublin — Kielce — Jędrzejów — Katowice, tworzony przez drogi nr 74, 7 i 78 oraz zmodernizowane linie kolejowe Kielce — Włoszczowa — CMK i szerokotorową LHS.

Pozostałe drogi krajowe oraz drogi wojewódzkie stanowią sieć powiązań wewnątrz regionalnych, która po wykonaniu niezbędnych obejść miejscowości, dogęszczeniu na obszarach zaniedbanych oraz osiągnięciu planowanych standardów technicznych na odcinkach o największym natężeniu ruchu stwarza podstawy do uzyskania odczuwalnej poprawy warunków komunikacji wewnętrznej.

Ogólna długość sieci dróg publicznych o twardej nawierzchni wynosi 13 434,9 km. Podstawową sieć powiązań komunikacyjnych stanowią drogi krajowe — 754,6 km, drogi wojewódzkie — 1 075,4 km i drogi powiatowe — 5 733,3 km. Sieć tą uzupełnia 5 871,6 km dróg gminnych. Wskaźnik gęstości dróg o twardej nawierzchni wynosi dla województwa 114,7 km/100 km² (średnia krajowa — 88,7 km/100 km²), co daje pod tym względem województwu III miejsce w kraju.

Bardzo szybko wzrasta liczba pojazdów samochodowych, która osiągnęła w 2011 r. 816 890 tys. szt., co stanowi wzrost, w stosunku do 2008 r., o około 13 % (podobnie jak w skali kraju). Liczba samochodów osobowych przypadających na 1000 osób wyniosła 440,7 (średnia krajowa — 470,3) — 11 miejsce w kraju. Liczba samochodów ciężarowych przypadających na 1000 osób wyniosła 93,6 (średnia krajowa — 81,2), co daje województwu II miejsce w kraju i oznacza awans o jedno miejsce świadczący o ciągłym rozwoju usług przewozowych.

Świętokrzyskie nadal zajmuje I miejsce w liczbie ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych na 100 tys. pojazdów — 21,91 (średnia krajowa 17,32) oraz I miejsce w ilości ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych na 100 tys. ludności — 13,98 (średnia krajowa 10,87) pomimo ciągłego spadku obu tych wskaźników (w roku 2008 odpowiednio 33,14 i 18,86).

Długość eksploatowanych linii kolejowych wynosi w województwie 721 km (normalnotorowe i szerokotorowe), w tym linie zelektryfikowane — 553 km, linie dwutorowe i więcej — 373 km. Wskaźnik gęstości tych linii wynosi w regionie 6,2 km/100 km² (średnia krajowa — 6,5), co daje IX miejsce w kraju. Zatem uznać należy, że istniejąca sieć kolei jest wystarczająco gęsta, ale wieloletnie niedoinwestowanie i amortyzacja techniczna spowodowały, że nie stanowi obecnie konkurencji dla transportu drogowego.

W ostatnich latach nastąpił dynamiczny wzrost potrzeb w zakresie transportu lotniczego, generowany rozwojem Targów Kielce oraz kilkunastu innych przedsiębiorstw rozwijających współpracę międzynarodową, zwiększonymi wyjazdami do pracy na zachód Europy oraz globalnym rozwojem turystyki. Istniejące lotnisko lokalne w Masłowie, ze względu na ukształtowanie powierzchni, położenie w sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej ma bardzo ograniczone możliwości rozwoju i nie może obsługiwać ruchu rejsowego. W związku z powyższym podjęto działania zmierzające do uruchomienia Regionalnego Portu Lotniczego Kielce (w Obicach), który ma zapewnić regularny dostęp do bardziej odległych metropolii krajowych i europejskich.

Świętokrzyskie położone jest poza paneuropejskimi korytarzami transportowymi, a także poza siecią europejskich korytarzy TEN-T oraz kolei AGC i AGTC (wyjątek stanowi odcinek linii kolejowej CMK współtworzącej VI korytarz europejski, AGC, AGTC do której jednak brak jest dostępu z centralnej części regionu). Powoduje to coraz bardziej widoczne spychanie województwa w strefę peryferyjną europejskiej przestrzeni gospodarczej ze wszystkimi negatywnymi skutkami ekonomicznymi i cywilizacyjnymi. Zahamowanie tej tendencji mogłoby nastąpić w wyniku przyspieszenia realizacji dróg: S-7, S-74 wspartych przez układ dróg krajowych i wojewódzkich oraz zmodernizowanych kolei.

Za najważniejsze zagrożenia i problemy rozwoju układu transportowego uznaje się:

- położenie poza paneuropejskimi korytarzami transportowymi;
- dekapitalizacja dróg spowodowana zbyt niskimi, w stosunku do potrzeb w latach ubiegłych, nakładami na ich utrzymanie i modernizację;
- wyczerpującą się przepustowość większości odcinków dróg wylotowych w rejonie większych miast;
- utrudnienia w przebudowie dróg głównych spowodowane ich obudową i problemami z wykupem gruntów;
- brak obwodnic większych miejscowości w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich w tym wschodniego odcinka obwodnicy Kielc oraz układu komunikacyjnego portu lotniczego w Obicach;
- zbyt mała ilość stałych przepraw mostowych przez Wisłę;
- brak powiązania kolejowego regionu z CMK oraz na perspektywnym kierunku Busko-Zdrój — Żabno;
- zły stan techniczny linii kolejowych.

Głównymi rezerwami, tkwiącymi w układzie komunikacyjnym województwa są:

- niewykorzystany potencjał przewozowy linii kolejowych, dwutorowych, zelektryfikowanych z dużą stacją rozrządową w Skarżysku-Kamiennej oraz linii szerokotorowej (LHS) ze stacją wymiany podwozi wagonów w Sędziszowie jak też Centralnej Magistrali Kolejowej;

- gęsta sieć dróg o nawierzchni twardej nie wymagająca praktycznie rozbudowy, a jedynie poprawy nawierzchni i poszerzeń jezdni.

Główne obszary problemowe w zakresie komunikacji tworzą:

- gminy położone poza bezpośrednim zasięgiem dróg krajowych i wojewódzkich, obsługiwane drogami o niskich klasach;
- miasta będące węzłami komunikacyjnymi, które nie zapewniają wystarczającej separacji ruchu tranzytowego od lokalnego (ruch ten jest prowadzony przez centra na ulicach niskich klas) np. Końskie, Opatów i szereg innych;
- potencjalne kolizje z obszarami chronionymi, gdzie istnieje potrzeba szczególnie starannej oceny ich wpływu na środowisko przyrodnicze i przedstawienia rozwiązań wariantowych.

6.2. Telekomunikacja

Świętokrzyskie niekorzystnie odbiega od poziomu krajowego, zarówno pod względem gęstości sieci abonenckiej, jak i dostępu do sieci teleinformatycznej. Ilość łączy głównych na 1000 ludności wynosi 145,4 (średnia krajowa — 179,4), co lokuje region na XV miejscu w kraju i wykazuje tendencję spadkową.

Jeszcze gorzej wygląda sytuacja w tym zakresie na terenach wiejskich, gdzie wskaźnik gęstości sieci abonenckiej wynosi zaledwie 40,4% poziomu miejskiego. Zatem obszary te, ze względu na niedobór infrastruktury telekomunikacyjnej, uznać należy za obszar problemowy.

Mimo prowadzonej rozbudowy sieci bazowej Internetu szerokopasmowego, województwo pozostaje na ostatnim miejscu w kraju pod względem dostępności do „szybkiego” Internetu, zapewniającego możliwość „telepracy” i korzystania z usług multimedialnych. Mało pocieszający jest fakt, że rośnie bezwzględna liczba internautów, podczas gdy wskaźnik „potencjału internetowego”, uwzględniający wyższy standard świadczenia tego rodzaju usług ulega obecnie zmniejszeniu. Problem ten dotyczy znacznej części regionów Polski, przy czym w województwie jest szczególnie odczuwalny na obszarach wiejskich i w większości małych miast.

Do ważniejszych obiektów w dziedzinie telekomunikacji należy zaliczyć:

- 6 stacji bazowych Internetu - Kielce, Końskie, Ostrowiec Świętokrzyski, Sandomierz, Staszów (Grzybów) i Jędrzejów;
- Ośrodek Nadawczy TV na Świętym Krzyżu.

7. Infrastruktura techniczna i komunalna

7.1. Zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków

Ogólny pobór wody w 2011 r. w woj. świętokrzyskim wyniósł 1 373,6 hm³ (2009 — 1 254,8 hm³), stanowi to około 12% pobieranej wody w Polsce. W stosunku do roku 2009 pobór ten wzrósł o 8,6%, między innymi ze względu na większy pobór wody powierzchniowej i podziemnej na cele produkcyjne (2007 — 1 104 hm³, 2009 — 1 111,6 hm³, 2011 — 1 241,9 hm³). Na tak wysoki udział województwa w poborze krajowym rzutuje przede wszystkim Elektrownia Połaniec, zużywająca duże ilości wód z Wisły do celów chłodniczych.

Wody powierzchniowe są obecnie eksploatowane z 15 ujęć brzegowych, służących głównie do celów przemysłowych. Największe tego typu ujęcie do celów zaopatrzenia zbiorowego funkcjonuje na rzece Nidzie w Nowym Korczynie i zaopatruje 160 wsi w południowo-wschodniej części regionu.

Głównym źródłem zaopatrzenia w wodę ludności są wody podziemne. Niestety w znacznej ilości są one nadal zużywane przez przemysł.

Największe znaczenie dla zaopatrzenia w wodę aglomeracji miejskich w województwie mają następujące zbiorniki wód podziemnych:

1. GZWP nr 408 — Niecka Miechowska-NW	m. Włoszczowa.
2. GZWP nr 409 — Niecka Miechowska-SE	m. Jędrzejów.
3. GZWP nr 411 — Końskie	m. Końskie
4. GZWP NR 414 — Zagnańsk	m. Kielce
5. GZWP nr 415 — Górna Kamienna	m. Skarżysko-Kam. i Suchedniów.
6. GZWP nr 417 — Kielce	m. Kielce.
7. GZWP nr 418 — Gałęzice-Bolechowice-Borków	m. Kielce.
8. GZWP nr 420 — Wierzbica-Ostrowiec	m. Starachowice i Ostrowiec Św.
9. GZWP nr 422 — Romanówka	m. Sandomierz.
10. GZWP nr 423 — Staszów	m. Staszów.

W celu ograniczenia negatywnego wpływu człowieka na zasoby tych wód, wokół ujęć wprowadzono strefy ochrony bezpośredniej i pośredniej, których zadaniem jest zabezpieczenie terenu ujęcia oraz obszaru oddziaływania na ujęcie przed przypadkowym lub umyślnym zanieczyszczeniem, mogącym doprowadzić do pogorszenia się jakości tych wód.

Ostatnie lata przyniosły dynamiczny rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, szczególnie na obszarach wiejskich. W 2012 r. długość sieci wodociągowej, przypadająca na województwo wynosiła 13 042 km (2008 r. — 12 078 km) sieci. W stosunku do roku poprzedniego długość tej sieci w regionie wzrosła o 7%.

Województwo jest względnie równomiernie nasycone wodociągami i tylko gmina Słupia Jędrzejowska nie jest pod tym względem dostatecznie obsłużona. Średni stopień zwodociągowania w województwie wynosi 90,5%

Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych w 2011 r. wynosi w województwie świętokrzyskim 34 095,1 dam³. Na jednego mieszkańca przypada 26,6 m³ (w Kielcach 30,1 m³/osobę). Największe zużycie występuje w powiatach: ostrowieckim, kieleckim, skarżyskim i sandomierskim.

Istotną rolę w gospodarce wodnej, obok wielkości zasobów odgrywa problem jakości wody i związana z nim gospodarka ściekowa. Podstawowym źródłem zanieczyszczeń wód w województwie świętokrzyskim, jak i w całej Polsce, są ścieki komunalne i przemysłowe oraz spływy powierzchniowe z terenów rolniczych, zwłaszcza nieposiadających kanalizacji.

W 2011 r. z obszaru województwa odprowadzono do wód powierzchniowych lub do ziemi 1 304 hm³ ścieków (w 2003 r. — 1 034 hm³, 2006 r. — 1 042,4 hm³). Ścieków wymagających oczyszczenia w 2012 r. było 76,5 hm³ (2006 r. — 53,0 hm³) — w tym oczyszczonych zostało 56,7hm³.

Sieć wodociągowa powinna być realizowana równolegle z siecią kanalizacyjną. W 2011 r., w Polsce nasycenie siecią kanalizacyjną wynosiło 37,04 km/100 km², zaś w województwie świętokrzyskim 28,7 km/100 km². Obecnie w województwie świętokrzyskim wskaźnik skanalizowania kształtuje się na poziomie 40%. Na 100 km sieci wodociągowej przypadało w regionie w 2001 r. — 14,1 km sieci kanalizacyjnej, a w 2010 r. — 26,5 km sieci kanalizacyjnej. Obecnie wskaźnik ten wzrósł i wynosi 38,07 km sieci kanalizacyjnej na 100 km wodociągów i systematycznie rośnie. W Polsce wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 42 km sieci kan./100 km wodociągowej. Największa dysproporcja między stopniem zwodociągowania a skanalizowania występuje na obszarach wiejskich. Wśród 102 gmin woj. świętokrzyskiego, 10 nie posiada sieci kanalizacyjnej.

W Europie Zachodniej oczyszczalnie obsługują ponad 90% ludności, zaś w Polsce 65,7% (2006 r. — 61,4%), natomiast w województwie świętokrzyskim 52% (2006 r. — 47%).

Obecnie w regionie funkcjonuje 150 oczyszczalni ścieków o łącznej przepustowości około 286 tys. m³/d, w tym 139 komunalnych (w utworzonych aglomeracjach powyżej 2000 RLM funkcjonuje 71 oczyszczalni, w tym z podwyższonym usuwaniem związku azotu i fosforu 14 oczyszczalni). Ponadto funkcjonuje 3 628 szt. przydomowych oczyszczalni ścieków oraz 90 771 bezodpływowych zbiorników ścieków. Najwięcej ścieków nieoczyszczonych jest odprowadzanych z powiatów: buskiego, kieleckiego, sandomierskiego i staszowskiego. Wiąże się to zarówno z większym zużyciem wody jak i rozproszeniem osadnictwa. W celu uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej Wojewoda Świętokrzyski w drodze rozporządzenia (w chwili obecnej zadanie to należy do Marszałka Województwa) wyznaczył na obszarze województwa Aglomeracje, na których *zaludnienie lub działalność gospodarcza są wystarczająco skoncentrowane, aby ścieki komunalne były zbierane i przekazywane do oczyszczalni ścieków komunalnych*. Do października 2013 r. powstały 77 takie Aglomeracje. Przedmiotowe rozporządzenia stanowią przepis prawa miejscowego w zakresie gromadzenia i oczyszczania ścieków komunalnych. Powyżej 15 tys. RLM na obszarze woj. znajduje się 10 aglomeracji (Kielce, Ostrowiec Św., Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Końskie, Jędrzejów, Staszów, Sandomierz, Busko-Zdrój, Kazimierza Wielka, Pińczów, Morawica).

Istotnym problemem jest też porządkowanie gospodarki ściekowej na terenach nieobjętych zbiorczym systemem kanalizacji. Odbywa się to głównie poprzez egzekwowanie odprowadzania ścieków do szczelnych szamb oraz oczyszczalni przydomowych. Cieszyć może fakt, że budowa kanalizacji na obszarach wiejskich jest coraz częściej postrzegana jako inwestycja podnosząca standard zamieszkiwania oraz atrakcyjność terenów budowlanych.

Problem w omawianej dziedzinie stwarza niski stopień oczyszczania ścieków opadowych zwłaszcza w miastach, ale i w gęsto zabudowanych ośrodkach wiejskich. W województwie świętokrzyskim długość kanalizacji deszczowej w 2010 r. wyniosła łącznie 2 056,07 km (stopień skanalizowania deszczowego regionu — 4,14%). Kanalizacja deszczowa istnieje tylko w niektórych ośrodkach miejskich i nie obejmuje wszystkich ulic. Większość wód opadowych w gminach wiejskich odprowadzana jest za pomocą przydrożnych rowów.

7.2. Gospodarka odpadami

Na obszarze województwa świętokrzyskiego (stan na 31.12.2010 r.) zlokalizowanych było 15 funkcjonujących składowisk odpadów komunalnych, 5 funkcjonujących składowisk odpadów przemysłowych i 1 funkcjonujące składowisko odpadów niebezpiecznych. Prowadzony jest również proces dostosowywania funkcjonujących składowisk do znowelizowanych przepisów o odpadach, a w przypadku braku takiej możliwości ich zamykania.

Zgodnie z obowiązującym „Planem gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego”, w regionie jest obecnie wprowadzany zintegrowany system gospodarki odpadami, który w sposób kompleksowy i nowoczesny usprawni dotychczasowy, przestarzały system gospodarowania, dostosowując go do standardów europejskich. Województwo zostało podzielone na 6 regionów gospodarki odpadami. W ramach 6 zaplanowanych RZZO (Regionalnych Zakładów Zagospodarowania Odpadów) 3 z nich zostały utworzone w 2010 r. (Janczyce — gm. Baćkowice, Janik — gm. Kunów, Włoszczowa — gm. Włoszczowa). Tworzenie kolejnych 2 RZZO (Promnik — gm. Strawczyn, Rzędów — gm. Tuczępy) podjęto w 2012 r. W fazie koncepcji był ostatni RZZO w Końskich.

Opracowane zostały ponadto programy usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest. Zlikwidowano wszystkie mogilniki oraz oddano do użytku składowisko odpadów azbestowych w Dobrowie. Obszarem szczególnie predysponowanym do unieszkodliwiania

tego rodzaju odpadów są tereny posiarekowe w rejonie Grzybowa. W 2010 r. na terenie 12 powiatów funkcjonowały 44 Gminne Punkty Zbierania Odpadów Niebezpiecznych.

7.2.1. Odpady komunalne

W województwie świętokrzyskim według danych GUS w 2011 roku wytworzono 242 tys. ton odpadów komunalnych (na 1 mieszkańca 189 kg). Zbiórką takich odpadów objęto 77% ludności (w kraju 81%). Zebrano 196 tys. ton takich odpadów (153 kg na 1 mieszkańca), w tym 16 tys. ton zebrano selektywnie — ok. 8% (w kraju — ok. 10%). Wśród odpadów zebranych nieselektywnie 7 tys. ton zostało unieszkodliwionych, 7 tys. ton zostało wysegregowanych, zaś 166 tys. ton zdeponowanych na składowiskach odpadów.

7.2.2. Odpady z wyłączeniem komunalnych

Ilość tych odpadów wytworzonych w ciągu 2011 roku wyniosła w świętokrzyskim 1 876,8 tys. ton (1,52% odpadów krajowych). Odzyskowi poddano 1829,4 tys. ton, co stanowi 97,5% tego rodzaju odpadów, podczas gdy w kraju niecałe 72%. Unieszkodliwione zostało 18,8 tys. ton (w tym: termicznie — 12,2 tys. ton, kompostowane — 1,2 tys. ton, składowane na składowiskach 4,7 tys. ton), zaś magazynowanych czasowo zostało 28,6 tys. ton. Dotychczas nagromadzono na składowiskach 12 969,3 tys. ton tego typu odpadów (stan na koniec 2011 r.).

7.2.3. Osady ściekowe

W 2011 roku w województwie zostało wytworzonych 17 300 ton suchej masy osadów z komunalnych oczyszczalni ścieków. Łącznie składowano ich 2 000 ton, co stanowi 3,9% osadów składowanych w Polsce (51 400 ton).

W świętokrzyskim osady z przemysłowych oczyszczalni ścieków nie były składowane. W województwie w 2011 r. wytworzono 6 900 ton takich osadów, podczas gdy w Polsce 397 600 ton (1,7%).

7.3. Elektroenergetyka

Jednym z warunków podniesienia konkurencyjności inwestycyjnej województwa jest stworzenie nowoczesnych systemów infrastruktury elektroenergetycznej, umożliwiającej pokrycie bieżących i perspektywicznych potrzeb zaopatrzenia w energię.

Pomimo, że w województwie w 2011 r. wyprodukowano ogółem 8 527,7 GWh energii elektrycznej (5,2% produkcji krajowej), to region świętokrzyski charakteryzuje się stosunkowo niskim jej zużyciem na jednego odbiorcę, które w 2008 roku było mniejsze od średniej krajowej (2 097 kWh) i wyniosło 1629,6 kWh. Moc zainstalowana w elektrowniach wynosiła 1 630,5 MW. Stanowiło to 4,3% mocy zainstalowanej w elektrowniach krajowych (37 595,2 MW).

Świętokrzyskie jest korzystnie położone w stosunku do lokalizacji elektrowni zawodowych. Znajduje się tu jedna z największych w Polsce (piąta w kraju, a największa w południowo-wschodniej Polsce), elektrownia blokowa w Połańcu, w której od 2004 r. paliwo podstawowe (węgiel) jest współspalane z biomasą. Energia przesyłana jest sieciami 400 kV (211 km linii) m.in. w kierunku Kozienic oraz stacji systemowej Kielce. Dodatkowo z Połania wyprowadzone są linie 400 kV w kierunku Tarnowa i Rzeszowa oraz linie 220 kV do Kielc, Ćmielowa i Kikowa. Ponadto ze stacji systemowej Kielce w kierunku Joachimowa k. Częstochowy, miejscowości Rożki k. Radomia i Łośnic (woj. śląskie) poprowadzone są linie 220 kV.

Głównymi węzłami elektroenergetycznymi NN są stacje: 400/220 kV w Micigoździe (gm. Piekoszków — stacja „Kielce 400”) i w Połańcu (400/220/110 kV). Ważniejsze stacje

systemowe znajdują się w: Kielcach — Piaski (220/110 kV), Radkowicach (220/110 kV) i Ostrowcu Św. (400/110 kV).

Na terenie województwa zlokalizowanych jest 1 290,7 km linii WN oraz 57 Głównych Punktów Zasilających (podstacji).

Na obszarze województwa świętokrzyskiego znajdują się następujące linie Krajowej Sieci Przesyłowej: 220 kV Kielce — Piaski, 220 kV Kielce — Joachimów, 220 kV Kielce — Radkowice, 220 kV Kielce — Rożki, 220 kV Połaniec — Chmielów I, 220 kV Połaniec — Chmielów II, 220 kV Połaniec — Radkowice, 220 kV Połaniec — Klikowa, 400 kV Kozienice — Ostrowiec, 400 kV Połaniec — Kielce, 400 kV Połaniec — Ostrowiec, 400 kV Połaniec — Rzeszów, 400 kV Połaniec — Tarnów.

7.4. Energetyka odnawialna

Od 2003 r. w krajach Unii Europejskiej, w tym i w Polsce, występuje stały wzrost ilości energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych. Podobne tendencje występują w województwie świętokrzyskim. Według wykazu koncesji URE moc zainstalowana na koniec 2013 r. wynosiła w: elektrowniach wodnych (2 295 kW), elektrowniach wiatrowych (7 766 kW) i elektrowniach na biogaz i biomasę (4 040 kW) wynosiła 14 101 kW, łącznie 14 101 kW. Korzystnie dla rozwoju OZE i produkcji biomasy rokuje przystosowanie Elektrociepłowni Kielce oraz Cementowni: „Małogoszcz”, „Nowiny” i „Ożarów” do spalania paliw alternatywnych. W miejscowości Karsy, gm. Ożarów, tj. w sąsiedztwie zakładu cementowni GRUPY OŻARÓW, powstał zakład paliw alternatywnych z instalacją do termicznego przekształcania odpadów. W Elektrociepłowni Kielce, w 2010 roku, ponad 48% źródła energii stanowiła biomasa. Planowane jest także znaczne zwiększenie produkcji „zielonej” energii elektrycznej na bazie biomasy poprzez zainstalowanie dodatkowego turbozespołu upustowo-kondensacyjnego o mocy ok. 6,5 MW. Elektrownia w Połańcu uruchomiła natomiast „zielony blok” o mocy wytwórczej 205 MW. Funkcjonuje on na bazie paliwa biomasowego, z czego 80% stanowią zrębki drzewne, a 20% odpady rolnicze.

Podejmowane są również próby wykorzystywania wód geotermalnych (m.in.: Kazimierza Wielka, Sandomierz i Kielce). W sporządzonym przez PIG-PIB w ramach Świętokrzysko-Podkarpackiego Klastra Energetycznego opracowaniu „Potencjał hydrogeologiczny oraz zasoby energii ze źródeł geotermalnych na terenie województwa świętokrzyskiego”, przedstawiono wyniki analizy warunków geotermalnych województwa, które mogą stanowić podstawę do opracowania koncepcji i lokalnych projektów zagospodarowania energii geotermalnej, jak również do wstępnej oceny efektywności ekonomicznej takiego przedsięwzięcia.

Ponadto w ramach powyższego projektu opracowywane są również analizy możliwości wykorzystania innych niekonwencjonalnych zasobów energii w województwie świętokrzyskim. Podsumowaniem problematyki jest opracowanie pn. „Ekoenergetyczna Analiza Regionalna Województwa Świętokrzyskiego”, która określa możliwości rozwoju tej dziedziny w województwie.

7.5. Gaz

Obok energii elektrycznej głównym nośnikiem energetycznym jest gaz i będzie on stanowił jeden z zasadniczych czynników zrównoważonego rozwoju województwa.

W województwie świętokrzyskim w 2011 roku na 100 km² przypadało 29,1 km sieci rozdzielczej gazu (Polska — 37 km). Z sieci gazowej korzystało w świętokrzyskim 466 479 osób (w kraju 20 220 587 osób). Stanowi to 2,3% ludności korzystającej z gazu przewodowego w Polsce.

Przez obszar województwa przebiegają gazociągi wysokiego ciśnienia następujących relacji:

- Sandomierz — Wojciechowice — Ćmielów — Ostrowiec Świętokrzyski — Lubienia — Skarżysko-Kamienna (z odgałęzieniem do Kielc) — Bliżyn — Końskie — Piotrków Trybunalski;
- Sandomierz — Obrazów — Lipnik — Opatów — Ostrowiec Świętokrzyski;
- Swarzędz — Grzybów — Sandomierz;
- Sandomierz — Obrazów — Lipnik — Opatów — Ostrowiec Świętokrzyski;
- Pęczelice — Pińczów — Jędrzejów;
- Zborów — Busko-Zdrój — Kielce (gazociąg stanowi drugostronne zasilanie Kielc i jest odgałęzieniem od gazociągu krajowego relacji Przeworsk — Tarnów — Kraków
- Stalowa Wola — Sandomierz;
- Rozwadów — Sandomierz;
- Rozwadów — Sandomierz;
- Komorów — Sandomierz.

7.6. Główne problemy i obszary problemowe w infrastrukturze technicznej i komunalnej

- niska jakość wód powierzchniowych odbiegająca od standardów UE;
- konieczność uporządkowania gospodarki ściekowej na terenach nie objętych systemem kanalizacji sanitarnej poprzez egzekwowanie odprowadzania ścieków do szczelnych szamb, do chwili podłączenia do systemu kanalizacyjnego lub w uzasadnionych przypadkach budowy przydomowych oczyszczalni ścieków;
- brak kanalizacji sanitarnej w większości wsi;
- brak kanalizacji deszczowej w większości miast województwa oraz na obszarach gęsto zabudowanych;
- zagrożenia wynikające ze składowania odpadów (niski udział odpadów poddanych utylizacji i wtórnemu przerobowi);
- powstawanie „dzikich wysypisk”, do czego przyczynia się zbyt duża odległość osiedli od punktów składowania, rzadkie opróżnianie kontenerów oraz brak świadomości ekologicznej w społeczeństwie;
- niedostateczne wyposażenie w infrastrukturę techniczną warunkującą pozyskiwanie inwestorów, zwłaszcza na obszarach wiejskich;
- zły stan techniczny sieci średniego i niskiego napięcia, zwłaszcza na obszarach wiejskich, powodujący zaniżanie parametrów dostarczanej energii oraz zwiększoną awaryjność;
- konieczność reelektryfikacji i dostosowania do poboru mocy znacznej części wiejskiej sieci przesyłowej na rozległych obszarach województwa;
- zbyt niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz intensywna eksploatacja surowców nieodnawialnych;
- niedostateczne i nierównomierne nasycenie obszaru województwa w sieć gazociągów wysokiego ciśnienia i związany z tym niski stopień gazyfikacji gospodarstw domowych.

Głównymi obszarami problemowymi pod względem wyposażenia w infrastrukturę techniczną są: obszary posiadające niski stopień skanalizowania, tereny wiejskie nieobsłużone siecią gazową, koncentrujące się w północno-zachodniej i południowo-zachodniej części województwa oraz tereny rolnicze wymagające reelektryfikacji.

8. Baza ekonomiczna

8.1. Ogólna ocena rozwoju bazy ekonomicznej województwa

Struktura działowa gospodarki województwa jest bardziej tradycyjna od krajowej, o czym decyduje wysoka pozycja rolnictwa (mimo widocznego spadku udziału tej funkcji w strukturze zatrudnienia) oraz zwiększenie udziału przemysłu, zwłaszcza po roku 2005. Korzystną tendencją jest stały wzrost zatrudnienia w usługach, w ramach których wzrasta liczba pracujących w usługach nieprodukcyjnych (głównie w handlu i administracji). Udział pracujących w rolnictwie wyniósł w 2011 r. 32,4% (spadek w okresie 2000–2011 o ponad 16%), w przemyśle i budownictwie 23,7% (wzrost o 5%), natomiast w usługach — 43,9% (wzrost o ponad 11%). Średnio w kraju udział ten wynosi odpowiednio: 17,1%, 27,4% i 55,5%.

Wyróżnikiem zmian w przestrzeni gospodarczej regionu, jakie dokonały się w latach 2000–2013 jest duży ubytek terenów przemysłowych, który wystąpił we wszystkich miastach województwa. Zanikowi tej funkcji towarzyszy problem zagospodarowania dużych obszarów poprzemysłowych, szczególnie nasilony w północnych miastach regionu, które jeszcze w latach 80-tych tworzyły jeden z 24 krajowych okręgów przemysłowych. Symbolem zmian w zagospodarowaniu przestrzennym większych miast jest również dynamiczny rozwój wielko-powierzchniowych obiektów handlowych, których w 2011 r. funkcjonowało w regionie już 124. Tylko w ciągu trzech ostatnich lat przybyło 19 supermarketów (powierzchnia sprzedaży powyżej 400 m²) oraz 4 hipermarkety (powyżej 2,5 tys. m² tej powierzchni). Równolegle nastąpił rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MSP), zwłaszcza w zakresie drobnej przedsiębiorczości, który jest jednak wyraźnie niższy od krajowego. Na koniec 2012 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 108 068 podmiotów gospodarczych (bez rolników indywidualnych), a wskaźnik tych podmiotów na 1000 mieszkańców wyniósł 84,8 (XII miejsce w kraju).

Poziom rozwoju gospodarczego województwa mierzony wartością produktu krajowego brutto wyniósł w 2010 r. 35 681 mln zł, co stanowi 2,5% produktu krajowego. Ulokowało to świętokrzyskie na XIII miejscu wśród województw. PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniósł w 2010 r. — 28 134 zł i był wyższy niż przed rokiem o 2%. Wstępne dane nt. dynamiki wzrostu PKB w latach 2010–2013 wskazywały na dość wyraźne odbicie się województwa. Wiadomo już jednak, że skutki kryzysu i załamanie branży budowlanej przystopowały ten optymistyczny trend.

Szanse rozwoju bazy ekonomicznej regionu stwarzają przede wszystkim: bogate zasoby surowców naturalnych, dobrej jakości woda oraz wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe, które mogą skłaniać do zamieszkania i podjęcia działalności gospodarczej. Atutem województwa (pod warunkiem poprawy dostępności transportowej) może być położenie w otoczeniu największych w kraju aglomeracji miejsko-przemysłowych, stanowiących duże rynki zbytu towarów i usług. Czynnikiem ograniczającym rozwój funkcji gospodarczych były, wspomniane już, słabe warunki dojazdu do krajowych rynków zbytu, brak perspektyw poprawy warunków transportowych oraz relatywnie niższa atrakcyjność i dostępność terenów inwestycyjnych. Niekorzystnie w relacji do poziomu krajowego przedstawia się także:

- dotychczasowy rozwój innowacyjności i otoczenia biznesu;
- stopień pokrycia planami miejscowymi, wskazującymi nowe tereny pod przedsiębiorczość;
- niewielkie zróżnicowanie lokalnych ofert terenów przemysłowych, którym nie towarzyszy wystarczająca aktywność samorządów, służąca pozyskaniu inwestorów zewnętrznych;

- wciąż niewystarczający poziom współdziałania na polu samorząd — nauka — biznes, zwłaszcza w kierunku organizacji grup podmiotów zainteresowanych realizacją wspólnych celów gospodarczych.

Główne atuty regionu świętokrzyskiego w zakresie bazy ekonomicznej i przedsiębiorczości:

- bogate zasoby surowców mineralnych do produkcji materiałów budowlanych i na cele drogownictwa;
- wielowiekowe tradycje przemysłowe i wykwalifikowana kadra pracownicza (górnictwo i obróbka minerałów, ceramika, hutnictwo, wytwórczość zbrojeniowa);
- liczący się potencjał przemysłu budowlanego i usług budowlanych;
- funkcjonujące specjalne strefy ekonomiczne: SSE „Starachowice” i jedna podstrefa Tarnobrzelskiej SSE EURO-PARK WISŁOSAN;
- najprężniejszy w kraju rozwój funkcji targowej (Targi Kielce);
- duże, potencjalne rezerwy terenów dla rozwoju różnych funkcji gospodarczych;
- lokalne walory przyrodniczo-krajobrazowe, sprzyjające podejmowaniu działalności gospodarczej w dziedzinie turystyki i rekreacji;
- prowadzone intensywnie działania służące organizacji regionalnego systemu innowacji.

Główne problemy w zakresie rozwoju bazy ekonomicznej i przedsiębiorczości stwarzają:

- peryferyjność obszaru województwa względem głównych korytarzy transportowych i centrów logistycznych oraz relatywnie niska konkurencyjność wobec ościennych metropolii;
- przestarzała struktura gospodarki oraz niska jej innowacyjność, mimo korzystnych zmian w tym zakresie;
- niskie nasycenie nowoczesnymi technologiami, zbyt mały udział produktów wysoko przetworzonych oraz niewielki poziom eksportu;
- niezakończone procesy restrukturyzacji przemysłu i rewitalizacji terenów poprzemysłowych;
- niedostateczny rozwój sektora usług produkcyjnych, w tym szczególnie o charakterze rynkowym;
- niski poziom inwestycji i nakładów na B+R;
- niski poziom wynalazczości, w tym niski wskaźnik wynalazków zgłoszonych do ochrony patentowej;
- niewystarczająca współpraca pomiędzy samorządem, nauką i biznesem;
- słaba kondycja bazy ekonomicznej małych miast i gmin rolniczych;
- niedobór terenów inwestycyjnych o uregulowanej sytuacji własnościowej i odpowiednim uzbrojeniu, stanowiący istotną przeszkodę w pozyskiwaniu dużych inwestorów.

8.2. Rozmieszczenie głównych elementów bazy ekonomicznej

Ukształtowana pod wpływem czynników przyrodniczych, historycznych, a także rynkowych, baza ekonomiczna regionu świętokrzyskiego jest silnie zróżnicowana przestrzennie. Jej podstawą jest obecnie mała i średnia przedsiębiorczość pozarolnicza, skupiona w sektorze prywatnym (96,9%), która koncentruje się na obszarach centralnych i północnych województwa, zwłaszcza w obszarze funkcjonalnym Kielc. Mimo, iż liczba podmiotów gospodarczych systematycznie zwiększa się, to jednak przyrost ten nie jest zadowalający (21,2% w latach 2000–2012, czyli średnio o 1,8% rocznie).

Na koniec 2012 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 108,1 tys. podmiotów, z czego 78% stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Dominujące sekcje to: handel i naprawy, budownictwo, obsługa nieruchomości i firm oraz przetwórstwo

przemysłowe. W strukturze wielkości przeważały podmioty małe, do 9 zatrudnionych (95,3%). Udział podmiotów średnich (10–49 zatrudnionych) wyniósł 3,8%, a dużych (50 i więcej zatrudnionych) niespełna 1%.

Biorąc pod uwagę pochodzenie kapitału w spółkach handlowych, to zdecydowanie przeważa prywatny kapitał krajowy (w 88,8% spółek). Kapitał zagraniczny zaangażowany jest jedynie w 583 przedsiębiorstwach i lokuje się głównie w Kielcach, Starachowicach, Ostrowcu Św., Skarżysku-Kamiennej, Końskich, Sandomierzu i Busku-Zdroju oraz w niektórych gminach, posiadających bogate zasoby surowców mineralnych.

Analizując główne czynniki rozwoju gospodarczego na poziomie NUTS-5 (metodą A. Raczyka) ustalono dla wszystkich gmin województwa poziom syntetycznego wskaźnika aktywności gospodarczej. Gminy, dla których wartość tego wskaźnika przekracza średnią krajową to tzw. **nisze aktywności gospodarczej** o przewadze warunków sprzyjających dla biznesu. Przestrzenny układ tych obszarów posiada charakter węzłowo-pasmowy z dominującymi: Kielcami oraz Sandomierzem, Połańcem, Buskiem-Zdrój i miastami nad Kamienną.

Istotnym problemem jest małe zainteresowanie kapitału zagranicznego inwestowaniem w województwie oraz niska ofensywność miejscowych podmiotów w kreowaniu rozwoju własnych przedsiębiorstw (część z nich, zwłaszcza w sektorze budownictwa i usług dla ludności nie zwiększa zatrudnienia i woli funkcjonować w tzw. „szarej strefie”).

8.3. Struktura przestrzenna przemysłu i usług

Świętokrzyskie posiada historyczne tradycje przemysłowe, jednak z punktu widzenia gospodarki krajowej zaliczane jest do regionów słabiej uprzemysłowionych. Świadczy o tym m.in. udział regionu w krajowej produkcji sprzedanej przemysłu, który wyniósł w 2011 r. zaledwie 2,1% (14 miejscu w kraju).

Główny rynek pracy w przemyśle, mimo dużego regresu tej funkcji koncentruje się nadal na obszarze dawnego Centralnego Okręgu Przemysłowego w miastach tj.: Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Sandomierz, Staszów, Końskie oraz Kielcach, które pełnią jednocześnie rolę biznesowego centrum regionu.

Jednym z najważniejszych obecnie potencjałów rozwoju tej funkcji jest bogata i urozmaicona baza surowców mineralnych. Od lat stymuluje ona rozwój przemysłu wydobywczego oraz przedsiębiorstw budowlanych, których funkcjonuje w województwie ponad 14 tys. W sektorze budownictwa działa wielu krajowych potentatów jak: GRUPA ROVESE S.A. (dawny CERSANIT), PILKINGTON POLSKA S.A., LAFARGE CEMENT S.A., ECHO INVESTMENT S.A., GRUPA BARLINEK, EXBUD-SKANSKA S.A., DORBUD S.A. i inne. Przemysł materiałów budowlanych ulokowany jest głównie w Kielcach, Pińczowie, Małogoszczy i Ożarowie. Dynamikę rozwoju wykazują następujące gałęzie przemysłu: metalowy i maszynowy (Skarżysko-Kamienna, Starachowice, Kielce), ceramiczny (Ćmielów, Końskie), hutniczy (Ostrowiec Świętokrzyski) i energetyczny (Połaniec). Istotną rolę odgrywa także przemysł spożywczy, z dość prężnie rozwijającymi się branżami: mięsną, mleczarską i owocowo-warzywną.

Sektor usług, który w wielu regionach kraju stanowi obecnie wyznacznik sukcesu rozwojowego, w województwie świętokrzyskim pozostaje relatywnie słabiej rozwinięty (udział zatrudnionych w usługach w kraju wynosi 55% i jest wyższy od wskaźnika wojewódzkiego o ca 11%). Niekorzystna jest także struktura usług — usługi rynkowe stanowią tylko 47% ogółu usług (średnio w kraju 55%) i dominuje w nich sekcja handlu i napraw.

Duże zróżnicowanie przestrzenne wykazują usługi otoczenia biznesu, które są zadowalające tylko w Kielcach i w największych miastach regionu. Szczególne miejsce zajmują tu: Centrum Obsługi Inwestora i Centrum Targowe w Kielcach, specjalne strefy ekonomiczne (SSE „Starachowice” S.A. i Tarnobrzaska SSE EURO-PARK WISŁOSAN), a także Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa, Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii oraz Kielecki Park Technologiczny.

Niepokojącym zjawiskiem w skali krajowej jest odchodzenie od pierwotnej funkcji specjalnych stref ekonomicznych, jako instrumentu aktywizacji regionów odstających, mniej korzystnie położonych w przestrzeni gospodarczej. Tereny włączane obecnie do tych stref (pomimo niepełnego wykorzystania istniejących) są coraz bardziej oddalone od obszarów wymagających wsparcia, a wybór miejsca lokalizacji inwestycji zależy coraz częściej od inwestora. Nasilaniu się tego zjawiska sprzyja obecna recesja gospodarcza, na którą bardziej odporne są regiony silniejsze ekonomicznie, mogące zaoferować korzystniejsze warunki lokalizacji.

Działaniem pozytywnie rokującym na przyszłość jest natomiast utworzenie i prężny start dwóch inkubatorów przedsiębiorczości: Kieleckiego Inkubatora Technologicznego i Akademickiego Inkubatora Przedsiębiorczości przy UJK w Kielcach. Bardzo korzystne jest również zawiązanie szeregu inicjatyw klastrowych — stanowiących zrzeszenia przedsiębiorstw, zwiększające konkurencyjność i możliwości rozwojowe sektora MŚP, jak: Grono Targowe Kielce, Biomasa Świętokrzyska, Grono Ceramiczne Końskie-Opoczno, Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster budowlany INNOWATOR, Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny, Stowarzyszenie Producentów Komponentów Odlewniczych KOM-CAST, Innowacyjny Klaster Zdrowie i Turystyka „Uzdrowiska — Perły Polski Wschodniej”, Klaster Medycyna Polska, Klaster Turystyki i Rozwoju Regionalnego „Słońce Regionu”, Klaster ogrodniczo-sadowniczy „Ekologiczna żywność”, Design Centrum Kielce czy Klaster Przemysłowy dawnych terenów Centralnego Okręgu Przemysłowego im. Premiera Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Z analizy rozmieszczenia działalności przemysłowo-usługowej na obszarze województwa, można wyodrębnić obecnie następujące — 3 główne strefy aktywności:

- 1) Kielecki Obszar Funkcjonalny, obejmujący Kielce i gminy podkieleckie, który charakteryzuje największy rozwój przedsiębiorczości o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym oraz rozwój funkcji metropolitalnych (Grono Targowe Kielce, elementy regionalnego systemu innowacji, usługi zdrowia i szkolnictwa wyższego o standardzie krajowym).
- 2) Północny Obszar Zurbanizowany, obejmujący miasta nad rzeką Kamienną — obszar ten, charakteryzując się nadal przewagą zjawisk recesyjnych, wykazuje obecnie widoczny wzrost aktywności wyrażający się m.in. rozwojem SSE „Starachowice” S.A., rozbudową Huty Ostrowiec, rozwojem inicjatyw klastrowych, czy też uruchomieniem lokalnych potencjałów rozwoju w zakresie turystyki i rekreacji. Jednocześnie rosną oczekiwania na wsparcie w rozwiązywaniu kluczowych problemów, w tym infrastrukturalnych, zwłaszcza transportowych.
- 3) Wschodni obszar rolniczy, wykazuje relatywnie najwyższy wzrost aktywności w zakresie organizacji obsługi rynku rolnego, rozwoju inicjatyw klastrowych oraz zrzeszania się rolników w grupy producenckie. Aktywność ta wyraża się m.in.: rozwojem Sandomierskiego Ogrodniczego Rynku Hurtowego S.A. i przedsiębiorczości wspomagającej ten rynek, postulatem wyznaczenia w gminie Koprzywnica podstrefy Tarnobrzelskiej SSE pod przedsiębiorczość z zakresu obsługi rolnictwa oraz drobnego przetwórstwa, czy też wysoką dynamiką rozwoju przechowalnictwa i konfekcjonowania art. żywnościowych.

8.4. Główne obszary problemowe

- obszar przełamywania kryzysu ukształtowanej bazy przemysłowej (miasta nad Kamienną) wymagający nowych czynników aktywizacji;
- obszary małych miast zagrożonych upadkiem monofunkcji przemysłowej, które nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć stagnacji gospodarczej;
- tereny wiejskie o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), które odczuwają powszechny niedobór infrastruktury ekonomicznej;
- potencjalne obszary rozwoju aktywności gospodarczej przy projektowanych węzłach dróg ekspresowych oraz w rejonie planowanego Portu Lotniczego Kielce w Obicach;
- zgłoszone przez samorządy gmin duże tereny inwestycyjne na różne cele gospodarcze o znaczeniu regionalnym (wymagają jednak uzbrojenia i wypromowania).

9. Turystyka i rekreacja

W województwie świętokrzyskim turystyka jest silnie zróżnicowana terytorialnie. Prawie nie występuje na obszarach, które nie posiadają większych predyspozycji dla jej pełnienia (część gmin o najlepszych glebach, niektóre miasta i osiedla pozbawione zabytków, lasy nie nadające się do zagospodarowania turystycznego itp.). Z drugiej strony coraz więcej gmin i rejonów upatruje w rozwoju tej funkcji główne szanse aktywizacji i rozwoju gospodarczego. Dotyczy to zarówno gmin, które od dawna postawiły na turystykę np. Sandomierz, Busko-Zdrój, Nowa Słupia, Bodzentyn, Bieliny, Zagnańsk, Chęciny, Szydłów i in., jak i takich, które rozwinęły ją dopiero w okresie gospodarki rynkowej, licząc na uzupełnienie lokalnych dochodów (Bałtów, Pacanów, Chmielnik, Piekoszów i szereg innych).

Po przeanalizowaniu wniosków samorządów lokalnych, zgłoszonych do zmiany „Planu ...”, można stwierdzić, iż większość gmin będzie prowadzić działania służące aktywizacji różnorodnych form turystyki, zwłaszcza pobytowo-wypoczynkowej, krajoznawczej, uzdrowiskowej, a także turystyki biznesowej oraz wypoczynku sobotnio-niedzielnego. Dlatego też, samorządy lokalne zaczynają inwestować w obiekty sportowo-rekreacyjne, zbiorniki wodne, udostępnianie turystyczne atrakcji geologicznych i zabytków, a także „małą i dużą” infrastrukturę turystyczną.

W tym miejscu należy nadmienić iż w ciągu ostatnich 10 lat w województwie liczba hoteli wzrosła ponad dwukrotnie (najwięcej w okolicach Kielc i na Pomiedziu), znacznie poszerzyła się oferta uprawiania sportów zimowych oraz wellness&spa. Przekłada się to na liczbę odwiedzających województwo turystów. W pierwszych czterech miesiącach 2013 r. nasz region był jednym z pięciu w Polsce, który zanotował wzrost udzielonych noclegów w porównaniu do analogicznego okresu w 2012 r.

Na tle kraju przestrzeń turystyczna regionu wydaje się być jedną z atrakcyjniejszych, szczególnie pod względem:

- wysokiej klasy atrakcji kulturowych i znaczących walorów przyrodniczo-krajobrazowych, zwłaszcza w relacji do województw centralnej Polski;
- wybitnych walorów historycznych związanych z historią Polski i walk o niepodległość;
- położenia w niewielkiej odległości (150–200 km) od dużych metropolii krajowych i możliwości oferowania konkurencyjnego cenowo wypoczynku rodzinnego.

Głównym rejonem turystycznym województwa są Góry Świętokrzyskie, które stanowią pod wieloma względami jeden z najciekawszych i piękniejszych rejonów centralnej Polski. Szczególne miejsce w zagospodarowaniu tego obszaru zajmuje Świętokrzyski Park Narodowy oraz centrum kultowo-kulturowe na Świętym Krzyżu.

Ważnym dla województwa i kraju obszarem aktywizacji tej funkcji jest Dolina Wisły, cechująca się bogactwem form krajobrazów i zasobów dziedzictwa kulturowego

historycznych miast nadwiślańskich, zwłaszcza Sandomierza. Obszar ten stanowi ważny element składowy ponadregionalnego rejonu turystycznego środkowej Wisły i ma szansę osiągnąć międzynarodowe standardy zagospodarowania turystycznego.

Obszarem specyficznym, o wysokim stopniu zachowania naturalnych form przyrody i krajobrazu jest Ponidzie z zespołem sanatoryjnym Busko-Zdrój — Solec-Zdrój oraz atrakcjami przyrodniczymi i kulturowymi doliny Nidy. Towarzyszy im intensywnie rozwijana agroturystyka (jedno z czołowych miejsc w Polsce pod względem ilości gospodarstw agroturystycznych).

Najczęściej odwiedzanymi atrakcjami (wg sprzedanych biletów) w województwie świętokrzyskim były: Jura Park Bałtów — 300 000 turystów, klasztor na Świętym Krzyżu — 247 628, Świętokrzyski Park Narodowy — 202 460, Europejskie Centrum Bajki w Pacanowie — 162 000, Trasa Podziemna w Sandomierzu — 134 429, zamek królewski w Chęcinach — 118 400, Brama Opatowska w Sandomierzu — 110 000, zamek Krzyżtopór w Ujeździe — 103 258 oraz zespół pałacowy w Kurozwękach, Jaskinia Raj w gm. Chęciny, Muzeum Wsi Kieleckiej, Park Etnograficzny w Tokarni, zamek w Sandomierzu, Pałac Biskupów Krakowskich w Kielcach (Muzeum Narodowe), Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku (Muzeum Narodowe), Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach, Muzeum Zabawy i Zabawek w Kielcach, Centrum Geoedukacji w Kielcach, Krzemionki koło Ostrowca Świętokrzyskiego, galeria „Tajemnica Klejnotów” w Świętej Katarzynie, Muzeum diecezjalne w Sandomierzu i inne. Na uwagę zasługują również licznie odwiedzane sanktuaria — Matki Bożej Bolesnej Pani Świętokrzyskiej w Kałkowie-Godowie, Matki Bożej Bolesnej w Sulisławicach oraz Matki Bożej Ostobramskiej w Skarżysku-Kamiennej, a także Sanktuarium Matki Bożej Loretańskiej w Piotrkowicach (liczby odwiedzających są duże, jednak są one tylko szacunkowe).

Do aktywizacji niektórych form turystyki może przyczynić się także i to, iż województwo jest jednym z niewielu rejonów Polski, gdzie są żywotne i kultywowane tradycje ludowe (mieszkańcy wsi lokalnie posługują się gwara, używają stroju regionalnego, pielęgnują dorobek artystyczny i kulinarny dawnych pokoleń — działalność licznych Lokalnych Grup Działania).

Województwo posiada duże szanse rozwoju funkcji turystycznej nie tylko pod kątem udostępnienia atrakcji turystycznych, ale również dzięki postępującej systematycznie rozbudowie bazy infrastruktury turystycznej, do której należą:

- około 50 znakowanych szlaków turystyki pieszej o łącznej długości ponad 1600 km, poza tym kilka szlaków spacerowych w Kielcach i okolicy;
- 77 znakowanych szlaków turystyki rowerowej oraz kilkanaście gminnych ścieżek rowerowych o łącznej długości około 4000 km;
- 4 trasy rowerowe trasy tematyczne (Miejsc Mocy, Żółwia i Dinozaura, Witolda Gombrowicza, Architektury Obronnej);
- 27 wytyczonych ścieżek dydaktycznych (głównie na obszarze Świętokrzyskiego Parku Narodowego i parków krajobrazowych);
- dwa szlaki turystyki kolejowej — Świętokrzyska Kolej Dojazdowa Ciuchcia Ekspres Ponidzie, Starachowicka Kolej Wąskotorowa;
- trasy turystyki samochodowej (np.: pętle świętokrzyskie, pętla na Ponidziu, śladami Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, śladami Architektury Romańskiej, szlak Cystersów, „Szlak Literacki”, „Świętokrzyski Szlak Architektury Drewnianej”, „Sandomierski Szlak Jabłkowy” oraz inne);
- 5 podziemnych tras turystycznych;
- 23 kryte pływalnie oraz 8 basenów zlokalizowanych w hotelach;
- 28 zorganizowanych kąpielisk oraz 13 częściowo zorganizowanych;
- 8 kręgielni;

- ścianki wspinaczkowe — m.in. w Kielcach, Sandomierzu i Bałtowie;
- 19 kortów tenisowych;
- 8 ośrodków narciarskich (kilkanaście tras zjazdowych), 2 trasy do uprawiania narciarstwa biegowego;
- kryte i otwarte lodowiska w Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim i Skarżysku Kamiennej (w okresie zimowym);
- lotniska w Masłowie i Pińczowie z centrum sportów lotniczych;
- ponad 30 ośrodków jazdy konnej, skupionych głównie przy gospodarstwach agroturystycznych;
- 23 ośrodki sportów ekstremalnych (parki linowe, offroad, MotoCross, quady, paintball, itp.);
- samochodowy tor wyścigowy w Miedzianej Górze oraz kilka torów kartingowych
- infrastruktura uzupełniająca (para turystyczna):
 - teatry,
 - filharmonia,
 - placówki muzealne,
 - ekspozycje,
 - kina.

W świętokrzyskim funkcjonuje ogółem 206 obiektów noclegowych, z czego blisko 85% to obiekty całoroczne. Największą ich liczbą dysponuje powiat kielecki wraz z miastem Kielce oraz powiaty konecki i buski. Najmniejsze zasoby noclegowe posiadają natomiast powiaty: kazimierski oraz włoszczowski.

Najważniejsze zagrożenia stwarzają:

- zbyt małe zaangażowanie społeczności lokalnych w sprawę rozwoju i promocji turystyki;
- postępująca dekapitalizacja infrastruktury turystycznej oraz braki w wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, warunkującą podniesienie standardu usług;
- niedostateczne oznakowanie (eksponowanie) atrakcji turystycznych.

Główne problemy przestrzenne i obszary problemowe:

- niedobory bazy noclegowej, w tym szczególnie tańszych obiektów noclegowych (domów wycieczkowych, schronisk młodzieżowych) oraz nierównomierne jej rozmieszczenie;
- zbyt mała liczba zbiorników wodnych, a także przekroczenia chłonności turystycznej niektórych rejonów województwa: Sielpi, ŚPN i Golejowa;
- brak połączeń tras rowerowych między poszczególnymi gminami uniemożliwiający powstanie jednolitego, spójnego systemu wojewódzkiego;
- postępująca utrata wglądów krajobrazowych ze szlaków turystycznych (dawno wytyczone szlaki otwartymi grzbietami obrosły wysokimi drzewami oraz postępująca obudowa samochodowych tras krajobrazowych);
- niedostateczne wyposażenie w powszechnie dostępną infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną w pobliżu tras rowerowych, pieszych szlaków turystycznych oraz nad zbiornikami wodnymi;
- zbyt mała oferta kompleksowo zagospodarowanych obszarów turystycznych;
- niewystarczająca promocja wybitnych walorów geoturystycznych województwa świętokrzyskiego.

10. Rolnictwo

Mimo siedmiu lat wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej i realizacji wielu atrakcyjnych projektów w zakresie rozwoju wielofunkcyjnego w rolnictwie województwa nadal przeważają trendy recesyjne. Funkcja ta pozostając głównym sektorem gospodarki na ponad 42,9% obszaru regionu świętokrzyskiego, utraciła jednak swą czołową pozycję w strukturze ekonomicznej i ma coraz mniejsze znaczenie jako źródło dochodów ludności wiejskiej. Świadczy o tym udział rolnictwa w wartości dodanej brutto, który zmniejszył się w ciągu ostatnich 10 lat do 5,8% (3 lokata po przemyśle i budownictwie), zaś udział pracujących w tym sektorze do ogółu pracujących spadł o ca 20%. Oznacza to, że co czwarta osoba czynna zawodowo czerpie dochody z pracy w rolnictwie, mimo że udział ludności wiejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców województwa wzrósł o ok. 3,5% i wynosi ca 54,6%. Rzutuje na to proces suburbanizacji — osiedlania się ludności miejskiej na obszarach podmiejskich (część tych obszarów utraciła już swój rolniczy charakter i pełni funkcje „sypialni”) jak też duża liczba utrzymujących się ze „źródeł niezarobkowych” oraz utrwalone zjawisko „szarej strefy”.

Do ważniejszych trendów, jakie zaznaczyły się w rolnictwie w okresie realizacji pierwszej edycji Planu należy również zaliczyć:

- wysoki ubytek użytków rolnych (udział tych użytków w powierzchni ogólnej województwa zmalał o 22,7%);
- odczuwalną w środowisku wiejskim poprawę sytuacji finansowej gospodarstw, która nastąpiła z chwilą uruchomienia dopłat bezpośrednich w 2005 r. (towarzyszy temu wzrost ceny ziemi rolniczej, która przekracza obecnie 3 krotnie cenę z roku 1998);
- przyspieszoną modernizację (techniczną i własnościową) przetwórstwa rolno-spożywczego, które zostało poddane rygorystycznemu dostosowaniu do wymogów UE (odbyło się to jednak przy znacznych stratach potencjału, spowodowanych upadkiem wielu zakładów, jak i całych branż, np. cukrowniczej i nadal tworzy trudną do odrobienia lukę w organizacji zbytu surowców rolniczych oraz pogłębia trudności z zagospodarowaniem nadwyżek surowcowych);
- rosnącą dywersyfikację gospodarstw rolniczych w zakresie powierzchni oraz skali produkcji, podczas gdy średni areal gospodarstwa pow. 1 ha UR nie uległ praktycznie zwiększeniu i wynosi 5,5 ha (średnio w kraju analogiczny areal wzrósł o 3,4 ha i wynosi 10,4 ha);
- nadal za wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie (23 os./100 ha, kraj 12,9 os.) mimo wysokiego spadku tego wskaźnika (o ok. 35%);
- żywiołową transformację systemu obsługi rolnictwa, którą prawie w całości przejął sektor prywatny (znaczna część tych przedsiębiorstw nie zapewnia jednak wystarczającego poziomu i kompleksowości usług, zwłaszcza w zakresie obrotu artykułami rolnymi, napraw sprzętu rolniczego oraz obsługi finansowej gospodarstw, nie wypracowała również dostatecznej wizji rozwoju, odpowiadającej oczekiwaniom wsi);
- nadmierne przemieszanie się charakteru i funkcji zabudowy wiejskiej, co nie służy intensyfikacji produkcji rolniczej i zachowaniu kultury źródłowej (w większości gmin podmiejskich zjawisko to przyczynia się do dewastacji cennych walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz ubytku przestrzeni publicznej i wymaga pilnego uporządkowania);
- duży i stale rosnący areal gruntów odługujących i źle rolniczo wykorzystanych, zwłaszcza na obszarach o najsłabszych warunkach glebowych, co ma bezpośredni związek z pogarszającą się i niestabilną opłacalnością produkcji rolniczej oraz rezygnacją rolników z uprawy części gruntów najniższej jakości;
- utrzymującą się niską skalę jednostkową produkcji rolniczej i brak większego zainteresowania tworzeniem grup producenckich, czemu towarzyszy niski poziom

współpracy pomiędzy rolnikami, a zakładami przetwórczymi (za wyjątkiem mleczarstwa);

- tendencje do zaniku towarowej produkcji zwierzęcej w północnej części województwa na obszarach najsłabszych gleb;
- zbyt słabo wykorzystany potencjał rolnictwa na obszarach o najlepszych glebach we wschodniej i południowej części województwa, które stanowią jeden z podstawowych atutów regionu;
- niedostateczny transfer wiedzy i nowych technologii do sektora rolniczego.

Wśród uwarunkowań sprzyjających rozwojowi produkcji rolniczej za najważniejsze uznaje się:

- korzystniejsze od przeciętnych w kraju warunki glebowe (średni wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynosi, bowiem 70,4 pkt., zaś w Polsce 66,6%), przy czym gleby najwyższej jakości koncentrują się w rejonie sandomiersko-opatowskim i kazimierskim, specjalizującym się w ogrodnictwie i warzywnictwie;
- otwarcie granic między państwami członkowskimi UE i swoboda w obrocie art. rolnymi (mimo umiejętności wykorzystania posiadanych przewag konkurencyjnych i pokonywania pozaekonomicznych barier eksportowych, zwłaszcza przez producentów owoców i warzyw, szansa ta nie jest jeszcze dostatecznie wykorzystywana a głównym odbiorcą tych artykułów poza mrożonkami, są nadal Rosja, Ukraina i Białoruś);
- położenie regionu blisko dużych krajowych rynków zbytu jak: Kraków, Warszawa, Katowice oraz utrwalone powiązania handlowe z tymi aglomeracjami;
- dynamiczny wzrost liczby gospodarstw stosujących ekologiczne i zrównoważone metody produkcji (certyfikat ekologiczny posiada ok. 1000 gospodarstw, co plasuje województwo na 4 miejscu w kraju), który wiąże się z systematycznym postępowaniem we wdrażaniu Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego i innych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (atutem województwa są duże możliwości intensyfikacji produkcji ekologicznej oraz rozwoju produkcji biopaliw);
- korzystne warunki rozwoju produkcji pasz objętościowych i chowu bydła opasowego, które nie są dostatecznie wykorzystywane (powierzchnia łąk i pastwisk wynosi 118 373 ha, co stanowi 21,3% UR przy średniej krajowej 20%);
- prawie 42% wzrost upraw pszenżyta — zboża uniwersalnego i ponad 3,5-krotny wzrost areалу rzepaku i rzepiku.

Zjawiskiem niekorzystnym jest widoczny spadek pogłowia krów mlecznych (będący wynikiem m.in. wprowadzenia „kwotowania” podaży mleka, jak również konieczności dostosowania produkcji do wymogów unijnych, a w ostatnich latach również trzody chlewnej, który jest pochodną utrzymywania się niekorzystnych relacji cenowych w tej gałęzi produkcji).

Mimo obecnych trudności, szanse rozwoju posiada przemysł rolno-spożywczy, który stoi w obliczu dalszego podniesienia jakości i konkurencyjności produkcji oraz wykorzystania kapitału inwestycyjnego z programów pomocowych. Szczególny niedobór mocy przerobowych jest odczuwalny w branżach: owocowo-warzywnej, chłodniczej, gotowych wyrobów kulinarnych, w przechowywaniu oraz produkcji wyrobów regionalnych o wysokiej jakości ekologicznej i smakowej.

Korzystne warunki intensyfikacji (mimo ograniczeń agrarnych i prawno-ekonomicznych) posiada także produkcja biomasy i biokomponentów na cele wytwarzania energii (drewna z szybko rosnących drzew, krzewów i traw oraz słomy zbóż i rzepaku, fermentacji biomasy — biogaz i bioetanol oraz pozyskiwanie estrów metylowych olejów roślinnych, głównie z oleju rzepakowego).

Występujące w regionie zróżnicowanie terytorialne potencjału produkcyjnego rolnictwa generuje w warunkach rynkowych nowe **obszary problemowe**, do których należy obecnie zaliczyć:

- zajmujące ok. 35% terenów rolnych województwa obszary południowe i wschodnie o **słabo wykorzystanym potencjale przyrodniczo-glebowym** (rozdrobiona struktura gospodarstw, niski poziom organizacji otoczenia rolnictwa i przetwórstwa rolnego, niewielka skala samoorganizacji);
- poszerzający się w północno-zachodniej części regionu **obszar kumulacji negatywnych zjawisk w rolnictwie** (słabe gleby, pogłębiające się rozdrobnienie gospodarstw, zanik produkcji towarowej, itp.), który obejmuje ok. 52% terenów rolnych — obszar ten wymaga wielokierunkowej restrukturyzacji, głównie na bazie funkcji nierolniczych;
- **obszary gleb zagrożonych erozją i silnego oddrzewienia krajobrazu** skupiające się na terenach lessowych;
- **obszary o wysokiej koncentracji gruntów odługujących** (gminy o najniższej bonitacji gleb w północno-zachodniej i centralnej części województwa).

Podsumowując — świętokrzyskie należy do obszarów kraju o największej skali i złożoności problemów transformacji sektora rolnego oraz dostosowania tej funkcji do standardów UE. Znaczenie priorytetowe posiada poprawa niekorzystnej struktury agrarnej oraz kształtowanie rynkowego otoczenia rolnictwa, które obecnie nie stymulują wystarczająco produkcji rolniczej. Istotnym problemem jest też słaba dostępność do usług i niski poziom aktywności społeczno-gospodarczej, zwłaszcza na peryferyjnych obszarach wiejskich, kumulujących niekorzystne warunki rozwoju. Dotychczasowe środki i działania pomocowe kierowane na te obszary nie pobudziły procesów modernizacyjnych i miały na ogół charakter socjalny. Podobne problemy na obszarach wiejskich występują w 7 województwach południowych i wschodnich, co predysponuje je do uznania za obszar recesji rolniczej w skali krajowej.

11. Leśnictwo

Lasy, zajmują 28,0% powierzchni ogólnej województwa i wykazują stałą tendencję wzrostu areалу (w latach 2000–2010 wzrósł on o ca 12 tys. ha). Lesistość województwa jest nieco niższa od krajowej (29,2%), odbiega jednak wyraźnie od średniej europejskiej (wynoszącej 33%) oraz od przyjętego w krajach UE wskaźnika kierunkowego (42%).

Funkcja leśna koncentruje się w centralnej, północnej i północno-zachodniej części województwa, na terenach o niskiej bonitacji gleb i w miejscach, gdzie zachowały się duże kompleksy leśne, stanowiące pozostałość dawnych puszczy: Świętokrzyskiej, Iłżeckiej, Pilickiej oraz Lasów Włoszczowskich i Staszowskich. Na obszarach o najlepszych warunkach glebowych lesistość jest nadal bardzo mała, co przyczynia się do powstania szeregu negatywnych zjawisk w środowisku rolniczym jak: erozja i spływ gleb, pogarszanie się warunków wodnych i agroklimatycznych, a także brak warunków do wypoczynku w środowisku leśnym (lasy tworzą zbyt małe kompleksy, a ponadto dominujący na tych terenach drzewostan liściasty nie sprzyja rekreacji).

W strukturze własnościowej lasów przeważają lasy zarządzane przez Lasy Państwowe (ok. 68%), natomiast w strukturze drzewostanów dominuje sosna (ok. 72,1%), co nie odpowiada bogactwu ekosystemów leśnych (dla przykładu w lasach Skarbu Państwa ponad 52% stanowią żyzne siedliska lasowe), ani ich potencjałowi produkcyjnemu, który wymaga zwiększenia udziału cennych drzew liściastych).

Możliwości rozwoju funkcji leśnej determinują:

- rosnący areal odłogów i ugorów — szacowany obecnie na ca 105 tys. ha;

- wysokie potrzeby zalesieniowe gmin (grunty do zalesień w gminnych programach zwiększenia lesistości zajmują łącznie powierzchnię ok. 31 tys. ha) mimo widocznego procesu rezygnacji z części tych terenów na rzecz terenów budowlanych w gminach podmiejskich;
- krajowe preferencje zwiększenia lesistości obejmujące 14 gmin województwa;
- predyspozycje do ograniczenia monokultur sosnowych (ponad 61% powierzchni leśnej zajmują żyzne siedliska lasów i borów mieszanych nadające się do wprowadzenia najcenniejszych drzewostanów liściastych);
- lokalne warunki do rozwoju wyspecjalizowanego rzemiosła i drobnego przemysłu drzewnego;
- wyraźna poprawa stanu zdrowotnego lasów, w tym drzewostanów świerkowych i jodłowych (drzewostany bez uszkodzeń zajmują obecnie 27%, podczas gdy w 2000 r. zaledwie 10,4%), co nie oznacza jednak wystarczającej poprawy tego stanu w odniesieniu do wskaźników europejskich;
- rosnące pozyskanie drewna, wynoszące 944,2 dm³ (wzrost o 24,1%).

Najważniejszym zagrożeniem lasów w województwie jest obecnie zagrożenie pożarowe, które utrzymuje się na zbliżonym poziomie jak w latach poprzednich i dotyczy w szczególności suchych lasów sosnowych. W lasach prywatnych istotnym zagrożeniem jest nadal niepełne wykonywanie zabiegów pielęgnacyjnych oraz nie realizowanie odnowień na gruntach przejściowo pozbawionych drzewostanu. Lokalne zagrożenia stwarzają ponadto:

- kradzieże drzewa z lasów wszystkich kategorii własności;
- zaśmiecanie terenów leśnych, zwłaszcza wokół terenów mieszkaniowych oraz dróg;
- duże zainteresowanie wypoczynkiem w środowisku leśnym, które ogranicza niedobór infrastruktury turystycznej i komunalnej w otoczeniu lasów.

Do głównych obszarów problemowych leśnictwa, prócz wspomnianych lasów zagrożonych pożarami, zalicza się tereny leśne położone w promieniu 10 km od miast powyżej 50 tys. mieszkańców, poddane szczególnie nasilonemu użytkowaniu turystycznemu.

Ograniczeniem rozwoju omawianej funkcji są również zbyt długo trwające procedury przeznaczania gruntów na cele zalesieniowe oraz (do niedawna) brak możliwości finansowania ze środków pomocowych zalesień gruntów innych niż rolne.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (tj. Dz. U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1266 z późn. zm.) grunty leśne podlegają ochronie przed przeznaczaniem ich na cele nieleśne. Zmian takich można dokonać jedynie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, po uzyskaniu zgody ministra właściwego ds. środowiska (dla gruntów leśnych stanowiących własność skarbu państwa) lub marszałka województwa (dla pozostałych gruntów leśnych).

Organem właściwym do wydawania decyzji zezwalającej na wyłączenie gruntów leśnych z produkcji (bez względu na formę własności) jest dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych. Wyjątek stanowią obszary parków narodowych, dla których taką decyzję wydaje dyrektor parku.

12. Mieszkalnictwo

Sytuacja w mieszkalnictwie i na rynku mieszkaniowym w woj. świętokrzyskim jest odbiciem ogólnego stanu gospodarki i cechuje się relatywnie niskimi wskaźnikami wzrostu w odniesieniu do średniej krajowej. Mimo, że od kilku lat obserwuje się niewielki wzrost liczby mieszkań oddanych do użytku, województwo świętokrzyskie zajmuje jedno z ostatnich miejsc w kraju pod względem wzrostu zasobów i poprawy standardów mieszkaniowych (zasoby mieszkaniowe regionu wynoszą 415,8 tys., co stanowi 3,2% zasobów krajowych).

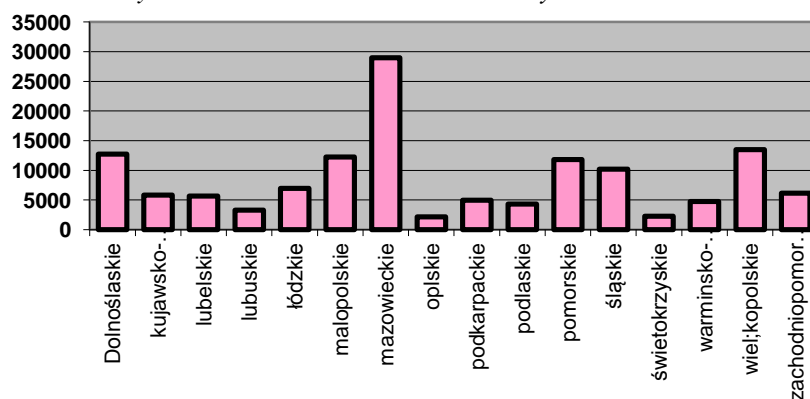
Dość stała jest struktura budowanych mieszkań. Dominuje obecnie budownictwo indywidualne (prawie 80%), budownictwo przeznaczone na sprzedaż i spółdzielcze stanowią pozostałą część, natomiast społeczne formy czynszowe i zakładowe praktycznie nie są realizowane.

W wojewódzkich dokumentach programowych nie podjęto szerzej problematyki budownictwa mieszkaniowego, które prawie całkowicie zostało poddane procesom rynkowym, poza niewielkim zakresem budownictwa komunalnego i socjalnego, realizowanego w większych ośrodkach miejskich (świętokrzyskie cechuje się najniższymi w kraju wskaźnikami rozwoju tego rodzaju budownictwa). Do omawianej kwestii odnosi się jedynie „Strategia rozwoju województwa...”, określając podstawowe wskaźniki charakteryzujące stan mieszkalnictwa i zalecając wsparcie środkami publicznymi społecznego budownictwa czynszowego na wynajem (powinno to ułatwić migracje w poszukiwaniu pracy) oraz budowę mieszkań socjalnych (stanowiących instrument polityki zapobiegania wykluczeniu społecznemu).

Z niedoborem terenów uzbrojonych oraz niekorzystnym stanem budownictwa mieszkaniowego w miastach wiąże się problem ekspansji zabudowy jednorodzinnej poza obszary miejskie. W regionie zauważalne jest to szczególnie w obszarze oddziaływania Kielc (**główny obszar problemowy w zakresie mieszkalnictwa**). Silnemu procesowi suburbanizacji poddane zostały wszystkie sąsiadujące z ośrodkiem wojewódzkim gminy oraz Strawczyn, Mniów i Łączna. Niesie to za sobą trudne do odwrócenia zmiany w strukturze przestrzennej zabudowy, w której zaczyna dominować pozbawiona usług i przestrzeni publicznych zabudowa typu osiedlowego, na ogół słabo skomunikowana z nadrzędnym układem dróg oraz z miejscami pracy i wypoczynku. Na tereny mieszkaniowe są przekształcane tereny usług turystycznych (UT, UTL), atrakcyjne przestrzenie publiczne, tereny przemysłowe, otoczenie zbiorników wodnych (istniejących i projektowanych) oraz panoramy i osie widokowe cennych fragmentów krajobrazu, które od lat były rezerwowane „dla przyszłych pokoleń”. Problem ten wymaga pilnego rozwiązania zarówno na płaszczyźnie prawnej, jak i w praktyce planowania miejscowego. Istotną kwestią jest także brak kompleksowej i stabilnej polityki mieszkaniowej państwa oraz wadliwe przepisy prawa w zakresie planowania zabudowy na szczeblu lokalnym, które obecny rozwój mieszkalnictwa oparły w znaczącym stopniu na decyzjach urbanistycznych, wydawanych na pojedyncze inwestycje. Prowadzi to do coraz większej dezintegracji struktur mieszkaniowych i niekontrolowanej zabudowy terenów, które w innych warunkach nie zostałyby zabudowane.

Nie mniej istotnym problemem przestrzennym, zwłaszcza w miastach, jest wspomniany już wysoki **niedobór budownictwa komunalnego i społecznego**, któremu towarzyszy na ogół zły stan techniczny istniejących obiektów mieszkalnych oraz problemy z lokalizacją budownictwa dla najuboższych grup ludności.

Wykres nr 15. Mieszkania oddane do użytku w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych.

13. Obronność i bezpieczeństwo

Zgodnie przepisami o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Plan województwa powinien zapewnić wzrost walorów obronnych regionu, poprawę bezpieczeństwa ludności oraz odporności struktur przestrzennych na skutki awarii i klęsk żywiołowych. Powinien też tworzyć warunki do niezawodności i ciągłości funkcjonowania państwa w warunkach wojennych oraz sytuacji klęsk żywiołowych. Służyć temu będą działania zmierzające do: harmonijnego i równomiernego rozwoju sieci osadniczej, tworzenia bezawaryjnych systemów komunikacyjnych, telekomunikacyjnych, energetycznych i wodnych, umożliwienia zmniejszenia koncentracji ośrodków przemysłowych, administracyjnych, czy infrastruktury społecznej, zmniejszenia zagrożenia wystąpienia awarii i klęsk żywiołowych, ograniczenia ich zasięgu i skutków dla ludności oraz poprawienia szybkości i skuteczności prowadzenia akcji ratowniczych.

13.1. Straż pożarna

Celem powstałego w 1995 r. Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG) jest ujednolicenie działań o charakterze ratowniczym, podejmowanych w sytuacjach zagrożeń życia, zdrowia, mienia lub środowiska przez **Państwową Straż Pożarną** i inne podmioty ratownicze. Swoje zadania KSRG realizuje poprzez koordynację walki z pożarami i innymi klęskami żywiołowymi oraz ratownictwo techniczne, ekologiczne i medyczne na wszystkich szczeblach administracji. W ramach KSRG na terenie województwa świętokrzyskiego działa 1 Komenda Wojewódzka PSP, 12 Komend Powiatowych PSP, 1 Komenda Miejska PSP i 17 JRG PSP. Do systemu zostały również włączone 203, najlepsze pod względem organizacji, wyszkolenia i wyposażenia, jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej.

Ponadto w ramach KSRG powołano centralny i wojewódzki oddział operacyjny, w skład którego wchodzi Świętokrzyska Brygada Odwodowa, której trzon jest przewidziany do działań w skali ponad powiatowej oraz której wydzielone siły i środki wchodzi w skład centralnego obwodu operacyjnego, który jest przewidziany do działań ponad wojewódzkich.

13.2. Policja

Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Kielcach podlega jedna komenda miejska w Kielcach oraz 12 komend powiatowych. Głównym dokumentem wskazującym cele oraz kluczowe zadania dla świętokrzyskiej policji jest **„Strategia Wojewódzka Policji Świętokrzyskiej na lata 2013–2015”**, która określa misję Policji *„Systematycznie poprawiając skuteczność, służymy społeczeństwu zapewniając bezpieczeństwo i porządek publiczny, zgodnie z zasadami demokratycznego państwa prawa. Jesteśmy Waszą Policją, razem tworzymy bezpieczne województwo świętokrzyskie.”*

Strategia zawiera 6 priorytetów ustanowionych przez **Komendanta Głównego Policji**:

- doskonalenie obsługi obywatela poprzez szybką i skuteczną reakcję Policji na zdarzenia,
- działania Policji skierowane na wzrost poziomu bezpieczeństwa na drogach,
- ochrona interesów obywatela, przedsiębiorców i Skarbu Państwa poprzez skuteczniejszą walkę z przestępczością gospodarczą,
- zapewnienie optymalnych warunków pełnienia służby/pracy policjantom i pracownikom Policji w celu doskonalenia jakości wykonywanych przez nich zadań,
- usprawnienie pracy Policji poprzez wprowadzanie i wykorzystywanie nowoczesnych rozwiązań teleinformatycznych i finansowych,
- działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa imprez masowych.

oraz 2 priorytety lokalne Świętokrzyskiego Komendanta Wojewódzkiego Policji w Kielcach:

- walka z patologiami społecznymi (alkoholizm, narkomania, przestępczość i agresja nieletnich, przemoc domowa),
- profesjonalizacja pracy Policji świętokrzyskiej.

Tabela nr 16. Przestępczość w województwie świętokrzyskim (w nawiasie podano dane za rok 2007)

Kategoria	za 2011 r.	Polska	Polska=100
Przestępstwa o charakterze kryminalnym	17454 (22620)	794102 (794317)	2,2 (2,8)
Przestępstwa o charakterze gospodarczym	7820 (10165)	151655 (143108)	5,1 (7,1)
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	842 (995)	31383 (32841)	1,9 (3)
Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	812 (1200)	42662 (45185)	1,9 (2,6)
Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece	1230 (1193)	37998 (35475)	3,2 (3,3)
Przestępstwa przeciwko mieniu	13394 (18296)	618648 (621413)	2,2 (2,9)
Przestępstwa drogowe	7363 (6388)	164572 (168359)	4,5 (3,8)
Wskaźnik wykrywalności sprawców	79,9 (77,8)	68,7 (64,6)	116,3 (120,4)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

13.3. Obrona cywilna

Do zadań obrony cywilnej, zgodnie z art. 137 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity, Dz. U. 2004, Nr 241, poz. 2416 z późniejszymi zmianami) należy:

- ochrona ludności, zakładów pracy, urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury;
- ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny;
- współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków.

Centralnym organem właściwym w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju, powoływany przez prezesa Rady Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Do zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju należy:

- przygotowanie projektów założeń i zasad działania obrony cywilnej;
- ustalenie ogólnych zasad realizacji zadań obrony cywilnej;
- koordynowanie przedsięwzięć i sprawowanie kontroli nad realizacją zadań obrony cywilnej przez naczelne organa administracji, terenowe organa administracji rządowej i organa samorządu terytorialnego;
- sprawowanie nadzoru nad odbywaniem zasadniczej służby w obronie cywilnej.

Terenowymi organami obrony cywilnej w administracji rządowej i samorządowej są wojewodowie, starostowie, wójtowie oraz burmistrzowie i prezydenci miast jako szefowie obrony cywilnej województw, powiatów i gmin. Do zakresu ich działania należy kierowanie oraz koordynowanie przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej przez instytucje państwowe i samorządowe, podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne działające na ich terenach. Zadania z zakresu obrony cywilnej wykonuje w województwie - Wojewoda przy pomocy Wydziału Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego oraz w miastach i gminach — właściwe komórki organizacyjne ds. zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej.

13.4. Najważniejsze zagrożenia

Do najważniejszych zagrożeń w zakresie obronności i bezpieczeństwa, występujących na terenie województwa świętokrzyskiego, należy zaliczyć:

- skażenia chemiczne — niekontrolowane uwolnienie toksycznych materiałów chemicznych (dwusiarczku węgla, amoniaku, chloru, kwasu solnego), produkowanych lub wykorzystywanych w produkcji zakładów przemysłowych na terenie województwa;
- pożary lasów — zagrożenie tego typu występuje głównie na styku terenów leśnych z terenami osadniczymi oraz trasami komunikacyjnymi — drogowymi i kolejowymi;
- skażenia promieniotwórcze — mogące wystąpić w wyniku awarii reaktorów jądrowych w państwach ościennych, wskutek czego obłok promieniotwórczy może objąć swym zasięgiem całe województwo;
- katastrofy budowlane — zwłaszcza obiektów hydrotechnicznych oraz obiektów o dużym zgrupowaniu ludzi: szpitale, szkoły, przedszkola, sanatoria, największe zagrożenie powodzią stwarzają zapory zbiorników w Brodach na rzece Kamiennej i Chańczy na rzece Czarnej Staszowskiej, których obszar zalewowy może objąć gminy: Brody, Kunów, Ostrowiec Świętokrzyski, Bodzechów, Ćmielów oraz Staszów, Rytwiany, Połaniec;
- zagrożenie powodziowe — w zlewni Wisły, Nidy, Kamiennej, Silnicy i innych rzek województwa oraz lokalne powodzie i podtopienia związane z lokalnymi ciekami lub dużymi opadami atmosferycznymi;
- epidemie — zagrożenie chorobami zakaźnymi, w tym chorobami mogącymi wystąpić w rejonach dotkniętych powodzią (żółtaczka, dur brzuszny, czerwotka);
- epizoocje — zagrożenie zwierząt gospodarskich mogące wystąpić w rejonie powodzi i podtopień. Jednocześnie w związku z pojawiającymi się na terenie Polski przypadkami wirusa H5N1 nie można wykluczyć powstania ognisk niebezpiecznej dla ludzi ptasiej grypy, zwłaszcza w rejonie zatrzymywania się dzikich ptaków: rzeki, stawy, zbiorniki wodne, tereny podmokłe;
- zakłócenia porządku i bezpieczeństwa publicznego — akty terrorystyczne, kradzież substancji promieniotwórczych i niebezpiecznych, masowe wystąpienia i protesty społeczne.

13.5. Tereny zamknięte

Zgodnie z art. 2 i art. 4 ustawy Prawo geodezyjne i kartograficzne — tereny zamknięte, to tereny o charakterze zastrzeżonym ze względu na obronność i bezpieczeństwo państwa, określone przez właściwych ministrów i kierowników urzędów centralnych. Ich rozmieszczenie, granice i strefy ochronne określają decyzje ustalające lokalizację terenów zamkniętych.

Omawiana grupa terenów obejmuje w województwie głównie tereny wojskowe, Komendy Wojewódzkiej Policji w Kielcach oraz tereny kolejowe, które ze względu na szczególną specyfikę oraz znaczenie obronne kolei zostały usankcjonowane nadaniem statusu zamkniętych. Ponadto terenem zamkniętym został objęty obszar Mesko Spółka Akcyjna.

Tereny wojskowe zlokalizowane są w: Kielcach, Busku-Zdroju, Sandomierzu, Radoszkach (gm. Wilczyce), Dyminach (gm. Morawica) i Sukowie (gm. Daleszyce). Są to obiekty sztabowe, koszarowe, techniczne, magazynowe, a także szpital, przychodnia lekarska i kościół. Tereny te zajmują łącznie powierzchnię około 92 ha.

Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach posiada jedną nieruchomość objętą terenem zamkniętym, położoną na obszarze Kielc, która zajmuje powierzchnię niemal 0,6 ha.

Tereny kolejowe (zamknięte) skupiają się wzdłuż linii kolejowych (10 linii znaczenia państwowego). Najwięcej takich terenów występuje w powiatach: włoszczowskim, kieleckim i jędrzejowskim. Natomiast najmniejszą powierzchnię zajmują w powiatach: opatowskim, ostrowieckim i buskim. Znajdują się one w następujących gminach: Busko Zdrój, Gnojno,

Tuczępy, Imielno, Jędrzejów, Małogoszcz, Nagłowice, Sędziszów, Słupia Jędrzejowska, Sobków, Chęciny, Chmielnik, Miedziana Góra, Morawica, Piekoszów, Sitkówka-Nowiny, Zagnańsk, Fałków, Gowarczów, Końskie, Słupia Konecka, Stąporków, Kielce, Ożarów, Wojciechowice, Bodzechów, Ćmielów, Kunów, Ostrowiec Świętokrzyski, Kije, Pińczów, Dwikozy, Łoniów, Sandomierz, Zawichost, Bliżyn, Łączna, Skarżysko Kościelne, Skarżysko-Kamienna, Suchedniów, Brody, Starachowice, Wąchock, Osiek, Połaniec, Rytwiany, Staszów, Szydłów, Kluczewsko, Krasocin, Secemin, Włoszczowa.

Wykaz terenów zamkniętych: Resortu Obrony Narodowej, Komendy Wojewódzkiej Policji w Kielcach, kolejowych znajdujących się na terenie województwa świętokrzyskiego został zamieszczony w załączniku nr 3.

VI. GŁÓWNE MOŻLIWOŚCI I OGRANICZENIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA

Możliwości (atuty i szanse) rozwoju przestrzennego	Ograniczenia rozwoju przestrzennego
<i>Osadnictwo i ład przestrzenny</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Zaliczenie w polityce krajowej obszaru funkcjonalnego Kielc do ośrodków krajowych pełniących niektóre funkcje metropolitalne • Bliskie sąsiedztwo regionu z sześcioma dużymi aglomeracjami krajowymi generujące również zagrożenia rozwoju. • Względnie równomiernie rozmieszczona sieć miast. • Relatywnie niewielka skala obciążenia ośrodków miejskich barierami urbanizacyjnymi. • Postępująca rewitalizacja historycznych centrów większości miast i widoczna poprawa jakości przestrzeni publicznej. • Aktywność samorządów lokalnych w podejmowaniu i realizacji projektów rozwojowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymujący się niski poziom urbanizacji regionu oraz niewielkie oddziaływanie miast na otoczenie funkcjonalne (poza Kielcami). • Duże dysproporcje w rozwoju ośrodków miejskich, niewielkie oddziaływanie ośrodków subregionalnych na otoczenie, regres małych miast obsługujących obszary rolnicze. • Żywiłowy proces suburbanizacji w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich, zwłaszcza Kielc. • Silna presja na zabudowę przestrzeni publicznych, enklaw leśnych i rezerw terenów pod inwestycje infrastrukturalne oraz obudowę dróg tranzytowych. • Chaos przestrzenny i niska estetyka otoczenia. • Rozdrobnienie osadnictwa wiejskiego. • Niedobór oraz relatywnie niska atrakcyjność terenów inwestycyjnych. • Znaczny niedobór planów miejscowych.
<i>Ochrona środowiska i krajobrazu</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe dużej części regionu mogące stanowić podstawę rozwoju turystyki (ponad 60% powierzchni objęte jest prawną ochroną przyrody). • Liczące się w kraju zasoby gleb o najwyższej jakości we wschodniej i południowej części regionu. • Dobra jakość wód podziemnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nierównomiernie rozmieszczone zasoby wód podziemnych i występowanie obszarów deficytów. • Niska jakość wód powierzchniowych. • Dysproporcja pomiędzy stopniem zwodociągowania i skanalizowania, zwłaszcza na obszarach wiejskich. • Brak kanalizacji deszczowej w większości miast i na obszarach gęsto zabudowanych. • Rozległe obszary zalewowe, zwłaszcza Wisły, Kamiennej i Nidy. • Postępująca degradacja gleb, zwłaszcza lessowych na skutek erozji. • Występowanie terenów istniejących i potencjalnych zagrożeń osuwiskami. • Silnie zróżnicowana lesistość oraz zły stan zdrowotny części lasów spowodowany m.in. napływem zanieczyszczeń powietrza z sąsiednich województw. • Występowanie obszarów zdegradowanych wskutek eksploatacji surowców mineralnych. • Zakwalifikowanie stref województwa do klasy C i D2 ze względu na przekroczenie norm zanieczyszczenia powietrza. • Lokalne zagrożenia ponadnormatywnym hałasem.

<i>Geologia i surowce mineralne</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Bogate zasoby surowców skalnych zwłaszcza wapieni oraz gipsu i siarki występujące w korzystnych warunkach geologiczno-górnictwowych, stanowiące przedmiot dużego zainteresowania inwestorów. • Cenne źródła wód mineralnych i leczniczych w rejonie Buska i Solca Zdroju tworzące szanse rozwoju specjalizacji regionalnej. • Potencjalne zasoby wód geotermalnych. • Unikalne atrakcje i zabytki geologiczne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kumulacja niekorzystnych zjawisk na obszarach koncentracji wydobywania surowców (hałas, przekształcenia powierzchni terenu, zapylenie, występowanie lei depresyjnych, niszczenie nawierzchni drogowej) oraz konieczność rekultywacji.
<i>Dziedzictwo kulturowe</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Specyficzne walory dziedzictwa kulturowego i historycznego (w tym: występowanie zabytków unikatowych, np. dawnego przemysłu i techniki). • Znaczna ilość historycznych ośrodków miejskich (w tym nie będących obecnie miastami) o zabytkowych założeniach urbanistycznych. • Występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów. • Rosnące zainteresowanie samorządów i partnerów społecznych wykorzystaniem przestrzeni zabytkowej do aktywizacji rozwoju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalnie zaniedbany lub zdewastowany krajobraz kulturowy oraz tendencje do dalszej jego dewastacji. • Zły stan techniczny znacznej części obiektów zabytkowych. • Niski stopień rozpoznania przestrzeni kulturowej.
<i>Infrastruktura społeczna i kapitał ludzki</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Postępująca rozbudowa ośrodków akademickich zwłaszcza w Kielcach oraz stałe poszerzanie jakości i oferty kierunków kształcenia. • Kształtująca się specjalizacja regionalna w lecznictwie onkologicznym i kardiologii oraz krajowy standard usług w Świętokrzyskich Centrach Onkologii i Kardiologii. • Dobre warunki dla rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego w Busku-Zdroju i Solcu-Zdroju. • Wiodąca rola Kielc i Sandomierza w zakresie animacji życia kulturalnego. • Widoczny rozwój instytucji wsparcia środowiskowego oraz placówek stacjonarnej pomocy społecznej. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Relatywnie dobrze rozwinięta sieć placówek szkoleniowych i instytucji kształcenia ustawicznego. ▪ Liczący się potencjał kadr kwalifikowanych dla przemysłu i budownictwa, w tym wykształconych na uczelniach regionu. ▪ Rosnąca liczba osób z wyższym wykształceniem oraz doksztalających się. ▪ Koncentracja ludności aktywnej zawodowo w rejonie Kielc i większych miastach regionu. ▪ Zauważalna od 2004 r. stała poprawa wyposażenia w infrastrukturę społeczną i techniczną. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niska dostępność do usług wyższego standardu z gmin peryferyjnych. • Silne zróżnicowanie poziomu kształcenia pomiędzy wsią a miastem. • Narastająca potrzeba podniesienia standardu opieki zdrowotnej i społecznej dla ludzi starszych i niepełnosprawnych. • Mała ilość oraz niska aktywność placówek kultury „wysokiej” w Kielcach oraz w ośrodkach subregionalnych. • Słaby poziom usług związanych z promocją lokalnych wartości kulturowych, zwłaszcza w ośrodkach subregionalnych. • Wysoka stopa bezrobocia i znaczne zróżnicowanie terytorialne dostępu do rynku pracy. • Wysoki odsetek osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł utrzymania. • Mało rozbudowany rynek pracy poza rolnictwem, zwłaszcza na południu i zachodzie województwa. • Wyludnianie się rozległych obszarów w województwie świętokrzyskim <ul style="list-style-type: none"> ▪ Systematyczny wzrost obciążenia demograficznego w większości osobami w wieku poprodukcyjnym. • Zahamowanie procesu urbanizacji znacznej części obszarów województwa. • Nierównomierne rozmieszczenie zasobów ludzkich. • Szybkie starzenie się ludności województwa, szczególnie w miastach.

Transport i łączność	
<ul style="list-style-type: none"> Korzystne położenie województwa w stosunku do największych węzłów logistycznych sieci TEN-T. Gęsta sieć dróg o nawierzchni twardej nie wymagająca praktycznie rozbudowy. Sieć kolejowa w większości dwutorowa, zelektryfikowana i mało obciążona ruchem. Niewykorzystany potencjał Centralnej Magistrali Kolejowej oraz linii szerokotorowej (LHS). Realna szansa na skorzystanie z funduszy UE na realizację najważniejszych inwestycji transportowych. Zaawansowane prace przygotowawcze do budowy Regionalnego Portu Lotniczego Kielce w Obicach oraz istniejące lotnisko lokalne w Masłowie. Postępująca realizacja programu e-świętokrzyskie. 	<ul style="list-style-type: none"> Położenie poza istniejącymi i projektowanymi paneuropejskimi korytarzami transportowymi (jedyne pod tym względem województwo w kraju). Wysoka dekapitalizacja dróg i linii kolejowych. Wyczerpująca się przepustowość głównych tras tranzytowych przy jednoczesnym dużym wzroście ruchu, zwłaszcza na obszarach większych miast i ich otoczenia. Mała ilość stałych przepraw mostowych przez główne rzeki. Niedobór obwodnic większych miejscowości w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich, w tym wschodniego odcinka obwodnicy Kielce oraz układu komunikacyjnego RPL Kielce. Brak powiązania kolejowego z CMK oraz na perspektywnym kierunku Busko-Zdrój — Żabno. Wysokie zapóźnienie regionu w podstawowej infrastrukturze teleinformatycznej i dostępie do Internetu zwłaszcza na obszarach wiejskich.
Energetyka i gospodarka odpadami	
<ul style="list-style-type: none"> Elektrownia w Połańcu, posiadająca duże znaczenie w zabezpieczaniu potrzeb energetycznych kraju i województwa. Sukcesywne powstawanie regionalnych zakładów gospodarki odpadami o wyższym standardzie wyposażenia. Rozległe tereny posiarunkowe w rejonie Grzybowa, predysponowane do realizacji inwestycji związanych z unieszkodliwianiem odpadów niebezpiecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> Zły stan infrastruktury elektroenergetycznej na obszarze województwa, zwłaszcza wsi. Niedoinwestowanie infrastrukturalne obszarów wiejskich przy jednocześnie wysokich kosztach uzbrajania terenów o niskiej gęstości zaludnienia. Zbyt niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Brak dostatecznej liczby międzygminnych struktur organizacyjnych realizujących zadania gospodarki odpadami.
Baza ekonomiczna	
<ul style="list-style-type: none"> Bogate zasoby surowców mineralnych do produkcji materiałów budowlanych i na cele drogownictwa. Wielowiekowe tradycje przemysłowe i wykwalifikowana kadra pracownicza (górnictwo i obróbka minerałów, ceramika, hutnictwo, wytwórczość zbrojeniowa). Liczący się potencjał przemysłu budowlanego i usług budowlanych. Funkcjonujące specjalne strefy ekonomiczne: SSE „Starachowice” i jedna podstrefa Tarnobrzelskiej SSE EURO-PARK WISŁOSAN. Najprężniejszy w kraju rozwój funkcji targowej (Targi Kielce). Duże, potencjalne rezerwy terenów dla rozwoju różnych funkcji gospodarczych. Cenne walory przyrodniczo-krajobrazowe, sprzyjające podejmowaniu działalności gospodarczej w dziedzinie turystyki i rekreacji. Intensywnie działania służące wdrożeniu regionalnego systemu innowacji. 	<ul style="list-style-type: none"> Peryferyjność obszaru województwa względem głównych korytarzy transportowych i centrów logistycznych oraz relatywnie niska konkurencyjność regionu. Relatywnie mało nowoczesna struktura gospodarki oraz niska jej innowacyjność, mimo korzystnych zmian w tym zakresie. Słabe nasycenie nowoczesnymi technologiami, zbyt mały udział produktów wysoko przetworzonych oraz niski poziom eksportu. Niezakończone procesy restrukturyzacji przemysłu i rewitalizacji terenów poprzemysłowych. Niedostateczny rozwój sektora usług produkcyjnych. Niski poziom inwestycji i nakładów na B+R. Niewystarczająca współpraca pomiędzy samorządem, nauką i biznesem. Niedorozwój bazy ekonomicznej małych miast i gmin rolniczych. Niedobór terenów inwestycyjnych o uregulowanej sytuacji własnościowej i odpowiednim uzbrojeniu, stanowiący istotną przeszkodę w pozyskiwaniu dużych inwestorów.

<i>Turystyka i rekreacja</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost rangi i znaczenia turystyki w świadomości mieszkańców regionu, i w działaniach samorządów (aktywne pozyskiwanie funduszy oraz inwestorów na działalność i rozbudowę infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej). • Korzystna zmiana trendów i zainteresowań w turystyce światowej (wypoczynek w mało zatłoczonych i czystych ekologicznie obszarach). • Dogodne położenie w centrum kraju (niewielka odległość regionu od największych aglomeracji); • Możliwość rozwoju różnych form turystyki oraz żywa i kultywowana tradycja ludowa. • Prężny rozwój turystyki kongresowo-handlowej w oparciu o „Targi Kielce”. • Trwały rozwój infrastruktury rekreacyjno-sportowej oraz bazy noclegowo-gastronomicznej. • Dynamiczny rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Silna konkurencja ze strony bardziej znanych rejonów turystycznych. • Brak wspólnej polityki, współpracy i koordynacji działań ze strony poszczególnych samorządów. • Niewystarczające działania promocyjne i marketingowe, brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej. • Niedobór i dekapitalizacja infrastruktury turystycznej oraz zły stan znacznej ilości obiektów zabytkowych. • Nierównomierne rozmieszczenie bazy noclegowej, a także zbyt mała ilość tańszych obiektów noclegowych. • Niedostatki infrastruktury technicznej oraz „małej infrastruktury turystycznej”. • Niska i niewystarczająca jakość połączeń wewnątrz województwa. • Nadal zbyt niskie zainteresowanie i zaangażowanie społeczności lokalnych w rozwój regionalnych produktów markowych.
<i>Rolnictwo i obszary wiejskie</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Bardzo korzystne warunki przyrodniczo — glebowe dla intensyfikacji rolnictwa na ca 30% powierzchni województwa. • Sąsiedztwo dużych, krajowych rynków żywnościowych (Śląsk, Warszawa, Kraków). • Szansa dalszego zwiększenia eksportu wyrobów wysokiej jakości do krajów UE i na rynki wschodnie. • Wysoki poziom specjalizacji ogrodniczej rejonu sandomierskiego. • Niewykorzystane możliwości rozwoju produkcji biopaliw w części zachodniej województwa. • Relatywnie niższa cena ziemi rolniczej. • Wysoki udział użytków zielonych w zachodniej i centralnej części województwa, mogący stanowić podstawę odtworzenia pogłowia owiec i bydła opasowego. • Widoczne rezultaty wdrażania programów rozwoju obszarów wiejskich i założeń Wspólnej Polityki Rolnej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Silne a w północnej części województwa bardzo silne rozdrobnienie agrarne, wykazujące cechy trwałości. • Relatywnie niski poziom wykorzystania potencjału produkcyjnego najlepszych gleb. • Marginalizacja i zanik produkcji rolniczej na niektórych obszarach ONW. • Utrzymująca się, niska opłacalność większości produktów rolniczych. • Niedorozwój rynkowego otoczenia rolnictwa oraz systemu giełd i rynków hurtowych. • Niedobór zdolności przerobowych przemysłu rolno-spożywczego w tym; owocowo – warzywnego, chłodniczego, gotowych produktów i półproduktów kulinarnych oraz małych przedsiębiorstw, ukierunkowanych na wytwarzanie wysokiej jakości produktów regionalnych. • Pauperyzacja ludności wiejskiej, zwłaszcza w zachodniej i północnej części regionu.

VII. WIODĄCE PROBLEMY I KONFLIKTY PRZESTRZENNE ORAZ GŁÓWNE OBSZARY PROBLEMOWE

1. Wiodące problemy oraz bariery i konflikty przestrzenne

1.1. Problemy zagospodarowania przestrzennego

Dokonana w poprzednich rozdziałach diagnoza stanu zagospodarowania województwa świętokrzyskiego pozwoliła określić największe zagrożenia i problemy zagospodarowania przestrzennego. Za najważniejsze z nich należy uznać:

- niski poziom dostępności i konkurencyjności przestrzeni gospodarczej województwa spowodowany m.in.:
 - ✓ słabą dostępnością transportową do europejskiej sieci TEN-T, zwłaszcza obszaru funkcjonalnego Kielc i miast położonych nad rzeką Kamienną;
 - ✓ wysoce niewystarczająco rozwiniętą siecią instytucji innowacji i transferu technologii oraz niewielką dostępnością mieszkańców do Internetu szerokopasmowego;
 - ✓ niedoborem kompleksowej oferty wojewódzkiej terenów pod inwestycje strukturalne;
 - ✓ istnieniem obszarów nie posiadających dostępu do sieci rozdzielczej gazu (głównie zachodnia i południowo-zachodnia część województwa);
 - ✓ dekapitalizacją sieci energetycznych;
 - ✓ niskim wykorzystaniem potencjału intensyfikacji produkcji rolnej na obszarach najlepszych gleb oraz zanikiem funkcji rolniczych w części północno-zachodniej;
 - ✓ występowaniem obszarów strukturalnie słabych, pozbawionych liczących się potencjałów rozwoju, w skojarzeniu z niską aktywnością samorządów w budowaniu lokalnej przewagi konkurencyjnej;
 - ✓ wysokim udziałem obszarów objętych prawną ochroną przyrody, stwarzającym lokalnie ograniczenia rozwoju gospodarczego;
- wysoką kumulację problemów społecznych wyrażającą się m.in.:
 - ✓ wysokim bezrobociem o charakterze strukturalnym, generującym patologie społeczne; (północna część województwa) wywołanym m.in. upadkiem przemysłu na północy oraz zanikiem funkcji rolniczej w niektórych gminach zurbanizowanych;
 - ✓ rozległymi obszarami depopulacji (gminy położone w północno-wschodniej, południowej, zachodniej i północno-zachodniej części województwa);
 - ✓ corocznym wysokim poziomem ujemnego salda migracji;
 - ✓ niskim poziomem aktywności gospodarczej (obszar ten obejmuje gminy posiadające poniżej 50 podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców);
 - ✓ regresem małych miast, zwłaszcza obsługujących obszary wiejskie;
 - ✓ niedoborem kadr w sektorze nauki i B+R w połączeniu z drenażem młodych, wykształconych osób przez sąsiednie metropolie oraz wyjazdy do pracy na zachód;
 - ✓ płytkim rynkiem pracy i mało urozmaiconą jego ofertą;
- kompleks problemów środowiskowych w tym:
 - ✓ zjawisko żywiołowej, niekontrolowanej suburbanizacji, zwłaszcza wokół Kielc i w mniejszym stopniu w sąsiedztwie miast położonych nad rzeką Kamienną — stwarza poważne zagrożenie dla przestrzeni publicznych, krajobrazu przyrodniczo-kulturowego i ładu przestrzennego;
 - ✓ przekształcenia krajobrazu i lokalnie zwiększony pobór wód, związane z eksploatacją surowców skalnych (nagromadzenie kopalni odkrywkowych występuje na południe i południowy-zachód od Kielc);

- ✓ nierównomierne rozmieszczenie zasobów wód podziemnych, występowanie obszarów niewodonośnych — deficytowych w wodę;
- ✓ częściowo zabudowane obszary zalewowe, zwłaszcza rzeki Wisły zagrożone powodzią i podtopieniami;
- ✓ problem erozji i nadmiernego uproszczenia agrocenoz na obszarach najlepszych gleb;
- ✓ nie zakończona rekultywacja odkrywkowej kopalni siarki „Piaseczno” (gm. Łonów i gm. Koprzywnica);
- ✓ nadmierna sukcesja gruntów odługujących i nie użytkowanych rolniczo, które niejednokrotnie posiadają wysoką wartość przyrodniczą;
- ✓ zakwalifikowanie obu stref województwa świętokrzyskiego do klasy C wg kryterium ochrony zdrowia ze względu na ponadnormatywne wartości pyłu PM₁₀ i PM_{2,5} oraz beznzo(a)pirenu oraz do klasy D₂ ze względu na przekroczenia poziomu celu długoterminowego ozonu, zaś strefy świętokrzyskiej do klasy C i D₂ wg kryterium ochrony roślin ze względu na przekroczenia poziomu celu docelowego i długoterminowego.

Część wymienionych wyżej problemów posiada rangę krajową. Znalazło to wyraz w „Raporcie o stanie zagospodarowania przestrzennego kraju” z 2007 r., który wskazuje następujące obszary problemowe:

- świętokrzysko-jurajski (północne, zachodnie i południowe obrzeża województwa) oraz nadwiślański (gminy na północnym-wschodzie) obszar koncentracji negatywnych cech demograficznych;
- świętokrzysko-radomski obszar koncentracji negatywnych cech społecznych (północna i wschodnia część województwa);
- świętokrzyski obszar koncentracji negatywnych cech ekonomicznych (teren całego województwa);
- świętokrzyski obszar problemowy rolnictwa, wchodzący w skład większego rolniczego obszaru problemowego, który obejmuje tereny opóźnione w rozwoju i obszary rezerw produkcyjnych (rejon Gór Świętokrzyskich zaliczono, natomiast do obszarów niskiej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, ze względu na specyficzne utrudnienia).

1.2. Podstawowe bariery i ograniczenia gospodarki przestrzennej

Obok problemów wywołanych zagrożeniami rozwoju społeczno-gospodarczego występują również ograniczenia wynikające z nieprawidłowej gospodarki przestrzennej. Są to w szczególności:

- silny niedobór planów miejscowych, zwłaszcza w miastach oraz w większości obszarów zurbanizowanych; jak również niska ich jakość;
- mało konkurencyjna oferta terenów uzbrojonych (w tym pod inwestycje strategiczne) w większości miast oraz słaba dostępność terenów pod względem własnościowym;
- niewystarczająca oferta usług wysokich, w tym o randze metropolitalnej, zwłaszcza w obszarze funkcjonalnym Kielc (głównie w dziedzinie kultury, obsługi biznesu i innowacji);
- niska aktywność samorządów w zakresie tworzenia systemu korzystnych warunków przestrzennych do lokalizacji inwestycji finansowanych ze środków pomocowych;
- niedobór usług turystycznych oraz niewystarczające ich dostosowanie do struktury ruchu turystycznego;
- niska przepustowość podstawowego układu drogowego, niedobór parkingów oraz zaawansowana dekapitalizacja infrastruktury kolejowej;
- brak obwodnic większości miast i obszarów zurbanizowanych;

- brak portu lotniczego w sytuacji utrudnionego dostępu do sieci TEN-T;
- brak wystarczającej ilości przepraw mostowych przez Wisłę;
- nie spełnianie przez znaczną część oczyszczalni standardów UE oraz wysoki niedobór kanalizacji deszczowej w miastach, niski stopień skanalizowania obszarów wiejskich;
- bariery prawne z przeznaczaniem terenów pod inwestycje publiczne (z wyjątkiem dróg);
- czasochłonne procedury uzgodnieniowe i wysokie koszty remontowe obiektów zabytkowych stwarzające ograniczenie w ich zagospodarowaniu;
- wydłużenie procedur środowiskowych (przy ogólnym trendzie skracania procesu inwestycyjnego związanym z koniecznością wydatkowania środków pomocowych w określonym czasie), zniechęcające do podejmowania inwestycji mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

1.3. Ważniejsze konflikty przestrzenne:

Do ważniejszych konfliktów przestrzennych w województwie świętokrzyskim należy zaliczyć:

- utrudnienia w przebudowie dróg wojewódzkich i powiatowych spowodowane gęstą ich obudową;
- konflikty między zabudową mieszkaniową a walorami krajobrazowymi, obszarami czynnymi przyrodniczo oraz przestrzenią publiczną, szczególnie nasilone w obszarze funkcjonalnym Kielc;
- zabudowa obszarów zagrożenia powodziowego;
- kolizje istniejących i projektowanych dróg i innych inwestycji infrastrukturalnych z obszarami chronionymi (ustanowionymi i projektowanymi);
- konflikt pomiędzy intensywną gospodarką rolno-leśną i eksploatacją surowców mineralnych a zasobami dziedzictwa archeologicznego;
- lokalne konflikty między odkrywkową eksploatacją surowców mineralnych, a krajobrazem;
- konflikty przy lokalizacji wielkopowierzchniowych obiektów handlowych.

2. Główne obszary problemowe

Na obszarze województwa wyodrębnia się kilkanaście **obszarów problemowych**, na których dochodzi do podobnych konfliktów i dysfunkcji rozwojowych. Występujące na nich ograniczenia i bariery zagospodarowania przestrzennego mogą i powinny być pokonywane w ramach zintegrowanej wizji rozwoju przy użyciu środków publicznych przewidzianych w ramach polityki rozwoju województwa i wsparcia krajowego. Zgodnie z ustaleniami KPZK 2030 obszary problemowe stanowią jeden z istotnych elementów konstrukcyjnych **obszarów funkcjonalnych** i posłużą do ostatecznej delimitacji tych obszarów w części kierunkowej Planu województwa. Do najważniejszych obszarów problemowych w województwie świętokrzyskim należy zaliczyć:

- obszar depopulacji — obejmujący zdecydowaną większość miast i gmin województwa;
- obszary największego zagrożenia powodziowego (wzdłuż rzek: Wisły, Kamiennej, Nidy, Czarnej Staszowskiej, Czarnej Koneckiej, Pilicy);
- obszary deficytowe w wodę zlokalizowane w południowej i południowo-wschodniej części województwa;
- obszar leja depresyjnego, położony w centralnej części województwa na południowy-zachód od Kielc związany z intensywną eksploatacją wód podziemnych oraz surowców mineralnych;

- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie (ONW) objęte dodatkowym wsparciem ze środków pomocowych dla rolnictwa;
- obszary zagrożone erozją gleb (głównie obszary lessowe o silniej pofałdowanej powierzchni);
- strefa zwiększonej koncentracji osuwisk oraz obszarów predysponowanych do występowania ruchów masowych, wyznaczona w oparciu o materiały z Państwowego Instytutu Geologicznego;
- obszar nasilonej suburbanizacji w otoczeniu funkcjonalnym miasta Kielce;
- północny obszar recesji przemysłowej;
- obszary o relatywnie słabo wykorzystanym potencjale rolnictwa w odniesieniu do bardzo dobrych warunków glebowych;
- obszar marginalizacji rolnictwa i zaniku produkcji towarowej;
- obszar posiarekowy związany z niezakończoną rekultywacją terenów odkrywkowej kopalni siarki „Piaseczno” (gm. Łonów i gm. Koprzywnica);
- obszar o średnich warunkach rozwoju;
- obszary o najgorszej dostępności do usług;
- obszar Doliny Wisły.

Województwo Świętokrzyskie wraz z 4 województwami: lubelskim, podlaskim, podkarpackim, i warmińsko – mazurskim, wchodzi w skład krajowego obszaru problemowego — **Polska Wschodnia**, makroregionu należącego do najsłabiej rozwiniętych rejonów w UE. Województwa wchodzące w skład tego makroregionu charakteryzują się niskim poziomem PKB per capita, słabą dostępnością i jakością usług publicznych, niską urbanizacją oraz słabym potencjałem ośrodków miejskich, jak również problemami demograficznymi, w tym wysoką migracją.

Główne problemy przestrzenne zostały zobrazowane na mapach nr: 40 — Nasilenie głównych problemów przestrzennych oraz nr 41 — Główne obszary problemowe z zakresu środowiska przyrodniczego i nr 42 — Główne obszary problemowe — synteza.

Główne obszary problemowe z zakresu środowiska przyrodniczego, jak też obszar depopulacji i obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie, zostały szerzej opisane w odpowiednich dziedzinach zagospodarowania przestrzennego w części uwarunkowań.

Pozostałe główne obszary problemowe:

Obszar nasilonej suburbanizacji w otoczeniu funkcjonalnym miasta Kielce (przez obszar funkcjonalny miasta Kielce należy rozumieć gminy sąsiadujące bezpośrednio z miastem) charakteryzuje niekontrolowana urbanizacja terenów wiejskich, odbywająca się kosztem terenów otwartych i krajobrazu (dokładną definicję suburbanizacji zamieszczono w uwarunkowaniach dotyczących ładu przestrzennego). Taki sposób lokalizacji zabudowy zapewniający jedynie substandardowe sposoby zagospodarowania jest nieuzasadniony ekonomicznie oraz wprowadza chaos przestrzenny. Suburbanizacja przyczynia się też do wzrostu ruchu komunikacyjnego. Obudowa dróg wyższych klas nasila problem z uzyskaniem przez nie odpowiednich parametrów i przepustowości. Widoczny jest brak koordynacji w planowaniu zagospodarowania obszaru funkcjonalnego miasta Kielce. Obszar ten wraz z północną częścią regionu stanowi historycznie ukształtowaną Aglomerację Świętokrzyską, która z racji pełnionych funkcji oraz największej dynamiki procesów osiedleńczych powinna stanowić „motor napędowy” rozwoju województwa w kolejnych okresach programowania. Wymaga to jednak rozwiązania następujących problemów na tym obszarze o charakterze priorytetowym:

- niskiego poziomu zewnętrznej dostępności komunikacyjnej i atrakcyjności inwestycyjnej;
- trudności z zabezpieczeniem rezerw terenów, pod najważniejsze inwestycje infrastrukturalne, w tym szczególnie transportowe;
- niedoboru kompleksowej oferty terenów uzbrojonych i łatwo dostępnych pod względem własnościowym, które byłyby konkurencyjne na rynku krajowym;
- niedoboru elementów o najwyższym standardzie zagospodarowania, zwłaszcza w sieci transportowej i w sektorze usług;
- niedorozwoju sektora usług społecznych, zwłaszcza kultury wysokiej oraz rekreacji i wypoczynku o wyższym standardzie;
- zagrożeń przestrzennych i środowiskowych, towarzyszących żywiołowej suburbanizacji;
- degradacji tkanki śródmiejskiej oraz niektórych osiedli blokowisk;
- zbyt małego i słabo zdywersyfikowanego rynku pracy;
- niskiej innowacyjności głównych sektorów gospodarki.

Północny obszar recesji poprzemysłowej. Tworzą go miasta i gminy zlokalizowane w północnej części województwa, charakteryzujące się nieco inną specyfiką rozwoju i większym nasileniem problemów społeczno-gospodarczych. Obszar ten jako część Staropolskiego Okręgu Przemysłowego skupiał ośrodki przemysłowe bazujące na wydobywaniu i przetwórstwie rud żelaza. Rozwijał się tu również przemysł elektromaszynowy, motoryzacyjny, metalowy, odlewniczy, cementowy, ceramiczny itd. Niestety na skutek upadku przedsiębiorstw państwowych obecnie jest to obszar głębokiej recesji społeczno-gospodarczej z pozostałościami dawnego przemysłu w postaci wielu niezagospodarowanych terenów poprzemysłowych i niszczących obiektów. Aktywizacja tego obszaru powinna być ściśle powiązana z aktywizacją ośrodków miejskich, co jest uzależnione od rozwiązania następujących, głównych problemów:

- niski poziom dostępności komunikacyjnej i atrakcyjności inwestycyjnej oraz wysoka skala zaniedbań infrastrukturalnych;
- niedobór kompleksowej oferty terenów uzbrojonych i łatwo dostępnych pod względem własnościowym, które byłyby konkurencyjne na rynku krajowym;
- wysoki niedobór elementów o najwyższym standardzie zagospodarowania, zwłaszcza w sektorze usług;
- niedorozwój sektora usług społecznych, zwłaszcza kultury oraz rekreacji i wypoczynku;
- nie w pełni wykorzystany potencjał turystyczno-rekreacyjny;
- niewykorzystane możliwości rozwoju produkcji biopaliw na cele wytwarzania energii odnawialnej;
- zagrożenia przestrzenne, w tym konflikty zabudowy z funkcją leśną i rekreacyjną;
- degradacja tkanki śródmiejskiej oraz osiedli blokowisk;
- niska aktywność gospodarcza lokalnych podmiotów;
- wysoki poziom bezrobocia strukturalnego oraz patologie społeczne;
- deformacja struktury wieku — starzenie się społeczeństwa;
- wysoki ubytek mieszkańców na skutek migracji;
- niezagospodarowane, rozległe tereny poprzemysłowe;
- niska innowacyjność głównych sektorów gospodarki.

Obszary o relatywnie słabo wykorzystanym potencjale rolnictwa w odniesieniu do bardzo dobrych warunków glebowych. Są to obszary obejmujące gminy o najwyższej przydatności rolniczej gleb (ca 30% powierzchni województwa) zlokalizowane na południu i w północno-wschodniej części regionu świętokrzyskiego. Obszary te są predestynowane do intensywnego rozwoju rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego, opartego głównie

o rozwiniętą specjalizację sadowniczą i warzywniczą. Są one jednak oddalone od dużych miast i pozbawione wpływu procesów urbanizacyjnych.

Do głównych problemów przestrzennych należy tu zaliczyć:

- niedorozwój bazy rynku rolnego i mocy przerobowych przetwórstwa rolno-spożywczego;
- słabo rozwinięty pozarolniczy rynek pracy w głównych ośrodkach osadniczych;
- nadmiernie rozdrobnioną strukturę agrarną i zbyt wysokie zatrudnienie w rolnictwie;
- erozję gleb i oddrzewienie krajobrazu;
- zagrożenie osuwiskami i lokalnie powodzią;
- silny proces depopulacji występujący w większości gmin;
- niski poziom aktywności i samoorganizacji producentów rolnych, wysoki współczynnik pauperyzacji.

Obszar marginalizacji rolnictwa i zaniku produkcji towarowej. Obszar ten zlokalizowany w zachodniej, północnej i centralnej części województwa obejmuje zasięgiem najsłabszą glebowo część województwa świętokrzyskiego. Cechą tego obszaru są niekorzystne warunki gospodarowania w rolnictwie, załamanie się pozarolniczych rynków pracy w miastach, marginalizacja lub zanik funkcji rolniczej na wsi oraz duża lesistość. Większość gmin zlokalizowanych na tym obszarze posiada natomiast wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe, sprzyjające rozwojowi różnych form turystyki. Znaczna część powierzchni tego obszaru została poddana prawnej ochronie przyrody, co przesądza o proekologicznych kierunkach jego zagospodarowania. Omawiany obszar wyczerpał proste rezerwy rozwoju i wymaga radykalnej przebudowy struktury funkcjonalnej, przy wsparciu ze środków publicznych.

Rozwój tego obszaru ograniczają następujące problemy:

- niski poziom aktywności gospodarczej i dywersyfikacji przedsiębiorczości;
- utrzymująca się tradycyjna struktura zagospodarowania przestrzennego, stwarzająca ograniczenia rozwoju wielofunkcyjnego i alokacji programów pomocowych;
- niewystarczająca aktywność lokalnych samorządów i miejscowych podmiotów gospodarczych w podejmowaniu działań wspieranych ze środków pomocowych;
- wysoki poziom bezrobocia, zwłaszcza w części północno-zachodniej;
- wysoki lokalnie poziom depopulacji;
- niewykorzystane możliwości rozwoju produkcji biopaliw i na cele wytwarzania energii odnawialnej;
- marginalizacja funkcji rolniczej oraz duży wzrost areału odłogów i gruntów nieużytkowanych rolniczo.

Obszar o średnich warunkach rozwoju, na którym rolnictwo, jak i inne (występujące lokalnie) funkcje gospodarcze, nie generują wystarczających impulsów rozwojowych i powinny być silniej wsparte dodatkowymi czynnikami aktywizacji. Do głównych problemów przestrzennych na tym obszarze należy zaliczyć:

- niski poziom aktywności społecznej, ukierunkowanej na wykorzystanie miejscowych potencjałów rozwoju;
- małą aktywność gospodarczą lokalnych podmiotów;
- niedorozwój małych miast i lokalnego sektora MŚP (ośrodki te nie oddziałują aktywizująco na przyległe obszary wiejskie);
- zagrożenie depopulacją;
- nadmierną marginalizację rolnictwa na terenach przydatnych do intensyfikacji towarowej produkcji rolniczej (lokalnie).

Obszary o najgorszej dostępności do usług. Szczegółowo problematyka delimitacji tych obszarów opisana została w załączniku nr 1 do zmiany Planu. Rozmieszczenie tych obszarów pokazano na mapie nr 42. Charakteryzują się one niskim dostępem do usług komunalnych, niską dostępnością do usług zdrowia, słabym dostępem do oświaty i kultury oraz na ogół niedogodną dostępnością komunikacyjną. Stan ten implikuje niższy poziom rozwoju, negatywne procesy demograficzne oraz wywołuje kumulację problemów przestrzennych.

Jako specyficzny obszar problemowy o charakterze krajowym należy też wyróżnić **Dolinę Wisły**, która stanowi jednocześnie krajowy korytarz ekologiczny. Znajdują się tu tereny o wysokiej jakości gleb, objętych ochroną prawną. Obszar ten charakteryzuje się też wysokimi walorami krajobrazowymi oraz dużym natężeniem wartościowych elementów dziedzictwa kulturowego. Główne ograniczenia przestrzenne stwarza tu występowanie terenów zagrożonych powodzią w przypadku przerwania wałów (będących na ogół w złym stanie technicznym) oraz nadmierna obudowa dróg pełniących funkcje tranzytowe, jak również niedobór przepraw mostowych. Problem stanowi także słabo wykorzystany potencjał turystyczny doliny Wisły i historycznych miast nadwiślańskich. Lokalnie występuje zagrożenie erozją gleb. Problemem jest także rekultywacja terenów posiarkowych.

Na obszarze tym znajduje się też strefa zwiększonej koncentracji osuwisk oraz obszarów predysponowanych do występowania ruchów masowych. Większość barier i problemów przestrzennych na tym obszarze powinno być pokonywane w ramach kooperacji międzywojewódzkiej przy wsparciu polityki regionalnej państwa.

Jak już wspomniano wymienione wyżej problemy i konflikty w zagospodarowaniu przestrzennym kumulujące się na obszarach problemowych mogą być skuteczniej rozwiązywane przy wykorzystaniu instrumentów zintegrowanego planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Płaszczyznę tej integracji stanowić będą określone w części kierunkowej obszary funkcjonalne, na które będą kierowane środki publiczne przeznaczone w strategii rozwoju województwa na obszary strategicznej interwencji (OSI).

VIII. INWESTYCJE CELU PUBLICZNEGO O ZNACZENIU PONADLOKALNYM

W myśl obowiązujących przepisów do inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zaliczono wyłącznie działania (na szczeblu powiatowym, wojewódzkim i krajowym), stanowiące realizację celów publicznych, określonych w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.), które zostały ustalone na listach indykatywnych programów przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, właściwego ministra lub sejmik województwa, zgodnie z ich właściwością. W zamieszczonym poniżej wykazie inwestycji celu publicznego nie wzięto pod uwagę inwestycji w zakresie robót budowlanych określonych w art. 50, ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Zastosowano natomiast kryterium *ustalenia realizacji inwestycji celu publicznego*, które obejmuje: ustalenie obszaru (terenu) lokalizacji inwestycji, sprecyzowanie terminu wykonania zadania inwestycyjnego, jak również zabezpieczenie środków na jego realizację. Brak spełnienia tych wymagań oznacza, że zadanie to znajduje się w fazie koncepcyjnej (postulatu inwestycyjnego, projektu wstępnego, projektu wariantowego itp.) i nie zostało uwzględnione w końcowej tabeli oraz na mapach. Sytuacja taka ma głównie miejsce w przypadku postulowanych/planowanych inwestycji liniowych, które w chwili obecnej nie są uwzględnione w żadnych dokumentach programowych, co jednak z czasem może się zmienić (należy mieć to na uwadze). Inwestycje te wymienia się w rozdziałach dotyczących transportu oraz infrastruktury technicznej.

W tej sytuacji do inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zaliczono działania stanowiące realizację celów publicznych, które zostały zamieszczone na listach indykatywnych programów bilansujących potrzeby inwestycyjne w ramach przydzielonych środków finansowych, inwestycje finansowane bezpośrednio z funduszy pomocowych UE, a także inwestycje o charakterze publicznym zgłoszone bezpośrednio przez uczestników procesu inwestycyjnego do zmiany Planu Województwa, mające przynajmniej częściowe pokrycie finansowe.

Z uwagi na możliwość finansowania niektórych inwestycji celu publicznego przez partnerstwo publiczno-prywatne, Spółki Skarbu Państwa, jak również podmioty komercyjne zestawienie to zawiera również niektóre inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym, które spełniają kryteria „dla dobra wspólnego” i zostały zawarte w planach (programach) inwestycyjnych wspomnianych partnerstw i przedsiębiorstw.

W nawiązaniu do art. 48 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - dla obszaru Województwa Świętokrzyskiego brak jest programów, zawierających zadania rządowe, służące realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym, przyjętych przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia.

W tabeli oraz na mapach uwzględniono następujące rodzaje inwestycji:

- inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym ujęte w obowiązujących wykazach projektów kluczowych (przewidzianych do realizacji w ramach RPOWŚ oraz zatwierdzonych programów rządowych, szczegółowo opisanych w uwarunkowaniach);
- inwestycje na które wydano decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, znajdujące się rejestrze Marszałka Województwa;
- inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym, dla których zostały wydane decyzje lokalizacyjne na podstawie przepisów o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji (drogi publiczne, lotniska użytku publicznego, przedsięwzięcia Euro 2012);

- inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym wpisane do „Rejestru decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych” — prowadzonego przez Wojewodę Świętokrzyskiego (*większość zadań ujętych w ww. Rejestrze nie spełniała kryteriów określonych w art. 50 ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*);
- inwestycje w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa ujęte w planach inwestycyjnych terenowych jednostek administracji rządowej (zespolonej i niezespólonej);
- inwestycje „dla wspólnego dobra” zawarte w planach (programach) inwestycyjnych różnych podmiotów procesu inwestycyjnego.

Jednocześnie przyjęto następujące zasady identyfikacji omawianych inwestycji — inwestycje wynikające z: Programów Krajowych, z KPZK 2030, z Programów Wojewódzkich oraz pozostałe.

Dokonano również rozróżnienia zgodnie z obowiązującą w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym definicją (art. 2 pkt. 5) i wyróżniono inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym: powiatowe, wojewódzkie i krajowe.

W zamieszczonym poniżej wykazie uwzględniono również nie zdefiniowane wg ww. ustawy jako inwestycje celu publicznego, inne zadania, które mają obecnie istotny wpływ na rozwój województwa. Ponadto w tabeli zostały też ujęte inwestycje podejmowane przez samorządy lokalne i różne podmioty partnerskie, które ze względu na ponadlokalny zasięg oddziaływania i wysoki standard kwalifikują się do zadań o znaczeniu ponadlokalnym.

Należy podkreślić fakt, że zamieszczony niżej wykaz inwestycji celu publicznego i innych zadań o znaczeniu ponadlokalnym oraz mapę orientacyjnego rozmieszczenia tych inwestycji sporządzono według stanu na grudzień 2013 r. z uwzględnieniem uwag wynikających z opinii i uzgodnień. Za zgodne z planem województwa uznaje się uwzględnianie inwestycji celu publicznego i innych zadań o zasięgu ponadlokalnym (niewymienionych w tabeli i niezamieszczonych na mapach) wynikających z dokumentów przyjętych w nowym okresie programowania 2014-2020. Jedynie w przypadku określenia w nowych programach, inwestycji strategicznych (szczególnie ważnych dla kraju bądź województwa) konieczna będzie zmiana planu województwa w tym zakresie.

Należy mieć jednocześnie na uwadze, że sporządzając dokumenty planistyczne na poziomie lokalnym (zwłaszcza studia gminne i plany miejscowe) oprócz zawartych w zamieszczonej poniżej tabeli, należy też uwzględniać w nich inwestycje celu publicznego ujęte w obowiązujących programach krajowych i wojewódzkich.

Wykaz inwestycji celu publicznego oraz innych zadań o znaczeniu ponadlokalnym realizowanych, bądź planowanych do realizacji na obszarze województwa świętokrzyskiego
(stan na grudzień 2013 z uwzględnieniem uwag wynikających z opinii i uzgodnień)
(w tabeli liczba porządkowa odpowiada numerowi inwestycji w danej dziedzinie na mapie)

Lp.	Inwestycja/Zadanie	Stan realizacji	Inwestycje/zadania wynikające z: Programów krajowych (K), z Koncepcji Krajowej (KPZK), z programów wojewódzkich (W), pozostałe (P)	Inwestycje/zadania o znaczeniu krajowym (K), , wojewódzkim (W), powiatowym (P), rozumiane zgodnie z definicją art. 2 pkt. 5 ustawy o pizp
I. Ochrona przyrody				
1.	Powiększenie Świętokrzyskiego Parku Narodowego	planowane do realizacji	P	K
2.	Utworzenie europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 <i>(ze względu na szeroki zasięg zadania — całe województwo — nie zostało ono pokazane na mapie)</i>	w trakcie realizacji	KPZK	K
3.	Budowa ogrodu botanicznego w Kielcach	w trakcie realizacji	W	W
II. Geologia i eksploatacja surowców mineralnych				
1.	Rekultywacja wyrobiska po byłej odkrywkowej kopalni siarki Piaseczno	w trakcie realizacji	K	K
2.	Program SOPO — rozpoznanie, udokumentowanie i zaznaczenie na mapie w skali 1:10000 osuwisk oraz terenów potencjalnie zagrożonych ruchami masowymi w Polsce. woj. świętokrzyskie prawie w całości zostanie objęte tym opracowaniem <i>(ze względu na szeroki zasięg tego zadania — obejmujący niemal całe województwo, nie zostało ono pokazane na mapie)</i>	w trakcie realizacji	K	K
III. Dziedzictwo kulturowe				
1.	Centrum Tradycji i Turystyki Gór Świętokrzyskich wraz z restauracją zabytków Świętego Krzyża — etap II	w trakcie realizacji	W	W
2.	Rozbudowa infrastruktury Parku Etnograficznego w Tokarni i Dworku Łaszczyków w Kielcach	w trakcie realizacji	W	W
3.	Kompleksowa rewitalizacja historycznego centrum Chęcin, mająca na celu odbudowę i promocję unikatowych walorów historycznych i kulturowych miasta	w trakcie realizacji	W	W
4.	Zamek królewski w Chęcinach historycznym miejscem mocy Ziemi Świętokrzyskiej — kompleksowe zagospodarowanie Wzgórza Zamkowego i organizacja ponadregionalnego wydarzenia „Oblężenie Chęcińskiej Warowni”	w trakcie realizacji	W	W
5.	Rewitalizacja zabytkowego śródmieścia Kielc — etap II	w trakcie realizacji	W	W
6.	Rewitalizacja miejscowości Wąchock — etap I	w trakcie realizacji	W	W
7.	Rewitalizacja przestrzeni publicznej placu rynku z przyległymi ulicami — w Starachowicach (Wierzbnik)	w trakcie realizacji	W	W

8.	Rewitalizacja miasta Bodzentyn — przebudowa Rynku Górnego, ul. Słonecznej i Licealnej oraz modernizacja i rozbudowa obiektów	w trakcie realizacji	W	W
9.	Rewitalizacja miasta Chmielnik etap III	planowana do realizacji	W	W
10	Rewitalizacja Rynku w Rakowie wraz z terenami przyległymi	w trakcie realizacji	W	W
IV. Infrastruktura społeczna				
1.	Rozbudowa Oddziału Onkohematologicznego w Świętokrzyskim Centrum Onkologii w Kielcach	w trakcie realizacji	W	W
2.	Rozbudowa Zespołu Opieki Zdrowotnej w Busku-Zdroju o nowy Blok Operacyjny	w trakcie realizacji	W	P
3.	Dostosowanie Szpitala Kieleckiego Sp. z o.o. do standardów obowiązujących w lecznictwie poprzez rozbudowę o nowoczesny i funkcjonalny blok operacyjny wraz z infrastrukturą	w trakcie realizacji	W	W
4.	Rozbudowa i przebudowa obiektu kulturalno-rekreacyjno-sportowego w Wojciechowicach	w trakcie realizacji	W	P
5.	Budowa budynku Centrum Komunikacji Medialnej i Informacji Naukowej na terenie obejmującym działki nr 188/5, 187/10, 187/9 obręb 0012 przy ul. Świętokrzyskiej w Kielcach	planowane do realizacji	P	W
6.	Budowa budynku szpitala pediatrycznego z obiektami towarzyszącymi w Kielcach	w trakcie realizacji	W	W
7.	MEDREH-UJK budowa i wyposażenie obiektów naukowo-dydaktycznych UJK przy Al. IX Wieków Kielc i ul. Świętokrzyskiej, dla wsparcia wdrożenia innowacyjnych metod leczenia i rehabilitacji	w trakcie realizacji	W	W
V. Komunikacja i transport				
1.	Budowa drogi ekspresowej S-7: Budowa drogi S-7 na odcinku granica województwa mazowieckiego/ świętokrzyskiego — Skarżysko-Kamienna Budowa drogi S-7 na odcinku Chęciny — Jędrzejów; Budowa drogi S-7 na odcinku Jędrzejów — granica województwa świętokrzyskiego/małopolskiego	planowane do realizacji	K	K
2.	Budowa drogi ekspresowej S-74: Budowa drogi S-74 na odcinku granica województwa łódzkiego/ świętokrzyskiego — Ruda Maleniecka (droga nr 42); Budowa drogi S-74 na odcinku Ruda Maleniecka — Przełom/Mniów; Budowa drogi S-74 na odcinku Przełom/Mniów — Kielce (droga nr 7 w Kostomłotach) wraz z obwodnicą Miedzianej Góry i Kostomłotów; Rozbudowa drogi nr 74 do parametrów S na odcinku Kielce (droga nr 7 w Kostomłotach) — Kielce (droga nr 73); Budowa drogi S-74 na odcinku Cedzyna — Łagów z obwodnicą Łagowa; Budowa drogi S-74 na odcinku Łagów — Jałowęsy; Budowa drogi S-74 na odcinku Jałowęsy — Opatów (droga nr 9) wraz z realizacją obwodnicy Opatowa w ciągu drogi S-74 i DK-9;	planowane do realizacji	K	K

	Budowa drogi S-74 na odcinku Opatów — granica województwa świętokrzyskiego/podkarpackiego wraz z obwodnicą Sandomierza i realizacją nowej przeprawy mostowej przez Wisłę w rejonie Koćmierzowa			
3.	Budowa drugiego mostu przez rzekę Wisłę w Sandomierzu (inwestycja zakończona) wraz z budową ul. Lwowskiej-bis, w ciągu drogi krajowej nr 77	w trakcie realizacji	K	K
4.	Dobudowa drugiej jezdni w ciągu drogi krajowej nr 73 na odcinku granica Kielc — Wola Morawicka wraz z budową obwodnicy Morawicy i Woli Morawickiej	planowane do realizacji	P	K
5.	Budowa obwodnicy Wąchocka w ciągu drogi nr 42	planowane do realizacji	P	K
6.	Przejście przez Starachowice w ciągu drogi nr 42	planowane do realizacji	P	K
7.	Rozbudowa drogi nr 9 na odcinku granica gminy Brody — granica gminy Opatów wraz z obwodnicą Ostrowca Świętokrzyskiego	planowane do realizacji	P	K
8.	Budowa mostu na Wiśle w Połańcu wraz z budową odcinka DW764	w trakcie realizacji	K	K
8a.	Rozbudowa drogi nr 765 na odcinku Staszów-Osiek wraz z obwodnicą Osieka	w trakcie realizacji	K	W
8b.	Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 764 na odcinku Staszów-Połaniec	w trakcie realizacji	W	W
9.	Rozbudowa obwodnicy Buska-Zdroju w ciągu drogi nr 973	w trakcie realizacji	W	W
10.	Rozbudowa drogi nr 754 na odcinku Ostrowiec Św. — gr. województwa	planowane do realizacji	W	W
11.	Przebudowa linii kolejowej E65 (CMK) Grodzisk Mazowiecki — Zawiercie pod kątem wdrożenia prędkości 200 km/h, a w dalszej perspektywie 300 km/h	planowane do realizacji	K	K
12.	Przebudowa i elektryfikacja linii kolejowej 25 Łódź Kaliska — Dębica na odcinku Sandomierz — Skarżysko-Kamienna	planowane do realizacji	KPZK	K
13.	Przebudowa linii kolejowej 61 Kielce — Fosowskie na odcinku Kielce-Czarnca	planowane do realizacji	KPZK	K
14.	Przebudowa linii kolejowej 64 Kozłów — Koniecpol do wdrożenia prędkości 160 km/h	planowane do realizacji	KPZK	K
15.	Planowana budowa łącznicy st. Czarnca — st. Włoszczowa dla połączenia linii kolejowej Nr 61 Kielce — Fosowskie z linią E65 (CMK)	planowane do realizacji	P	K
16.	Przebudowa linii kolejowej 8 Warszawa — Kraków na odcinku granica województwa — Kielce	planowane do realizacji	KPZK	K
17.	Budowa linii kolejowej nr 73 Kielce-Tarnów wraz budową nowego odcinka Busko-Zdrój — Żabno i mostem na Wiśle	planowane do realizacji	KPZK	K
18.	Budowa Portu Lotniczego Kielce w Obicach	planowane	KPZK *	K

		do realizacji		
19.	Modernizacja lotniska lokalnego w Masłowie	planowane do realizacji	W	W
20.	Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej	w trakcie realizacji	K	K
VI. Baza ekonomiczna				
1.	Modernizacja i rozbudowa infrastruktury Targów Kielce jako Międzynarodowego Ośrodka Wystawienniczo-Kongresowego (Kielce)	w trakcie realizacji	K	K
2.	Tworzenie kompleksowych terenów inwestycyjnych w Podzamczu koło Chęcin	w trakcie realizacji	K	W
3.	Stworzenie w spółce Odlewnie Polskie S.A. Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Komponentów Odlewniczych „OBRKO” (Starachowice)	w trakcie realizacji	K	W
4.	Budowa Centrum Konferencji, Innowacji, Przedsiębiorczości i Usług Administracyjnych (Kielce, przy Politechnice Świętokrzyskiej)	w trakcie realizacji	P	W
VII. Gospodarka wodna				
1	Realizacja programu „Ekorozwój Poniedział” (budowa systemów kanalizacyjnych oraz oczyszczalni ścieków w gminach: Sobków, Kije, Pińczów, Złota, Wiślica, Michałów, Imielno)	w trakcie realizacji	W	P
2	Uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenie aglomeracji Jędrzejów	w trakcie realizacji	W	P
3	Wodociągi, kanalizacja i oczyszczalnia ścieków w Starachowicach	w trakcie realizacji	W	P
4	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie miasta i gminy Końskie	w trakcie realizacji	W	P
5	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie miasta i gminy Busko-Zdrój	w trakcie realizacji	W	P
6	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie miasta Sandomierz	w trakcie realizacji	W	P
7	Kompleksowa ochrona wód podziemnych aglomeracji kieleckiej (w tym budowa i modernizacja kanalizacji sanitarnej i sieci wodociągowej)	w trakcie realizacji	W	P
8	Budowa i modernizacja kanalizacji sanitarnej w Skarżysku Kościelnym i Skarżysku-Kamiennej	w trakcie realizacji	W	P
9	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w Aglomeracji Ostrowiec Świętokrzyski	w trakcie realizacji	W	P
10	Inwestycje planowane przez SZMiUW dotyczące zabezpieczeń przeciwpowodziowych (wały przeciwpowodziowe) w gminach: Tarłów, Koprzywnica, Łoniów, Ożarów, Połaniec, Łubnice, Sandomierz, Nowy Korczyn, Pacanów, Dwikozy	w trakcie realizacji	W	W
11	Realizacja „Programu Małej Retencji dla woj. świętokrzyskiego” (uwaga: na mapie Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego zostały przedstawione jedynie zbiorniki wodne z „Programu małej retencji”, które nie kolidują z przedmiotami ochrony w obszarach Natury 2000)	w trakcie realizacji	W	W

VIII. Turystyka				
1.	Świętokrzyski Szlak Archeo-Geologiczny (punkty węzłowe: Kielce, Chęciny, Bałtów, Krzemionki, Zachełmie i in.)	w trakcie realizacji	K	W
2.	Trasa rowerowa od Sandomierza do Sielpi (Końskie)	w trakcie realizacji	K	K
IX. Infrastruktura techniczna				
1.	Budowa i rozbudowa projektowanych gazociągów wysokiego ciśnienia relacji: Jędrzejów — Włoszczowa (z odejściem na Małogoszcz);	w trakcie realizacji	P	W
2a.	Budowa i rozbudowa projektowanego gazociągu wysokiego ciśnienia relacji: Mójca — Masłów (obejście Kielc) wraz z przebudową gazociągu na Parszów;	planowane do realizacji	P	W
2b.	Budowa i rozbudowa projektowanego gazociągu wysokiego ciśnienia relacji: Pogórska Wola — Tworzeń;	planowane do realizacji	P	K
3.	Budowa projektowanej linii energetycznej 220 kV Radkowice — Kielce Piaski (wynikająca z KPZK)	planowana do realizacji	KPZK	W
4.	Budowa planowanej linii energetycznej 400 kV z Kielc do Bełchatowa (wynikająca z KPZK)	planowana do realizacji	KPZK	K
5.	Rozbudowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Janczycach	w trakcie realizacji	W	W
6.	Budowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Rzędowie	w trakcie realizacji	W	W
7.	Rozbudowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Promniku	w trakcie realizacji	W	W
8.	Rozbudowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów we Włoszczowie	w trakcie realizacji	W	W
9.	Rozbudowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Końskich	w trakcie realizacji	W	W
10.	Rozbudowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów w msc. Janik	w trakcie realizacji	W	W
11.	Zamykanie oraz rekultywacja składowisk odpadów lub ich wydzielonych części: „Barcza”, gm. Zagnańsk; „Bejsce-Łubinówka”, gm. Bejsce; „Chwalibogowice”, gm. Opatowiec; „Fałków”, gm. Fałków; „Grabowiec”, gm. Osiek; „Kłepie Dolne”, gm. Stopnica; „Luszyca”, gm. Połaniec; „Łyżwy, gm. Skarżysko-Kamienna; „Marcinków”, gm. Starachowice; „Piaseczno”, gm. Łonów; „Psia Górka-Wislica”, gm. Wislica; „Radoszyce”, gm. Radoszyce; „Stupcza”, gm. Dwikozy; „Suchowola”, gm. Chmielnik; „Wólka Tarłowska”, gm. Tarłów; „Wyszyna Machorowska”, gm. Ruda Maleniecka; „Końskie”, gm. Końskie; „Staszów”, gm. Staszów; „Borszowice, gm. Sędziszów; „Potok Mały”, gm. Jędrzejów; „Przededworze”, gm. Chmielnik; „Raczyce”, gm. Gnojno; „Sielec Biskupi”, gm. Skalmierz; „Skrzypiów”, gm. Pińczów; „Szymanowice Dolne”, gm. Klimontów	Planowane do realizacji/ w trakcie realizacji	W	W
12.	Dostosowanie do wymagań ochrony środowiska spalarni odpadów medycznych i weterynaryjnych w: Staszowie, Starachowicach, Busku-Zdroju	w trakcie realizacji	W	W
13.	Rekultywacja składowiska odpadów	w trakcie	W	W

	niebezpiecznych „Zamtał”, gm. Końskie	realizacji		
14.	Rozbudowa składowiska odpadów niebezpiecznych zawierających azbest m. Dobrów, gm. Tuczępy	w trakcie realizacji	W	W
15.	Zamykanie i rekultywacja składowisk odpadów przemysłowych: „Krzemionki Opatowskie”, gm. Bodzechów, „Skowronno Górne”, gm. Pińczów	w trakcie realizacji	W	W
X. Obronność i bezpieczeństwo				
1.	Budowa strażnicy Komendy Powiatowej PSP w Kazimierzy Wielkiej	w trakcie realizacji	P	P
2.	Budowa kompleksu budynków Komendy Powiatowej Policji w Skarżysku-Kamiennej	w trakcie realizacji	K	P
3.	Przebudowa oraz rozbudowa kompleksu budynków na potrzeby Komendy Powiatowej Policji w Sandomierzu	w trakcie realizacji	K	P
4.	Przebudowa oraz rozbudowa budynków Komendy Miejskiej Policji w Kielcach	w trakcie realizacji	K	P

* KPZK zakłada poprawę dostępności polskich miast i regionów w przestrzeni europejskiej. „Osiągnięciu tego celu służyć będą działania polegające na uruchomieniu cywilnych portów lotniczych w Polsce Wschodniej (w szczególności w Lublinie i Szymanach, w drugiej kolejności w Białymstoku) natomiast w zależności od wyników analiz opłacalności ekonomicznej także w Kielcach i Koszalinie. W celu umożliwienia rozwoju komunikacji lotniczej w tych regionach będzie musiał zostać rozwiązany sposób finansowania infrastruktury i kosztów służb żeglugi powietrznej z funduszy regionalnych w wypadkach braku możliwości pokrycia tych wydatków z opłat przewoźników.”

SPIS MAP

1. Strategiczne powiązania Województwa Świętokrzyskiego.
2. Zaludnienie oraz elementy infrastruktury społecznej w 2013 r.
3. System osadniczy.
4. Regiony fizjograficzne na tle ukształtowania powierzchni województwa.
5. Prawna ochrona przyrody.
6. System przyrodniczy województwa.
7. Gospodarka wodna.
8. Jakość gleb.
9. Główne zagrożenia rolniczej przestrzeni produkcyjnej.
10. Ochrona środowiska — ważniejsze zagrożenia i obszary problemowe.
11. Złoża surowców mineralnych.
12. Główne uwarunkowania zagospodarowania przestrzeni kulturowej.
13. Rozmieszczenie i zmiany w stanie ludności w latach 2002–2012.
14. Zmiany gęstości zaludnienia w latach 2002–2012 w gminach województwa świętokrzyskiego.
15. Obszary deformacji demograficznych.
16. Główne problemy demograficzne.
17. Struktura wiekowa ludności w gminach woj. świętokrzyskiego w 2012 roku na podstawie danych GUS.
18. Obszary problemowe z zakresu demografii.
19. Przewidywane zmiany w stanie ludności i w strukturze wiekowej do roku 2030 w powiatach województwa świętokrzyskiego (na podstawie prognozy demograficznej GUS na lata 2008–2035).
20. Rynek pracy.
21. Bezrobocie i pauperyzacja.
22. Podstawowy układ komunikacyjny województwa.
23. Schemat podstawowego układu komunikacyjnego województwa — obciążenie ruchem oraz jego zmiany w latach 2005–2010.
24. Schemat podstawowego układu komunikacyjnego województwa — obciążenie ruchem oraz jego zmiany w latach 2000–2010.
25. Zadania inwestycyjne w zakresie sieci transportowej województwa.
26. Podstawowe elementy gospodarki odpadami.
27. Uwarunkowania rozwoju głównych elementów energetyki.
28. Infrastruktura techniczna i komunalna (obszary problemowe i niedosłużone infrastrukturalnie).
29. Uwarunkowania rozwoju bazy ekonomicznej i przedsiębiorczości.
30. Uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji.
31. Wybrane sanktuaria oraz orientacyjny przebieg głównych tras pielgrzymkowych.
32. Ocena warunków ekonomicznych rozwoju rolnictwa.
33. Ocena warunków glebowych i agrarnych.
34. Pozycja rolnictwa w strukturze funkcjonalnej miast i gmin (w ocenie samorządów).
35. Rozmieszczenie zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego.
36. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.
37. Lesistość w województwie świętokrzyskim w 2012 roku.
38. Mieszkalnictwo.
39. Obronność i bezpieczeństwo.
40. Nasilenie głównych problemów przestrzennych.
41. Główne obszary problemowe z zakresu środowiska przyrodniczego.
42. Główne obszary problemowe – synteza.
43. Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.